

Povijest čovječanstva
i svjetonazori civiliziranih naroda

Rudolf Steiner

SD 353

SADRŽAJ

- 1 Predavanje 1, Dornach, 1 ožujka 1924. 7
Utjecaj atmosfere groblja na ljude. Način života starih
Indijaca, Egipćana, Babilonaca i Židova.

Lipe i orasi kao protuteža štetnim utjecajima groblja. Konstruktivne snage jače kod ljudi koji žive u šumi, destruktivne snage kod ljudi koji žive pokraj groblja. Mrtva tijela kao štetni element u grobljima. Atmosfera vinove loze faktor uravnoteženja. Miris cvjetova lipe i miris oraha imaju snažniji učinak na astralno tijelo, a atmosfera vinove loze više djeluje na 'Ja'. Groblja izvan grada. Voda u okolišu ima posebno snažan učinak na etersko tijelo. Pogrebni obredi. Gandhi. Bagdadska željeznica. Indijski sustav kasti. Egipptom vladaju svećenici. Tajna drevne indijske mudrosti. Indijci su duhovno gledali na fizičko tijelo. Egipćani kontroliraju prirodu. Oziris, Tifon i Izida. Egipćani su došli do eterskog tijela i uzeli ga kao duh. Egipatske mumije. Babilonska astrozofija. Babilonci su otkrili astralno tijelo kao duhovni entitet. Židovi su htjeli samo jednog nevidljivog boga. Otkrili su 'Ja' kao duhovni entitet i nazvali ga Jahve.

- 2 Predavanje 2, Dornach, 5 ožujka 1924. 16
Aspekti ljudskog života koji nisu fizički.
Grčka kultura i kršćanstvo.

Izvorno značenje poklada i što je nastalo od toga. Ne-fizički aspekti fermentiranja vina; radio telegrafija i blizanci. Životinje kao proroci prirodnih katastrofa. Predosjećaj smrti. Utjecaj jedne osobe na drugu. Grčko gledanje na svijet prirode. Slika ljudskog bića u drevnim civilizacijama. Misterij na Golgoti i njegovo grčko-rimsko okruženje. Ljudska bića dolaze iz svijeta duha i vraćaju mu se kada umru. Ritual i učenje povezani u drevnim misterijima. 'Očevi' i 'djeca', sinovi bogova i sinovi ljudi. Što je Krist donio u svijet. Skriveni sličnosti među jezicima.

- 3 Predavanje 3, Dornach, 8 ožujka 1924. 26
Kršćanstvo dolazi iz drevnog svijeta i misterija.

Grčka civilizacija u donjoj Italiji. Romul i rimska razbojnička država. Etruščani. Tacitus o Kristu Isusu. Izvorni osjećaj slobode u kršćanstvu. Kršćanstvo u katakombama. Spajanje kršćanstva s vanjskom državom i svjetskom vladavinom. Misteriji i sedam stupnjeva inicijacije: gavran, okultist, branitelj, sfinga, duša naroda, sunčani čovjek i otac. Ono što je najvažnije o Kristu Isusu je: da je on istina o Suncu i da podučava Riječ Sunca. Ono što se dogodilo sa Kristovom smrću bilo je ponavljanje onoga što je uvijek bilo dio misterijskog obrada, ali sada pokazano pred cijelim svijetom. Ideja o čovjeku Sunca i ocu.

- 4 Predavanje 4, Dornach, 12 ožujka 1924. 37
Zvezdana mudrost, religije Mjeseca i Sunca.

Ovisnost zemaljskih događaja u vezi s Misterijem na Golgoti. Stara židovska religija. Utjecaj Mjeseca na ljude. Poseban način razmišljanja Židova. Krist Isus, dvostruko rođen, Sunce, Krist, useljava kao druga osobnost u Isusa iz Nazareta. Monstranca. Isus iz Nazareta, posljednje ljudsko biće koje je primilo utjecaj Sunca. Kršćanstvo kao religija Sunca. Ogromna revolucija Krista Isusa koji je predstavio svijetu ono što je prije bilo skriveno u misterijima. Julije Otpadnik. Henrik II. *Ecclesia catholica non romana*, kojoj je težio. Križarski ratovi. O pravom kršćanstvu. O monaškom životu koji nije bio popularan u staroj Crkvi. Najveća ideja u kršćanskoj vjeri je da moć Sunca došla na Zemlju.

- 5 Predavanje 5, Dornach, 15 ožujka 1924. 46
Kako je Europa izgledala u vrijeme kada se širilo kršćanstvo?

O drevnom keltskom stanovništvu Europe i približavanju azijskih naroda koji sele na zapad. Tacitus i njegov spis 'Germania'. Stari Grci vidjeli su prirodni svijet, narodi sjevera vidjeli su prirodne duhove; Grci su gradili hramove za njihove bogove, ljudi na sjeveri obožavali su svoje bogove na planinama i šumama. Širenje ekternaliziranog kršćanstva po Europi. Wulfilin prijevod Biblije. Tri glavna zanimanja germanskih naroda. Načini na koji je kršćanstvo doneseno u Europu i u kojem se obliku raširilo među germanskim narodima. Podrijetlo romanskih i germanskih jezika.

- 6 Predavanje 6, Dornach, 19 ožujka 1924. 55
Trojstvo - Tri oblika kršćanstva i islama - Križarski ratovi

U istočnom kršćanstvu, prvom obliku kršćanstva, kult je mnogo važniji od učenja; Rimsko kršćanstvo, drugi oblik kršćanstva, također je sačuvalo kult, ali stavlja mnogo veći naglasak na učenje. Islam i njegovo načelo: Samo je jedan bog. Trojstvo Oca, Sina i Duha svetog, Otac božanstvo je posvuda u prirodi, a Sin svugdje gdje ljudsko biće razvija slobodnu volju, a treća stvar je Duh, koji volju ponovno posvećuje i produbljuje. Međutim, ove tri božanske figure su jedno i djeluju u čovjeku kao jedinstvo. Fatalizam u muhamedanstvu. Karlo Veliki. Harun al Rašid. Duhovni element koji je propagirao antičku znanost došao je u Europu s muhamedanstvom. Borbe između kršćanstva i muhamedanstva. U istočnom kršćanstvu Bog Otac je došao na svoje. Veliki raskol u crkvi. Arapi i njihova izražena prirodna religija. Poseban način gledanja na Boga od Turaka prešao je na muhamedanstvo. Križarski ratovi izražavaju borbu između kršćanstva i muhamedanstva koje je postalo Tursko. Orijentalna drevna znanost vraćena je s križarskim ratovima. Treći oblik kršćanstva, protestantizam, temelji se na poznavanju kršćanstva kroz unutarjni život. Luther i Hus. Upoznavanje evanđelja. Pravo kršćanstvo više nije shvaćeno

u sva tri oblika koje je preuzelo.

- 7 Predavanje 7, Dornach, 26 ožujka 1924. 64
 Prošle i nedavne ideje o Kristu.
 Krist kao dobar pastir. Onaj razapeti. Krist kao izvanzemaljsko biće i dogma o takozvanom bezgrješnom začecu. Trihotomija kao heretičko gledanje u Srednje vijeku. Jaganjac Božji. Monstranca. Polumjesec Turaka. Kontroverza sakramenta. Tridesetogodišnji rat. U pojavi protestantizma na snazi je bio princip duha. Otridove 'Evangelienharmonie' i 'Heliand'. Kršćanstvo prije Krista. Materijalizam u crkvenim pogledima.
- 8 Predavanje 8, Dornach, 12 travnja 1924. 71
 O Uskrsu.
 O čitanju s kožom. Uskrs kao pomičan blagdan. Metamorfoza biljaka: tri se puta širi i skuplja; Proširenje je djelovanje Sunca, a kontrakcija je djelovanje Mjeseca. Uskrs iz starog Adonis festivala, koji se slavio u jesen. Napori za iskorjenjivanje starih istina. Car Konstantin. Julije Otpadnik. Duhovno shvaćanje Uskrsa. Preuzimanje kontrole nad dušama iz Rima. Svi Sveti kao dan umrlih i Uskrs kao dan uskrsnuća spadaju zajedno. Uskrs, podsjećanje na uskrsnuće i besmrtnost ljudske duše. Zemlja je živo biće. Uskrs kao pobjeda života nad smrću.
- 9 Predavanje 9, Dornach, 26 travnja 1924. 80
 O ožiljcima - mumija.
 Zacjeljivanje rana i ožiljci. Hoće li se ožiljak razviti i ostaje li, ovisi o snazi ili slabosti eterskog tijela. Tko god radi na otvorenom, na svježem zraku, ima snažno etersko tijelo. Trovanje krvi zbog slabosti eterskog tijela. Miris tinte. Strojopis. Zatrovani zrak u grobnicama mumija. O vremenu između dvije inkarnacije. Razorne sile koje uništavaju uvjete u kojima smo živjeli. Zašto su Egipćani balzamirali leševe. Ogroman broj destruktivnih sila živi u mumiji. Čarobna moć jezika. Inkantacije za začine za balzimiranje i pripremu mumija. Atmosfera tamjana. Mumije imaju svojstva neprijateljska životu. Zašto je tako izuzetno teško doći do grobnica faraona. Moć drevnih faraona.
- 10 Predavanje 10, Dornach, 5 svibnja 1924. 89
 Stvaranje astronomije na temelju znanosti duha.
 Rousseauova priča o žabama. Helmontovo iskustvo s redovništvom. Utjecaj Mjeseca na rast korijena biljaka. Učinak cikla na crijevne nametnike. Prehrana korijenom. Utjecaj sila Mjeseca na reprodukciju i rast. Ovisnost unutarnjih sila životinje o Suncu. Misao i sav unutarnji život ovisi o Saturnu. Mjesec ima odnos prema biljci u čovjeku, Sunce prema životinji u čovjeku, Saturn prema potpuno ljudskom u čovjeku. Poznavanje utjecaja zvijezda Babilonaca i Asiraca. Svi minerali su nekad bili biljke. Metali i planete. Izumiranje stare znanosti između 5. i 10,12, stoljeća. Commodus kao 'inicirani'. Pergament Carigrada i što je s njime bilo. Kopernik kao utemeljitelj moderne astronomije. Tri Kopernikove teze. Svedberg i alkemija. Kako razumjeti Paracelsusa? Bijeda današnjeg

znanja. Znanost o zvijezdama mora se kombinirati s ljudskom znanošću.

- 11 Predavanje 11, Dornach, 8 svibnja 1924. 99

O suštini judaizma.

Zatamnjenje Sunca Kristovom smrću. Kako je Krist ozdravio. Sunčeve pjege. O monoteizmu Židova. Židovi kao glazbenici. Paganizam u kršćanstvu. Udio Židova u razvoju srednjovjekovne medicine. O cionističkom pokretu i misiji koju je ostvario židovski narod. Sudbina Židova u egzilu. Židov sve razvija iz koncepta.

- 12 Predavanje 12, Dornach, 10 svibnja 1924. 109

O stablu Sefirota.

Što su stari Židovi zapravo mislili pod stablom Sefirot. Sile svijeta utječu na ljude sa svih strana. Deset sila (sefirot) djeluje od izvana. Tri tvore ljudsku glavu, Kether (kruna), Chokmah (mudrost) i Binah (inteligencija); tri druge sile djeluju više na srednjeg čovjeka, Chesed (sloboda), Geburah (snaga) i Tiphereth (ljepota); tri daljnje djeluju na niže ljudsko biće, Netsah (svladavanje), Hod (suosjećanje) i Jesod (temelje na kojem stoji ljudsko biće), a zemaljski vanjski svijet djeluje na njega kao deseta sila: Malkuth (polje). S deset sefirota Židovi su shvaćali duhovni svijet; sefiroti su duhovna abeceda. Ramon Llull. Spiritističke seanse. O abecedi.

- 13 Predavanje 13, Dornach, 14 svibnja 1924. 118
O Kantu, Schopenhaueru i Eduardu von Hartmannu.

Rano zanimanje za Kanta. Kako je Kant gledao na svijet. Kantova *Kritika čistog uma*. Kantova 'stvar po sebi'. Kant na temelju mišljenja tvrdi: Nitko ništa ne zna o 'stvari po sebi', već se cijeli svijet stvara samo na temelju dojma koji dobivamo od stvari. Schopenhauer u nasljeđu Kanta. Posljedice kantovskog učenja. Kantova transcendentalna dedukcija prostora i vremena i njegov dokaz da čovjek ima transcendentalnu percepciju. Kantova rečenica kuriozitet: 'Morao sam odložiti znanje kako bih napravio mjesta za vjeru'. Kantova 'Kritika praktičnog uma' i njegova doktrina vjere u Boga, slobodu i besmrtnost. Kant kao znanstvena bolest.

- 14 Predavanje 14, Dornach, 17 svibnja 1924. 128
O kometama i sunčevom sustavu. Zodijaku i ostatku zvijezda stajaćica.

Planeti i zvijezde stajaćice. Zvijezde repatice i kometi. Ptolomejev i Kopernikov sustav. Ne mogu se donositi apsolutne odluke o svjetskim sustavima. Nepravilnosti u kretanju ili mirovanju čitavog planetarnog sustava dolazi od kometa. Formiranje i smrt kometa. Cijeli planetarni sustav sa Suncem juri prema zvijezdi Herkula (vršno kretanje). Izlučena tvar planetarnog sustava koja je postala neupotrebljiva zamjenjuje se kometama. Zemlja dobiva svoje supstance iz univerzuma. Raspad kometa. Dobro i loše vinske godine. Orbita Sunca i Mjeseca kroz dvanaest sazviježđa. Utjecaj zodijačkih sazviježđa na ljude i pokrivenost Mjesecom.

Sunce: šupljina. Sunce je najlakše tijelo u svemiru, Mjesec najmaterijalnije tijelo. Utjecaj Sunca i Mjeseca na ljude.

- 15 Predavanje 15, Dornach, 20 svibnja 1924.
Mojsije - Dekadentna kultura na Tibetu - Dalaj Lama - Kako Europa može širiti svoju kulturu u Aziji? - Englezi i Nijemci kao kolonizatori 137

Mojsije i Crveno more. U tibetanskoj kulturi stara atlantska kultura živi u dekadentnom obliku. Najraniji oblici arhitekture. Načelo vladanja i moć svećenstva na Tibetu. Dalaj Lama. Kineska kultura. Europljani do sada nisu učinili ništa dobro za širenje pravog duhovnog života u Aziji. Aleksandar Veliki kao promicatelj grčke kulture u Aziji. Englezi i Nijemci kao kolonizatori. Osnovni uvjeti za širenje duhovne kulture: poštivanje kulture drugih. Gledanje Rudolfa Steinera na Nietzsche-a i Haeckel-a. Kako se širio budizam. Osjećaj stvarnosti i osjećaj za pravu kulturu. Azijat želi slike. Spenglerov 'Pad Zapada'. Europljani moraju prvo sami postići duhovnu kulturu.

- 16 Predavanje 16, Dornach, 4 lipnja 1924.
Priroda Sunca - Podrijetlo masonerije. Znakovi, rukovanja i riječi. - Ku-Klux-Klan. 146

Kako nastaju sunčeve zrake. Slobodno zidarstvo danas je samo sjena onoga što je nekad bilo. U drevnim centrima misterija, objedinjeno učenje, umjetnost i religija. Rukovanje, znak i riječ. Sanskrit. O izvornom jeziku. U jeziku postoji nešto po čemu se može prepoznati cijela osoba. Koje je obrede preuzela masonerija. Katolička crkva i masonstvo kao veliki protivnici. Ciljevi masona. Ekstremno nacionalistička udruga znana kao Ku Klux Klan.

- 17 Predavanje 17, Dornach, 25 lipnja 1924.
Čovjek i hijerarhije. - Gubitak starog znanja. - Filozofija slobode 155

Čovjek u sebi nosi sve oblasti prirode. Proteže se u duhovna područja iznad sebe: mišljenjem u treću hijerarhiju, osjećanjem u drugu hijerarhiju, voljom u prvu hijerarhiju. Opadanje drevne mudrosti kako ljudska bića razvijaju slobodu. Čovječanstvo je slobodu platilo materijalizmom. Pitanja o drugom poglavlju "Filozofije slobode". Kantova najveća greška.

Rasprava 1 ožujka 1924.

I

Dobro jutro, gospodo. Je li vam palo nešto na pamet za danas?

Gospodin Dollinger: *Želio bih pitati zašto su ljudi koji žive blizu groblja često manje živahni i izgledanju blijedo (daje primjer koji je naizgled ovo potvrdio). Želio bih znati kakav je ritam u tijelu - i zar to ne bi moglo biti nešto dobro?*

Rudolf Steiner: Pa, mislim da mogu dati prilično dobar odgovor na ovo pitanje jer sam živio tik uz groblje od moje osme do osamnaeste godine - pa sam morao izgledati užasno blijedo u to vrijeme. To je malo točno. Prema izjavama koje ste dali, to je morao biti slučaj sa mnom.

Pa, groblje je bilo groblje malog grada - grad je imao možda šest stotina stanovnika - pa je to bilo umjereno veliko groblje. Ali bilo je odmah do kuće i željezničke stanice gdje smo živjeli. I ljudi su svuda okolo živjeli blizu, kako je to bilo uobičajeno na takvim mjestima. Tu je bila crkva, svuda okolo groblje, a zatim su došle kuće: uvijek se moglo vidjeti kakvo je zdravlje ljudi koji su živjeli oko groblja. Sada, može se reći da su postojale znatne razlike među stanovnicima, te da, naprimjer župnik, koji je živio nedaleko od groblja, nije bio ni blijed ni mršav, već prilično stasit i izgledao je sasvim dobro. To je ono što sam vidio u to vrijeme.

No imate dojam, da ako su inače uspostavljeni zdravstveni uvjeti - a to se često događalo na mjestima gdje je bilo groblje oko crkve - ne može se pretpostaviti da je to toliko štetno. Istodobno, stabla oraha su bila rasprostranjena u tim gradovima. Ova orahova stabla su takva da izvanredno poboljšavaju zdravlje, također i mirisom. Možete pretpostaviti da su ljudi imali dobre instinkte na onim mjestima gdje je to bilo uobičajeno; budući da se crkveno dvorište nalazi unutar sela, a ljudi žive oko njega, u blizini su stavili stabla kestena ili oraha, osobito lipe. Stabla lipe i oraha, za razliku od štetnih učinaka groblja, imaju učinak uravnoteženja.

Također se mora primijetiti ovo: Vidite, ako više idete u detalje o onome što gospodin Dollinger želi znati, naime o učinku na viša tijela, mora nam biti jasno da jedino fizičko tijelo i etersko tijelo imaju okrepljujući učinak, dok astralno tijelo i 'Ja', nemaju okrepljujući učinak, već u osnovi paraliziraju; rade kao duša i duh. A iz onoga što sam već rekao vidjeti ćete da su fizičko tijelo i etersko tijelo poput biljke; rastu, razvijaju se organi. Ako bi imali samo to dvoje, stalno bismo bili u nesvijesti. Inače bismo živjeli u snu poput biljaka, da u nama neprestano nije razgradnja; samo činjenicom da se u nama stalno odvija razgradnja ne vodimo sneni život poput biljke. Astralno tijelo i 'Ja' razgrađuju, raspršuju. U ljudima se uvijek gradi i razgrađuje. Astralno tijelo je ono koje zapravo najjače razgrađuje u našoj ljudskoj prirodi. A sve te produkte koje izbacujemo o kojima sam govorio zapravo razgrađuju astralno tijelo i 'Ja'. Etersko tijelo samo malo doprinosi. To sam vam objasnio.

Vidite, gospodo, atmosfera koja nastaje na groblju povezana je s principom koji je destruktivan u astralnom tijelu, i podržava proces razgradnje. Ljudi su više podložni destruktiji ako žive u blizini groblja, nego ako žive negdje u šumi. Kada živi negdje u šumi, snage izgradnje su jače; ako živi u blizini groblja, njegove snage razgradnje su jače. Ali da nemamo nikakve snage razgradnje, onda bismo, kao što sam vam rekao, ostali glupi cijeli život. Te su nam snage razgradnje potrebne. Zatim treba razmotriti još nešto. Rekao sam vam: Mogu govoriti o ovoj temi jer sam i sam to iskusio i doživio, pogotovo kad sam bio mlad, kada se toliko stvari razvijalo. - Uvijek sam imao tendenciju jasno razmišljati. Pa, tu tendenciju razmišljanja dugujem upravo činjenici da mi je sudbina dopustila da odrastem u blizini groblja, po mom mišljenju. Dakle, to je dobra stvar u vezi toga, gospodo, morate to uzeti u obzir.

Nije li istina, ono što je štetno na groblju su leševi koji se u njemu nalaze. Leševi se samo nastavljaju raspadati. Kada umremo, više nema potrebe za stalnom izgradnjom i razgradnjom. Izgradnja je sada izostavljena. I zbog toga astralno tijelo ima poticaj u blizini groblja da jasno misli. Opet, i ovo se ne može poreći.

U današnjem takozvanom Gradišću, gdje sam odrastao, sela su bila posvuda tako da su groblja bila u sredini. Gradišće je područje gdje je bilo mnogo borbi. Postoje pojedini veći gradovi, Eisenstadt i tako dalje, ali oni su daleko jedan od drugog, tako da su sela posvuda raširena, a groblje je uvijek u sredini. I tu se može reći da su tamošnji ljudi imali stanovitu seljačku lukavost. A ne može se pak poreći da je ta lukavost izrasla pod utjecajem atmosfere groblja. Držali su štetni utjecaj podalje sadeći orahe i lipe.

To je također i vinsko područje. Atmosfera vinove loze također na određeni način ima učinak uravnoteženja. Miris cvijeta lipe, kao što znate, vrlo je jak miris, drvo oraha također ima jak miris; to ima okrepljujući učinak na astralno tijelo. I atmosfera vinove loze ima okrepljujući učinak na 'Ja'. Tako da već imate vrlo snažan utjecaj na viša tijela čovjeka.

Naravno, ne može se poreći da se stvari mijenjaju kako civilizacija napreduje. Naravno, onog trenutka kada mjesta postanu veća, gradi se puno kuća i učinkovitost stabala smanjuje, groblje počinje imati štetan učinak, onda prirodno postoje ta blijeđa lica oko groblja. To se više ne može uravnotežiti i ljudi pate od utjecaja groblja. To je pak dovelo do prirodnog instinkta: da, kada sela izrastu u gradove, groblje treba smjestiti izvan grada.

Naravno, ima još nešto za razmotriti. To je slučaj kada učinak ide dalje, kada utječe na etersko tijelo. Vidite, sve što se podiže u atmosferu kao fina izmaglica ima utjecaj na astralno tijelo i 'Ja'. Tako da suptilni miris leševa, koji se uvijek nalazi oko groblja, kao i miris oraha, cvijeta lipe i divljeg kestena, koji ima posebno okrepljujući učinak, zapravo mogu djelovati samo na viša tijela; oni ne dolaze tako blizu eterskog tijela.

Sada je slučaj s eterskim tijelom takav da voda u nekim regijama ima posebno snažan učinak na etersko tijelo. Voda je posebno snažna. A voda u blizini groblja vrlo lako prodire kroz sve što izađe iz leševa. Voda se pije, s vodom se kuha. Pa ako

je voda kontaminirana negdje u selu gdje je groblje u blizini kuća, drveće neće pomoći! Tada priroda jako malo pomaže. Posljedica toga je da tada ljudi vrlo lako postanu tuberkulozni, te da zbog toga teško pate.

Vidite, to sam mogao jako dobro potvrditi. Tamo je bilo mjesto – udaljeno nekoliko sati od mjesta gdje sam živio – jedno malo mjesto. Gotovo sve je živjelo oko groblja. Ljudi su po prirodi bili vrlo indolentni; jednostavno nisu mogli. Imali su opuštene mišice, opuštene živce, sve u vezi njih bilo je opušteno; bili su blijedi. I tada mi je pala na pamet misao: odakle to dolazi? I vidite, to je vrlo zanimljivo: Ovdje u Neudörflu ljudi koji su također živjeli oko groblja bili su relativno zdravi! Pa to je veliko pitanje za nekoga tko gleda zemlju i uvjete u kojima ljudi žive. Tamo ste imali selo u kojem su ljudi živjeli oko crkvenog dvorišta i sve što su napravili bilo je da su posadili orahe; posadili su ih, bio je to zdrav instinkt – ali nače su čak često uzimali vodu za kuhanje iz seoskog potoka! Bio je niz kuća [crtanje] sa seoskim potokom između; tamo je bilo crkveno dvorište, bila je crkva; ovdje smo živjeli, ovdje je župnik, ovdje je bila školska zgrada; zatim je bio red kuća, između potoka, a posvuda su bili orasi. Ljudi bi jednostavno uzeli vodu iz potoka; u potoku su naravno, bili razni ostaci i bakterije, bacili, ono što je iscurilo iz groblja. Sve je bilo prisutno. Ljudi, osobito oni koji su ondje živjeli, nisu se odlikovali posebnom čistoćom: bile su kuće sa slamnatim krovovima i posvuda je gnojište bilo izravno na ulazu, svinjac je također bio uz njega – svinjac i balega lijepo su se upotpunjavali – opet izlaz na mali seoski potok, tako da kad ste ušli gazili ste po smečkastom umaku. Pa, vidite, nije bilo baš higijenski, kako se danas kaže! A ipak su ljudi bili zdravi! Ne može se reći drugačije nego da su bili zdravi.

Pa, prije svega, ako su ljudi zdravi, također ni leševi nisu tako loši kao u mjestu gdje su ljudi bolesni. Ali to zapravo nije tako važno. S druge strane, veliko pitanje je: odakle to da su ovi ljudi zdravi, a ovi drugi bolesni i nesposobni za život? – To se objašnjava sljedećim. U blizini ovog mjesta nalazi se još jedno ali tu je bio izvor kisele vode, gazirane vode. Cijelo selo je dobilo pitku vodu od tog mjesta. A pitka voda s tog mjesta, gazirana voda, zauzvrat je imala balansirajući učinak na zagađenu vodu s groblja. Ostali, koji su bili daleko od tog izvora, to nisu imali. Dakle, tamo biste mogli posebno vidjeti kako gazirana voda, koja, kao što sam jednom objasnio, ima posebno snažan učinak na 'Ja' i na um, zauzvrat djeluje na 'Ja' i etersko tijelo, a etersko tijelo zauzvrat uravnotežuje destruktivne elemente onoga što je s groblja prodiralo u seoski potok.

Naravno, ako groblje i dalje ostane u mjestu kada naraste, barem dok se izvorska voda ne dovuče izdaleka, teško da ima pomoći u preobražaju grobnog ozračja. Dakle, ako se u gradu groblje još uvijek nalazi u sredini mjesta, a voda se i dalje crpi jednako, onda naravno postoje najgori uvjeti za zdravlje, jer se tada napada etersko tijelo; a etersko tijelo je ono koje astralno tijelo i 'Ja' ne mogu dodatno pokoriti.

Vidite, sanitarni i higijenski uvjeti su izuzetno zanimljivi o ovog gledišta. Ali opet, naravno, ne smije se zanemariti činjenica da takvi ljudi koji žive oko groblja, ako su još uvijek vjernici, ako nisu postali nevjernici, stalno vide pogrebne povorke! To pak

ima učinak uravnoteženja. Utječe na 'Ja'. Imaju učinak jačanja. Morate to moći gledati sa zdravstvenog stajališta. To također ima učinak uravnoteženja.

Je li to ono što ste željeli znati? – Možda je netko mislio na nešto?

Pa, gospodo, gledano iz potpuno drugog ugla, želim nastaviti upravo ovo pitanje. Vidite, već smo mnogo toga raspravljali; Pogledajmo danas s ovog gledišta sljedeće, iz znanja koje smo stekli.

Ako pogledate kartu, karta vas može toliko zainteresirati, da kažete: Ovaj narod živi ovdje, ovaj narod živi ondje. Zanimaju nas različiti narodi koji žive jedan do drugog. - Ali također možete reći: želim pogledati kartu s gledišta kako se razvilo čovječanstvo. - I tu karta postaje doista zanimljiva.

Pogledajmo komad karte. Želim to samo grubo nacrtati. Naprimjer, ako idemo u Aziju – jednom sam vam ovo nacrtao za ljudske rase – Indiju, Bliski istok; tamo imamo Arabiju; onda ovdje imamo Malu Aziju. Tada Azija već prelazi u Europu; tada ćemo doći u Europu, odnosno na otoke koji gledaju na Europu. Ovdje je Grčka. Zatim dolazimo ovamo u Afriku. I ovdje imamo rijeku: to je Nil; ovdje je Egipat – danas, kao što znate vladaju Englezi; to je nekad bila slobodna zemlja. Vidite, naroda ima posvuda. Indijci žive u Indiji, i danas se osamostaljuju. Njima su Englezi dugo vladali, i naravno tamo su i danas, ali danas ustaju, i svatko tko je malo pronicljiv u Engleskoj prestravljen je time da bi Indijci jednog dana mogli postati neovisni. Danas u Indiji postoji veliki pokret. Takav pokret u Indiji je potaknuo Mahatma Gandhi i bio je zatvoren, ali je sada pušten iz zdravstvenih razloga. Slično, ovdje u Arabiji žive ljudi kojima više-manje vladaju Englezi; ovo je još uvijek prilično nepristupačno područje, Arabija. Znae da je jedan od glavnih uzroka velikoga svjetskog rata bio taj što su željeli izgraditi željezničku prugu kroz Tursku, ovamo, i tražili put do Indije s jedne strane i Arabije s druge strane. To je ono što je Njemačka htjela učiniti, a kroz to je Njemačka često izazivala zavist i ljubomoru drugih naroda, jer je željela izgraditi takozvanu Bagdadsku željeznicu kroz Tursku i u Aziju. – A ovdje je jednom bila Sirija.

Vidite, s najrazličitijih gledišta zanimljivo je zapitati se: Dakle, ljudi posvuda žive od davnina, živjeli su vrlo različite živote. Trebamo samo spomenuti nekoliko stvari i vidjeti ćete koliko su ti ljudi imali različite živote. U Indiji je, naprimjer, postojala stroga kastinska podjela, u usporedbi s čime je sve u Europi samo sjena. U Indiji ste rođeni u kasti. Vrhunska kasta bili su brahmani. To su bili oni koji su obavljali svećeničku službu, kojima je bilo dopušteno nešto naučiti. Tako su sva djeca Brahmina zapravo išla u školu u najstarija vremena. Oni su mogli pisati; to je bila vrhunska kasta. Iz ove kaste su uzeti svećenici, ali ne i kraljevi. Kraljevi su uzeti iz druge kaste, iz kaste ratnika. Ali nitko se nikada nije iz ratničke klase mogao pridružiti brahmanskoj; bila je stroga segregacija. Treća kasta bili su zemljoradnici, seljaci; a četvrta kasta bili su oni koje su zapravo smatrali fizičkim radnicima. Postojale su stroge podjele između ovih kasta. U drevnoj Indiji ako bi se ikada dogodilo da je osoba prešla iz jedne kaste u drugu, to bi bilo kao da bi lav postao janje! Kaste su gledane kao odvojena jedna od druge, baš kao što su pojedine vrste

životinja odvojene jedna od druge. I ljudi nisu imali ništa protiv toga. Činilo bi im se ludo kada bi netko iz treće klase htio u prvu, kao da je lav htio postati vol. Dakle, to im je bilo sasvim prirodno, razumljivo. Pa, tako je bilo u Indiji.

Idemo sada u Egipat: i oni si imali kaste. Ono što vam sada govorim, gospodo, možete smatrati da je bilo otprilike prije tri tisuće ili tri tisuće petsto godina, možda čak i četiri tisuće godina prije nego je nastalo kršćanstvo. Zato se moramo vratiti pet do šest tisućljeća unatrag ako se želimo osvrnuti na vrijeme o kojem vam sada govorim. Dakle, u Egiptu je bilo i kasta, ali nisu se tako strogo pridržavali; tamo je netko mogao prijeći iz jedne kaste u drugu. Dakle, nije se strogo pridržavalo, ali u Egiptu je još bilo kasta. S druge strane, u Egiptu je cijela organizacija države polazila od svećenstva. Svećenstvo je sve naređivalo. Tako je bilo i u Indiji, ali tamo je sve proizlazilo iz kastinske podjele, dok u Egiptu kastinska podjela nije bila tako stroga. Ali bilo je osigurano da je sve što je postalo zakon, da je došlo od svećenstva.

A tako su i narodi koji su živjeli u Siriji, koji su živjeli u Maloj Aziji. Imali su svoje posebnosti, bili su različiti.

Da bi vam pokazao kakvu ulogu igraju u svjetskoj povijesti stvari koje smo naučili u povijesti, dopustite da vam kažem i nešto drugo o ovim narodima. Izvedimo ova četiri naroda: prvo Indijce, zatim Egipćane, zatim one narode koji su bili u ovom području. U ovaj zaljev ulijevaju se Eufkrat i Tigris, a to je postojao i narod koji je kasnije nazvan Babiloncima. Razmotrimo ih kao treću grupu.

I onda znate da se ovdje pojavio narod koji je kasnije imao važnu ulogu u povijesti: to su Semiti, Hebreji, Židovi. Prešli su u Egipat, kasnije su se premjestili i živjeli ovdje u Palestini – narod relativno male veličine, ali narod koji je odigrao svoju veliku ulogu u povijesti. Dakle, možemo pogledati: prvo Indijce, drugo Egipćane, treće Babilonce, četvrto Židove. Pogledajmo danas ova četiri naroda.

Vidite, za Indijce je posebno karakteristično to što su ljude koji su živjeli tamo gledali odvojeno jedne od drugih kao vrste životinja i dijelili ih na četiri kaste. Zatim postoji osebujna religija koju su Indijci imali u davna vremena. Indijci nisu pravili razliku između svijeta duha i fizičkog svijeta; U vrijeme kada se ovo indijsko stanovništvo prvi put razvilo u Indiji, nije se pravila razlika između duha i tijela. Među stablima se nije pravila razlika kao kod mnogih drugih naroda: postoji fizičko stablo, a unutra živi duh – ništa se nije razlikovalo. Stablo je u isto vrijeme bilo duh, samo nešto grublji duh nego kod ljudi i životinja. Čak se ni životinja za Indijce nije dijelila na tijelo i dušu; za drevne Indijce bila je duša, isto kao i ljudsko biće. Nije bilo razlike između tijela i duše. A kada je Indijac najranijih vremena pitao za dušu – i znao je da mi udišemo, udišemo zrak – zrak koji ste udahnuli bio je za njega duh. I tada je znao: Vani je zrak; to je duh koji okružuje cijelu Zemlju. A kada ovaj duh koji okružuje cijelu Zemlju počne teći, puhati, tada je duh koji se kreće, koji puše po cijeloj Zemlji nazvao: Varuna. Ali i duh koji je imao u sebi bio je Varuna. Ako je vani bila oluja, onda je to bila Varuna; unutra, također Varuna. Danas se može čuti kao ljudi govore da su ti Indijci obožavali prirodu, jer su obožavali vjetar i vrijeme i tako dalje. No, moglo bi se isto tako reći da su obožavali duh, jer duh su vidjeli u svemu.

Indijci nisu imali ni pojam tijela. Budući da je to bilo tako, kod Indijaca je svaki dio ljudskog tijela istovremeno bio i duh: jetra je bila duh, bubreg je bio duh, sve je bilo duh. Nisu pravili razliku između tijela i duha. Upravo je to tajna staroindijske mudrosti koja ne pravi razliku između tijela i duha. Jetra je bila duh jetre, želudac duh želuca.

Da, vidite, ako danas pogledamo želudac, ustanovit ćemo da mora postojati nešto u želucu da bi želudac mogao pravilno probavljati; zovemo to pepsin. Ako nedostaje, ne probavlja se pravilno; tada moramo staviti malo klorovodične kiseline. Drevni Indijac bi sebi rekao – još nije imao ime ali znao je da tamo postoji duh – želudac je strukturiran ovako: tu je želučani duh. I od toga je ostao naziv lijekova 'želučani duh ili eliksir' za neke lijekove. Naravno, danas možete uzimati kapi za želudac, ne više eliksir, već 'Hoffmannsgeist' po izumitelju, ili nešto slično; ali još uvijek ćete pronaći riječi koje upućuju na duh.

Tako su Indijci posvuda vidjeli duh. I zato im nije bila uvreda duh kaste, jer su na to gledali kao na nešto duhovno, kao što su na strukturu životinja gledali kao na nešto duhovno.

Uđemo li u ovo indijsko gledanje, onda je zanimljivo da su Indijci imali vrlo precizno znanje o svim ljudskim organima. Samo što su ih vidjeli kao duh. Ljudsko biće bilo je sastavljeno od mnogo duhova: plućnog, želučanog, bubrežnog, i tako dalje; uzimali su u obzir samo fizičko tijelo. Pa kad pogledamo Indijce možemo reći: Indijci su bili prožeti gledanjem koje je dopiralo do fizičkog tijela. Fizičko tijelo su vidjeli kao duh.

1 Indijci fizičko tijelo duhovno

Ovo je vrlo zanimljivo, jer smo sada otkrili ljude koji prije svega imaju precizno znanje o fizičkom tijelu.

Sada idemo prema Egipćanima. Čudna je to priča s Egipćanima. Egipćani su imali Nil. Nil je zapravo, moglo bi se reći, otac hranitelj, zemlje. Svake godine kada dođe srpanj, Nil se izdiže iz korita, a u listopadu se ponovno povlači. Tako da stari Egipćani doista nisu znali ništa osim: Nil sadrži vodu, voda se vraća tijekom hladnijeg dijela godine; voda ponovni izlazi, preplavljuje zemlju, i postaje dobročinitelj. No, kada voda u listopadu padne, iza ostaje – ne mora se gnojiti! – vrlo plodno blato. U ovo blato posijano je zrno i tako dalje; ono bi izraslo i ubrano prije nego što je Nil ponovno poplavljen. I tako im je Nil svake godine zapravo pripremao njihovu obradivu zemlju. Tako da su Egipćani bili duboko prožeti dobročinstvom vode. Mnogo su mislili o tome što je voda u prirodi. Vidite, ono čemu se danas divimo u našim inženjerskim vještinama je to što možemo usmjeriti. Da, Egipćani su prije tisuća godina bili dobri u kanaliziranju! Naravno, kada je Nil poplavio i izlio se iz korita, možda je stigao tamo gdje nije trebao biti. Egipćani su tamo u najstarija vremena stvorili Mörissee - cijelo jezero! Nije ga bilo po prirodi, ali je stvoren kako bi poplavu odveo na pravi put. Svaki višak vode sakupljao se u ovom Mörissee. Tako su zapravo Egipćani umjetno vladali prirodom. No, to im je pažnju jako privuklo vodi.

Kada sam odgovorio na pitanje gospodina Dollingera, rekao sam vam: voda ima ogroman utjecaj na etersko tijelo čovjeka. S instinktom koji su Egipćani još imali, razvili su doktrinu: Čovjek se ne sastoji samo od fizičkog tijela, već ima i etersko tijelo. - Zanimljivo je vidite: u Indiji su bili stari narodi; mnogi od tih starih naroda prvi su put doselili u Egipat preko Arabije. U Egiptu je postojala neka vrsta drevne kulture: sve iz Indije. Kako su Indijci emigrirali u Egipat, osjetili su blagodati vode. Ali rekli su jedno drugom: Ne utječe na fizičko tijelo koje smo upoznali u Indiji, već utječe na još više ljudsko tijelo. – I tako su Egipćani, također Indijci – zapravo otkrili etersko tijelo uglavnom kroz ono što su doživjeli s vodom.

Otkrivši etersko tijelo, Egipćani su razvili cijelu svoju religiju, jer to je religija eterskog tijela. Ako uzmemo najvažnije stvari iz egipatske religije, to je sljedeća legenda. Ti su Egipćani rekli – i to su Egipćani pričali posvuda, kao što su se u određeno vrijeme u Europi pričale evanđeoske priče: Postoji veliki Bog; Oziris su zvali ovog visokog boga. Ovaj visoki bog dobročinitelj je ljudi. On je zapravo začetnik svega što ljudima dolazi kroz element vode. Ali on ima neprijatelja. On radi na dobrobit čovjeka, ali ima neprijatelja. I ovaj neprijatelj živi u vrućem vjetru koji dolazi iz pustinje. Tamo je bila pustinja (pokazuje na crtež). Tako su imali dva božanstva: Ozirisa i Tifona, Ozirisa i njegovog neprijatelja Tifona. – Sve što su tamo vidjeli u prirodi vidjeli su i u ljudskom životu. No, nisu to pripisali poput Indijaca, fizičkom tijelu, već eterskom tijelu. – Zatim su nastavili priču: Jednog dana Tifon je ubio Ozirisa i odnio ga. A Ozirisova supruga, Izida, vratila je leš natrag i pokopala razne članove na različitim mjestima. Nad njima su podignuti spomenici. I otada Oziris vlada umrlima. Prije, bio je vladar živima, onda je postao vladar umrlima. Egipćani su već razmišljali o smrti.

Sada znate – već sam vam rekao – da nekoliko dana nakon smrti etersko tijelo odlazi; tek tada osoba postupno dolazi k svijesti. To je u legendi izraženo da Oziris odlazi i da ga Izida ponovno vraća. Čovjek ponovno postaje svjestan nakon smrti.

Tako da se može reći: Egipćani su otkrili da ljudi imaju etersko tijelo. – Ovo je jako zanimljivo! Indijci su i dalje uzimali fizičko tijelo kao duhovno. Egipćani, otkrili su etersko tijelo i vidjeli ga kao duh:

2 Egipćani etersko tijelo duhovno Oziris, Tifon, Izis

I sve što su Egipćani vjerovali, sve za što su radili, Zapravo je bilo za etersko tijelo. To je dominiralo njihovim gledanjem na stvari.

Vidite gospodo, nešto egipatsko ste već vidjeli: to su mumije. Spomenuo sam vam ih neki dan; Rekao sam: ako su srednjovjekovni liječnici govorili o mumijama, to je bilo nešto duhovno; to sam vam objasnio. Ali danas, kada ljudi govore o mumijama, misle samo na ove egipatske mumije. Leševi su balzamirani, fino balzamirani, i čuvani. Da, zašto se to radilo? Egipćani su znali samo za etersko tijelo i čuvali su fizičko tijelo tako da će, kada osoba bude ponovno živjela, opet pronaći svoje fizičko tijelo. Da su već znali za astralno tijelo i 'Ja', ne bi mislili da se fizičko tijelo mora očuvati. Poznavali su samo etersko tijelo koje je doista vrlo duhovno. Da su znali za 'Ja' i za astralno tijelo, onda bi rekli: pa, oni grade vlastito fizičko tijelo. – Ali

poznavali su samo fino etersko tijelo; vjerovali su da se fizičko tijelo mora sačuvati kako bi ga čovjek ponovno pronašao kad se vrati. Egipćani su dakle otkrili etersko tijelo.

Sada dolazimo do treće grupe, Babilonaca. Razvili su nešto vrlo veliko i snažno, naime, dobro razvijeno mišljenje, tako da je velik dio mišljenja Babilonaca sačuvan i danas; ali ono što su naučili da budu posebno jaki, to je astronomija. Izgradili su svoje velike zvjezdane kule s kojih su promatrali zvijezde. I tada su vidjeli da čovjek ne ovisi samo o onome što je na Zemlji, već i o tome što je u zvijezdama. Posebno su tražili utjecaj zvijezda na ljude, i, prije svega, zapažali kako je godina podijeljena. Godina opet ima veliki utjecaj na ljude preko zvijezda. Tako su Babilonci prvi otišli sa Zemlje gledajući na život, i uvježbali astronomiju, znanje o utjecaju zvijezda na ljude, u njihovoj posebnoj znanosti. I tako su postali svjesni da sve moraju podijeliti sa šezdeset i dvanaest i tako dalje.

Naprimjer, dijelili su novac na šezdeset i dvanaest. Tek kasnije došla je podjela na deset, decimalno dijeljenje. Ali još uvijek možete pronaći ovu staru babilonsku podjelu na dvanaest u engleskom šilingu. Dakle, ovu podjelu brojeva, prvi su po uzoru na nebo primijenili Babilonci. Pa, na koji dio čovjeka zvijezde imaju poseban utjecaj? Na astralno tijelo, gospodo. Astralno tijelo potpuno je pod utjecajem svijeta zvijezda. No, budući da današnja znanost o zvijezdama ne želi znati ništa o astralnom tijelu, nema za cilj promatrati zvijezde u njihovom utjecaju na čovjeka. Ono što se tamo izračunava u današnjoj astronomiji, doista nema osobitog utjecaja na ljude. No, Babilonci su imali izvrsnu znanost o zvijezdama. I kroz to su otkrili astralno tijelo čovjeka. To je čudesna stvar. Tako da možemo reći da su Babilonci duhovno otkrili astralno tijelo.

3 Babilonci   astralno tijelo   duhovno

Astralno tijelo ima čak i ime po tome. Prvi su ga otkrili Babilonci. I budući da su ga otkrili iz zvijezda, iz astralnog – astrologije, astronomije, znanosti o zvijezdama – nazvano je astralno tijelo. Vidite, narodi su uzastopno jedan za drugim otkrivali iz duha: Indijci fizičko tijelo, Egipćani etersko tijelo, a Babilonci astralno tijelo.

Slijedite li svuda ono što je u osnovi babilonskih saga, to su zvijezde. Samo se ne smijete zavarati današnjom znanošću i njenim knjigama. Postoji učenjak koji kaže da su izvorno sve religije počele obožavanjem zvijezda. Stoga se na zvijezde treba gledati kao na podrijetlo svih religija. – Drugi dolazi i kaže: Ma što, sve su religije počele od štovanja prirode. Tamo su se štovali vjetar i vrijeme. – Treći kaže: Sve religije su počele od elemenata, od vode i njezinih učinaka. – Da, gospodo, odakle to da ljudi tako govore? Tko god kaže da religije proizlaze iz zvijezda, nije proučavao ništa drugo osim babilonskog razdoblja. Vjeruje da je svuda bilo kao kod Babilonaca. Tko god vam kaže da religija dolazi od elemenata, nije proučavao ništa osim Egipćana. Dakle sve čini 'egipatskim'. I još će reći: Sve religije su nastale iz štovanja vjetra i vremena. – To pokazuje da su ljudi ograničeni, da proučavaju samo pojedinačne stvari. Religije proizlaze iz najrazličitijih izvora.

Rekao sam vam, postoji još jedna stvar, mali narod tamo u Palestini; Hebreji, Židovi. Vidite, živjeli su među tim drugim narodima i tamo nisu bili zadovoljni ni s čime. Možete to pročitati u Bibliji, u Starom zavjetu, kako su Židovi posvuda nezadovoljni i kako dolaze do duha koji je potpuno nevidljiv. Fizičko tijelo je naravno sasvim vidljivo. Etersko tijelo izražava se u poplavama, u vodenim učincima Nila, ono je opipljivo. Astralno tijelo Babilonaca više nije vidljivo na Zemlji, ali ako proučavate zvijezde, pronaći ćete astralno tijelo. Židovi više nisu htjeli ništa od toga, samo nevidljivog Boga. Ovaj nevidljivi Bog, što je on? On utječe na čovjekovo 'Ja'. Dakle:

4 Židovi 'Ja' duhovno(Jahve)

Židovi su došli do 'Ja' kao duhovnog principa i nazvali ga Jahve.

A sada imate povijest! U povijesnim knjigama možete čitati sve što želite: nećete razumjeti kako su napredovali stari narodi. Govoriti će vam se o raznim stvarima posvuda, o svakakvim ratovima i kraljevima – i u umovima imate kaos i konfuziju; jer nemate pojma o čemu je sve to. Tada se mogu spomenuti religije; ali ne zna se odakle dolaze. Ali ako sada znate: ljudsko biće sastoji se od fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela i od 'Ja', a to su ljudi otkrili jedno za drugim, pa je o tome ovisio njihov pogled na život, tada ćete saznati u vezi s time: Indijci otkrivaju fizičko tijelo, Egipćani etersko tijelo, Babilonci astralno tijelo, Židovi 'Ja'. Malo po malo ispada da čovjek ima ova različita tijela. Nije to samo palo s neba, već ljudi to otkrivaju prema svojim životnim uvjetima.

Indijci	fizičko tijelo	duhovno	
Egipćani	etersko tijelo	duhovno	Oziris, Tifon, Izida
Babilonci	astralno tijelo	duhovno	
Židovi	'Ja'	duhovno	(Jahve)

Indijci, tamo su migrirali mnogi narodi tako da su raso različiti, dolaze do fizičkog tijela. Egipćani, koji su se morali puno baviti vodom, došli su do etera pa tako i do eterskog čovjeka. Babilonci, koji su uzeli sve što je potrebno za astralno tijelo, od drugih naroda, gdje su svećenici imali ideju o izgradnji velikih kula: smislili su astronomiju. A Židovi, koji su uvijek lutali – to možete pratiti u pričama o Abrahamu, Mojsiju i tako dalje – nisu bili voljni štovati ništa vidljivo ni gore ni dolje; oni dolaze do nevidljivog Jahve, koji je tvorac 'Ja' i na njega ima utjecaj.

Sada sve ima smisla! Možete vidjeti kako čovječanstvo postupno nalazi sebe. Zatim se to nastavlja, a mi želimo pogledati i to. Dakle gospodo – danas je subota – vidimo se slijedeće srijede.

Rasprava 5 ožujka 1924.

II

Pa, gospodo. Je li netko mislio na nešto za danas?

Netko pita o svrsi karnevala, bi li Rudolf Steiner mogao nešto reći o tome? Odakle dolazi karneval i koje je njegovo značenje?

Rudolf Steiner: Pa mislite, koja je svrha karnevala? Pa vidite, karneval se ne može shvatiti ako se pitamo o svrsi, jer mislim da morate priznati da kako godine prolaze, da čovječanstvo može bez njega, barem na način na koji se danas slavi. Tako da se može reći da je s današnjeg gledišta karneval u osnovi besmislen. To je zato jer je izgubio izvorno značenje. Ista se stvar dogodila s njim kao i sa starim medaljama, ogrtačima i tako dalje. Nekada su imali smisao; malo po malo taj smisao su izgubili. Pa, ne mislite li, i druga slavlja u godini polako nestaju; postupno, ako im se ne daje novo značenje, gube smisao. Do sada nije mnogo napravljeno da bi mu se dalo novo značenje. Jer da je povratio izvorno značenje, koje je imao u drevnom Rimu, naprimjer, imao bi duboki utjecaj na cijeli socijalni život.

Vratimo li se izravno u drevni Rim, otkrivamo sljedeće. Ljudi su tada bili podijeljeni, ako se tako može reći, kao što su i sada: jedan je bio državni službenik, drugi je bio ratnik, treći je bio radnik i tako dalje, a podjela je tada bila oštrija, barem u socijalnom smislu, nago danas. Jer onaj tko je bio rob mogao se čak i kupiti kao čovjek! Tako da se može reći: razlika među ljudima u drevnom Rimu bila je još uvijek vrlo, vrlo važna. Ali svijest da netko ima ovaj ili onaj položaj treba izgubiti barem nekoliko dana u godini. Nije li istina, danas ljudi govore o demokraciji i misle, barem u teoretskom smislu, da su svi ljudi jednaki. Pa, Rimljani nisu vjerovali u tako nešto, za njih, netko je trebao biti rođen u višoj klasi da bi ga uopće uzeli u obzir kao stvarno ljudsko biće. Znao da je do naših dana za neke ljude vrijedila izreka: čovjek počinje tek s barunom. - Dakle oni koji su niži od baruna, nisu ljudi.

Naravno, u starom Rimu to je bilo izvanredno jako. Čak i ako u to vrijeme nije bilo uvedeno plemstvo na način kako se kasnije pojavilo – jer to je srednjovjekovni princip koji se pojavio iz feudalnog sustava – ipak je postojala velika razlika među klasama u starom Rimu. Ali sada, nekoliko dana godišnje ljudi bi trebali biti jednaki a demokracija prevladati. Naravno da to niste mogli učiniti na način da ljudi dolaze sa svojim uobičajenim licima, inače biste ih prepoznali; tada su morali nositi maske. Onda su bili ono što bi maska naznačila da jesu. Zatim je postojala i jedna osoba koja je bila kralj karnevala. Tih je dana mogao učiniti što je god htio. Mogao je izdavati zapovijedi dok ih je inače samo primao. I cijeli je Rim nekoliko dana bio lud, par dana bi bila pometnja. A i ljudi su se mogli ponašati drugačije prema svojim nadređenima, nisu morali biti pristojni prema njima, tih nekoliko dana bili bi

jednaki! I naravno da je to dovelo do toga da ljudi tih par dana ne plaču i ne žale se; usrećilo bi ih što nekoliko dana mogu ovako živjeti. Ta bi se radost zatim pretvorila u karnevalsku požudu kakvu danas poznajemo. Ljudi su tih nekoliko dana mogli raditi ludosti kada su bili slobodni. To je porijeklo našeg karnevala.

Rezultat je bio da je, pošto se to toliko ljudima sviđalo, sačuvano i danas. No stvari prežive bez da se zna njihovo izvorno značenje. Dakle – ostaje samo karneval kao vrijeme kada radite podvale – jer ste tamo smjeli raditi velike zezancije. Tada je crkva ustanovila da odmah nakon toga slijedi Pepelnica, da se osjećate kao krivac, da ne mogu raditi sve što žele i tako dalje, a od kršćanstva, barem u ranijim vremenima, ustanovljena je Korizma, kada bi ljudi trebali biti bez stvari, ustanovljen je Post. I naravno da je bilo preporučljivo karnevalu dodati korizmu, kada su se ljudi što je manje moguće obuzdavali, radili što god ima je godilo, i bilo moguće. A poslije je teže ne jesti stvari koje se jelo. I tako je to spojeno.

No stvar je u tome što je Rimu karneval bio mnogo ranije, otprilike u naše današnje božićno vrijeme, jer je sve pomalo pomaknuto u kasnije doba godine. Ovako smo dobili današnji karneval. Datum karnevala je, vjerujem, temeljen na Uskrsu uglavnom, samo se u Baselu slavi tjedan dana kasnije, koliko ja znam. Ali, kako čujem, to samo znači da tamo slave dva puta!

Pa, to je ono što treba reći u vezi s ovim pitanjem. To se može reći za mnoge stvari u čovječanstvu koje su izvorno imale značenje, ali su kasnije to značenje izgubile. Tada se pitate: čemu sve to?

Pa, možda netko ima nešto drugo za pitati danas?

Postavljač pitanja: Htio bih pitati gospodina Doktora bi li možda htio nastaviti s pričom od prošlog puta?

Postavljač pitanja: Htio bih pitati gospodina Doktora je li tako nešto moguće da bi ljudi mogli uvrijediti jedan drugoga ili mu nanijeti bol, odnosno, imati utjecaja na njega? Gospođa A je imala trogodišnje dijete koje je uvijek vidjelo bića kako ulaze na vrata i prozore. Dijete je često imalo nemirne noći, a osobito kada bi žena oprala donje rublje – žena bi uzimala stvari iz kuće – dijete je uvijek bilo nemirno. Na kraju više nije bilo ništa; žena je kasnije umrla. Želio bih pitati gospodina Doktora je li nešto takvo moguće?

Rudolf Steiner: To su, naravno, stvari koje utječu na svakakva područja, jer su ljudi lakovjerni, praznovjerje, ali i činjenice, mogu igrati ulogu. Samo morate razumjeti da u svijetu postoje stvari koje nisu otvorene izravnom fizičkom promatranju. Želim početi od vrlo jednostavnih situacija.

Uzmite to ovako: uzmite berbu grožđa. Berete vino i cijedite ga, pripremate, stavljate u bačve, stavljate u podrum. Pa primijetiti ćete da kada dođe sljedeće vino – kada dođe vrijeme da vino ponovno fermentira – ovo postaje nemirno. Veza je tu, premda nije fizička. To je jednostavna činjenica i pokazuje da postoje veze u svijetu prirode koje se ne mogu lako pratiti okom i tako dalje.

Međutim, kao što znate, već postoji način da se premosti uobičajena vidljivost. Trebate se samo sjetiti da čak i u neživoj prirodi danas postoje objekti u kojima se nadvladava uobičajena vidljivost – ne suptilnija, već uobičajena; razmislite samo o radiotelegrafiji! Na čemu se temelji radiotelegrafija? Temelji se na činjenici da negdje imate izvor električne energije; isprva nije spojen žicom već stoji za sebe. Negdje drugdje, bez ikakve veze s njim, postoji aparat s paralelnim pločama koje se mogu pomicati. Takav aparat naziva se koherer (prijemnik, nap. pr.). U početku nemate nikakvu fizičku vezu, ali ako ovdje pobudite struju, tamo imate indikaciju; a ako to spojite na aparat, tamo možete primiti telegram, baš kao što možete pokupiti struju žicama. Znamo da je to zato jer se struja širi, ali to je nešto što ne možemo vidjeti; širi se bez opipljive fizičke veze. Dakle, tu imate čak i vezu u neživoj prirodi koja je sigurno takva da možemo reći: vidljivo je prevladano, barem u određenoj mjeri.

Sada stvar možete nastaviti. Uzmite par blizanaca. Braća i sestre blizanci nisu više fizički povezani kada dođu do kasnije dobi. Jedan može biti ovamo, drugi tamo. Ipak, s braćom i sestrama blizancima, može se uočiti kako jedno od njih dobije bolest; a drugi koji živi dalje, slično! Ili se rastuži zbog nečega u određeno vrijeme; drugi također. Sve ovo govori da u svijetu postoje učinci za koje se ne može odmah govoriti o fizičkom utjecaju.

No, kada dođete u životinjsko carstvo, uskoro primijetite da postoje, naprimjer, percepcije kod životinja koje ljudi nemaju. Naprimjer, pretpostavimo da će doći do snažnog potresa ili vulkanske erupcije u nekom području što će tim ljudima napraviti veliku štetu. Ljudi će mirno sjediti; životinje se ponekad mogu vidjeti kako se danima unaprijed miču, napuštajući područje! Iz ovoga također možete vidjeti da životinje mogu opaziti nešto što se ne može fizički opaziti. Kada bi se moglo fizički opaziti, i ljudi bi tada, također, znali što dolazi.

Iz ovoga možete vidjeti da su u svijetu moguće veze izvan fizičkog. Pa, ako uđemo u te finije veze, doći ćemo do činjenice i da ljudi, također, ponekad u sebi osjete nešto što zasigurno nisu mogli fizički opaziti. Naprimjer, želim reći: negdje postoji osoba – te stvari su se dogodile u stotinama i tisućama slučajeva – koja se odjednom trgne i vidi nešto ispred sebe poput slike – to je samo san, naravno – i kaže: prijatelju moj! – ali prijatelj je možda daleko; on to može doživjeti u Europi, prijatelj može biti u Americi – prijatelju moj! Nešto se sada dogodilo! – Ispostavilo se: umro je. Dakle, takve stvari definitivno postoje. Ponovno se može reći da se takav učinak dogodio, bez fizičke veze.

Da, ali sada se mora reći: dobro je za čovječanstvo da ove stvari nisu previše raširene; Jer samo promislite, da je vaša glava sposobna opaziti sve što neka osoba misli ili govori loše o vama, to bi bila loša stvar! Znae, ako imate telegraf, morate ga prvo postaviti, trebate ga uključiti, a zatim se vrši prijenos. Isto tako, s bežičnom telegrafijom ovaj dio [pokazuje na ploču] mora biti u redu, ne smije se ukloniti, tada se vrši prijenos. Pa, općenito, kod potpuno zdravih ljudi slučaj je da nisu uključeni u sve struje koje postoje; isključeni su. Ali u posebnim slučajevima može se dogoditi da je netko u nešto uključen.

Pretpostavimo, naprimjer, da ne mogu ući u vaš slučaj iz dobrog razloga, jer vjerojatno ne znate koliko je potvrđen; ali želim ući u nešto slično, tada ćete i sami sebi to moći objasniti. Želim govoriti samo o stvarima koje su apsolutno potvrđene, jer je u protivnom lako ući u čavrljanje. Vjerojatno niste sami doživjeli slučaj, već ste ga pročitali ili čuli kako se priča? Stoga ću ulaziti samo u ono što je dobro potvrđeno. Pretpostavimo: Žena A se tijekom trudnoće posvađala s ženom B, koja živi u susjedstvu. Događa se, zar ne, da se ljudi međusobno svađaju. Možda je ova žena B, koja živi u susjedstvu, posebno snažno proklela ženu A, a žena A se užasno uplašila dok je žena B vikala i grdila. Kao rezultat toga, dijete koje se tada rodi može doći u određenu ovisnost o ženi B, ali i žena B u određenu ovisnost o djetetu, a može se dogoditi da to dijete učini prijemčivim za ono što mu daje kao donje rublje ili slično, ako ga opere gospođa B. No, s druge strane, ženi B također može biti važno da dobije donje rublje; Zatim joj treba nešto iz ove kuće, jer malo ima grižnju savjesti zbog onog što je učinila ženi A, kako bi se malo umirila; i u trenutku kada joj se to uskrati, pokušava to dobiti na sve moguće načine. Ljudi mogu ukrasti svakakve stvari želeći nabaviti nešto takvo, a da normalno nisu lopovi. Oni samo zbog ovakvih stvari postaju lopovi; inače ne krađu, pokušavaju na svaki način doći do tih stvari. Naravno, tada se može čak dogoditi ako se to od njih uzme, jer već postoje duhovni i emocionalni utjecaji na zdravlje osobe, oni će klonuti od svojevrsne unutarnje iscrpljenosti, od iscrpljujuće groznice, umrijeti, ili će recimo, čak umrijeti od srčanog udara ili paralize. To se može dogoditi.

Stoga se može reći: Ove se stvari događaju u svijetu, a te stvari se mogu objasniti, jer bez fizičke veze, jedna osoba definitivno može vršiti utjecaj na drugu pod određenim uvjetima. Ali uvijek morate biti u mogućnosti utvrditi razlog. U slučaju koji ste spomenuti, možda je uzrok bio sasvim drugi. No, da je naprimjer, došlo do prepirke između dvije žene tijekom trudnoće, to bi mogao biti razlog da je došlo do veze između te žene i djeteta.

Pa, gospodo, željelo se da govorim još malo više o onome što sam govorio neki dan. Pokazao sam vam kako su u drevnoj Indiji, u doba koje je moglo biti prije četiri ili pet tisuća godina, ljudi živjeli u potpuno drugačijim uvjetima. Upravo zbog te posebne indijske prirode i načina na koji su ljudi bili zajedno, ti su Indijci razvili pogled na fizičko ljudsko tijelo.

S druge strane, Egipćani, čija je zemlja u potpunosti bila pod utjecajem Nila, koji su, sve što su dugovali, da tako kažem, dugovali Nilu, koji su, jer to stanje čovjeka čini svjesnim etera, razvili percepciju eterskog tijela čovjeka.

Oni koji su živjeli u Asiriji i Babilonu, gdje su zbog osobito čistog zraka i nadmorske visine, zvijezde lako bile uočljive u određeno doba godine, razvili su percepciju astralnog tijela.

A Židovi, koji su u ranijim vremenima zapravo morali lutati, u početku se nigdje nisu naselili, tek su se kasnije nastanili, koji su više mislili i osjećali iz ljudske prirode, razvili su percepciju ljudskog 'Ja'.

Na taj se način postupno razvija percepcija fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela i 'Ja'. Vidite, riječ 'Jahve' ne znači ništa drugo nego: 'Ja sam onaj koji jesam'. - To je značenje riječi. Budući da se Jahve smatra vrhovnim bogom, takvo priznavanje vrhovnog boga jasno ukazuje na 'Ja'.

Pratimo li na ovaj način povijest, otkriti ćemo da su zapravo svi ti narodi u svojim mislima i osjećajima izražavali način na koji su doživjeli život. Indijac je iskusio plodnu, bogatu prirodu - sve neprestano buja i raste: bogata, bujna priroda. Tako je zapravo na poseban način percipirao bogatstvo fizičkog, pa je u skladu s tim iz svoje percepcije razvio pogled na fizičko tijelo. Egipćanin je, s druge strane, vidio da mu pomaže samo Nil, Nil koji se može vidjeti; stoga je razvio doktrinu o eteru i tako dalje. Sve su ti narodi zapravo razvili poglede iz onoga što su doživjeli.

Nasuprot njima sada je stajao jedan drugi narod. Možemo reći [crtež na ploči]: Ovdje drevna Indija, ovdje Arabija; zatim ovdje Egipat, tamo teče Nil. Sada idemo ovamo, imamo zemlju koja se širi prema Africi, i povezuje s Europom. Ovdje opet bi bila Asirija, kao što sam rekao zadnji puta, ovdje Egipat, ovdje Indija; ovdje bi bila Palestina, gdje su živjeli Židovi; i ovdje imamo Grčku. U ovu su se Grčku naselili doseljenici iz najrazličitijih područja Azije i Europe, pa su se stoga tamo međusobno pomiješali. Također su prilikom doseljavanja pronašli izvorne stanovnike, ali se grčki narod postupno razvijao na ovom poluotoku u Europi. Ovaj grčki narod je zapravo bio prvi koji je, moglo bi se reći, otvorio oči i ugledao nešto od svijeta što nije samo doživljeno iznutra. Indijac je doživio prirodu iznutra; Egipćani su iskusili učinke etera; Asirci su doživjeli astralno tijelo sa zvijezdama; Židovi su iskusili svoje 'Ja'. Kao što sam rekao, Grci su zapravo prvi okrenuli oči prema vani i pogledali svijet. Ostali zapravo nisu gledali svijet. Tako da se može reći: Pogled na prirodu nije bio osobito razvijen među Indijcima i Egipćanima, niti među Babiloncima i Židovima; nisu znali mnogo o prirodi jer nisu otvarali oči i gledali van. Tek s Grcima došlo je do pogleda na prirodu jer su Grci otvorili oči i pogledali prema van. I tako ljudi u Grčkoj zapravo postaju svjesni vanjskoj svijeta.

Vidite, Indijci su dobro znali: Ovaj fizički svijet ovdje, dio je cijelog svijeta, a kad sam se rodio, izašao sam iz duhovnog; Tamo ponovno ulazim nakon smrti. Egipćani su vjerovali da moraju sačuvati mumije kako bi se mogli ponovno vratiti; ali su posebnu pozornost posvetili i duhovnom. Babilonci su vidjeli na zvjezdanom nebu kojeg su promatrali, u astralnom, volju duhova. Tako su i oni vjerovali u duh. A za Židove znate da su vjerovali da ih Jehova, Jahve, vodi u ta davna vremena u kojima su živjeli preci. Tako su u osnovi gledali u ono što povezuje ljude s duhovnim svijetom.

To se promijenilo s Grcima. Grci su zapravo prvi zavoljeli vanjski svijet. Stari narodi nisu mnogo brinuli o vanjskom svijetu. Grci su mnogo polagali na vanjski svijet; i postoji grčka izreka koja kaže: Bolje je biti prosjak u gornjem svijetu – pa, mislili su Grci, na Zemlju – nego kralj u carstvu sjena, to jest umrlih. Tako su Grci prije svega zavoljeli svijet i kroz to su prvo stekli pogled na prirodu.

Drugi su narodi, naprimjer, razvili pogled na ljudsko biće. Osobito kod Indijaca, postojalo je određeno gledanje na ljudsko biće čak i u najranije doba. Ali nisu došli do tog pogleda dovodeći leš u sobu za seciranje i režući ga! Da su Indijci to morali raditi, nikad ne bi došli do svog gledanja na ljudsko biće. Dapače, osjećali su u pojedinim dijelovima – to je tada još bilo moguće – kako se ponašaju jetra, pluća. Oni su to znali kroz unutarnje znanje. To je ono što je Indijce dovelo do njihove velike mudrosti, da su znali kroz unutarnji osjećaj kako funkcionira jetra i tako dalje. Danas samo znamo kakav komad mesa ima okus u ustima. Indijac je znao kako se komad mesa ponaša u crijevima, što radi jetra, i što čini žuč, kroz unutarnje iskustvo, baš kao što čovjek danas osjeća komade mesa koje jede u ustima.

Egipćani su razvili geometriju jer im je bila potrebna. Uvijek iznova morali su znati gdje su im polja; Nil bi svake godine sve poplavio. To je također nešto što glava izmisli. Babilonci su razvili astrologiju, znanje o zvijezdama – dakle opet nešto što nije povezano sa zemaljskim, za zemaljsko nisu imali jak interes. A da Židovi nemaju jak interes za zemaljsko vidi se po tome kako Židova zanima sve, ali nema i stvarni interes za ono oko njega u svijetu osjetila; može dobro razmišljati, ali nema stvarnog interesa za ono što je u svijetu oko njega.

Ljudi koji su imali najviše interesa za svijet kojeg percipiraju osjetilima su Grci. Ako malo istražite, zanimljivo je otkriti da su oni cijeli svijet vidjeli drugačije nego mi danas. To je jako zanimljivo. Danas nebo vidimo plavo. Grci nisu imali takav dojam plave boje kao mi, ali su vidjeli nebo mnogo tamnije, gotovo crnkasto i pomalo zelenkasto. Posebno su snažno primjećivali crvenu boju. S našom dosadnom percepcijom crvene, ne možemo više zamisliti kakav je snažan dojam crvena boja ostavljala na Grke! Upravo zato jer se osjećaj za plavetnilo postupno razvijao u čovječanstvu, čovječanstvo se opet odmaklo od osjetilnih utisaka. Tako su prvo Grci postali posebno naklonjeni onome što je izvan njih. I tako su Grci razvili ono što danas nazivamo mitologijom. Grci su štovali cijeli svijet bogova: Zeusa, Palas Atenu, Aresa, Afroditu; posvuda su vidjeli bogove. Štovali su cijeli svijet bogova jer im se ono što su voljeli kao vanjsku prirodu još uvijek svugdje činilo živim i duhovnim. Ne mrtvo kao što je za nas, već ispunjeno životom i duhom. Tako su posvuda štovali bogove posvuda u samoj prirodi, koju su zavoljeli.

Kao rezultat toga, tijekom grčkog doba, za sve one ljude koji su postali ovisni o grčkoj civilizaciji, o grčkoj kulturi, o grčkom duhovnom životu, bile je zaboravljeno ono što su Indijci, Egipćani i Babilonci zapravo doživjeli od duhovnog.

Sada ćete znati, gospodo, koliki je utjecaj Grčka imala na cjelokupan razvoj ljudi. To traje i danas! Oni koji mogu poslati sina u gimnaziju i danas puštaju da uči grčki jezik. No, to je nekad bilo mnogo raširenije. U prošlosti ste bili magarac, da tako kažem, ako niste znali grčki, ili barem mogli čitati grčke pisce i pjesnike. Grčka je izvršila ogroman utjecaj na svijet jer je bila prva koju je zanimao vanjski svijet.

Dok se razvijao taj interes za vanjski svijet u Grčkoj, značajan razvoj iz Azije je da se od tamo širio Misterij na Golgoti, odnosno, kada je Grčka već bila osvojena, sve je zapravo već bilo pod rimskom vlašću. No, što je značila ova rimska vlast? Bila je

potpuno ispunjena grčkim duhom. Svi su obrazovani Rimljani naučili grčki, svatko tko se obrazovao u Rimu znao je grčki. Grčki je posvuda imao najveći utjecaj. Dakle, dok se grčki ovako širio, po Aziji, u zapravo malo poznatoj rimskoj provinciji – tadašnjoj Palestini, Židovi su bili pobijedjeni, Palestina je bila rimska provincija – pojavila se osoba, Isus iz Nazareta, koji je rekao nešto potpuno drugačije od onoga što su ljudi ikada prije rekli. I možete zamisliti, ni drugi ga nisu odmah razumjeli. Zato su ga tek rijetki razumjeli u prvim danima.

Što je ta Isusova osobnost zapravo rekla kada se pojavio u Palestini? Pa, ova Isusova osobnost to je rekla na način na koji se to tada mogli izraziti: Da, vjeruje se danas – to je bilo 'danas' u to doba – posvuda da je čovjek zemaljsko biće. Ali nije. On je biće koje dolazi iz duhovnog svijeta i koje se, kada umre, vraća u duhovni svijet. Danas, kada je kršćanstvo djelovalo gotovo dvije tisuće godina, čovjek se mora začuditi da je takvo nešto rečeno. Ali tada nije bilo tako. Azijske i afričke ideje o duhu bile su slabo poznate u Grčkoj i nisu bile jako raširene. Ljudi su više bili okrenuti svijetu. I zato je ono što je Isus iz Nazareta podučavao u to vrijeme bilo nešto od iznimne važnosti, posebno u usporedbi s grčkom sekularnom kulturom, kakva je bila u Rimu.

Ali time ne bi učinio ništa drugo nego uskrsnuo ono što su govorili i stariji narodi, Indijci, Egipćani i tako dalje. Ponovno bi se podiglo samo ono što sam vam upravo rekao; vratilo bi se ono što je već bilo. Ali da ne bi samo podgrijao ono što je već bilo, rekao je i sljedeće. Rekao je: 'Da sam slušao samo ono što mi ljudi danas mogu reći, nikada ne bih našao učenje o duhu, jer ljudi zapravo više ništa ne znaju o duhu. To je nešto što mi je došlo od izvan Zemlje'. – I tako je postao svjestan da nije samo Isus, već da se u njegovoj duši uzdiglo biće koje je Krist. Za njega je Isus bio onaj koji je rođen iz utrobe na Zemlji. Krist je bio taj koji se ulio u dušu tek kasnije. Na taj je način u njegovoj duši nastala istina da su ljudi duhovne prirode.

Sada se moramo zapitati: Kako su se različita drevna učenja održala u Indiji, Egiptu, Babilonu, a također i među Židovima? Ako danas razmotrite duhovni život, s jedne strane ćete pronaći crkvu, a s druge škole. Crkveni vladari se najviše raspravljaju s onima koji vode škole koliko bi trebali utjecati jedni na druge; ali to je odvojeno jedno od drugog. To nije bio slučaj kod tih starih naroda, ni kod Indijaca, ni kod Egipćana, ni kod Babilonaca, pa čak ni kod Židova. Sve što je tada bilo povezano s vjerskim bilo je istovremeno povezano i s učenjem; to je bilo jedno, crkvena služba i školska služba. Velik dio toga je, naravno, još uvijek presađen u naše vrijeme; ali nije tako, kao u stara vremena, da je svećenik bio i učitelj. Svećenik je bio i učitelj i u Indiji, i u Egiptu, Babiloniji i tako dalje. I gdje je predavao? Pa učio je ondje gdje su i obredi odražavani. Obred je u potpunosti bio povezan s poučavanjem. To su bila mjesta misterija. Nisu imali crkve ni škole, ali imali su takva mjesta, odnosno takve institucije, koje su bile oboje u isto vrijeme, a koje danas nazivamo misterijskim centrima. Ali općenito je vladalo mišljenje da treba biti oprezan sa svime što se tamo može naučiti.

Vidite, gospodo, staro mišljenje je bilo da bi osoba trebala biti zrela da bi joj bilo udijeljeno određeno znanje. To se danas potpuno izgubilo. I u misterijima se osoba

koja je imala najviši rang nazivala 'Otac'. Ostalo je od tada, naprimjer, u katoličkoj crkvi da se određeni svećenici nazivaju 'Pater', 'Otac'. U davna vremena, među Indijcima, Egipćanima, Babiloncima i tako dalje, posvuda su one koji su bili inicirani u znanje nazivali 'očevima'. A kada su ti očevi tada podučavali, one za koje su mislili da mogu sazreti, nazivali su ih 'sinovi'. A svi drugi ljudi koji nisu ušli u misterije, koji nisu prihvaćeni, nazivani su 'djecom očeva', ili također 'sinovi' i 'kćeri'. Pa, možete razumjeti da se razvila određena perspektiva. To gledište sastojalo se u činjenici da su u to vrijeme ljudi doista bili sposobni više vjerovati nego danas, i u duhovnom smislu osjećali da su oni koji su bili u misterijima njihovi očevi; voljeli su ih gledati kao svoje očeve, svoje duhovne očeve. I iznad svega vjerovali su da su ti duhovni oci u bližem kontaktu s bogovima nego oni izvan; oni vani moraju prvo primiti poruku od očeva. I tako su postupno ljudi postali jako ovisni o svojim očevima. Država koju bi katolička crkva danas htjela uspostaviti, vjerujem, u stara vremena se uzimala zdravo za gotovo. Svuda je bilo tako. Budući se nitko nije bunio protiv toga. Upravo je rečeno: 'Ako zaista želite biti ljudi, onda ili morate biti otac, zatim se izravno povezujete s bogovima, ili jednostavno morate naučiti nešto o bogovima od očeva. - Vi ste čovjek utoliko što vam oni u školama, u misterijima, nešto govore. Time je stvorena razlika između djece božje i djece čovjeka, sinova božjih i sinova čovječjih. Oni koji su bili u misterijima nazivali su se sinovima božjim jer su se ugledali na bogove kao svoje očeve. Ali oni koji su živjeli vani, kojima je iz misterija samo objavljivano, nazivani su djecom ljudi ili sinovima ljudi. Tako su se u jednom narodu razlikovali sinovi bogova i sinovi ljudi ili djeca ljudi. Danas se to ljudima čak čini smiješnim, ali tada je to bilo sasvim prirodno. Danas se radi razlika – čak iako ne baš u Švicarskoj, premda koliko znam malo od toga i ovdje postoji; ali u susjednim zemljama – sada je to malo prestalo, ali nije bilo tako davno, da su se razlikovale ekscelencije od običnih ljudi, baruni od običnih ljudi, to se uzimalo zdravo za gotovo. No, u ta stara vremena bilo je sasvim normalno da se pravi razlika između sinova bogova, djece bogova i djece ljudi.

Onaj koji se tada nazvao Kristom Isusom, koji se tako zvao, rekao je: 'Ne postaje se sin Božji, duhovno dijete kroz drugu osobu, već svatko sam kroz sebe. Ovisi samo da li ste toga svjesni'. - Stari su rekli: Otac iz misterija mora vas učiniti svjesnim. - Krist Isus je rekao: 'Već imate klicu božanskog u sebi, i samo ako napravite napor, možete to iz sebe izvući'.

Time je, međutim, Krist Isus naučio da su svi ljudi u duši isti. A najveća razlika koja je prevladana kroz Krista Isusa jest ona između sinova bogova i sinova ljudskih.

Ljudi su to tada pogrešno shvatili na sve moguće načine – jer stari nisu htjeli da se to pojavi, da se više ne razlikuju sinovi bogova i djecu ljudi, kasnije jer više nisu znali što se pod tim misli. Kao što kasnije nisu znali za karneval, nisu više znali ni što se podrazumijeva pod 'sinovima bogova' i 'sinovima ljudi'. Zato Biblija, Novi zavjet, neprestano otkriva da se Isus Krist naziva Sinom Božjim i Sinom čovječjim, svi odlomci koji govore o Sinu Božjem i Sinu čovječjem zapravo znače da se u istom smislu može koristiti i jedno i drugo; stoga se naizmjenice spominju oba. Ali ako ne znate što je dovelo do toga, ne možete uopće razumjeti evanđelja. I to je danas jedno shvaćeno, posebno od onih koji polažu vjeru u njih.

Na taj način je pokazano što je zapravo došlo na svijet po Isusu Kristu, na nivou osjećaja. Razmatrajući stvari na više površan danas, moram reći: Vidite, bilo je drugih velikih razlika između ljudi posvuda. Sjetite se samo stare Indije. Napravljene su razlike u kastama slične onima koje postoje kod životinja: Brahmani, svećenici, seosko stanovništvo, radnici. Egipćani su, s druge strane, imali cijelu vojsku robova. Kaste nisu bile tako strogo razgraničene jedna od druge, ali su također bile prisutne u određenom smislu. Da, još uvijek je postojala razlika između slobodno rođenih i robova u Grčkoj i Rimu. Ove vanjske razlike izbrisane su tek u novije vrijeme u povijesti, jer je izbrisana razlika između djece bogova i djece ljudi. Dakle, na cijeli društveni život čovječanstva utjecalo je ono što se dogodilo u Palestini kroz Krista Isusa.

Ali sada se zapravo može pitati u svijetlu svega ovoga: Da, može li se otkriti odakle dolazi duhovni princip koji postoji u ljudskom biću, pošto dolazi od izvan Zemlje? – Vidite, u tom je pogledu čak i danas vrlo teško razgovarati, jer se danas zapravo sve gleda samo materijalistički. Naprimjer, recimo govor. Kao što znate, različiti jezici govore se na različitim područjima, u različitim zemljama svijeta; ali ipak svi jezici imaju skrivenu sličnost. Sličnost ne mora biti toliko upečatljiva kao, recimo, u Njemačkoj i Engleskoj, Njemačkoj i Nizozemskoj. No, ipak je slučaj da jezici, iako su različiti, imaju određenu sličnost. Može se otkriti naprimjer, jezik koji se govori u Indiji, čak i ako ga se ne razumije, ako se u njega uđe, naći će se da su pojedine riječi slične njemačkom jeziku, naprimjer.

Kako ljudi pokušavaju objasniti tako nešto? Kažu: 'Pa, takav je jezik nastao na jednom mjestu na Zemlji – jer sve bi trebalo doći od Zemlje – tada su se narodi iseljavali, nosili jezik negdje drugdje, i on se malo promijenio. Ali sve to dolazi iz jezika'.

Ovo je najveće znanstveno praznovjerje koje se pojavilo u posljednje vrijeme. Jer vidite, gospodo, ovo znanstveno praznovjerje je ovo što slijedi. Zamislite da neka osoba živi u Indiji, i zagrije se na Suncu. Pa, tada se formira stav: Čovjek se može zagrijati. – Sada, ljudi u Europi kasnije otkriju da se ljeti zagriju. Sada ne koriste svoje umove već svoja osjetila. Kažu: To što se netko zagrije ne može se objasniti sadašnjošću; ali u drevnoj Indiji ljudi su se zagrijavali, emigrirali su u Europu i presadili kvalitet topline. – Da, gospodo, ako netko to kaže, naravno da je lud. Ali jezikoslovci kažu isto! Ne kažu, ako je jezik u Europi sličan jeziku u Indiji, da je u Indiji djelovao isti utjecaj od izvan Zemlje kao i u Europi; već kažu: jezik je migrirao! Ako se čovjek zagrije u dvije regije, neće se reći da je lutanjem donio kvalitetu topline ovdje, već se gleda prema zajedničkom Suncu, a ono zagrijava i Indiju i Europu. Ako se na udaljenim mjestima pronađu dva slična jezika, to nije zato jer je jezik migrirao, već zato što je postojao zajednički utjecaj, baš kao što Sunce utječe na cijelu Zemlju, zajednički izvanzemaljski utjecaj utječe na narode najrazličitijih regija svijeta. No, budući da ljudi apsolutno ne žele priznati da u duhovnom postoje izvanzemaljski utjecaji, oni smišljaju svakakve stvari, s njima se jednostavno ne primjećuje da su ljudi jer su tako učeni. Da se ljudi ne boje da će ih smatrati ludima, poricali bi da Sunce grije posvuda, već bi rekli: U iskonskim vremenima pojavila se kvaliteta topline, i stvar je takva da je to presađeno po cijeloj Zemlji. – Oni bi

zanijekali utjecaj Sunca, kada ih ne bi smatrali ludima! – To je nešto što se mora uzeti u obzir kako bi se razumjela geneza kršćanstva.

Danas je već prekasno za daljnji odgovor; o tome možemo razgovarati sljedeće subote.

Rasprava 8 ožujka 1924.

III

Dobro jetro, gospodo. Danas ću nastaviti sa stvarima koje smo razmatrali ranije. Treba vam zaista biti jasno. Ovamo preko na istoku je Azija [crtanje na ploči]. U davna vremena iz Azije se dolazilo u Europu, preko cijelog niza otoka. Dakle ovdje Azija završava, ovdje se išlo u Afriku; ovdje je Nil, o kojem sam puno govorio. Ovdje je Grčka, ovdje Jadransko mora, ovdje je Italija, onda ovdje otok Sicilija. Dakle, ovdje bi bilo mnogo otoka, Samos, Rodos, Cipar i tako dalje, a preko tih otoka ste iz Azije došli u Grčku. Ovdje bi bila Grčka, ovdje Rimsko carstvo, današnja Italija.

Gospodo, sada se morate sjetiti sljedećeg. Vidite, u Grčkoj se sve razvilo, može se reći otprilike 1000 ili 1200 godina prije Kristovog rođenja, o čemu sam vam rekao da su ljudi naučili gledati vani na svijet. No, može se reći, da je već od 4-og ili 3-eg stoljeća prije Krista, Grčka postupno gubila dominaciju i vlast je prešla u Rim. To je bio glavni grad. - Stvar se kretala u tom smjeru da je u najstarije vrijeme sve više Grka, onih koji su bili više-manje nezadovoljni u Grčkoj, emigriralo i nastanilo se ovdje, kako na Siciliji, tako i ovdje u južnoj Italiji. Kao rezultat toga, tijekom pola tisućljeća, četiri do petsto godina, grčka se kultura potpuno uvukla, pa su dio južne Italije i Sicilija nazvane Velika Grčka. Čak se i stara grčka domovina spominjala jednostavno kao Grčka, a ova druga kao Velika Grčka. Tamo su otišli ne samo nezadovoljni ljudi, već i ljudi poput velikog filozofa Platona, koji je tamo želio osnovati idealnu državu. A najvažniji ljudi koji su stvorili kulturu zapravo su živjeli u južnoj Italiji. I treba reći: U južnoj Italiji, ovdje na jugu, živio se lijep, obrazovan život, dok se brutalna dominacija rimske civilizacije, kako je nazvana, proširila odozgo.

Znate, naravno, da je izvorno stanovništvo Rima nastalo na vrlo osobit način: zvali su ih poglavari, od kojih je posebno poznato ime Romulus, sve koji su na tom području bili lupeži i nitkovi. Svi nitkovi iz okolice sjatili su se u Rim, a s njima je prvobitno nastala rimska razbojnička država. Razbojnički mentalitet nastavio se pod prvim rimskim carevima. Međutim, uskoro, već pod četvrtim i petim rimskim kraljem, sa sjevera su se doselili Etruščani. To su bili ljudi, može se reći, koji su se pomiješali s potomcima razbojnika, i to je donijelo ljudsku crtu. No, sve što je Rim kasnije uspostavio u smislu svjetske dominacije, što je zapravo prešlo u naše vrijeme u smislu žeđi za dominacijom, zapravo potječe – ne smijemo se prepustiti nikakvim iluzijama – od ove izvorne kolonije nitkova, koja je osnovana na sedam brežuljaka u Rimu. Jedino što se sve prelijevalo preko toga; sve je, naravno, postalo strašno rafinirano, ali jednostavno ne razumijete ono što je došlo poslije ako ne znate da je u šumama okupljena izvorna pljačkaška skupina. Iz toga je potekla sva žudnja za dominacijom i slično, koja se proširila Europom, i koja danas igra tako veliku ulogu. Ono što se razvilo u Rimu bilo je ono što je sve više i više ispreplitalo Crkvu sa svjetovnom vlašću. I tako je nastalo doba Srednjeg vijeka i tako dalje.

Pa vidite, na početku našeg doga zbio se Misterij na Golgoti. Rimska vladavina koju sam sada opisao, ustanovljena je u 8. stoljeću prije Krista. U vrijeme Golgote, sedam stoljeća nakon uspostave rimske vladavine, ta je vladavina bila raširena, tvoreći čitava područja sve do Azije. Rimska je vlast bila čak i tamo gdje se dogodio Misterij na Golgoti. Židovi koji su živjeli u Palestini, među kojima se pojavio Isus iz Nazareta, također su bili pod rimskom vlašću. Nakon svega što smo govorili o otajstvu Golgote, bilo bi dobro uzeti u obzir i ono što se zapravo događalo na talijanskom poluotoku u najranija vremena.

Doista treba reći: Europljani doista razumiju samo ono što seže u rimsko doba. Naši takozvani obrazovani ljudi uvijek su učili grčki, ali zapravo se vrlo malo znalo o grčkoj kulturi u Europi. Vidite, vrlo je zanimljivo da je stotinu godina nakon otajstva Golgote, Tacitus, jedan od najvažnijih rimskih pisaca, u njegovoj opsežnoj povijesti napisao samo jednu rečenicu o Kristu Isusu! Ovaj Tacitus opisao je pretke Nijemaca, naprimjer, stare Germane, na način na koji se kasnije više uopće nije moglo tako napisati. U njegovim spisima postoji samo jedna rečenica o Kristu Isusu, a to je: 'Takozvani Krist osnovao je sektu među Židovima, a zatim je nakon sudske odluke pogubljen'. - To je rekao obrazovani rimski Tacitus sto godina nakon što je u Palestini utemeljeno kršćanstvo! Pa možete zamisliti: brodovi su išli amo tamo, razvili su se najrazličitiji trgovački odnosi, da, čak i odnosi duhovne prirode, a stotinu godina kasnije u Rimu kršćanstvu nije posvećena već pozornost od ove bilješke da je tamo osnovana sekta i utemeljitelj je pogubljen nakon ispravne sudske presude!

Pa, postoji činjenica da među Rimljanima, iako se Rimsko carstvo još ne može nazvati državom – ispravan koncept države pojavio se u Europi tek u šesnaestom stoljeću – da, ali htio bih reći, postoji mentalitet države. Zapravo ono što je izraslo iz romanizma je ono što je način razmišljanja u smislu države. Tako se može reći: Tacitus je već prožet takvim stanjem uma da mu se činilo najvažnije u Kristu Isusu to što je pogubljen nakon pravilne sudske presude. To je jedna stvar.

Ali onda morate uzeti u obzir: U početku kršćanstvo nije ono u što se kasnije razvilo. Kršćanstvo je izvorno zaista slobodno disalo. I može se reći: Bilo je najrazličitijih pogleda, a svi su se našli samo u činjenici da su vidjeli nešto posebno u Kristu Isusu; ali su inače imali najrazličitije stavove.

Pa, gospodo, jedino ćete shvatiti što je zapravo došlo u svijet s Kristom Isusom i zašto je nedavno bilo potrebno da vam ukažem na to kako zemaljsko okruženje ima utjecaj na Zemlju, čak i u jeziku, to ćete jedino razumjeti ako vam sada pokušam pokazati kako je kršćanstvo zapravo nastalo kao doktrina, kao pogled, kao pogled na svijet, kao pogled na život, i kako se Krist Isus umiješao u ovu evoluciju kršćanstva. To je nešto vrlo posebno za vidjeti: tamo u Jeruzalemu, tamo je utemeljeno kršćanstvo; stotinu godina kasnije najobrazovaniji Rimljanin ne zna o tome više od onoga što sam vam rekao! No sada se ljudi stalno sele iz Azije preko Afrike u Italiju. I ova se sekta širi ispod površine, htio bi reći, onoga što se u Rimu smatra ljudskim. A kada je Tacitus napisao ono što sam vam rekao, kršćani u Rimu, kristovci kako su ih zvali, odavno su se raširili među ljudima za koje ugledni Rimljanin nije mario.

Ali što su radili s kršćanima? Da, vidite, potomci Romulusa razbojnika, s vremenom su došli do točke gdje su postali 'dobro obrazovani'. Njihovo se obrazovanje sastojalo u izgradnji velikih arena, između ostalog; bilo je borbi s divljim životinjama. Netko je imao veliko zadovoljstvo bacati divljim životinjama one koje nisu smatrali dijelom čovječanstva u rimskom smislu, i uživali u načinu na koji bi ih pojeli nakon što su se morali s njima boriti. To je, naprimjer, bila 'fina' poslastica. Pa, prezrena sekta kršćana bila je posebno prikladna da ih pojedu divlje životinje, u vrijeme kada su ljudi u Rimu ovako razmišljali; također su bili osobito prikladni za oblaganje smolom kao bi ih mogli zapaliti, a zatim to promatrali kao u cirkusu. No kršćani su ipak našli način za preživjeti. A to su mogli održavajući ceremonije u tajnosti. Ono što su smatrali da treba širiti, širili su pod zemljom, u katakombama. Katakombe su ogromni prostori pod zemljom. U tim ogromnim prostorima kršćani su ukapali umrle koje su voljeli. Tamo su bili grobovi, a na grobovima su se održavale službe. - U to je vrijeme općenito bio običaj da se bogoslužja održavaju iznad grobova. Stoga, ako pogledate oltar u katoličkoj crkvi, još uvijek možete vidjeti da je to zapravo mjesto ukopa [crtanje na ploči], a unutra, naprimjer, još uvijek postoje takozvane relikvije, kosti svetaca i tako dalje. U najstarija vremena oltar je zapravo bio pravi nadgrobni spomenik, i na njemu su se služile službe. No, pod zemljom, u katakombama, kršćani su morali kriti ono što su radili u prvim stoljećima.

A ako pogledate nekoliko stoljeća kasnije, slika se vrlo značajno mijenja. Tada se događa sljedeće. Vidite, Rimljani su u ranim stoljećima nakon osnivanja kršćanstva bili gore i zabavljali se, a kršćani su sjedili u katakombama. Nekoliko stoljeća kasnije Rimljani su nestali, a kršćani zavladaše svijetom. Pitanje jesu li napravili bolje ili gore, raspravljati ćemo drugi puta, ali preuzeli su vladavinu svijetom. I upravo je to ono što je nanijelo najveću štetu kršćanstvu, što je povezano sa svjetskom dominacijom; jer kako svjetska povijest napreduje, vjerski život je sve manje i manje kompatibilan s vanjskim državama i svjetskom dominacijom.

Stvar je sljedeća: nastanak kršćanstva, sudjelovanje Krista Isusa u stvaranju kršćanstva, može se razumjeti samo ako se zna kakav je bio vjerski život koji je sve proživio u tim vremenima. Već sam vam rekao: u stara vremena postojali su takozvani misteriji. Pa, vidite, misteriji su bili – da se poslužimo modernim izrazom – institucije, u kojima ste naučili sve što se moglo naučiti. Ali oni su u isto vrijeme bili vjerske institucije i umjetničke institucije. Sav duhovni život poticao je od misterija. A učenje u davna vremena nije bilo ono što je danas. Uostalom, kakvo je danas učenje? Učenje je danas ovakvo, zar ne: bubaš u gimnaziji ili nižoj srednjoj školi; nakon toga dolaze sveučilišne godine i nisi postao drugačija osoba. Ali u misterijima bi postali druga osoba. Morali bi steći drugačiji odnos prema cijelom svijetu. U misterijima se trebalo postati mudar. Danas nitko ne postaje mudar kroz institucije koje su u svijetu; samo se uči. Ali neke stvari su kompatibilne i nekompatibilne. Mudrost ne može ići s glupošću, ali učenost ide jako dobro s velikom glupošću. Dakle, to je to: u drevnim misterijima stvarali su se mudri ljudi; netko je postao osoba koja je bila prožeta duhovnim. Postao je osoba koja je duhovno mogla shvatiti ozbiljno. I morali ste proći sedam faza. Vrlo je malo ljudi

došlo do najviše razine. Tih sedam razina imalo je imena koja prvo morate razumjeti kako biste znali što su ljudi koji su na tim razinama morali učiniti.

Ako se prevede ono što je onaj koji je tek primljen u misterije morao učiniti, dolazi se do imena 'gavran'. Tako su prva faza bili takozvani gavrani. Pa je onaj koji je primljen u misterije postao gavran. Što je gavran radio? Pa, gavran je prije svega, morao posredovati u komunikaciji između vanjskog svijeta i misterija. Tada nije bilo novina. Prve novine pojavile su se tek tisućama godina kasnije, kada se pojavilo tiskanje. Ljudi koji su podučavali u misterijima, morali su se oslanjati na pouzdane ljude koje su mogli poslati vani i koji su promatrali svijet. Tako biste mogli reći da su gavrani jednostavno bili povjerenici onih koji su bili u misterijima. I to ste morali prvo naučiti, biti netko kome se može vjerovati. Danas je puno ljudi, osobito u političkim strankama i tako dalje, zaposleno kao agenti, ali čovjek se upita jesu li oni baš pouzdani! Oni koji su ovdje bili gavrani, u misterijima, smatrani su povjerljivima tek kada bi bili iskušani. Iznad svega, morali su naučiti ozbiljno shvatiti ono što su vidjeli i istinito to reći u misterijima. Tako da je u to vrijeme prvo trebalo naučiti što to znači istina kod ljudi. Svakako se može reći: Čak i u antici ljudi nisu bili ništa manje lažljivi nego su to danas. Ali danas je ta lažljivost svugdje, a tada ste prvo morali naučiti biti prava osoba. I to ste morali naučiti u godinama kada ste bili gavran, povjerenik misterija.

Druga je faza, dakle, nešto što se ljudima danas nimalo ne sviđa: druga je faza takozvana 'okultna'. Okultno znači, skriveno, tajno. Nisu više slani vani, već su morali naučiti nešto u određenom vremenskom razdoblju što moderni čovjek ne voli učiti, naime, šutnju. I to je bio jedan korak u tim drevnim misterijima, učenje šutnje. Da, činit će vam se groteskno, činit će vam se smiješnim da ste jednostavno morali šutjeti barem godinu dana, čak i dulje! Ali to je istina. Mnogo toga se nauči šutnjom; iz šutnje se strašno puno nauči. Danas to više nije izvedivo. Jer zamislite da bi, ako bi naše škole nametnule mladim ljudima između osamnaeste i dvadesete godine, godinu dana šutnje umjesto da se pridruže vojsci, što bi bilo vrlo korisno za postizanje mudrosti, ta bi ih šutnja učinila strašno mudrima! Ali to danas više ne možete. Ali nešto je još izvedivo. Svakako, ljude ne možete izvući iz toga, oni danas ne žele šutjeti, oni samo ogovaraju, i svi sve jako dobro znaju, a kad danas nekoga sretnete, prije svega ima svoje gledanje. Svatko ima svoje gledište. Naravno da svatko ima svoje gledište; ali svijet sa svakog gledišta izgleda drugačije, a to nije ništa novo za one koji poznaju život, naravno: ako stanete ovdje ova planina izgleda drugačije nego da ste tamo. Tako je i u duhovnom životu. Svatko ima svoje gledište, i svatko može vidjeti nešto drugačije. A kad je desetak ljudi zajedno, pa naravno da danas imaju trinaest mišljenja! To ne bi trebalo biti tako. Ali to što imaju dvanaest gledišta ne bi trebalo iznenaditi; samo što to ne treba shvaćati tako ozbiljno. Svatko smatra svoje gledište važno, strašno važno! U prošlosti su ljudi jednostavno trebali šutjeti o onome što su trebali naučiti, bilo im je dopušteno samo da slušaju. U 'okultnom' su ih mogli zvati samo 'slušateljima' jer su morali slušati. Danas one koji dolaze na naša sveučilišta nazivamo 'slušateljima' a ne više učenicima. Ali oni često više ne slušaju, oni govore. Neki također smatraju da je čavrljanje s kolegama mnogo važnije od slušanja u predavaonicama. Ponekad čak ni slušanje više nije ono

što daje posebnu ozbiljnost. - Pa, to je bila druga faza. Ljudi su tamo mogli naučiti šutjeti. I u tišini je posebno snažno izraženo – kako su uzrok i posljedica povezani – da se čovjeku počinje obraćati njegova unutarinja priroda. Tu ljudsko biće dolazi do toga. Zamislite da imate bazen s vodom; ako stavite crijevo i ispustite vodu koja se nalazi u umivaoniku, tada voda jednostavno bježi – ako imate samo bazen a ne izvor – i u njemu nema ništa. Tako je i kad osoba neprestano ogovara: sve riječima teče vani, ništa ne ostaje unutra. Stari su to vidjeli i zato je njihovim slušateljima u početku bilo suđeno da šute. Dakle, nakon što ste stekli naviku cijeniti istinu, naučili ste šutjeti; tek tada ste naučili šutjeti.

Treća razina je ono što bi se moglo nazvati, ako se prevede, 'branitelji'. Sada je ljudima bilo dopušteno početi govoriti. Sada im je bilo dopušteno braniti istinu koju su šutnjom naučili u misterijima. Iznad svega tražilo se da brane duh. 'Obrana' je samo riječ koja se može upotrijebiti za ovu drugu fazu. Oni koji su pripadali ovoj trećoj razini morali su znati toliko da je ono što su mogli reći o duhovnom imalo težinu, imalo pravu težinu. Dakle, niste samo mogli govoriti o duhu u tim misterijima, morali ste prvo naučiti i postati pravi branitelj. Zatim ste se popeli na četvrtu razinu.

Četvrta razina, može se prevesti kao 'lav'. Tako se obično prevodi. Bilo bi još bolje prevesti riječju 'Sfinga'. Sfinga je riječ koja otprilike znači da ste i sami postali duh. Naravno da i dalje hodate uokolo s ljudskim tijelom, ali se među ljudima ponašate kao što se ponašaju bogovi. Stari nisu pravili veliku razliku između ljudi i bogova, u misterijima se postupno postajalo bog. To je neizmjerne mnogo slobodnije gledanje starih. Kasnije su posvuda vidjeli bogove iznad čovječanstva. No, takvo nije bilo mišljenje starih. Danas kažu: pa ljudi potječu od majmuna. - Poznati prirodoslovac Du Bois-Reymond čak je rekao da je postojao ogroman skok od čovjekolikih majmuna do čovjeka, ogroman skok čak i u povećanju mozga. Mozak je odjednom postao veći od onog od čovjekolikog majmuna. - Vidite, to je čudna izjava današnjeg učenjaka! Jer trebalo bi pretpostaviti da ako netko kaže da je današnji ljudski mozak veći od mozga čovjekolikog majmuna, da je secirao čovjekolikog majmuna i znao koliki je njegov mozak. Ali ako još jednom pročitate, vidjet ćete da su ti učenjaci morali reći: čovjekoliki majmun još nije otkriven! - Dakle, poznati prirodoslovac Du Bois-Reymond koji govori o onome što još nije otkriveno, što nitko nije vidio: čovjekolikom majmunu, koji ima mnogo manji mozak od ljudi. To je vrsta 'savjesti' koja se danas primjenjuje u znanosti. I ljudi ni ne pomisle da poznati prirodoslovac Du Bois-Reymond govori o nečemu što nitko nije vidio, nego pomisle: Oh, to je slavni prirodoslovac, on sve zna! - jer danas je čovječanstvo mnogo lakovjernije nego što su stari bili.

Pa, stari su bili mišljenja da se čovjek može razviti do božanske svijesti.

Onaj koji je bio na četvrtoj razini, koji je bio sfinga, više nije govorio kao branitelj treće razine, već je govorio jezikom na kojem se izražavao tako da ga je zapravo bilo teško razumjeti; prvo je trebalo razmisliti o tome kako to shvatiti. Današnji čovjek teško može zamisliti ovaj jezik, kojim su govorili sfinge, jer se više ne gleda na stvari kako se tamo gledalo. No još u Srednjem vijeku, naprimjer u sedamnaestom

stoljeću, dakle prije samo dvjesto godina, još je postojalo nešto kao tradicija tog jezika. Naprimjer, tada, prije dva stoljeća, postojale su takozvane škole Rozenkrojčera. Određeni inicirani govorili su jezikom koji je bio pomalo prikriiven i koji je trebalo prvo proučiti; osobito su govorili slikovnim jezikom. Tako ćete, naprimjer, prije dva stoljeća pronaći sliku - ovo bi vas moglo zanimati - koja je svuda ljudima trebala nešto objasniti. Ova je slika bila [crtanje]: ljudska figura s glavom lava, a ovdje pored nje ljudska figura s glavom vola. Među onima koje je podučavao govorio je izražavajući odnos između ta dva bića, 'biće s glavom vola, biće s glavom lava' – tako je označavao muškarca i ženu. Ali ne bi izgovorio dvije riječi, muškarac i žena, već bi rekao: stvorenje s glavom vola - mislio bi na muškarca; a rekao bi: biće s glavom lava - i mislio bi na ženu, jer se u odnosu između vola i lava vidjelo kakav je odnos muškarca i žene. Danas se to, naravno, ljudima čini paradoksalno i smiješno; ali to se još uvijek sačuvalo kao tradicija. A sfinge su svuda koristile nazive životinja kako bi jasnije i karakterističnije izrazile ono što živi u čovjeku. Vidite, to je bio jezik sfinga. Oni su već govorili više iz duha.

No, onda je došla peta faza. U petoj fazi bilo je onih ljudi koji su imali obvezu govoriti samo iz duha. Pa, zvali su ih 'Perzijanci' ili 'Indijci' ili 'Grci', u ovisnosti pripadaju li ovom ili onom narodu. U Grčkoj su to bili samo pravi Grci. Ljudi bi sebi rekli: Da, ako netko pripada narodu, onda ima svoje privatne interese, onda želi ovo ili ono, onda želi nešto drugo od nekoga tko pripada drugom narodu! Tek kad je došao toliko daleko da se popeo na petu razinu, doista više ne želi nešto posebno, već ono što žele svi ljudi; to je i njegov interes. Postao je poput duha naroda. Dakle, postao je duh naroda. Ti su duhovi naroda zapravo bili vrlo, vrlo mudri ljudi u drevnim misterijima, čak i u Grčkoj. Nisu mislili: Ako je nešto tu, ja dođem i imam svoje gledište, sve znam – ne, unatoč tome što su već napredovali do pete razine, dugo su se pripremali vježbama kako bi došli do suda o bilo kojoj stvari. Vidite, ako je netko danas državnik, pa u Reichstagu se može postaviti pitanje i onda mora odgovoriti. Zamislite samo da je to napravljeno kao onda! Ako bi osoba koja mora odgovoriti rekla: prvo se moram povući iz svijeta na osam dana, ući u sebe, kako bi o tome dao mišljenje - pa, volio bih znati što stranke u Reichstagu kažu, g. Stresemannu ili drugim tijelima, ako bi postavljatelj pitanja dobio odgovor: Da bi znao presuditi o onome što ste me pitali, prvo se moram povući na osam dana! – Ali to je tada bio slučaj. Jer se u to vrijeme vjerovalo u duhovni svijet, i znalo se: kada se čovjek nalazi u užurbanosti života, duhovni svijet se ne obraća; duhovni svijet govori samo ako se čovjek može povući iz toga. – Naravno, dobivate mogućnost povlačenja čak i kada ste usred svjetske vreve; ali to morate prvo naučiti. A kad ste to naučili, u stara vremena popeli ste se na šesti stupanj.

Šesta je faza takva da dotična osoba uopće više nema zemaljsko stajalište, čak ni svog naroda. Rako bi sebi: Ja sam 'Grk', moj brat inicirani na petom stupnju u Asiriji je 'Asirac', i tamo dalje živi 'Perzijanac'. Ali to je sve jednostrano gledište. Sunce dolazi u Grčku preko Perzije; sja nad svima nama. - I tako oni koji su bili inicirani u šestoj fazi više nisu htjeli učiti iz onoga što govore ljudi, htjeli su učiti iz onoga što govori Sunce. Postali su 'Ljudi Sunca' - više nisu ljudi Zemlje, već ljudi Sunca. Vidite, ovi ljudi Sunca pokušali su sve istražiti s točke gledišta Sunca.

Današnji ljudi više nemaju pojma što se tada radilo, jer današnji ljudi ne znaju ništa o tajnama svijeta.

Ako želite imati uvid u takve stvari, morate uzeti u obzir sljedeće, naprimjer. Prije nekog vremena k meni je došao jedan čovjek i rekao: Čudna je knjiga objavljena, ova knjiga pokazuje da su Evanđelja napisana prema numeričkom kodu. Naime, ako uzmemo konkretnu riječ u evanđelju, recimo 'početak' u Ivanovu evanđelju: 'U početku bijaše Riječ. I Riječ bijaše kod Boga, i Riječ bijaše Bog', onda ako podijelite frazu, i saznati ćete da je jedan dio dvostruko dulji o drugog, a svaka riječ ima brojčanu vrijednost: imate riječ čija je brojčana vrijednost 50, zatim slijedi 25, opet riječ, 50, opet riječ, 25. I može se izračunati koja riječ je napisana na kojem mjestu.

Zanimljivo bi bilo vidjeti koliko je to istinito. Uzmimo, naprimjer, bilo koju riječ, recimo – želim uzeti riječ koja se još uvijek koristi u Njemačkom – uzmimo riječ Eva. Pretpostavimo sada da E ima vrijednost jedan, V ima dva, a A tri. Pretpostavimo da je to slučaj. U davna vremena svako je slovo imalo svoju brojčanu vrijednost; to nije bilo samo slovo, već ste znali da ako imate L naprimjer, to je značilo i broj. Još uvijek možete vidjeti kako su numeričke vrijednosti unutar rimskih slova:

I = jedan, V = pet, X =deset

i   v   x

to su slova ali također imaju brojčane vrijednosti.

Uzmimo sada kao primjer – to nije točno s 1,2,3 za Evu, ali kao primjer, da bude jasno, možemo to uzeti na takav način

1 2 3

E v a   majka je svega što živi. Sada ovo okrenimo:

3 2 1

A v e   da, tada dobivamo 'Ave', koja je kraj života. Odmičući se, čitajući obrnuto, od natrag prema van:

1 2 3 - Eva   3 2 1 - Ave

Ako promijenite brojeve, svugdje ćete naći da se slova i brojevi podudaraju.

I tako postoji numerički ključ. I može se reći: Pogledajmo sada prvi redak Evanđelja po Ivanu. Ovo su ti brojevi. Pogledajmo drugu liniju: brojevi su samo preuređeni a to što su preuređeni znači nešto. - Vidite, današnji ljudi su jako začuđeni takvim stvarima. Ali, gospodo, poznao sam čovjeka, zvao se Louvier, koji se bacio na 'Sfingu': 'Zagonetka je riješena'; taj je brojčani omjer primijenio na Goetheova Fausta, što je također bilo točno. - Goethe nikada nije pomislio sastaviti Fausta prema nekom zakonu brojeva. Ali to je i dalje točno jer u svemu što je sastavljeno postoji nešto brojčano. Ako nekome pokušavate nešto reći, ja i na vašu

izjavu također mogu primijeniti numerički kod; to je već u samom govoru. U vašem govoru već je na djelu duhovni princip.

A to je gospodo, izvanzemaljsko: to je utjecaj Sunca. Stoga su ti ljudi Sunca istraživali tajne Sunca. Naprimjer, piramide nisu izgrađene samo kao kraljevske grobnice, već su imale vrlo specifične otvore u koje je zraka Sunca mogla ući u određeno doba godine. Sunčeva zraka bi opisala figuru na Zemlji. Ti su ljudi gledali ovu figuru, bili su inspirirani tom figurom. Na taj način su istraživali tajne života Sunca. Dakle, takva osoba koja je postala osoba Sunca, moglo bi se reći da se više uopće ne orijentira na zemaljske stvari, već se orijentira prema Suncu.

A onda, kada je neko vrijeme bio osoba Sunca i poučavao ljude o izvanzemaljskom, tada je uzdignut do dostojanstva 'Oca'. To je bilo najviše dostojanstvo koje je malo tko postigao. To su bili oni koji su potpuno zreli, koje su slušali, slijedili. Poslušali ste ih jer su prije svega ostarjeli – jer su, dok su prošli ovih sedam faza, doista ostarjeli – i poslušali ste ih jer su imali mudrost o životu i također i mudrost o svijetu.

Misteriji:

- 1 Gavran
- 2 Okultist: slušač
- 3 Branitelj – obrana duha
- 4 Sfinga
- 5 Grci: duh naroda
- 6 Osoba Sunca
- 7 Otac

Gospodo, samo zamislite da je Krist Isis, Isus iz Nazareta živio u vrijeme kada su ljudi u Aziji još uvijek znali nešto o misterijima. I još se, naprimjer, znalo da postoje ljudi koji su propovijedali mudrost Sunca. A ono što je Isus iz Nazareta želio bilo je da se ljudi više ne mogu prosvijetliti samo u misterijima, već izvan misterija, ljudima je jasno stavljeno do znanja da ono što Sunce čini da je također već smješteno u ljudima, svakoj osobi. I to je najvažnije o Kristu Isusu, da je on istina o Suncu i da podučava riječ Sunca, kako se govorilo, kao nešto zajedničko svim ljudima.

Sada morate uvidjeti veliku razliku između Krista Isusa i drugih ljudi Sunca. Ako ovo ne razumijete nikada nećete doći do razumijevanja tajne Golgote. Jer vidite, stvar je sljedeće: što ste morali učiniti u stara vremena da biste postali osoba Sunca? Trebalo je prvo postati gavran, slušač, branitelj, sfinga, duša naroda – onda se moglo postati čovjekom Sunca. Nije bilo drugog načina. Trebalo je prihvatiti misterije. Što je učinio Isus iz Nazareta? Kršten je prema običaju tadašnjih Židova u Jordanu; i tom prigodom, to jest, nakon što po prvi puta nije bio u misterijima,

došla mu je ista mudrost koju su inače imali ljudi Sunca. Pa što je mogao reći? Mogao je reći: Ova mudrost došla mi je od samog Sunca. - Dakle on je prvi imao vezu s nebom bez misterija. Što je rekao onaj koji je bio čovjek Sunca kada bi podigao pogled prema nebu, koji je bio na sedmom stupnju? Rekao je: Evo, ovo je Otac. - Stajao je na oltaru u bijeloj halji, u svećeničkoj odjeći. To je bio Otac. To je bio 'Otac' među onima koji su prošli te različite faze misterija. Krist Isus to nije prošao u misterijima, nego je to primio od samog Sunca. Stoga je rekao: 'Moj otac nije na Zemlji' – mislio je, ne u misterijima – 'već je moj otac gore u duhovnom svijetu'. Stoga je tako pokazao na Oca u duhovnom svijetu. Krist Isus želio je pokazati ljudima, koji su sve duhovno primili sa Zemlje, na same izvore duhovnog izvan Zemlje. Stoga se uvijek pogrešno shvaćalo što je zapravo Isus Krist mislio. Jer vidite, rečeno je naprimjer, Da je Krist Isus učio da će Zemlja sada nestati, kao što je rečeno, i da će vrlo brzo doći duhovno tisućljetno kraljevstvo. Pametni ljudi današnjice, koji u svojoj pameti ponekad žele biti dobronamjerni i prema starima, također žele biti dobronamjerni prema Isusu, koji kažu: Pa, Isus je to preuzeo iz svog vremena; on je također bio dijete svog vremena i to je prihvatio.

Ali sve o čemu ljudi govore su besmislice; jer tisućljetno kraljevstvo je zaista došlo – samo što nije izgledalo kako su to ljudi zamisliti, ali stvar je bila sljedeća: U stara vremena, kroz način na koji sam vam govorio da steknete pojmove o duhovnom svijetu, također steknete i iskustva. Tako je bilo u stara vremena kada su ljudi bili drugačiji. To je prestalo u vrijeme kada je živio Krist Isus, i ljudi su morali doći do duha na drugačiji način. Duh je trebalo izravno pronaći. Krist Isus je to učinio. A da Krist Isus nije učinio ono što je učinio, onda bi čovječanstvo bilo potpuno izopačeno. Život bi postao besmislen. To ne proturječi činjenici da su u kasnijim vremenima mnoge kršćanske institucije osobito rezultirale velikom besmislenošću, ali to nije izvorno uključeno, naravno. I ljudi bi bili glupi. Misteriji bi nestali na način kako su i nestali; ali ljudi ne bi ništa znali o onome što se uči u misterijima. Jer, uzmite sada starog čovjeka Sunca. Što je rečeno o čovjeku Sunca? Znalo se: On zna što postoji sa stajališta Sunca; on je mrtav za zemaljski život. - Govorilo bi se o nekom tko je mrtav za zemaljski život kada bi se govorilo o čovjeku Sunca. I zato se u misterijima uvijek odvijala ceremonija prije nego bi čovjek postao čovjek Sunca, što je oponašalo smrt i pokop. I Krist Isus je smrt i pokop stavio vani pred cijelim svijetom; a ono što se dogodilo s Kristovom smrću bilo je samo ponavljanje pred svim ljudima svijeta onoga što se uvijek događalo u kultu u misterijima. To je u misterijima bila tajna, a onda je tamo na Golgoti bila pred cijelim svijetom. Vidite, zaista je točno da bi osoba Sunca za Zemlju bila mrtva. Kao rezultat toga, ona je također bila između, između svijeta propadanja i smrti, i svijeta uskrsnuća, svijeta vječnosti.

Ponekad stvari podsjećaju na stare običaje kojih se više ne može shvatiti smisao. Zamislite, naprimjer, da se u Rimu vrši kanonizacija. Netko je u Rimu kanoniziran. To je velika ceremonija kada se netko proglasi svetim stotine godina nakon njegove smrti. Kako se odvija ova svečanost? Ova se ceremonija provodi na takav način da se pojavljuje *Advocatus Dei*, božanski branitelj. Ističe sve stvari koje su bile dobre stvari, kod osobe koju treba proglasiti svetom. I tada se pojavljuje takozvani *Advocatus Diaboli*, zagovornik vruga; ističe sve loše osobine koje je svetac imao. I

tada se donosi odluka između ova dva – ne želim reći da se odluke donose pošteno, već samo da se odluke donose. Svečanost traje i danas. Kada se bilo tko, poput Djevice Orleanske, naprimjer, proglasi svetim, zastupaju je *Advocati Dei* i *Advocati Diaboli*. Između onoga koji vodi sve dobro i onoga koji vodi sve zlo, u sredini stoji duhovno sam svetac. Znao ono što se uvijek prikazuje kao slika Golgote: Krist Isus na križu u sredini, pored njega dva takozvana lopova, razbojnika. Ali izvanredna je stvar što Krist jednom od njih kaže: 'Danas ćeš biti sa mnom u raj'. Tako jedan ide gore, a drugi se spušta. To su Lucifer i Ahriman – *Advocati Dei* i *Advocati Diaboli*.

Tako je bilo i sa starim čovjekom Sunca. Upoznao je Lucifera i Ahrimana, princip koji želi privući ljude u duhovni svijet kako bi postali potpuno duhovni – što također za ljude nije prikladno – i princip koji ljude želi svesti na zemaljsko, što također nije dobro za ljudsko biće, jer čovjek je na stupnju između.

I tako pred cijelim svijetom stoji da je kroz Misterij na Golgoti, viđeno ono što se prije događalo u misterijima, i izvedeno samo figurativno, jer posvećenik ne bi zapravo umro. Postao bi Otac. Krist doista umire. Ali on kaže: 'Moj duh ne umire; odlazi Ocu jer Otac sada ne radi ovdje dolje kao ranije, već u duhovnom svijetu'. - Ovo gledište u potpunosti je izašlo iz misterija. A ako želimo imati koncept Oca moramo ga tražiti u drevnim misterijima. Tek tada možemo ispravno shvatiti kako je kršćanstvo zapravo nastalo.

Pa, vidite, gospodo, sve što sam vam opisao bilo je uobičajeno u Aziji. To je utjecalo na utemeljenje kršćanstva. Grci su o tome malo znali jer su gradili vanjsku civilizaciju. A prije svega narod Romulusa, koji je potjecao od kolonije razbojnika, o tome nije znao ništa; znali su samo o vladavini svijetom vanjskim sredstvima. Toliko su dobro znali kako vladati vanjskim svijetom da su se rimski cezari, carevi, čak i izvana ponašali kao inicirani; ali bilo je to u vrijeme kada su misterije već pale. Naprimjer, postoji rimski car iz prvog carskog razdoblja, njegovo ime je Kaligula. Pa, vidite, njemački je povjesničar jednom pokušao opisati njemačkog cara Wilhelma devedesetih; ali nije jer nije mogao; da je to napisao bio bi uhapšen! Čovjek je napisao malu knjigu koja se zvala 'Caligula'. Opisao je rimskog Kaligulu, ali svaka crta je odgovarala Wilhelmu II! Svatko tko je išta razumio o tome znao je: Kaligula, to je naš Wilhelm II; to je bio jedini način za to. Ovaj Kaligula bio je istodobno i inicirani jer je tada sve već postalo vanjsko. Naravno, ono što su gavrani činili, ako se to nije shvatilo ozbiljno, moglo se razumjeti po onome što su činili prinčevi. Dakle, Kaligula je postao osoba Sunca, ali samo izvana, naravno, poput nekoga, pa, možemo reći, 'general' koji oblači vojničku odoru u dobi od pet ili šest godina. Tako je Kaligula postao posvećenik. Ali trebao bi čak i inicirati druge! Tada se dogodila priča na svečanosti na kojoj je simboličan udarac mačem izveden na jednoj od sfingi, da je dotičnu osobu ubio mačem! No, to naravno, nije za Cezara bio problem. S Rimljanima je bilo tako da je sve već postalo vanjsko; iznutra više nisu razumjeli ništa od ovoga. Nije ni čudo što više nisu mogli razumjeti kršćanstvo.

I tako je kršćanstvo u Rimu prešlo na svjetovnu vlast. U Rimu, kada je kršćanstvo došlo u Rim, postojao je svjetovni vladar koji je sebe vidio kao boga – naravno, ako ste bili posvećenik, postali ste bog. August je smatran bogom, i njegovi nasljednici.

No postojao je i *pontifex maximus*, 'graditelj mostova'. To je bio duhovni vladar. No postupno je pao u sjenu u Rimu, nije imao značenje, a postupno je svjetovni vladar jedini imao značenje. Dakle, to je više odgovaralo narodu koji je imao Romulusa za pretka, koji je okupljao sve razbojнике iz tog kraja. Vidite, kršćanstvo je bilo sekularizirano kroz Rim.

I ovo sam vam danas prije svega morao reći o vanjskom aspektu kršćanstva. O unutarnjem aspektu, kako je Sunce doista utjecalo na Isusa, to ću vam objasniti sljedeći puta, sljedeće srijede.

Rasprava 12 ožujka 1924.

IV

Pa, moja gospodo, nastavimo s našim proučavanjem Misterija na Golgoti. Rekao sam vam: daljnji razvoj sada mora krenuti od činjenice da ono što se događa na Zemlji ne ovisi samo o Zemlji, već o cijelom svijetu. Ta ovisnost zemaljskih događaja o cijelom svijetu, to je ideja koja je posebno teška za suvremene ljude. No, ne može se razumjeti ni najjednostavniji ljudski događaj ako se ne zna da na Zemlju iz svemira postoje stalni utjecaji. Pa, to sam vam već pokazao za razne stvari. Danas to moram predstaviti u vezi Misterija na Golgoti.

Skrenuo sam vam pažnju na činjenicu da su Židovi, koje sam tijekom razvoja spominjao kao četvrti narod, zapravo otkrili element čovjeka, čovjekovo 'Ja'. Ovu četvrtu komponentu, shvaćenu kao božansku nutrinu ljudskog bića, nazvali su Jahve. I također su doveli ovog Jahvu u određeni odnos sa svemirom i zvjezdanim nebom.

Sada, znate da je kršćanstvo nastalo u Palestini. Isus iz Nazareta živio je u Palestini, i okruženje Isusa iz Nazareta bilo je židovsko. Tamo je u Palestini dominirala židovska religija; politička je vladavina već bila rimska, ali Rimljani nisu bili u mogućnosti ukinuti religiju u tim dalekim zemljama. Tako je židovska religija vladala u okruženju Isusa iz Nazareta.

Kakva je zapravo bila priroda židovske religije? To ćete lakše razumjeti ako vam kažem još nekoliko stvari o ljudima koje sam spomenuo prije Židova koji su živjeli u Mezopotamiji, malo dalje u Aziji: Babiloncima, Asircima. Ovi narodi, koji su živjeli tamo u Aziji, ali su bili susjedi Židova, imali su izrazito zvjezdanu religiju. Sada ljudi govore: Da, ljudi u Asiriji štovali su zvijezde. - Ali uopće nisu obožavali zvijezde, samo su, prema tadašnjoj instinktivnoj mudrosti, znali više o zvijezdama nego što današnji ljudi znaju o zvijezdama. Činjenica je da ljudi danas vjeruju da o zvijezdama znaju sve.

Možda ste ovih dana pročitali da čak i ovo nekakvo poznavanje zvijezda prijeti da nestane. Ovih dana postalo je poznato da je došlo do otkrića prema kojem Zemlja zapravo nije okružena praznim prostorom, već kada dođete na visinu od četiri stotine kilometara, Zemlja je okružena čvrstim kristalima dušika! Stoga se mora pretpostaviti da se staro kristalno nebo, o kojem se govorilo u staroj Grčkoj, sada postupno ponovno opravdava. Ali to želim samo usput spomenuti. Pametni ljudi sadašnjeg doba mogu vidjeti iz takvih stvari koliko se zapravo malo zna o svijetu zvijezda.

Ali trebate uzeti u obzir samo sljedeće. Zamislite osobu koja živi na Marsu – astronomija također pretpostavlja da je Mars naseljen. Pa, ako pogleda dolje ne vidi ljude na Zemlji; Ako Marsovac nema vrlo napredne teleskope, ne vidi ljude, već vidi

kako Zemlja sjaji u svemiru zelenkastim sjajem. No, Zemlja je prepuna ljudi, a ti ljudi su u kontaktu s duhovnim bićima. Isto tako i ostale zvijezde. I kao što fizičke sile zvijezda imaju utjecaj na Zemlju, tako prirodno i duhovne sile zvijezda imaju utjecaj na Zemlju, naime na ljudsko biće. Stara mudrost, instinktivna mudrost istočnjaka, znala je da zvijezde imaju i duhovna bića u sebi, te da su ta duhovna bića štivala na svoj način, a ne vanjske fizičke zvijezde. U tom smislu religija tamo na Bliskom istoku bila je ona od zvijezda. To znači da su ljudi pretpostavili da, naprimjer, Saturn ima duhovna bića koja imaju određeni utjecaj na ljude. Jupiter ima duhovna bića i tako dalje, i sva ta bića imaju određeni utjecaj na zemaljski ljudski život.

Pa, Židovi su imali malo interesa za druge zvijezde; ali ono što su uzeli iz starih religija bio je utjecaj Mjeseca. I doveli su svog Jahve, svog Jehovu, u vezu s onim duhovnim na Mjesecu. Dakle, to je zapravo izvorna židovska religija da Jahve, koji živi u ljudskom 'Ja', ovisi o Mjesecu.

Pa, gospodo, to nije puka legenda, niti je to obična vjerska praznovjerna ideja, već nešto što se može znanstveno dokazati. Činjenica je da je u vrijeme, koje je također važno za njegovo zemaljsko postojanje, u vrijeme majčine trudnoće, u vrijeme dok je još ljudski zametak, embrij, čovjek potpuno ovisan o Mjesecu. Ta ovisnost čovjeka o Mjesecu tijekom njegova razvoja embrija, tijekom trudnoće, poznata je već duže vrijeme, pa se prema tome čak i razdoblje trudnoće računalo kao deset lunarnih mjeseci. Tek nedavno su se lunarni mjeseci počeli računati kao solarnih devet mjeseci. No u ovih deset lunarnih mjeseci, za koje se s pravom pretpostavljalo da su tijekom trudnoće, još uvijek postoji inherentna činjenica da je čovjek ovisan o Mjesecu u svom razvoju embrija, to jest kao ljudski zametak, u maternici majke. Pa, kako on ovisi o Mjesecu? Na to sam već skrenuo pozornost.

Vidite, stvar je u tome što oplodena klica jajašca zapravo sadrži uništenu zemaljsku tvar, usitnjenu zemaljsku tvar, i to nikada ne bi postalo ništa da na nju djeluju samo zemaljske sile – nikada! Ovaj ljudski zametak postaje nešto samo utjecajem Mjeseca na Zemlju. I može se reći: Čovjek u zemaljski život dolazi pomoću sila Mjeseca. - Tako da su Židovi, koji su na Jahvu gledali kao na božanstvo Mjeseca, zapravo htjeli ukazati na ovu ovisnost čovjeka pri ulasku na Zemlju o mjesečevim silama.

Pa naravno, ljudi dalje u Aziji, Babilonci, Asirci, preuzeli su i druge utjecaje osim utjecaja Mjeseca. Rekli bi, naprimjer: Jupiter ima određeni utjecaj na to hoće li čovjek u daljnjem razvoju postati pametan ili ostati glup ili nešto slično. No Židovi se nisu miješali u takve sekundarne utjecaje. Obožavali su samo jednog boga, a to je bilo božanstvo Mjeseca. Obično se smatra velikim vjerskim napretkom to što su Židovi napredovali od mnogih bogova do jednog boga.

Jednog boga, kojeg su Židovi štivali, Jahve boga, također je našao i Isus iz Nazareta u židovskoj religiji okruženja. U određenom smislu bio je upućen u to.

Pa, možete zamisliti da ako se samo štuje bog Mjeseca, o kojem čovjek ovisi tijekom vremena dok je u maternici, tada se zapravo sve pripisuje činjenici da je

čovjek već cijelo biće onakvo kakvo jest i tako dalje, došao na Zemlju. A to je izraženo i u staroj židovskoj religiji, Jahve religiji. Ako ste pitali bilo kojeg starog Židova koji se, recimo, razbolio, zašto ste se razboljeli? – tada bi rekao: Jahve je tako htio – i tako dalje. Prepoznavao je samo jednog boga po kojem čovjek ulazi u zemaljski svijet i sve je pratio do ovog Jahve. To židovskoj religiji daje izvjesnu rigidnost. Čitav svoj život čovjek se osjećao ovisnim o tome što je sa sobom donio na Zemlju.

Osim židovske religije, Isus iz Nazareta sada je upoznao i druge religije koje su rekly: Ne postoji samo utjecaj Mjeseca na čovjeka već i drugih zvijezda. Vidite, stvar se također naslućuje i u evanđeljima, da je već postojao odnos između zvjezdanih religija istoka, Azije, i zemalja naseljenih Židovima, u kojima je rođen Isus iz Nazareta. Priča se da su mudraci s istoka vidjeli zvijezdu koja ih je dovela do rodnog mjesta Isusa iz Nazareta.

Naravno, kako je to danas u evanđeljima, to je nesporazum. Radi se zapravo o tome da su mudraci s Orijenta došli iz svoje znanosti o zvjezdama i vidjevši zvijezda, položaj zvijezda: događa se vrlo važan događaj. I tako zvjezdana mudrost istoka, zvjezdana mudrost Azije dolazi u kontakt sa samim Isusom pri rođenju Isusa iz Nazareta. Ta se veza uvijek održavala.

A sada je glavni cilj Isusa iz Nazareta bio dati čovjeku unutarnju prirodu čak i dok je hodao po Zemlji. Židov je rekao: sve dolazi od Jahve. - Ali Jahve ima odlučujući utjecaj samo do rođenja, a kada se osoba rodi, kao osoba koja se kreće Zemljom, ne nastavlja se samo na impuls Jahve. I iznad svega, Krist impuls je na svijet donio da čovjek nije samo lopta koja se nastavlja kotrljati po potisku koji je Jahve dao u utrobi, već da ima unutarnju volju tijekom života. Ima volju pomoću koje može svoje vlastito biće, svoju osobnost učiniti boljom ili lošijom. To je u to vrijeme bila zaista velika ideja. Jer, vidite, mudrost zvijezda zapravo je bila tajna, nitko u samoj Palestini nije znao ništa o tome; sigurno ne u Rimu. Zvjezdana mudrost držala se u tajnosti. I to je bilo vrlo važno djelo kada je Isus iz Nazareta, misleći u prvom redu na Sunce, a ne na druge zvijezde, rekao: Postoji utjecaj na ljude ne samo s Mjeseca, već postoji i utjecaj Sunca.

Tako je u to vrijeme učinjeno mnogo. Ali samo se morate sjetiti da na takve stvari ne možete gledati samo kao na teorije, morate ih gledati prema stvarnosti. Što se zapravo događa dok je osoba u majčinoj utrobi, pod utjecajem Mjeseca? Da, gospodo, to je duša, duh i duša koji dolaze s Mjeseca u fizičko ljudsko biće. Ljudsko biće silazi s Mjeseca kao duša iz nebeskog svijeta. A što je značilo kada su Židovi rekli: Jahve ima utjecaj na ljude tijekom majčine trudnoće? - To je značilo da su Židovi mislili: Sve što je duševno-duhovno u čovjeku dolazi s Mjeseca; Mjesec je stvoritelj ljudske duše. - Pa kad ljudi hodaju Zemljom, Židov kaže: Pa, ono što je u čovjeku fizičko, što je materijalno, to ima od Zemlje; ono što je duhovni i duša dolazi iz svijeta preko Mjeseca. - Dakle, duh ljudskog bića doista putuje preko Mjeseca u čovjeka. A to zapravo znači: Kad upoznam osobu, moram imati mišljenje: Vaša je duša ušla u vas kroz Mjesec, a ono što živi u toj duši primili ste preko bogova Mjeseca.

Isus od Nazareta je podučavao: Da, to je točno, čovjek ima ovu dušu, ali u kasnijem životu ova se duša još uvijek može promijeniti. Čovjek ima nešto slobodne volje. Duša neke osobe može se promijeniti u kasnijem životu.

Kako je Isus iz Nazareta došao do takvih riječi? To je veliko pitanje. A ako želite odgovoriti na to pitanje, dolazite do sljedećeg.

Kao što znate, razlikujemo Židove od ostatka stanovništva. Ta je razlika posljedica činjenice da su Židovi odgajani u mjesečevoj religiji i da su odbacivali svaki drugi utjecaj u svojim dušama. Vidite, morate ući u određene posebnosti judaizma ako želite razumjeti te stvari. Možete istraživati bilo gdje: Židovi imaju veliki talent za glazbu, ali vrlo malo za kiparstvo, slikanje i slično. Židovi imaju veliki talent za materijalizam, ali mali talent za priznavanje duhovnog svijeta, jer su od cijelog izvanzemaljskog svijeta obožavali samo Mjesec, i jedva da su više i poznavali. Židovski i Grčki karakter potpune su suprotnosti. Grke je prvenstveno zanimalo kiparstvo, slikarstvo ili barem arhitektura. Židovi su glazbeni narod, svećenički narod, koji radije razvijaju unutarnji život; i to je prvenstveno zbog darova u majčinoj utrobi.

Pa, u vrijeme dok je Isus iz Nazareta bio živ, ta se osobina iznimno razvila. Znači, Židovi koji danas žive u Europi već su živjeli među drugim narodima i prisvojili su mnogo toga. Ali onaj tko to može, može razlikovati posebnu prirodu Židova od drugih naroda. To ne znači da su manje dobri, ali to je prepoznatljivo. Pa, kako je to bilo sa Židovima? Bilo je ovako: cijeli svoj duh, cijelu dušu, usmjerili ste na Mjesec. Kao rezultat toga, kod njih se razvilo sve što se odnosi na Mjesec, ali nimalo ono što se odnosi na Sunce. Sunce je potpuno zaboravljeno. A da je Isus iz Nazareta ostao Židov, ne bi mogao naučiti ništa osim mjesečeve religije. Ali nije samo ostao Židov; tijekom svog života primio je drugačiji impuls: izravni duhovni utjecaj dat mu je od Sunca.

Vidite, zbog toga se na neki način dvaput rodio. Ovo rođenje dva puta, imale su sve ranije istočnjačke religije. Ali to je zaboravljeno, danas je dostupno samo kao informacija. To se više ne shvaća. - Tako da je Isus iz Nazareta u jednom trenutku osjetio: Sada sam, kao, nanovo rođen; baš kao što sam u maternici primio svoju dušu preko Mjeseca, sada je mojoj duši dan novi život od Sunca. - I od tog su trenutka, onog koji je bio poznat kao Isus iz Nazareta, u krugovima posvećenih zvali Krist Isus. I rekli su: 'Pa, Isus iz Nazareta je postao čovjek, postao je Židov preko sila Mjeseca, poput ostalih Židova; ali zato jer je u određenom trenutku svog života primio utjecaj Sunca, po drugi puta se rodio kao Krist.

Naravno, današnja osoba, koja ovakve stvari ne može shvatiti duhovno, ne može uopće o tome razmišljati. Ne misli ništa o tome da je čovjek sjedinjen sa svojom dušom prije rođenja u maternici preko Mjeseca, odnosno da dušu prima iz vanjskog svijeta. I doista ne misli ništa o činjenici da je Isus iz Nazareta bio pod utjecajem Sunca, da je u određenom smislu u njega se uvukla duga osobnost. Kao što je prva osobnost ušla u njega u maternici, tako je Isus iz Nazareta privukao u sebe drugu osobnost kao utjecaj Sunca.

Vidite, rimokatolička religija je po riječima koje koristi, potpuno zaboravila ovo što sam vam upravo rekao. Ali idite jednom na misu; kada je svečana misa vidjet ćete takozvani 'sanctum sanctorum', monstrancu, kako stoji na oltaru; ovdje je hostija, ovdje sada zrake. Da, što je to? To je Sunce, a unutra Mjesec. I cijela monstranca, cijelim svojim oblikom govori nam da kršćanstvo dolazi od gledišta koje, poput Židova, nije samo prepoznalo Mjesec, već i Sunce. I kao što je čovjek pod utjecajem Mjeseca pri rođenju, tako je i Krist bio pod utjecajem Sunca.

Slika 1

Sada se može reći: Svako bi se ljudsko biće moglo dvaput roditi i doći pod utjecaj Sunca. - Ali to nije tako; stvar je malo drugačija. Stvar je sljedeća: Krist Isus imao je utjecaj koji je išao izravno na ljudsko 'Ja'. Kakav je utjecaj Mjeseca koji postoji u maternici? Pa, gospodo, rekao sam vam: 'Ljudsko biće sastoji se od fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela, i 'Ja'. Mjesečev utjecaj je na astralno tijelo, koje je u čovjeku nesvjesno. S druge strane, utjecaj Sunca na Krista bio je na 'Ja'. 'Ja' je, međutim, neovisno!

Kada bi utjecaj Sunca bio poput utjecaja Mjeseca, što bi se dogodilo? Pa, gospodo, mi kao pojedinci nemamo baš snažan utjecaj na naše rođenje; mi smo samo rođeni u svijetu. Da je utjecaj Sunca točno poput utjecaja Mjeseca, tada bismo, recimo, doživjeli taj utjecaj Sunca u dobi od trideset godina, a mi ne bismo mogli ništa učiniti po tom pitanju, kao što ne možemo učiniti ništa po pitanju našeg rođenja. S trideset bismo iznenada postali druga osoba, čak bismo zaboravili ono što smo radili. Zamislite da ste kao mladići svi šetali do svoje dvadeset devete godine, a onda ste se, kada ste imali trideset godina, svi ponovno rodili. Sada sretnete nekoga tko još nije navršio tridesetu i on kaže: 'Dobro jutro, Erbsmehl!' 'Huh! Ja ga ne poznajem. Ovdje sam od danas. Ne znam ništa o tome!' - Ovako bi bilo da se solarni utjecaj na svako ljudsko biće dogodio u, recimo, tridesetoj godini. Da, gospodo, to vam izgleda malo vjerojatnim, ali ipak je istina. To je jednostavno zaboravljeno jer se povijest stalno krivotvori; stoga se za to ne sazna. Nešto vrlo slično postojalo je u starijim vremenima, čak i ako nije tako drastično kao što sam vam sada opisao. Ali u vrlo stara vremena, recimo, prije sedam do osam tisuća godina, ako pogledamo na primjer Indiju, zaista je bilo tako da bi ljudi napunili trideset godina i ne bi znali ništa o svom prethodnom životu, apsolutno bi postali novi ljudi. A onda bi se okolina pobrinula za njih i rekli bi im: Sada morate u 'ured' – koristim moderne

izraze – i tada je dotičnoj osobi rečeno kako se zove, tko je. Naravno da je ta transformacija postajala sve slabija, ali bila je tu. Čak je i u starom Egiptu bio slučaj, naprimjer, kada bi ljudi imali pedeset godina, ne bi se sjećali svog djetinjstva, sjećanja bi im išla samo do tridesete godine; ostalo bi naučili od svoje okoline, baš kao što mi učimo od okoline, ono što smo radili kad smo bili beba ili imali dvije godine. Povijest ne govori da se čovječanstvo toliko promijenilo na Zemlji, ali to je ipak tako.

Sada, kroz posebne je događaje Isus iz Nazareta bio posljednja osoba koja je, dok ostali više nisu primali utjecaj Sunca, primila utjecaj Sunca. To o utjecaju Sunca je i u evanđeljima, ali ljudi to uvijek pogrešno tumače. Vidite, u evanđeljima se kaže da je Isusa krstio Ivan u Jordanu. Sišla je golubica. Ova golubica samo ukazuje na utjecaj Sunca. Tada je u Isusa ušla priroda Sunca. - I sada je bilo gotovo. On je bio posljednji koji je primio to Sunce unutra. Čak ni u njegovo doba, drugi zbog svoje tjelesne građe, više nisu bili zreli za to. On je bio posljednji.

Vratimo se ljudima starog Orijenta; svatko bi mogao reći: Sunce tijekom života ima utjecaj na ljude; novo biće dolazi u ljudsko biće. - U vrijeme dok je Krist Isus živio to se općenito nije moglo više reći, a svećenici su to znali iz vanjske znanosti, a ne iz unutarnje intuicije.

Pa, što sada mora zauzeti mjesto štovanja Sunca? U davna vremena, prije židovske ere, ljudi su obožavali Sunce jer su znali: Od Sunca, dolazi ovaj veliki, snažan utjecaj tijekom života. - Sada više nisu mogli obožavati Sunce jer više nije bilo utjecaja. Tko je tada zauzeo mjesto Sunca? Sam Krist Isus! I tako je kršćanstvo utemeljeno na takav način da je sa zvjezdanom religijom imalo također religiju Sunca, i usmjereno je izravno na Sunce; Kada je Krist Isus posljednji imao takav utjecaj Sunca, moglo se samo pokazati na Krista i reći: Duh Sunca je u njemu.

I to je veliki zaokret. To je najnevjerojatnija revolucija misliti da je Krist Isus spustio na Zemlju ono što je ranije bilo viđeno u Suncu. I zato se u davna vremena ili u prvim danima kršćanstva Krist uvijek nazivao Suncem. Još uvijek možete pronaći izraz 'Sunce, Krist' posvuda u evanđeljima, jer su znali o čemu se radi. To se kasnije potpuno zaboravilo. Na svakoj svečanoj misi može se vidjeti u 'sanctum sanctorum', u monstranci. Ali ako netko doista kaže da je to tako, kao što se može vidjeti, onda je veliki heretik, tada će biti progonjen kao lažni vjernik. Jer u kršćanskoj crkvi uvijek se smatralo opasnim propovijedati istine o zvijezdama, uključujući i Sunce.

Da, gospodo, zašto je to tako? Moramo se vratiti starim misterijima i usporediti ih s kršćanstvom. Vidite, ne bi svatko bio primljen u drevne misterije. Rekao sam vam koji su bili stupnjevi; posvećeni su bili gavran, okultist, branitelj, sfinga, i tako dalje. Znali su da utjecaj dolazi od zvijezda; oni su to znali. I zato je inicirano svećenstvo pomno pazilo da ne postanu svi inteligentni, da je mudrost prisutna samo u misterijima. Jer znanje je već moć, čak i ako se često potiskuje. Ali ako je svećenstvo još uvijek moćno, onda je znanje moć.

Ali ta je zvjezdana mudrost nestala. I sada je došao Krist Isus. Donio ju je natrag, ali u izmijenjenom obliku u kojem je rekao: Čovjek mora spustiti boga Sunca na Zemlju. - Vratio je natrag religiju Sunca. I da se dogodilo da je Krist bio 'pobjednik dana', tada bi cijela sunčeva religija bila opet ovdje, kao utjecaj Sunca! To je često bio slučaj u prvim danima kršćanstva. Ponovno su procvali stari misteriji. Ali sada se dogodilo da je Krist Isus izveo ogromnu revoluciju: ono što je prije bilo uključeno u misterije, stavio je pred cijeli svijet. Dakle, to bi bilo za sve ljude. Pa, svaki napor da ljudi ovo prihvate bio je uzalud.

U četvrtom stoljeću postojao je rimski car Julijan, kojeg zovu Otpadnikom; htio je ponovno uvesti staru zvjezdanu religiju. Ubijen je u pohodu u Perziji! Ono što se dogodilo u Rimu može se ispričati samo na sljedeći način.

U Rimu se dogodilo da je obožavanje zvijezda, koje je zapravo ponovno dano s Kristom Isusom, u Rimu klevetano kao praznovjerje, da, ne samo praznovjerje, nego kao vjerovanje u vruga. Dakle, upravo ono što vodi stvarnoj spoznaji, spoznaji duhovnog u svijetu, to je klevetano, odbačeno tako reći. S druge strane, treba vjerovati samo u vanjski povijesni događaj u vezi s Kristom Isusom u Palestini, kako Crkva naviješta. Time je crkva postala vrhovni autoritet za to što misliti, za sve one koji su postali vjernici. Vidite, kršćanstvo kao takvo zapravo nije došlo u Europu preko Rima, već samo izmijenjeno kršćanstvo koje je uzelo ovaj vanjski događaj u Palestini. Kako je do toga došlo?

Pa, vidite, Rim zapravo potječe od grupe razbojnika koji su se tamo izvorno okupili. I nešto od toga se dugo slijevalo u njega. Tako je Rim uvijek nastojao uzurpirati vjersku vlast u isto vrijeme kao i svjetovnu. To je bila sasvim definitivno crta, da je Rim težio duhovnoj vlasti skupa sa svjetovnom vlasti. Papa je zauzeo mjesto starog poganskog svećenika drevnih vremena, Pontifexa Maximusa, kojem je samo preuzeo ime. Tijekom Srednjeg vijeka Papa je zapravo zauzeo mjesto rimskih cezara, rimskih careva, i preuzeo dominaciju svijetom kao i dominaciju umovima ljudi. Bilo je to samo jednom, početkom jedanaestog stoljeća, kada je vrlo važan njemački car htio učiniti nešto slično Julijanu, kojeg su u Srednjoj Europi nazivali otpadnikom,; to je bio Heinrich II. To je jako zanimljivo! Heinrich II se u početku smatrao vrstom sveca jer je vrlo dobro zastupao kršćansko gledište. Vladao je od 1002 do 1024 godine. Vladao je kao nekakav svetac. U povijesti je dobio i nadimak: svetac. Da, vidite, ako još i danas pogledate brevijar katoličkih svećenika, gdje su svi sveci unutra, ovaj Heinrich II, svetac, također je unutra. Ali ovaj Heinrich II je također bio netko tko je želio ukazati na nešto poput stare istine. Htio je za kršćanstvo sačuvati stav da duh Sunca živi u Kristu Isusu. I tu je težio za *Ecclesia catholica non romana*, odnosno za katoličku crkvu koja nije rimska. Sjetite se godine: početak jedanaestog stoljeća! Luteranstvo je došlo tek kasnije. Da je uspjelo ono čemu je Heinrich II težio u to vrijeme, katoličkoj crkvi koja nije rimska, tada bi se kršćanstvo u svom svjetskom značaju pojavilo u Europi, a kroz vjerski život u to doba čovjek bi dobio pravu duhovnu znanost. No, Rim je tada pobijedio, odnosno religiozno-cesaristički Rim. Nije postojala *Ecclesia catholica non romana*, ali je *Ecclesia catholica romana* živjela. Car Heinrich II želio je potpuno odvojiti katoličku crkvu od svjetovne vlasti.

Morate priznati: Bilo bi to izuzetno veliko postignuće, jer sve što je uslijedilo u obliku progona heretika, lažnih vjernika tada nije moglo doći. Budući da svi ti progoni dolaze samo od dominacije nad mišljenjem. Ali u stvarnosti ne možemo kontrolirati svoje misli. Razmislite jednom o tome! Jeli zaista moguće kontrolirati svoje misli? Ne, ne možete ih kontrolirati! Mogu se kontrolirati samo ako se dominira s čovjekom sa svjetovne strane, ako se čovjeka natjera da ide u određene škole, ako ga se tamo podučava određenim stvarima, i sili ga da pripada određenoj klasi. S klasom dobije ideje i tako dalje. Misli se ne mogu kontrolirati! Crkva nikada ne bi mogla postati štetna da joj nije pomogla svjetovna vlast vladajući čovjekom kao fizičkim bićem. Jer crkva može samo podučavati, a čovjek sam mora prihvatiti ono što ona uči. I to je ono što je Heinrich II želio napraviti. Ali, kao što sam rekao, stari Cezar, stari car u Papi, u to je vrijeme pobijedio. I znate: U to je vrijeme svjetovna vlast bila vrlo jaka. Netko može smatrati da je to loše, ali u svakom slučaju svjetovna vlast je bila vrlo jaka u vrijeme dok je djelovao Heinrich II. A da je u to vrijeme osnovana katolička crkva koja nije bila rimska, učenje Crkve bilo bi odvojeno od svjetovne vladavine.

Vidite, u osnovi su križarski ratovi slijedili istu stvar. Za križarske ratove se uvijek govorilo da su vođeni u službi Rima. Križarski ratovi obično se opisuju na sljedeći način: Budući da su ti strašni Turci osvojili Jeruzalem, hodočasnici u Jeruzalemu više se nisu mogli tamo moliti kada su hodočastili. Tada se umiješao Rim i poslao da *Peter von Amiens* ide svuda i propovijeda da bi ljudi trebali u križarski rat. To znači da bi ljudi trebali hrliti u križarski rat, ići u Aziju, u Jeruzalem. Naravno, velika je križarska vojska nastala kroz propovijedi *Peter von Amiens-a*, a također je bila pod zapovjedništvom *Peter von Amiens-a* i *Walther von Habenichts-a*. Vjerojatno možete pogoditi zašto su ga zvali 'nemam ništa'. Pa on je samo bio 'nemam-ništa' poput svih nas. Mi također ne bi mogli podići onoliko koliko bi križarski rat u Aziji koštao. - Ali cijela ova križarska vojska je na putu izginula. Ništa se nije postiglo.

S druge strane, tada su drugi krenuli pod vodstvom *Gottfried von Bouillon-a*. Nisu bili u službi Rima, ali su htjeli nešto slično kao i Heinrich II. Htjeli su eliminirati svjetovnu vlast. - Ovdje je Italija [crtanje na ploči], ovdje Grčka, Crno more, Azija, ovdje Palestina, ovdje Jeruzalem: i tamo je trebao prijeći križarski rat, a Jeruzalem trebao postati glavno sjedište kršćanske religije. Rim bi trebalo svrgnuti od prvog križarskog rata. Križarski su ratovi zapravo vođeni protiv Rima. I opet su htjeli učiniti Ecclesiu, Crkvu, neovisnom o svjetovnoj vlasti.

Pa, ništa od toga nije uspjelo. Rimski su se knezovi umiješali u kasnije križarske ratove. To možete pročitati o povijesti križarskih ratova.

Tako je zapravo došlo do toga da je cijeli ovaj temelj kršćanstva, koji sadrži sjajnu ideju da je snaga Sunca spuštena na Zemlju po Kristu Isusu, te da svaka osoba koja to prepoznaje može postati slobodna – 'Prepoznat ćete istinu, i istina će vas osloboditi', ali istina nije prepoznana – cijela ta stvar, koja je u osnovi ostala nepoznata kroz cijeli ljudski razvoj, tek danas to treba učiniti opet kroz duhovnu znanost, otkriti pravo kršćanstvo. Nije baš divno što se oni koji predstavljaju današnje kršćanstvo okreću protiv kršćanstva, koje je sada stvarno povezano s

Kristom Isusom i uči istom onome čemu je podučavao Krist Isus. Ali to se događa u antropozofiji. Stoga ne čudi da postoji velika odbojnost prema kršćanstvu među onima koji danas poznaju kršćanstvo prema onome što postoji. Ali odbojnost nije povezana s kršćanstvom. Kršćanstvo je postiglo ogroman napredak u društvenom smislu, naime da je ropstvo postupno nestalo. Da nije bilo kršćanstva, da, gospodo, onda ne bi bilo ni sve današnje znanosti. Jer gle: većinu doista velikih otkrića zapravo su napravili redovnici. Samo je zračna pumpa od dobrog gradonačelnika Guerickea iz Magdeburga; ali većinu velikih otkrića napravili su redovnici. I onaj koji je pronašao kopernikanski sustav, Kopernik, bio je kanonik, katolički kanonik. A škole su zapravo sve ovisile o redovnicima.

Ali postoji još nešto u vezi s tim. Vidite, stvar je u tome što se u staroj crkvi doista nije voljelo vidjeti samostane jer su redovnici još bili sačuvali mnogo starog znanja. A kod redovnika – jednostavno im nije bilo dopušteno otvoriti usta – već možete pronaći znanje o drevnoj mudrosti zvijezda. Možete ga pronaći samo ako ga želite potražiti. Stvari koje sam vam rekao – zadnji puta nacrtao sam kako su se muškarci i žene još uvijek razlikovali u 17. stoljeću – prenosile su se u davna vremena kroz redovništvo, ne kroz vanjske svjetovne snage, a tek nakon 17. ili 18. stoljeća redovništvo je bilo moguće ukloniti. Srednji vijek nije tako mračan kako se obično misli. Mračno je samo ono što ljudi obično vide. Ali ljudi su u tajnosti imali mnogo mudrosti; samo se to danas ne razumije, čak i ako se čita u starim spisima. Izrazom 'mumija' pokazao sam vam danas kako nitko ne razmišlja o tome što je mumija. Objasnio sam vam.

I tako je, najveća ideja kršćanstva, spuštanje snage Sunca na Zemlju.

Vidite, gospodo, to je ono što je zapravo napravilo ono što se zove povijest. Jer tamo na Orijentu imali su veliku mudrost zvijezda, ali nisu ništa dali povijesti. Oni koji su bili učeni, oni koji znaju na istoku uvijek su isticali: U nebeskim prostranstvima postoji kreacija. No, ono što su ljudi radili na Zemlji nije ih mnogo zanimalo. Sa Židovima se događa nešto u povijesti, ali to je priča koja počinje mudročću zvijezda, jer je 'sedam dana stvaranja' mudrost zvijezda. I onda postane kaos, pa se izmiješa. Ispravna povijest, koja je cijeli razvoj na Zemlji podijelila na pretkršćanski i postkršćanski, tek se dogodila s kršćanstvom.

To sam vam danas mogao reći. Sljedeće subote želim nešto dodati.

Rasprava 15 ožujka 1924.

V

Gospodo, nastavimo danas tako da vam pokažem neke druge načine na koji je kršćanstvo oživjelo u Europi.

Vidite, u ranim danima nakon osnivanja, prvo se proširilo na jugu, sve do Rima, a zatim se kasnije, od 3, 4, ili 5 stoljeća, proširilo se na sjever. Pogledajmo sada Europu u vrijeme širenja kršćanstva, to jest u vrijeme kad je kršćanstvo utemeljeno, ili nešto poslije toga. Htio bih odgovoriti na pitanje: Kako su izgledali Europa i naša civilizacija u vrijeme širenja kršćanstva?

Zamislimo li Aziju tamo [crtanje na ploči], Europa je poput malog privjeska Azije, poput malog poluotoka. Znati ćete da Europa izgleda ovako: Ovdje imamo Skandinaviju, ovdje imamo Baltičko more; tada ćemo doći u Rusiju. Ovdje imamo današnju Dansku. Ovdje dolazimo do sjeverne obale Njemačke, ovdje dolazimo do Nizozemske, ovdje do francuskog područja. Ovdje dolazimo u Španjolsku, dolazimo ovamo u Italiju. Sada dolazimo na područja koja već poznajemo: Jadransko more, ovamo je Grčka; zatim je tu Crno more. Ovdje dolazimo u Malu Aziju, tamo dolazimo u Afriku. S druge strane, ovdje bismo tada imali Englesku s Walesom, a zatim ovdje Irsku, ovo samo usput nagovještavam.

Sada ću pokušati i pokazati kako je izgledala Europa u vrijeme kada je kršćanstvo, postupno se šireći, došlo u Europu. Ovdje je Europu Ural odsjekao od Azije. Ovdje imamo moćnu rijeku Volgu, a da smo se tada vratili u ove krajeve, koji danas tvore južnu Rusiju, Ukrajinu i tako dalje, tamo bismo imali narod u vrijeme kada je s juga došlo kršćanstvo koji je potpuno nestao s ovog tla, preselili se dalje prema zapadu, a zatim su se na zapadu miješali s drugim narodima: Ostrogoti. Dakle u vrijeme kada se kršćanstvo počinje širiti, ovdje imamo Ostrogote. Odmah zatim ćete vidjeti kako su svi ti narodi počeli lutati u određeno vrijeme. No, u vrijeme kada je kršćanstvo došlo s juga, ti su se narodi naselili u Europi na ovom mjestu.

Vidite, ako uzmete Dunav, ovdje imate dalje, današnju Rumunjsku, današnju Mađarsku. Na tim su područjima – današnjoj Mađarskoj, današnjoj Rumunjskoj – tada živjeli Vizigoti. Ako idemo dalje, ovdje do današnje zapadne Mađarske, sjeverno od Dunava, ovdje imamo Vandale. Tako su se tada zvali ti narodi. A tamo, gdje je današnja Moravska, Češka i Bavarska, bili su takozvani Suevi, koji su tada postali Švabe. Idemo dalje – ovdje se Laba izdiže, a Laba se zatim ulijeva u Sjeverno more: ovdje su posvuda sve Goti. Ali ovdje – onda postoji Rajna, koju dobro poznajete; Tako bi postojao današnji Köln – oko Rajne, tu žive takozvani Ripuarski Franci. Dalje gore, gdje se ulijeva Rajna, tamo žive Salijski Franci. A ovdje do Labe, tu žive Sasi. Sasi su dobili ime po ljudima koji su tamo bili na jugu. Ime su dobili jer su ti narodi na jugu primijetili da se uglavnom ili gotovo isključivo hrane mesom, pa su ih nazvali 'mesožderi'.

Ovdje na ovim prostorima bili su rašireni Rimljani; čak i u današnjoj Francuskoj, u današnjoj Španjolskoj i tako dalje, i ovdje je posvuda bilo grčko-rimskih naroda. Kršćanstvo se najprije proširilo među njima, a zatim se gurnulo na sjever. Može se reći da je ovdje u ovim područjima kršćanstvo došlo na sjever ranije nego u zapadnim područjima. Dakle, među Gotima imamo starog biskupa: Wulfila, što znači 'mali vuk'. Wulfila je vrlo rano, u 4. stoljeću, napravio gotički prijevod Biblije. Ovaj prijevod Biblije jako je zanimljiv jer se jako razlikuje od kasnijih prijevoda Biblije. Iznimno vrijedna knjiga se sada nalazi u knjižnici u Uppsali u Švedskoj; tako da se iz ovoga vidi da se ovdje na istoku kršćanstvo širilo ranije.

Slijedite li ono što sam zapisao, pronaći ćete: Dakle, tamo sjede grčko-rimski narodi; ali u tim regijama još uvijek posvuda postoji prastaro stanovništvo u najstarija vremena, staro stanovništvo Europe, što je vrlo zanimljivo. Ovo stanovništvo Europe, koje sam vam sada nacrtao crvenom bojom na crtežu, već je bilo potisnuto više prema zapadnim regijama u vrijeme kada se kršćanstvo podiglo s juga na sjever. Jer nijedan od ovih naroda uopće nije bio izvorno u ovim regijama, već samo u vrijeme širenja kršćanstva; svi su bili više na istoku. Svi ti narodi moraju se zamisliti kako žive na granici između Azije i Europe. A ono što su Slaveni danas, oni su još dalje unutar Azije.

Pitanje sada glasi: ako se vratimo u doba prije pojave kršćanstva, morao bih vam cijelu ovu kartu označiti crvenim linijama; cijela Europa bila je prošarana drevnim keltskim stanovništvom. A sve što je kasnije tamo u Europi, sve što sam za vas crtao, zapravo je došlo tek kasnije – nekoliko stoljeća prije i nekoliko stoljeća nakon utemeljenja kršćanstva. I onda se postavlja pitanje: Da, zašto se ti narodi odjednom iseljavaju tamo? Ti su se narodi pokrenuli u određeno vrijeme svjetske povijesti; gurnuli su se u Europu. To je bilo iz sljedećeg razloga: Ako pogledate današnji Sibir, to je zapravo ogromno neplodno područje koje je vrlo rijetko naseljeno. Ne tako davno, naime nedugo prije pojave kršćanstva, nekoliko stoljeća ranije, bio je mnogo niža zemlja, a ta je niža zemlja bila razmjerno topla. A onda se podigao. Zemlja se ne mora mnogo podići, tada, dok je prije bilo toplo, postaje hladno, a jezera se suše i postaju neplodna. Dakle, sama priroda natjerala je ljude da se kreću od istoka prema zapadu.

Keltsko stanovništvo u Europi bilo je vrlo zanimljivo stanovništvo. Narodi koji su migrirali na zapad susreli su keltsko stanovništvo. Oni su bili relativno mirno stanovništvo. Keltsko stanovništvo u Europi još je imao ono što se može nazvati izvornom vidovitošću. Kada bi se ti ljudi odlučili na bilo koji rad rukama, tada su pomislili: u ovom zanatu pomoći će mi duhovi. A kada je netko osjetio da vješto može napraviti čizme – još niste imali čizme, ali takve stvari kojima možete pokriti stopala – u svojoj je spretnosti vidio pomoć duha. I doista je mogao opaziti ono što mu je pomoglo da izlazi iz duhovnog svijeta. Ti su stari keltski ljudi, dakle, još uvijek promatrali svoje živote da su na određeni način 'na ti' s duhovnim svijetom. I zato su ti narodi proizveli vrlo lijepe stvari. Keltsko stanovništvo također je u antičko doba prodrlo u Italiju, donijelo tamo mnogo lijepih stvari, što je omekšalo sirovi rimski način života koji je nasljeđe pljačkaškog mentaliteta. Izvorna rimska brutalna priroda donekle je omekšana prodorom keltskog stanovništva.

Dakle, ovdje su u davna vremena bili Kelti diljem Europe. Na jugu je tada bilo rimsko-grčko, latinsko-grčko stanovništvo. I, kao što sam rekao, kroz podizanje Sibira, koje je Sibir učinilo pustim, ti su se ljudi preselili. A u vrijeme kada se kršćanstvo uzdiglo s juga na sjever, ovako je izgledala karta Europe [pokazuje na crtež].

To je vrlo čudno, gospodo: određene posebnosti naroda dobro su očuvane, druge su manje očuvane. Moramo, naprimjer, primijetiti sljedeće: Među narodima koji su prešli iz Azije u Europu bilo je i Huna, kojima je Atila bio najmoćniji kralj. Ali Atila je gotičko ime! Jer Atila na gotičkom znači 'mali otac'. Budući da su mnogi narodi koje sam ovdje za vas zapisao također priznali Atilu, kralja Huna, za svog kralja, dobio je gotsko ime. Ali ti su se Huni jako razlikovali od ostalih rasa. A to je bilo zato što su svi ovi divlji narodi koji su došli, bili izvorno planinski narodi u Aziji. Donekle pitomiji narodi koji su došli, poput Gota, bili su više ljudi ravnice. Divlja djela Huna, a kasnije i divlja djela Mađara, proizašla su iz činjenice da su u početku bili planinski narodi u Aziji.

Događalo se da su Rimljani sve više – neovisno o kršćanstvu – širili svoju vlast na sjever, i tamo su se sukobili s tima narodima koji su došli iz Azije. Bilo je mnogo ratova između Rimljana i naroda koji su bili ovdje na sjeveru. Prošli put sam vam spomenuo ime vrlo važnog rimskog pisca Tacita. Napisao je mnogo o rimskoj povijesti, ali je napisao i 'veliku', 'ogromnu' mali knjigu pod nazivom '*Germania*'. U njoj je, stotinjak godina nakon što je kršćanstvo već osnovano, veličanstveno opisao narode koji su tamo bili, tako da se u Tacitovom opisu ti ljudi vide kao živi. Ali već sam vam rekao nešto drugo: Tacit piše kao jedan od najobrazovanijih Rimljana, ali nije o kršćanstvu znao ništa više nego da je tamo u Aziji izvjesni Krist osnovao sektu, koji je nakon presude pogubljen! Tako je Tacit pisao u vrijeme dok su kršćani još uvijek bili robovi, dok su još živjeli u katakombama, a čak ni to nije ispravno. I tako među tim sjevernjacima još uvijek nije bilo ništa od kršćanstva.

No, i ti su sjevernjaci u to vrijeme imali religiju. I to je vrlo zanimljivo kakvu su vjeru imali ti sjevernjaci. Sjetite se još jednom, gospodo, kakve su se vjerske ideje razvijale među južnim i istočnim narodima. Govorili smo o Indijcima; gledali su prvenstveno fiziko tijelo, odnosno jedan aspekt ljudskog bića. Egipćani su gledali etersko tijelo – opet aspekt ljudskog bića. Židovi su vidjeli 'Ja' u svom Jahvi – opet aspekt ljudskog bića. O Grcima sam morao reći – a to je prešlo i na Rimljane: oni su manje gledali čovjeka, više su okrenuli pogled prema prirodi. A Grci su doista bili najveći promatrači prirode.

Ali ti ljudi ovdje na sjeveru nisu vidjeli ništa o ljudskom biću kao takvom, o unutarnjem ljudskom biću, čak manje od Grka. Ovo je zanimljivo: ti ljudi na sjeveru potpuno su zaboravili unutarnjeg čovjeka, a nisu se ni sjećali ničeg što bi se o unutarnjem čovjeku moglo misliti. Grci i Rimljani barem su imali uspomene; bili su susjedi drugih naroda posvuda na Bliskom istoku, Egipćana, Babilonaca i tako dalje, imali su sjećanja onoga na što su ti stari narodi mislili. Ljudi sjevera gledali su samo okoliš, samo izvan čovjeka. I nisu vidjeli prirodu, već duhove prirode izvan čovjeka. Stari Grci vidjeli su prirodu; ti ljudi ovdje na sjeveru vidjeli su duhove prirode. Zato

su među tim ljudima nastale najljepše priče, bajke, legende i mitovi, jer su ti ljudi posvuda vidjeli duhove. Grci su vidjeli visoku planinu, Olimp; ali na Olimpu su stanovali bogovi. Ti ljudi tamo na sjeveru nisu rekli: Bogovi žive na planini – već su u određenom smislu vidjeli samog boga na vrhu planine, jer im se vrh planine nije činio kao stijena. Kad je zora zasjala na vrhu planine, pozlatila planinu, i tako je jutarnje Sunce izašlo preko planine, tada ti narodi nisu vidjeli planinu, ali ovo tkanje jutarnjeg Sunca nad planinom, to je za njih bilo božansko. Činili su im se to duhovi. Bilo je sasvim prirodno vidjeti na taj način duhove raširene po planinama.

Grci su gradili hramove za bogove. Po cijeloj Aziji su gradili hramove za bogove. Ti su ljudi na sjeveru rekli: 'Hramovi, nećemo ih graditi. Kako to mislite graditi hramove? Tamo je mračno, ali nad planinama je svijetlo. I bogove, odnosno duhove, treba štovati na takav način da se ide uz planinu'.

Sada su razmišljali o tome: Da, kad svjetlost zasja nad planinama – dolazi od Sunca; ali Sunce je najblagotvornije usred ljeta, kad se približava Ivanje, kako ga danas zovemo. Zatim su se popeli u planine, ložili vatru i slavili svoje bogove ne u hramu, već na visokim planinama. Ili su rekli: Da, sunčeva svjetlost i toplina Sunca talože se u zemlji, a u proljeće ono što Sunce radi izlazi iz zemlje. I zato se treba klanjati Suncu, čak i ako ono šalje svoje snagu iz zemlje. Stoga su štovali svoje bogove u šumama. Ne u hramovima, već na planinama i u šumama.

I, vidite, ti su narodi mislili da je sve produhovljeno. Stari Kelti, koje su ti ljudi protjerali, sami su vidjeli duhove. Ti narodi više nisu vidjeli duhove, ali su u cijeloj prirodi smatrali ono što je sjajilo svjetlošću, ono što je zračilo toplinom, ono što je djelovalo kao zrak u oblacima, kao božansko. A to je bila stara germanska religija, stara religija koju je tada istjeralo kršćanstvo.

Kršćanstvo je u ove krajeve došlo na dva načina. Prodrlo je u južnu Rusiju, također i u regije koje su danas Rumunjska i Mađarska. Tada je Wulfila preveo Bibliju. Nastalo je kršćanstvo koje je bilo mnogo izvornije od kršćanstva, koje se na drugi način, iz Rima, tada proširilo posvuda. Kršćanstvo iz Rima je više imalo karakter dominacije. I može se reći: da je kršćanstvo, kakvo se uzdiglo ovdje na istoku kroz Rusiju, u vrijeme kada tamo nije bilo slavenskog stanovništva, da se to kršćanstvo proširilo, bilo bi potpuno drugačije; bilo bi više unutarnje jer je imalo mnogo od azijskog karaktera. Azijski karakter je unutarnji. A kršćanstvo koje se proširilo iz Rima više je poprimilo vanjski oblik, koje je konačno postalo mrtvi ritual, jer se više nije prepoznavalo značenje kulta. Razgovarao sam s vama o monstranci, Sanktissimum, koja zapravo predstavlja Sunce i Mjesec – ali to je zataškano, više nije prihvaćeno. I tako se tamo proširio nebitni kult. Taj beznačajni kult tada je nebitni Cezar prenio u Carigrad; osnovan je grad Carigrad. Kasnije se promijenjeno kršćanstvo proširilo i na druge zemlje.

Kršćanstvo, koje je u Wulfila prijevodu Biblije, naprimjer, potpuno je nestalo iz Europe. Jer odavde se kultno kršćanstvo, vanjski izgled, sve više širi. A na istoku, kad su došli Slaveni, još se više proširilo ono što je više bilo kult, što ima vrlo malo nutrine.

Stvari koje sam vam rekao o vjerskim idejama ovih naroda, kasnije su doživjele određenu promjenu. Među ljudima se uvijek događa tako da izvorno znaju o čemu se radi; tada prestanu znati o čemu se radi i ostaje samo sjećanje. Ostaje nešto vanjsko. I tako su od bogova koje su ljudi vidjeli, od duhova posvuda u prirodi, nastala tri glavna božanstva: Wotan, koji je zapravo već zamišljen kao sličan svjetlu i zraku, koji lebdi nad svime. Wotana su naprimjer, štovali kad je stvarno olujno; zatim bi rekli: Wotan je na vjetru, Wotan puše na vjetru.

Osobitost ovih naroda bila je što su svojim jezikom iznijeli ono što su opazili u prirodi. Obožavali su Wotana kao da puše u vjetru, zar ne? Osjetite to kad kažem: 'Wotan weht im Winde' – tri 'w'. Za te ljude bi bila užasna stvar kada bi došla oluja, a zatim su oponašali ovu olujnu prirodu govoreći: 'Wotan weht im Winde!' – Tako bismo mi to danas rekli, ali bilo je vrlo slično u starom jeziku.

A kada je došlo ljeto i ljudi su vidjeli grom i čuli grmljavinu, tada su u tome vidjeli i nešto duhovno. To su oponašali jezikom, a duh koji se valja u grmljavini nazvali su *Donar*: *Donar* riče u grmljavini. To da je to bilo u jeziku pokazuje da su ti ljudi bili povezani s vanjskim svijetom. Grci nisu bilo tako blisko povezani s vanjskim svijetom. Grci su to tražili više u ritmu nego u oblikovanju govora. Kod ovih sjevernih naroda, to je već bilo u samom jeziku.

A kad su, naprimjer, ti narodi otišli u Europu i prvi puta naišli na Kelte, stalno su se vodile bitke i ratovi. Tada, kada se širilo kršćanstvo, uvijek je bilo prisutno ratovanje. Baš kao što su se duhovne stvari vidjele na vjetru koji je puhao, u gromoglasnoj grmljavini, tako i u tutnjavi bitke. Bio je slučaj da su ljudi imali štitove i s tim su štitovima hrlili naprijed u gomilama u zatvorenim redovima. I kada su im se Rimljani suprotstavili dok su jurišali, Rimljani bi prije svega čuli užasne vriskove: iz tisuću grla vrištali su u štitovima dok su jurili naprijed. I mnogo su se više bojali nego germanskih mačeva, onoga što se slijevalo s tim strašnim povicima. A ako bismo htjeli imati nešto slično onome što su ti narodi vikali u svoje štitove, ako bismo to htjeli danas oponašati, morali bismo reći da je to zvučalo kao: Ziu zwingt Zwist! Ziu zwingt Zwist! – Ziu je bio ratni duh; vjerovali su da će pojuriti naprijed s njima. Kada je takav germanski narod pojurio naprijed, tada su osjetili: Među njima postoji duhovno biće koje tjera na svađu. 'Svađa' je rat. Ziu zwingt Zwist! I to se sjurilo u štitovima. Rimljani su ovo čuli prigušeno: Ziu zwingt Zwist! Ziu zwingt Zwist! – vrelo je nad glavama Rimljana. Kao što sam rekao, bili su prestravljeni od toga, više od svih lukova i strijela i tako dalje. To je zaista bilo nešto u čemu je živjelo duhovno u hrabrosti i ratobornosti ovih ljudi.

Vidite, kada bi ti ljudi došli kakvi su tada bili – dolaze, naravno, jer se ljudi reinkarniraju, ali onda su zaboravili povijest – ako bi došli onakvi kakvi su bili i vidjeli to današnje stanovništvo, da, stavili bi odmah kapice za spavanje na glavu, govoreći: To ne doliči čovjeku da hoda okolo kao pospan! Trebalo bi staviti kapicu za spavanje i u krevet. – Imali su potpuno različite poglede na život, bili su mobilni.

Naravno, bilo je i vrijeme kad ti narodi nisu mogli ratovati. Ali, gospodo, kad nisu bili u ratu, imali su medvjedu kožu, na koju bi legli, a zatim pili – užasno su pili. To

je bila druga zanimacija. Pa, tada se to smatralo vrlinom; nije bilo tako opasno piće kao današnje, bilo je relativno bezopasno piće napravljeno od svih vrsta bilja. Kasnije je iz toga nastalo pivo, ali se naravno jako promijenilo. Ali ti su narodi to pili u velikim količinama. Osjećali ste se kao čovjek tek kad vam je ova medovina, ovo pivo, slatko piće prošlo kroz cijelo tijelo. Ponekad ipak naiđete na ljude kod kojih, kad se osjećaju kao potomci ovih starih Teutonaca, možete vidjeti kako nešto od toga još živi u njima. Tako sam jednom u Weimaru sreo njemačkog pjesnika koji je pio gotovo isto koliko i stari Nijemci! Ali naravno da je pio pivo. Drevni Teutonci pili su ovo piće nalik na medovinu. Počeli smo razgovarati a onda sam mu rekao: Da, zapravo je nemoguće da netko može biti toliko žedan! – Zatim je rekao: Da, žedan - kad sam žedan pijem vodu; pivo pijem kad nisam žedan. Ako pijem pivo ne pijem ga zbog žeđi, pijem ga za veselje! – Tako je bilo i s ovim germanskim narodima: bilo im je zabavno, postali bi aktivni kada bi im ova sladunjava tekućina nalik na medovinu potekla kroz udove dok su ležali na medvjedojoj koži.

Treće glavno zanimanje tada je bio lov. A podčinjeni su se narodi u to doba poljoprivredom zapravo bavili marginalno. Kad i se takav narod proširio, podjarmio bi druge; oni su se tada morali baviti poljoprivredom. Bili su to neslobodni ljudi. A kad bi došao rat morali su se pridružiti; morali su nositi oružje i tako dalje. Naravno, postojala je velika razlika između slobodnog stanovništva i neslobodnog u to vrijeme. Slobodno stanovništvo, koje je ratovalo, lovilo i ležalo na medvjedojoj koži pijući, okupili bi se kako bi uredili stvari. Kad bi se tamo okupili, razgovarali bi o pitanjima sudske ili upravne prirode i tako dalje, o svemu što je bilo potrebno. Ništa nije zapisivano, jer u to vrijeme niste mogli pisati. O svemu se samo usmeno pregovaralo. I nije bilo gradova; ljudi su živjeli raštrkani po selima. Uvijek je stotinu sela činilo neku vrstu zajednice, otprilike stotinu sela zajedno. Oni su pripadali zajedno; zvali su se 'stotina'. Više 'stotina' bi činilo 'Gau'. I 'stotine' su imale svoje sastanke, i 'Gau' su imali svoje sastanke. Za one ljude kojima je bilo dopušteno da se okupe, slobodno, u tome je odnosu zapravo postojala demokracija. A ono što se održavalo nije se zvalo Reichstag – te su riječi nastale kasnije. To su zvali 'Ding', što je sastanak na fiksni dan. Često čujete da Englezi govore 'thing' (=Ding) kada se ne mogu sjetiti naziva nečega. To je bio 'Tageding'. Riječ 'Ding' je danas diskreditirana. Jednom sam došao u probleme s ovom riječju. Jednom sam dobio zadatak sastaviti rezoluciju, i tu sam stavio 'Ding' u tu rezoluciju; a to je užasno smetalo tadašnjem predsjedniku, koji je bio poznati astronom, jer to je u naše vrijeme tako 'strašna' riječ; ne možete to koristiti tamo gdje su ozbiljni ljudi! No u stara vremena tako se zvalo: Ding. Niste rekli: otišli biste u Reichstag, rekli ste: otišli biste na 'Tageding'. A kad je netko govorio, rekli su da odgađa stvar. Vidite, riječ 'obraniti' je transformirana iz riječi 'odgoditi'. Tako su kasnije riječi kopirane: obrana je nastala iz odgoditi. U današnje vrijeme riječ 'branitelj' koristi se samo za suce. Ovdje u Švicarskoj ne kažu branitelj, kažu zagovornik, ali svugdje drugdje kažu branitelj. Tako su ti ljudi živjeli međusobno sa svojim bogovima i duhovnima. A onda su južni narodi donijeli kršćanstvo tim narodima.

Ali opet, kršćanstvo se pojavilo na dva načina i na zapadu. Dio je došao izravno iz Rima; No postojala je još jedna linija u kojoj se kršćanstvo proširilo, a to je bila ova:

od Azije, više preko vrlo južnih regija ovdje, gdje latinsko-rimski element nije stekao veliki utjecaj, preko Španjolske do Irske. A u Irskoj se u prvim stoljećima kršćanstvo širilo u vrlo čistom obliku. I taj način širenja kršćanstva proširio se ovdje, u Wales. Odatle su se prvi kršćanski misionari sada proširili u Europu. Neki od njih donijeli su kršćanstvo; dok je drugima došlo iz Rima.

Vidite, gospodo, rekao sam vam da je, naprimjer, bilo mnogo drevne znanosti u samostanima i na prvim sveučilištima, tako da je drevna znanost bila povezana s kršćanstvom. Ono što je sačuvano od stare zvjezdane mudrosti, koja je kasnije potpuno nestala u Europi, zapravo je sve došlo iz Irske. U osnovi se iz Rima proširio samo kult. I tek kasnije, kada se Srednja Europa okrenula evanđelju, evanđelje se pridružilo kultu. No, većina onoga što je došlo iz Irske živjelo je među ljudima. Vidite, kršćanstvo je doista postupno prešlo u svjetovnu vlast u Europi. A dobri elementi kršćanstva koji su bili prisutni ovdje gore, gdje je Wulfila napravio gotički prijevod Biblije, zapravo su kasnije više-manje potpuno nestali. Mnogi od njih još su bili prisutni u Srednjem vijeku, ali su tada više-manje potpuno nestali. Vidite, ljudi koji su došli iz Rima su zapravo bili vrlo pametni. U ove narode koje sam ovdje za vas zapisao i koje je sama priroda izvorno nagnala da migriraju iz Azije u Europu – nisu mogli ostati tamo jer je zemlja postala pustoš – uvukla se izvjesna želja za lutanjem. I čudno je vidjeti što se dogodilo.

Evo, naprimjer, Laba. Gore na Labi živio je narod u vrijeme neposredno nakon pojave kršćanstva: bili su Longobardi. Živjeli su tamo na sjeveroistoku Sasi, na Labi. Ubrzo nakon toga, dva stoljeća kasnije, nalazimo te iste Longobarde tamo dolje na rijeci Po, u Italiji! Onda su Longobardi migrirali ovamo. Gote, Ostrogote nalazimo ovdje na Crnom moru u vrijeme kada kršćanstvo još nije bilo, tek je nastalo. Ubrzo zatim, nekoliko stoljeća kasnije, nalazimo ih ovdje gdje su nekad bili Vandali i Vizigoti. Vizigoti su se opet preselili na zapad. Nakon nekog vremena Vizigote nalazimo ovdje u Španjolskoj. Vandale nalazimo ovdje na Dunavu. Nekoliko stoljeća kasnije Vandali više uopće nisu u Europi, već tamo u Africi, preko puta Italije. Ti su narodi migrirali. I taman kad se kršćanstvo širilo, ti su narodi migrirali; gurali su sve više prema zapadu. Slaveni su slijedili mnogo kasnije.

I što je tamo stvoreno na zapadu? Rimljani su već imali svjetsku dominaciju kada je nastalo kršćanstvo. Rimljani su se zapravo ponašali izuzetno lukavo. U vrijeme kada su ti narodi došli na zapad i susreli se s rimskom civilizacijom, Rimljani su zapravo bili prilično slabi, iznureni, i teško su mogli više nego stajati s drhtavim nogama kada čuju da se ovo: Ziu zwingt Zwist! - valja sa štitovima odozgo. Tada bi zadrhtali poput lišća jasike. Ali u glavi su bili pametni, ponosni, uobraženi, oholi. Pa, ti su narodi nužno bili različiti. Naravno, postojala je velika razlika: ti su ljudi dolje imali svoje zemlje, svoja polja, bili su sređeni, imali nešto iza sebe. Oni gore nisu mnogo brinuli za mjesto, lutali su. Tako je došlo do toga da su Rimljani primili mnoge od tih naroda koji su jurišali na jug. Dali su im zemlje jer su Rimljani posvuda imali zemlje u izobilju. Dali su im zemlju. I tako je došlo da su ti narodi iz lova i rata prešli na uzgoj, na poljoprivredu. No, kako su im Rimljani dali zemlju? Da, ti Germanski narodi sada su imali zemlju; mogli su kopati polje. To su mogli raditi, ali upravu su imali Rimljani! Zbog toga su Rimljani postupno postali vladari.

Njihova vladavina je bila najjača ovdje na zapadu. Na području koje su kasnije naselili Nijemci ljudi su se dugo opirali. Ali ljudi poput Gota, koji su se doselili u Italiju, pomiješali s ljudima od tamo i postali ovisni. Da, rimsko-latinsko stanovništvo je bilo pametno. Što su učinili? Pa rekli su: Ako budemo držali mač, neće biti dobro. - Već su postali slabi momci. Što su učinili? Od ljudi koji su tamo došli napravili su ratnike! Ako su sada Rimljani htjeli ratovati, rat su vodili s germanskim narodima, oni su bili ratnici! Dobili su svoja polja, ali za to su morali ratovati. Oni koji su ostali gore kao germanski narod sada su se borili protiv vlastitih bivših ratnika! Rimljani su se borili protiv njih pod vodstvom Germana! I tako smo prvi put kad se kršćanstvo proširilo imali ratove koje je zapravo vodilo južno stanovništvo, rimsko stanovništvo, uz pomoć samih Germana koji su im se pridružili. Rimske vojske sastojale su se u prvom redu od vođa Rimljana; masa vojnika sastojala se od Germana koji su postali Rimljani. I sada se radilo o uvođenju vjerskog elementa iz Rima na odgovarajući način kako bi ga ti ljudi prihvatili. U ova najstarija vremena čovjek je bio mnogo privrženiji svojoj vjeri nego kasnije. Tako je, naprimjer, došlo do sljedećeg. Vidite, ti ljudi su vidjeli svjetlo i zrak kao duhovno posvuda u prirodi. Bilo bi im teško kada bi snijeg pao u listopadu ili studenom, kada bi snijeg prekrrio zemlju, i sve duhovno nestalo. S druge strane, posebno su štovali vrijeme kada je danas naš Božić. Tada bi osjetili: Sada Sunce ponovno dolazi. To je bilo slavljenje zimskog solsticija, kada se Sunce ponovno okreće prema ljudima. I tako su ti narodi bili spremni prihvatiti duhovno u prirodi.

Rimljani, koji su već uveli kršćanstvo u sustav vladavine, dopustili su Germanima da sudjeluju u tom festivalu solsticija. Ali oni su rekli: Ne slavimo solsticij, već Kristovo rođenje. - I tako su Germani mogli nastaviti slaviti svoj festival u isto vrijeme kao i ranije, samo s drugačijim značenjem.

Pa, Germanski narodi su vidjeli, moglo bi se reći, nekakav duh ispod svakog važnog stabla. Rimljani su Duh učinili svecem! I tako su u osnovi preimenovali sve što je bilo u staroj poganskoj religiji. Zbog toga su ti ljudi to manje primjećivali, a upravo u tom obliku se kršćanstvo proširilo među germanskim narodima. Takve su se svečanosti, poput povratka Sunca, i tako dalje, slavile sa stajališta činjenice da su stari Germani voljeli slaviti bogove na otvorenom, u planinama i u šumi.

Tako da se može reći: U moderno doba, odnosno od osnivanja kršćanstva, u Rimu je bio glavni princip lukavstvo. U osnovi, Europom se već stoljećima upravlja lukavošću - s rimskom oštroomnošću. Išlo je toliko daleko da su Rimljani u školama uvijek čuvali stari latinski jezik, a narodni se jezik govorio u narodu. Kada su Rimljani s kršćanstvom uveli znanost, nije se govorilo narodnim jezikom – to je bilo tek u 18. stoljeću – već je znanost svuda prezentirana na latinskom jeziku. Rimska kultura je tako dugo opstala u izvornom obliku.

No, što se sada dogodilo na zapadu, kroz Španjolsku, Francusku i Englesku? Vidite, rimska kultura je tamo preživjela. Razvio se jezik u kojem je nastavila živjeti. Ovdje, u srednjoj Europi, germanski je element pobijedio. Tu su nastali germanski jezici. Ovdje je trijumfirao rimski element, stoga su nastali rimski jezici. Ali prema njihove porijeklu, svi ti ljudi koji su bili tamo, i oni koji su otišli u Španjolsku i oni

koji su migrirali u Italiju, zapravo su Germani. Spomenuo sam Ripuarske Franke, Salijske Franke, koji su se kasnije tamo preselili – sve su to bili germanski narodi, naseljeni u Francuskoj. Tamo stari latinski jezik živi u novom obliku.

Postupno su Slaveni slijedili s istoka. Zar ne, morao sam vam reći: ti su narodi došli na zapad, gdje djelomično nestaju, dijelom usvajaju drugi jezik i tako dalje, zatim su došli Slaveni nakon što su se naselili na istoku Europe, ponegdje prodrli prilično daleko. Ovdje je, naprimjer, stari germanski element pomiješan sa slavenskim elementom; iz određenih razloga, koje ću vam dati sljedeći put, Slaveni na istoku dobili su ime 'Rusi'; s druge strane oni koji su se sada preselili u ove krajeve nestali su pod Nijemcima. Ostala je mješavina krvi. A onda je nastala Borussia, koja je prethodnica Rusa. Borussia je tada postala 'Prusija'! To je samo pretvorena riječ. Tamo je puno slavenske krvi. Dok su sami Slaveni, ako su ostavljeni, pasivniji, više mirno stanovništvo, ako unose drugu krv, postaju ratoborni! Ta žudnja za bitkom, koja je bila u starom germanizmu, zatim prelazi u njih. I tako je ono što je bilo u Pruskoj postalo prilično ratoborno stanovništvo; čak i ono što je migriralo na zapad, uključujući češko stanovništvo, postalo je prilično ratoborno stanovništvo.

I tako se Europa, želim reći, uzburkala. I kršćanstvo je došlo u ovu mješavinu. Pa, sljedeći put ćemo nastaviti.

Rasprava 19 ožujka 1924.

VI

Pitanje koje je postavljeno gospodo, prilično je širokog opsega, i trebati će nam nekoliko seansi da to raspravimo.

Danas bih želio ići detaljnije u kasnije vrijeme kada se širilo kršćanstvo. Kršćanstvo se, ako se gleda danas, pokazuje u tri oblika. Ova tri oblika morate imati na umu ako se želite na pravi način vratiti od današnjih koncepata do onoga što se dogodilo kroz Misterij na Golgoti.

Razmotrimo stvar prvo u odnosu na Europu. Rekao sam vam neki dan kako je bilo: tamo imamo Aziju, a Europa je zapravo neka vrsta azijskog poluotoka. Kao što znate, izgleda ovako [crtanje na ploči]. Ovdje bi bila Norveška, ovdje prelazi u Rusiju, ovdje dolazimo do njemačke sjeverne obale; ovdje imamo Dansku. Tamo dolazimo u Nizozemsku, Francusku, a ovdje bi bila Španjolska. Ovdje dolazimo do Italije, Grčke; ovdje bi bilo Crno more, a tamo prelazi u Aziju. Zatim je na dnu Afrika.

Pa, vidite, u naše današnje vrijeme teško je govoriti o širenju kršćanstva jer trenutno postoje posebne okolnosti u vezi s tim stvarima. No, ako pogledate kršćanstvo u ovim dijelovima Rusije, onda, kao i prije svjetskog rata, dolazite do zaključka da ovo istočno kršćanstvo ima još više izvornog vjerskog karaktera Azije, o čemu sam vam govorio o različitim formama među Egipćanima, među Indijcima, među Asircima. Velik dio onoga što je bilo uobičajeno u bogoslužju, naprimjer, u djelima žrtvovanja, što je bilo vrlo dobro shvaćeno u Aziji, pretočilo se u religiju, koja je tada bila prožeta kršćanstvom u ovim istočnim regijama. Kada upoznate religiju u ovim istočnim regijama, odmah imate osjećaj da je ritual zapravo mnogo važniji od učenja. Učenje želi izraziti ljudskim riječima ono što pripada duhovnom svijetu, ili barem ono što ljudski osjećaj može dokučiti o duhovnom svijetu. Učenje je također ono čemu se ljudsko biće neprestano želi približiti svojim razumom. S druge strane, obred je nešto što čovjek ima i ostaje mnogo konzervativniji. A tamo gdje je obred osobito rasprostranjen, religija također ima konzervativni karakter. Stoga moramo reći: Istočna religija je konzervativnog karaktera, smatra da je ritual mnogo važniji u dovođenju religije, religijskog života, u ljudski život, nego u područjima koja leže više na zapad.

Pa, druga struja kršćanstva započela je iz Rima i širila se na sjever, zatim je bila pod velikim utjecajem Irske, odakle su došli misionari. Ovo južno srednjoeuropsko kršćanstvo, pod utjecajem Rima, također je sačuvalo kult, ali je stavilo mnogo veći naglasak na učenje nego istočna religija. Stoga rimo-katolicizam mnogo manje osjeća smisao kulta nego propovijed, učenje. Bilo je mnogo više sporova oko stvarnog sadržaja učenja unutar rimokatoličke crkve nego istočne.

No, ovo je kršćanstvo doživjelo još jedan utjecaj. Vidite, kršćanstvo je nastalo na početku naše ere. Otprilike šest stoljeća kasnije, pet ili šest stoljeća kasnije, nastao je islam. Nekidan sam vam nacrtao Arabiju. Ako opet nacrtam Malu Aziju, sišli bismo ovdje u Arabiju, otišli bismo u Indiju; onda bi postojala Afrika, ovdje Egipat. Pa, ovdje u Arabiji, nastao je islam preko Muhameda. Taj se islam vrlo brzo proširio u drugoj polovini prvog kršćanskog tisućljeća. I doista se proširio iz Azije, prvo prema Siriji do Crnog mora, zatim kroz Afriku u Italiju, Španjolsku i na zapad Europe. Ovaj islam ima jednu posebnost: U svojoj vjeri ujedinjuje element fantazije s iznimno trijeznim intelektualnim elementom. Glavni princip muhamedanske religije, koja se u 7, 8, 9, stoljeću brzo proširila po jugu i zapadu Europe i tamo u Aziji, jest ovo: Postoji samo jedan Bog, kojega naviješta Muhamed.

Treba samo ispravno vidjeti što zapravo znači u povijesti svijeta da je Muhamed zastupao načelo: Samo je jedan Bog. Zašto je Muhamed to jako naglasio? Muhamed je već poznao kršćanstvo; i premda kršćanstvo nema tri boga, ima tri božanska oblika. Danas se to jednostavno više ne osjeća. Danas se ne osjeća da kršćanstvo nije imao tri boga od početka, već ima tri božanska oblika: Oca, Sina, i takozvanog Duha Svetoga.

Što to znači? Vidite, 'Person' izvorno ne znači ništa drugo na latinskom jeziku osim 'lik', 'maska', 'ono što se otkriva vanjskom svijetu'. I u izvornom kršćanstvu nije se govorilo o tri boga, već o tri 'lika' kroz koja se jedan Bog otkriva. I također su imali osjećaj za pravu prirodu ova tri 'lika'.

Pogledajmo kako zapravo stvari stoje s ova tri lika. Danas, nije li istina, kada uz religiju postoji odvojena znanost, to se više uopće ne može shvatiti. Jer danas se znanost prakticira potpuno neovisno o religiji, a zapravo se ne gleda na vjerski život kada se govori o znanstvenom životu. To nije bio slučaj u davna vremena, čak ni u prvim danima kršćanstva; nego je bio slučaj da je s religijom bila sva znanost koja je postojala. Također nije bilo posebnih svećenika i učitelja, već onih koji su u isto vrijeme bili svećenici i učitelji. To je posebno bio slučaj u onome što sam vam ispričao kao kasne misterije.

Pa, prvi puta se vidjelo da je čovjek prirodno biće. Čovjek je prirodno biće po tome što je rođen kao fizički čovjek iz maternice uz pomoć prirodnih sila. Ovako djeluju sile prirode u ljudima – tako se razmišljalo, tako se osjećalo. Kad gledam kako nastaje ljudsko biće kao fizičko biće, gledam u sile koje također pronalazim kada vidim da drvo raste vani, a koje su u konačnici prisutne i kada voda isprava i kada pada kiša. One su prirodne sile. No iza ovih prirodnih sila vidjeli su u antici duhovne sile. Duhovne sile djeluju svugdje u prirodi. Kad se kristal pojavi u planini, tj. kad kamen raste, duhovne sile su aktivne. Kad voda ispari, formira se oblak, kišnica pada, duhovne sile su aktivne. Iste duhovne sile djeluju u čovjeku kada se razvija kao ljudski zametak u majčinom tijelu. Iste duhovne sile djeluju kada mu krv teče venama, dah ulazi i izlazi. U svemu što je netko vidio kao duh u prirodi, što se vidi i u fizičkom čovjeku, u tome je vidio princip oca, 'oca' jer je prirodna znanost bila istovremeno i religija.

Sebi bi rekli: Onaj koji je došao do najvišeg prosvjetljenja u misterijima slika je ovog duha oca, on zna o svemu što postoji u prirodi. – To je bila sedma faza, koju je čovjek mogao proći u misterijima kada se uzdigao do oca.

Sljedeće dostojanstvo – rekao sam vam – bilo je to od duha Sunca. Što se mislilo pod duhom Sunca koji je kasnije nazvan Sin? Što je to značilo? Objasnio sam vam da je Krist sebe nazvao duhom Sunca. Ljudi bi rekli: Svakako, čovjek se rađa kroz sile prirode, kroz iste sile kroz koje raste biljka, i tako dalje; ali dok živi na Zemlji razvija se dalje. - Na način na koji se rađa kroz sile prirode, bilo bi jednako opravdano kao i u slučaju biljke, govoriti o dobru i zlu. Neće vam pasti na pamet nazvati ubojito velebilje zlom jer na ljude djeluje kao otrov. Reći ćete: Ne može si pomoći. U ubojitom velebilju ne živi volja koja živi u ljudima. I zato se ne može reći kada se dijete rodi da može biti dobro ili zlo, kroz sile prirode. Ono postaje dobro ili loše, kako se postupno razvija njegova volja; i za razliku od onih sila koje djeluju u prirodi, ono što djeluje kroz ljudsku volju, što može postati dobro i loše u čovjeku, nazvano je Sin Božji ili Sunčev duh. A onaj koji se u misterijima mogao popeti na šesti stupanj bio je predstavnik ovoga. Svi pojedinci predstavnici šestog stupnja bili su Božji predstavnici na Zemlji. I tada ste znali da Sunce nije samo plinovito tijelo; Sunce ne daje samo svjetlost i toplinu, već i sile koje razvijaju volju. Dakle, od Sunca ne dolaze samo svjetlost i toplina, već i duh Sunca. Sin Božji je također onaj koji je duh Sunca. Ljudi bi dakle rekli: Otac Bog je posvuda u prirodi; Sin Bog je posvuda gdje ljudi razvijaju slobodnu volju.

Ali ljudi su onda mislili o nečem vrlo neobičnom. Pitali bi: Da, ali zar čovjek zapravo vrijedi više ili manje ako razvija slobodnu volju, pod Sinom Božjim? - Ovo se pitanje još postavljalo u vrijeme kada je utemeljeno kršćanstvo.

Gospodo, pogledajte bilo koji proizvod prirode, čak idući sve do životinje. Ako je krava ostarila, možete barem reći da za ovu kravu plaćate manje nego što bi plaćali da je mlada. Tako vrijedi manje nego kada je bila mlada. Pa, to je sasvim točno; ali nije u tome stvar, jasno je da krava nije postala manje vrijedna zbog nečega što iznutra djeluje kroz volju, već je postala manje vrijedna kroz prirodu. No, osoba koja radi loše stvari, razvija svoju volju u lošem smislu, postaje manje vrijedna za nešto što zapravo po prirodi jest! Stoga čovjeku još uvijek treba treće božanstvo koje ga vodi da opet razvija volju dobro, da čini dobro, da posveti volju koja je postala nezdrava. I to je treći oblik božanstva: Duh Sveti, koji je uvijek predstavljen kao peti stupanj inicijacije u misterijima; koji je označen prema narodu.

I tako su stari ljudi rekli da postoje tri načina na koje se božanstvo očituje. - Vidite, mogli su reći: postoji bog prirode, bog volje i bog duha, gdje se volja ponovno posvećuje i produhovljuje. - I to su rekli, jer stare riječi definitivno to znače. Otac zapravo znači nešto što je povezano s fizičkim svijetom, s prirodom. U jezicima kakve sada imamo, značenje ove riječi je izgubljeno. Ali onda su ti ljudi dodali nešto kada su rekli: Postoji bog prirode, Otac; bog volje, Sin; i bog koji zauzvrat liječi sve što može biti postati morbidno u čovjeku putem volje, Duh Sveti; ali – dodali su – ovo troje je jedno. - Dakle, rekli su kao svoju najvažniju izjavu, svoje najvažnije uvjerenje: Postoje tri lika božanstva, ali to troje je jedno.

A onda su rekli još nešto: Ako pogledate ljude, rekli su, postoji velika razlika između njih i prirode. Ako pogledate kamen, što je u njemu aktivno? Otac. Ako pogledate biljku što je unutra aktivno? Bog Otac. Ako promatrate ljudsko biće kao fizičko biće, što je tako aktivno? Bog Otac. Ali ako promatrate osobu kao duhovnu osobu, u njenoj volji, što je iznutra aktivno? Bog Sin. A ako netko računa o budućnosti čovječanstva, kakva bi jednoga dana trebala biti, kada u volji sve postane dobro, tada djeluje Bog Duh. Rečeno je da sva tri boga djeluju u čovjeku. Tri su boga ili božanska lika; ali oni su jedno i djeluju na čovjeka kao cjelinu.

To je bilo izvorno vjerovanje kršćanstva. A ako se vratite u prve dane kršćanstva, ljudi su još uvijek u ovo izražavali uvjerenje. Rekli bi: Pa, dobro, ovo iscjeljenje, ovaj iscjeliteljski duh, mora djelovati na dva načina. Prvo, jer priroda može postati bolesna, mora raditi na fizičkom, na onom što dolazi od Boga Oca. A budući da volja također mora postati zdrava, mora djelovati na ono što dolazi od Sina. Pa su rekli: Ovaj Duh Sveti mora djelovati na takav način da istodobno proizlazi od Oca i od Sina. - To je bilo izvorno vjerovanje kršćanstva.

Pa, Muhamed se zapravo malo uplašio. Vidio je kako će drevno poganstvo, koje je imalo mnogo bogova, degenerirati, postati loše, uništiti čovječanstvo. Vidio je kako se diže kršćanstvo i rekao je: To također uključuje mogućnost politeizma, naime, da se ima tri boga. - Nije prozreo da su to tri božanska lika. Zato se suprotstavio i naglasio da postoji samo jedan Bog, i to onaj kojeg naviješta Muhamed. A sve drugo što se govori o bogovima nije u redu.

Ovo se učenje tada proširilo s ogromnim fanatizmom. Pa, zbog toga u islamu, u muhamedanstvu, ovakvo razmišljanje o tri božanska lika uopće nije postojalo. Čovjek se više ograničio da govori o jedinstvenom bogu, kojeg je tada zapravo osjećao kao oca svega. I zato je islam sve više razmišljao: Pa, baš kao što kamen nema slobodnu volju da bude onakav kakav jest, kao što ni biljka nema slobodnu volju, već iz prirode dobiva crvenu ili žutu boju, tako i sve u čovjeku dolazi od prirode. Tako je u islamu nastala ta rigidna ideja o sudbini – naziva se fatalizam – da se čovjek zapravo mora podvrgnuti bezuvjetnoj, rigidnoj sudbini: Ako je sretan, to određuje Bog Otac; ako je nesretan, to određuje Bog Otac. Samo mora uroniti u ono što se zove sudbina.

Vidite, gospodo, to je bila vjerska strana muhamedanstva. Ali upravo zato što je Muhamed vidio u čovjeku ono što je u prirodi, mogao je apsorbirati svu drevnu umjetnost i sav raniji život mnogo lakše nego kršćanstvo. Kršćanstvo se uglavnom bavilo načinom na koji se može izliječiti ljudska volja. Muhamedanstvo se time nije bavilo. Jer čime bi se trebali baviti? Ako se utvrdi da će osoba postati loša, onda to određuje Bog Otac. U kršćanstvu se govorilo: Svi neznabošci uglavnom su gledali Boga Oca; s druge strane mora se postaviti Bog Sin. - Muhamed, a posebno njegovi kasniji sljedbenici, to nisu rekli; Rekli su: drevni pogani, čak i ako su imali mnogo bogova, također su štovali prirodno, u kojem djeluje jedan Bog. - Zato se veliki dio stare znanosti i umjetnosti nastavio u muhamedanstvo. A bilo je ovako: Dok je u devetom stoljeću u Europi, vladao Karlo Veliki, kralj Franaka i kasnije car, koji je poznat kao jedan od najvećih vladara Srednjeg vijeka i koji se spominje kroz povijest

– teško je usvajao slova, nije mogao pisati – ono što je on radio u umjetnosti i znanosti bilo je sitnica u usporedbi s onim što je nastalo tamo u Aziji pod vladarom – zvao se Harun al Raschid – koji je bio u islamu u vrijeme Karla Velikog. Od antičkog poganstva ostalo je mnogo umjetnosti i znanosti. Takva umjetnost i znanost potom su se prebacile u Europu preko juga u Španjolsku.

Sada, kršćanstvo se širilo iz Rima. Htio bih reći da je iz Azije muhamedanstvo zaobišlo kršćanstvo. Također su se vodile snažne bitke između muhamedanstva i kršćanstva. Zaista, muhamedanstvo je tu učinilo nešto vrlo čudno. Znači, ako negdje postoji vojska, možete puno postići u strategiji ako je možete neopaženo zaobići, i zatim je napasti s druge strane. To je zapravo ono što je muhamedanstvo učinilo kršćanstvu; zaobišlo je kršćanstvo na jugu, a zatim ga napalo s lijevog boka.

Da, ali gospodo, da se to nije dogodilo, da se samo širilo kršćanstvo, mi danas ne bismo imali nikakve znanosti! Vjerski element muhamedanstva je odbijen; protiv njega su se vodili ratovi. No, duhovni element, koji se nije bavio vjerskim sporovima, ali koji je propagirao staru znanost, došao je u Europu s muhamedanstvom. A ono što se Europljani tamo naučili pretočilo se u današnju znanost. Tada danas zapravo u Europi imamo dvije stvari u duši: imamo religiju inspiriranu kršćanstvom i imamo znanost inspiriranu muhamedanstvom, iako na zaobilazan način. I ovdje se kršćanstvo moglo razviti na takav način, jer je na znanost utjecalo muhamedanstvo.

Zbog toga se na ovom europskom zapadu pojavila još veća želja da se brani kršćanstvo. Tamo gdje postoji kult, manje je potrebe za obranom religije; tamo kult ima veliki utjecaj na ljude. Ovdje je, počevši od Rima, kult bio manje dominantan, iako je sačuvan; učenje je postao dominantno. No, sada se moralo stalno braniti od nasrtaja muhamedanstva. Cijeli je Srednji vijek zapravo prošao u tim borbama, te borbe, koje su se u početku odvijale na bojnom polju, kasnije su postale duhovne bitke. U drugoj polovini Srednjeg vijeka postupno se razvija ono što se naziva europska kultura ili civilizacija. Što se tamo razvilo?

Na istoku, čak do Rusije, čak i do Grčke, kršćanstvo nije moglo učiniti ništa drugo nego ostati vjerno starim tradicijama u kultu. Ali što to znači? To znači, da, provoditi vanjske radnje, ako imaju čak i samo simbolički karakter. Trebate se voditi prirodom. I skloniji ste naglašavanju Boga Oca nego Boga Sina. I kao što se ovo intelektualno načelo pojavilo kod Muhameda, da se treba strogo podčiniti onome što Bog Otac određuje, tako je i ovaj Bog Otac bio djelotvorniji u istočnom kršćanstvu, u smislu njegova većeg značenja od Boga Sina. No došlo je do čudnog pomaka u razmišljanju: ti ljudi na istoku već su se čvrsto držali Krista, ali su osobine Boga Oca prenijeli na Krista. Povijest je tu pomalo zamagljena, nije se toliko govorilo o Bogu Sinu, već bi postali kršćani, prepoznali Krista kao svog Boga, ali su ga vidjeli s osobinama Boga Oca. Gledanje koje se razvilo za ovu istočnu religiju je: Krist, naš Otac. A to zapravo živi unutar cijele ove istočnjačke religije: Krist, naš Otac.

A kad sada dođete u Europu, jer ste se htjeli obraniti od muhamedanstva, od ovog božanstva koje nema tri lika, nastalo je sveobuhvatno shvaćanje tri božanske osobe.

Pa vidite, gospodo, znate da se netko može posvađati; ljudi mogu sjediti i raspravljati se, raspravljati i raspravljati; jedan govori ovo jedan govor ono! Pa se posvađaju. Ali što obično imate od toga? Rastaju se, odlaze! Kraj svađa je da se ne slažete, da se rastajete. Razumijevanje se događa u vrlo rijetkim slučajevima, a osobito ne kada su sporovi veliki. Sjećate se da je postojala socijalistička partija; puno se svađalo. Postojalo je lijevo i desno krilo. S vremenom su krila postala vlastite organizacije. Tako je bilo i s širenjem kršćanstva. Širilo se. Tamo u Aziji, to jest na istoku, više se mislilo o Bogu Ocu a Krist je zadržan; u Europi je postojala veća razlika između Oca i Sina. Ljudi su o tome raspravljali, tako su raspravljali sve do 9 i 10 stoljeća. Tada se dogodio veliki raskol u crkvi. Istočna crkva, koja se danas naziva pravoslavnom jer se držala izvornih, starih stvari, i zapadna crkva, rimokatolička crkva, odvojile su se jedna od druge. Tada se prvi put pojavila ta razlika između istočne crkve, istočnog kršćanstva i zapadnog kršćanstva.

To je trajalo neko vrijeme. U 11, 12, 13 stoljeću ljudi su se naviknuli na ideju o istočnom i zapadnom dijelu. Da, ali dogodio se događaj koji je, mogao bih reći, opet sve uzburkao. A to su bili križarski ratovi.

Oni među kojima je Muhamed izvorno radio, koji su prvi prihvatili islam, bili su Arapi. Ovi Arapi su imali snažnu prirodnu religiju. Tako su zapravo bili vrlo spremni za razumijevanje 'Oca', za prepoznavanje božanstva Oca. I zato se ovaj pogled na Boga Oca koji djeluje kroz svu prirodu i također kroz ljudsku prirodu razvio u prvim danima muhamedanstva.

No, onda su iz velikih azijskih regija došli drugi narodi, čiji su današnji potomci Turci. Došli su mongolski, tatarski narodi. Ratovali su protiv arapskog naroda. A posebnost ovog mongolskog stanovništva, čiji su potomci Turci, jest to što zapravo uopće nisu imali boga prirode. Imali su ono što je čovjek imao u davna vremena: nisu imali oko za prirodu, koje su Grci tako snažno razvili. Turci za sobom nisu donijeli osjećaj za prirodu iz svog izvornog prebivališta, već golemi osjećaj duhovnog boga, boga kojeg se može shvatiti samo mislima, kojeg se ne može nigdje vidjeti. I ovaj posebni način gledanja na boga sada je prešao na islam, na muhamedanstvo. Turci su usvojili muslimansku vjeru od pobijeđenih, ali su je promijenili prema svojim stavovima. I dok je muhamedanska religija zapravo preuzela mnogo iz starih dana, od umjetnosti i znanosti, Turci su zapravo izbacili sve što je umjetnost i znanost, a prema umjetnosti i znanosti su zapravo postali neprijateljski raspoloženi. Oni su bili užas zapadnog stanovništva, užas svih koji su prihvatili kršćanstvo.

Vidite, za kršćane je područje na kojem je nastalo kršćanstvo bila Palestina s Jeruzalemom, posebno sveto područje. Mnogi su hodočastili iz svih zapadnih regija, uz velike žrtve. Bilo je mnogo ljudi koji su bili jako siromašni, koji su užasno teško sakupili sve što im je potrebno za put u Palestinu do takozvanog Svetog groba. Da, ali napravili bi to putovanje! Tek kad su došli Turci, ovo je putovanje postalo opasno, jer su Turci također proširili svoju vlast nad Palestinom i zlostavljali su

kršćanske hodočasnike koji su tamo dolazili. Europljani su htjeli Palestinu slobodnu kako bi se tamo moglo doći. Željeli su uspostaviti vlastitu europsku vlast u Palestini. Zato su poduzeli te velike pohode, koji su postali poznati kao križarski ratovi, koji nisu postigli svoj cilj, ali koji odražavaju rat, borbu između zapadnog kršćanstva, također između istočnog kršćanstva i muhamedanstva, koje je postalo Tursko. Kršćanstvo je trebalo spasiti od muhamedanstva koje je postalo tursko.

Pa, mnogi ljudi su se išli u Aziju boriti. Što su tamo našli? Križarski ratovi započeli su u 12 stoljeću i trajali su nekoliko stoljeća, pa padaju točno u sredinu Srednje vijeka. Što je bilo prvo što su vidjeli oni koji su otišli u Aziju kao ratnici, križari? Prvo su vidjeli kako su Turci strašni. U Turcima su se suočili sa strašnim neprijateljem. No, ako bi malo pogledali oko sebe u danima kada nije bilo borbi, mogli bi imati čudna iskustva. Naprimjer, mogao bi sresti nekog starca koji se negdje povukao u siromašnu sobu, koji nije mario za Turke, kršćane i Arape, ali koji je imao izuzetnu odanost prema onome što je starom poganstvu poznato kao znanost, kao religijska mudrost. Turci nisu marili. Sve je to zapravo iskorijenjeno iz službene kulture; ali bilo je takvih ljudi, mnogo takvih ljudi. A onda su Europljani upoznali mnogo drevne mudrosti, mnogo onoga što više nije bilo prisutno u kršćanstvu. To su donijeli sa sobom kada su se vratili u Europu.

Sada razmislite, gospodo, što je bilo. Arapi su se već u ranije vrijeme preselili u Italiju i Španjolsku, prenijeli ovu umjetnost i znanstveni način razmišljanja. To se proširilo, postalo naša znanost. Sada je dovedena drevna znanosti Orijenta i to se pomiješalo. I zbog toga se u Europi pojavilo nešto sasvim posebno.

Vidite, Rimaska crkva je prihvatila kult iako je bila manje kulaska od istočne crkve; prihvatila je kult, ali je također bila jako usredotočena na učenje. Ali ovo učenje, ovo vjersko učenje, u drevnoj Crkvi, ovisilo je o osobi. Do vremena križarskih ratova bilo je vezano uz učenje. Učeno je ono što je objavljeno s propovjedaonice, ono što su vijeća odobrila. A postojao je i takozvani Novi zavjet, Biblija. No, čitanje Biblije bilo je zabranjeno ljudima koji nisu bili svećenici i ta se zabrana strogo poštovala. To je zapravo bilo strašno ako bi netko u ona stara vremena prije križarskih ratova htio čitati Bibliju, Novi zavjet. To nije bilo dopušteno. A to je značilo da imate samo ono što je svećenstvo učilo. Kao laik, kao vjernik, niste imali Bibliju u rukama.

No sada je došlo do nečega – kroz činjenicu da su Arapi donijeli znanost, da bi netko upoznao staru orijentalnu mudrost – iz čega su mnogi stekli osjećaj: Svećenici koji tamo podučavaju to ni ne znaju! Ima mnogo više mudrosti nego što podučavaju. - I tada je nastala namjera: Sada da vidimo odakle oni crpe svoju mudrost. - A onda se pojavila tendencija, namjera zapravo da se čita Biblija, da se upozna Novi zavjet. I iz toga je proizašao treći oblik kršćanstva: protestantsko kršćanstvo, koje je tada našlo posebnog predstavnika u Lutheru, ali koje se zapravo razvilo ranije prema ovoj namjeri.

Uzmimo. naprimjer, ova područja današnje Čehoslovačke, Češke, Bavarske, uzmite ova područja ovdje na Rajni, od Nizozemske do Njemačke – mogao bih navesti i mnoga druga područja – posvuda su se stvarala bratstva. Tu je nastalo

'Bratstvo zajedničkog života' iz Nizozemske na Rajni. Ovdje su [pokazuje na crtež] nastala 'Moravska braća'. Što su ta bratstva htjela? Ta su bratstva rekla: Da, zapravo se iz Rima nije proširilo pravo kršćanstvo, već je kršćanstvo takvo da ga doista treba prvo upoznati, upoznati kroz svoj unutarnji život. - I isprva je namjera da se upozna izvorno kršćanstvo bila nešto čemu se teži iznutra. Tek kasnije su rekli: Morate upoznati evanđelje. - Ali oboje proizlaze iz iste stvari.

Vidite, to je velika razlika između Husa, koji je radio u današnjoj Čehoslovačkoj, i Luthera. Hus se još manje osvrtao na evanđelje nego na činjenicu da je čovjek u sebi doživio kršćanstvo. Kasnije je to postalo vidljivije u upoznavanju evanđelja.

No evanđelje, Novi zavjet, napisano je pod potpuno drugačijim okolnostima. Postojao je slikovni prikaz, i taj se slikovni prikaz kasnije više nije razumio. Navest ću vam primjer.

U jednom trenutku u evanđelju govori se o tome kako je Krist liječio bolesne. U to vrijeme, kada je Krist liječio bolesne, te su bolesti bile mnogo rasprostranjenije u područjima gdje je poučavao, a koje se danas nazivaju nervnim bolestima, nego bolesti samih organa. Pa, nervne bolesti često se mogu izliječiti putem ohrabrenja, ljubavi itd. Kod većine ozdravljenja o kojima govorimo radi se o tome. Ali onda u jednom trenutku kaže: 'Kada je Sunce zašlo, Krist je okupio oko sebe ljude i izliječio ih'. Ovaj odlomak, kada ga danas čitate u evanđelju, ljudima će se činiti kao besmislen, kao da je sve što se želi reći vrijeme dana. Ali zašto je u tom trenutku dato vrijeme? Zato što se želi reći: Ove sile koje čovjek razvija kada želi liječiti druge jače su kada Sunce nije na nebu, kada svojim zrakama prolazi kroz Zemlju, nego kada je Sunce na nebu. - To je vrlo značajan odlomak koji kaže: 'Kada je Sunce zašlo, Krist je okupio oko sebe ljude i izliječio ih'. Ljudi to više ne zapaze. Na ovaj način htjelo se naznačiti kako Krist koristi ljudske prirodne sile za ozdravljenje. I tako je evanđelje prevedeno u dobu kada se to više nije moglo razumjeti. U osnovi, evanđelje se jako, jako malo razumije.

Pa, zaista je to bilo ovako u svim tim područjima, kako u istočnom kršćanstvu, tako i u zapadnom i u evangeličkom kršćanstvu, kao što je bilo i u mnogim drugim slučajevima, gdje je nešto izvorno bilo dobro shvaćeno, kasnije je zadržano, ali se više ne razumije. Kršćanstvo se više nije pravilno shvaćalo u sva tri oblika. Htio bih reći da je svaki od ova tri oblika uzeo jednu glavnu stvar: istočno kršćanstvo uzelo je Boga Oca, koga se također naziva Kristom. Zapadna rimokatolička religija uzela je Boga Sina, gleda u Oca samo kao u starca s raspuštenom bradom koji je još na slikama, ali se o Bogu Ocu malo govori. I evangeličko kršćanstvo ima Boga Duha. U protestantskom kršćanstvu vodila se posebna rasprava: Kako se riješiti grijeha? Kako se čovjek liječi od grijeha? Kako čovjeka opravdati pred bogom i tako dalje? Dakle, dok je izvorno kršćanstvo imalo jedno božanstvo u tri oblika, kršćanstvo se raspalo na tri vjeroispovijesti. Svaka od njih ima dio, izvorni dio, kršćanstva.

Samo spajanje triju dijelova neće dovesti do ponovnog otkrivanja izvornog kršćanstva. To trebate sami pronaći nalazeći pravu snagu u sebi, kao što sam počeo pokazivati nekidan. Ali htio sam vam i to pokazati, kako biste vidjeli koliko je danas

teško doći do izvornog kršćanstva. Jer, pitajte istočno kršćanstvo: što je pravo kršćanstvo? - Da, reći će vam sve što se odnosi na Oca, a zatim Oca nazivaju Kristom. - Ako pitate rimokatoličku crkvu o suštini kršćanstva, reći će vam sve što se odnosi na čovjekovu griješnost, zloću ljudske prirode, da se čovjeka mora iskupiti i tako dalje. Rečeno vam je sve što se odnosi na Sina, na Krista. - Ako pitate o protestantskom kršćanstvu, koja je bit kršćanstva, tada će vam biti rečeno: Sve ovisi o ozdravljenju volje, oporavku ljudske volje, opravdanju pred Bogom. - Tada se govori o Duhu Svetom i naziva ga se Kristom.

Tako je došlo do svega što imamo danas. Ljudi nisu mislili: Sada moramo ujediniti tri različite strane kršćanstva. – Već su rekli: Vi više ništa ne razumijete! – Zbog toga je došlo do današnjeg raspoloženja i potrebe da se ponovno pronađe kršćanstvo.

Na ovaj način želio bih vam sljedeće subote govoriti o Misteriju na Golgoti. Nadam se da će tada biti moguće završiti s odgovorom na ovo konkretno pitanje.

Rasprava 26 ožujka 1924.

VII

Dobro jutro, gospodo. Danas ćemo dodati još nešto po pitanju kršćanstva. Žao mi je što vam nisam mogao govoriti prošle subote, kada sam morao ići u Liestal. Pokušali smo reći nešto o pravoj prirodi kršćanstva i elementima koji su u njega ušli tijekom evolucije čovječanstva. Govorili smo o borbama koje su se vodile u Europi oko kršćanstva, borbe koje su se pojavile u biti zbog toga jer je jedna strana stavljala naglasak na princip Oca, što bi bilo kršćanstvo istoka, druga strana više na princip Sina, kao rimska katolička crkva, i treća strana, protestantska crkva, na princip Duha.

Zapravo je teško danas govoriti o ovim stvarima jer većina ljudi misli: Može li se uopće raspravljati o takvim stvarima u svijetu? - Danas, zar ne, svijet govori o potpuno različitim stvarima za koje se ljudi bore; i to da su se ljudi nekad strašno borili jer su naglašavali jedno ili drugo načelo, to je ljudima danas teško shvatiti. Ali gospodo, morate shvatiti tako nešto, jer doći će vrijeme kada se neće moći shvatiti zašto su ljudi raspravljali o današnjim stvarima! To bi moglo biti u ne tako dalekoj budućnosti. A ako to uzmete u obzir, vidjet ćete i zašto su se stariji borili oko nečeg posve drugog nego što se to danas radi. Ali trebali biste znati o čemu su se ljudi svađali, jer to još uvijek živi među nama.

Što je, dakle, najsnažnije sačuvano kao vanjski pogled na kršćanstvo? Dugo je najsnažnije vanjsko gledanje na kršćanstvo bio umirući Isus – križ, a na njemu mrtvi Isus. Na samom početku kršćanstva nije se ovako gledalo na Isusa. Ako se vratimo u najstarija vremena, ustanovit ćemo da je najčešća, najraširenija slika Krista Isusa ona koja prikazuje Krista kao mlađeg čovjeka s janjetom oko ramena i kao pastira. I zvali su ga dobri pastir. U 1, 2, 3, kršćanskom stoljeću najraširenija slika bio je zapravo dobri pastir. Zapravo, tek u 6. stoljeću pojavile su se slike koje prikazuju Krista kako visi na križu i mrtav; kako kažu: Raspelo, raspeti Krist. Prvi kršćani zapravo nisu prikazivali raspelog Krista.

Iza ovoga se krije i nešto važno. Vidite, prvi su kršćani još imali ideju da je Krist ušao u Isusa od Sunca, da je Krist izvanzemaljsko biće. Cijela je stvar kasnije krivo shvaćena. Budući da je cijela stvar kasnije pretvorena u dogmu o bezgrješnom začecu, prema kojoj Isus, kad se rodio, ne bi bio začet i rođen na uobičajeni ljudski način. Tek kada se više nije shvaćalo tako nešto, da je Isus u početku bio čovjek, iako vrlo važan čovjek, te da je tek u tridesetoj godini njegova života duh zvan Krist došao u njega kao duh Sunca – u vrijeme kada to više nitko nije shvaćao, s jedne je strane došla ideja da se prikaže mrtvog Krista na križu, umirućeg Krista, a s druge strane dolazak Krista na duhovni način preseljen je u rođenje. To je bio nesporazum koji se pojavio tek u šestom stoljeću. Ali to vam omogućuje da pogledate vrlo, vrlo duboko. Jer između vremena kada su kršćani još uvijek prikazivali Krista Isusa kao dobrog pastira i vremena kada je on prikazivan kao Raspeti, tu između postoji vrlo

specifična činjenica, naime činjenica da je na koncilu odlučeno da se čovjek ne sastoji od tri dijela, tijela, duše i duha, već da se sastoji samo od dva dijela, tijela i duše, s tim da duša, kako je rečeno, ima neka duhovna svojstva.

To je jako važno, gospodo! Jer vidite, kroz cijeli Srednji vijek, trihotomija, tročlanstvo čovjeka, trostrukost, bila je heretičko gledanje. Nitko tko je bio pravovjieran nije smio vjerovati u čovjekovo tročlanstvo. Nije se moglo reći: čovjek ima i duh; trebalo je reći: čovjek ima tijelo i dušu, a duša ima neka duhovna svojstva. - Ali zato jer je duh, takoreći, ukinut, blokiran je čitav put čovjeka do duha, pa se danas ponovno mora pojaviti znanost o duhu kako bi se vratilo ono što je oduzeto čovječanstvu.

Prvi su kršćani prije svega znali da se ono što u njima živi kao Krist ne može uopće roditi i umrijeti. To nije bilo nešto ljudsko. Čovjek se rađa i umire. Ali Krist koji je hodao u Isusu za njegova života nije rođen na ljudski način i nije ga mogla dotaknuti smrt kad je Isus umro na križu, ali je baš poput toga kad čovjek odjene drugi ogrtač, odjenueo drugi ogrtač i postao, poprimio drugi oblik, naime duhovni oblik. Ali ako netko želi predstaviti ono što je duhovno – ono što ne možete vidjeti očima – onda to morate predstaviti slikovno. I da duh bdije nad čovjekom, da je duh dobar savjetnik čovjeku, to su htjeli pokazati prikazujući Krista Isusa kao dobrog pastira.

I nešto je od toga ostalo, samo ljudi to danas ne razumiju. Uobičajeno je da ostane samo dio slike. Danas, kada se govori o Kristu, još uvijek se često kaže: 'Jaganjac Božji'. To se moglo vidjeti na slikama koje su bile tamo u prvih nekoliko stoljeća; ostao je samo dio koji prikazuje janje koje je Krist imao na ramenima. I samo je taj dio ostao. U starijim vremenima bilo je uobičajeno ljude nazivati po nekom dijelu. Pretpostavimo naprimjer – da se netko zvao Kappa – Kapa, to je nekad bilo malo pokrivalo za glavu. Neki ljudi su dobili ime po ovom pokrivalu za glavu. Ako se netko zove 'Orao', tada je jednom imao orla u svom grbu i tako dalje. Nije li istina, naziv 'Jaganjac Božji' je ostao, jer je jednom bio dio starih ilustracija.

Pa, u petom stoljeću, sav pogled na duh je nestao, i rezultat je bio taj da se vjerovalo da se može gledati samo ono što je ljudska sudbina u Kristu Isusu. Nije se gledalo na živog Krista koji je Duh, već se gledalo smrtnog čovjeka Isusa i tumačilo kao da je on Krist. Stoga je ovaj događaj umiranja postao posebno važan od šestog stoljeća nadalje.

Da, vidite, materijalizam ovdje već igra ulogu. A upravo kada pratimo razvoj kršćanstva vidimo da se materijalizam sve više razvija. I kao rezultat toga, u kasnijim vremenima je došlo mnogo toga što inače ne bi došlo.

Rekao sam vam, gospodo: Ova spoznaja da je Krist biće Sunca, koje je živjelo u čovjeku Isusu, izraženo je ovim znakom koji se i danas može vidjeti na oltaru na svakoj velikoj misi: To je 'Sanktissimum', monstranca, Sunce u sredini i Mjesec na kojem se nalazi Sunce. Sve dok se znalo da je Krist biće Sunca, to je imalo smisla. Što se drži u monstranci? Hostija od brašna. Kako se moglo doći do te hostije? Iz činjenice da sunčeve znake padaju na Zemlju, da Sunce daje svjetlost i toplinu na

Zemlju, da zrno raste, i zrno postaje brašno. Dakle ovo je pravi proizvod Sunca. Stvarno je to, ako želite reći, tijelo napravljeno svjetlošću Sunca. Sve dok su to znali, cijela stvar je imala smisla.

Nadalje, Mjesec je prikazan kao srp upravo zato što se čini da je polumjesec najvažnija stvar. Rekao sam vam, snage koje čovjeku daju fizički oblik dolaze od sila Mjeseca. Cijela je stvar imala smisla sve dok su znali kako stoje stvari. Ali te stvari postupno gube smisao. Dopustite da vam kažem jednu stvar iz koje možete vidjeti važnost takvih stvari.

Turci, to jest muhamedanci, kao što sam vam rekao, razmatrali su samo jednog boga, ne tri oblika. Sve se odnosilo na Boga Oca. Kakav su znak morali prihvatiti? Naravno Mjesec! Zato Turci imaju svoju sliku: polumjesec.

Kršćanstvo bi moralo znati da u ovom svom znaku ima ono gdje Sunce pobjeđuje Mjesec. A to su uglavnom predstavljali prvi kršćani: da je Sunce pobijedilo Mjesec kroz Misterij na Golgoti. Ali što to znači? Vidite, sada je sve u duhovnom obrnuto! Jer ako shvaćate što slika Sunca znači, sebi kažete: 'Svatko tko zna o ovoj slici Sunca pretpostavlja da čovjek u životu ima slobodnu volju, da tamo još uvijek može ući nešto što ima značaj za život'. Onaj tko vjeruje samo u Mjesec misli da je čovjek sve dobio rođenjem, da ne može više ništa napraviti od sebe. Da, ali to je upravo fatalizam Turaka! A Turci zapravo još uvijek znaju nešto o tome. U određenom smislu, Turci su pametniji od Europljana, jer su Europljani nekoć imali simbol Sunca, ali su zaboravili što to znači.

Pa, ako uzmete u obzir činjenicu da ljudi u 6. stoljeću zapravo ništa nisu znali o duhovnom Kristu, shvatit ćete zašto ljudi u Srednjem vijeku – dakle u 10, 11, 12, 13 stoljeću a zatim i kasnije – odjednom počinju raspravljati: Što zapravo znači euharistija? - To znači samo onima koji mogu vidjeti duhovnu sliku. Ali to više nisu mogli pa su se sada posvađali. Neki su rekli: Na oltaru u crkvi kruh se doista pretvara u Kristovo tijelo. - Ostali to nisu vjerovali jer nisu mogli zamisliti da je kruh, koji poslije izgleda baš kao i prije, postao meso. Oni to nisu mogli razumjeti. A onda su nastali oni srednjovjekovni sporovi koji su imali tako strašne rezultate. Oni koji su rekli: Ne zanima nas razumije li netko stvar ili ne, vjerujemo da je kruh postao pravo meso – to je bila strana koji su postali rimokatolici. Ostali su rekli: To ne možemo vjerovati i ono što se događa najviše može imati simboličko značenje. - To su oni koji su postali protestanti.

I upravo je po tom pitanju počelo sve što je u Srednjem vijeku postalo vjerski rat i što je kulminiralo u strašnom Tridesetogodišnjem ratu od 1618. do 1648. godine. Ovaj Tridesetogodišnji rat počeo je kada su se pomiješali katolici i protestanti. Kao što je poznato, Tridesetogodišnji rat počeo je takozvanom praškom defenestracijom. Carske namjesnike u Pragu protivnička je strana izbacila kroz prozor dva guvernera. Bilo je samo sa drugog kata i pali su na hrpu balege i stoga im nije bilo ništa! No gomila nije bila napravljena od kravljeg ili konjskog izmeta, već od usitnjenog papira i slično, jer je u to vrijeme u Pragu postojala takva uredba da su izrezani papir, omotnice i tako dalje, jednostavno izbacivali kroz prozor. No, tada je to dobro došlo, jer kad su se katolici i protestanti posvađali, a carski namjesnici Martinić i Slavata, zajedno s tajnikom Fabriciusom, izbačeni kroz prozor – to se često radilo tih dana, to je nešto što nije bilo tako rijetko – tada su sva tri spašena. No tada je počeo Tridesetogodišnji rat.

Ne smijete, naravno, vjerovati da je cijeli Tridesetogodišnji rat bio posvećen borbi protiv vjerskih sporova. Tridesetogodišnji rat vjerojatno bi ipak završio prije. Ono što se tada dogodilo bile su svađe među knezovima. Iskoristili su činjenicu da je došlo do sukoba. Netko se pridružio jednoj strani a drugi drugoj, i zatim su slijedili svoje ciljeve pod krinkom vjerskih sukoba, tako da je Tridesetogodišnji rat trajao trideset godina. Ali doista je krenuo od onoga što sam vam ovdje rekao.

Pa vidite, ljudi su se svađali oko takvih pitanja sve do Tridesetogodišnjeg rata, odnosno do sedamnaestog stoljeća, što nije bilo tako davno. I iz tog spora izrasla je protestantska crkva.

Sada ćete reći: Da, ali ako je Duh zapravo ukinut, kako se može reći da su protestanti naglasili Duh, od tri Božja lika? - Da, gospodo, treba reći da protestanti nisu znali da štuku Duh, jer je Duh zapravo bio ukinut. Nisu znali. Ali kao što sam vam mnogo puta rekao: ono što se ne zna, može još uvijek biti tu. I u protestantskoj crkvi je djelovalo nešto duhovno, iako ne i nešto veliko, duhovno. - Vidite, da sve ono o čemu profesori ne znaju ništa, da to ne postoji, što bi bilo na svijetu gospodo? Gospodo, mora vam biti jasno da se može govoriti o nečemu što ljudi rade, čak i ako oni nisu svjesni toga! I tako, kada nastaje protestantizam, već se može govoriti o činjenici da je treći lik, Duh, bilo ono što je zapravo važno.

Ali doslovno možete vidjeti kako nastaje materijalizam! Stari kršćani nisu se morali prepirati oko činjenice da je brašno pretvoreno u pravo meso jer o tome nisu ni razmišljali. Tek kad su htjeli o svemu razmišljati materijalno, i to je također postalo materijalno. Zapravo je jako zanimljivo. Materijalizam ima dva oblika: prvo se o svoj duhovnosti mislilo materijalno, a zatim se nijekao duh. To je zapravo put kojim se ide u materijalizam.

Sada je zanimljivo vidjeti kako čak i kasnije, čak i nakon šestog stoljeća, postoji mnogo duhovniji pogled na kršćanstvo u Srednjoj Europi nego kasnije. Kršćanstvo je prvo postalo materijalističko na jugu. U Srednjoj Europi postoje dva lijepa poetska djela. Jedna od pjesama napisana je u Alzasu u 9. stoljeću i to je Otfriedova 'Evangelienharmonie'. Druga pjesma potječe iz područja koje je sada Saska i naziva

se 'Heiland', Spasitelj. Ako čitate 'Heiland' primijetiti ćete jednu stvar. Reći ćete sebi: Pa, ovaj redovnik – jer to je bio redovnik seoskog porijekla koji je napisao 'Heiland' – vjerojatno je prikazivao Krista Isusa, ali on ga prikazuje na vrlo poseban način; prikazao ga je otprilike onako kako Nijemci prikazuju vojvodu koji jaše na čelu njemačke vojske, boreći se i pobjeđujući svoje neprijatelje. Kad čitate 'Heiland' osjećate se potpuno u Njemačkoj a ne u Palestini. Svakako se pričaju isti događaji koji su ispričani u Evanđelju; ali govore se kao da je Krist Isus zapravo bio njemački vojvoda, njemački princ. I Isusova se djela također pričaju na taj način.

Da, gospodo, što to znači? To znači da je čovjek koji je napisao Heiland bio prilično ravnodušan prema vanjskim činjenicama koje se jednom moglo vidjeti očima u Palestini; nije ih htio vjerno prikazati. Bio je ravnodušan na vanjsku sliku. Htio je prikazati duhovnog Krista i mislio je za sebe: Nije važno putuje li svijetom u ljudskom liku njemačkog vojvode ili u obliku palestinskog Židova. Dakle, u vrijeme kada je nastao Heiland, ljudi u Srednjoj Europi još su stvarno vjerovali u duhovnog Krista, još nisu postali materijalisti. Na jugu je to već tada bio slučaj; romanski narodi, uključujući grčke narode, već su u to vrijeme postali materijalisti. No u Srednjoj Europi još je postojao određen osjećaj za duhovno i zato je ovaj saksonski redovnik koji je napisao 'Heiland', zapravo još uvijek opisivao Krista, samo po ugledu na njemačkog vojvodu. Iz ovoga već možete vidjeti da čak i ovdje u Srednjoj Europi postoji mogućnost dokazivanja da je Krist predstavljen na vrlo duhovan način, upravo kao duh Sunca, kako sam ga opisao.

A ako se onda uđe u karakter koji Krist ima u ovom 'Heiland', tada se otkriva da je Heiland, Krist, 'slobodan čovjek' u ovoj saksonskoj knjizi, odnosno da Sunce ima u sebi, nije samo nalik Mjesecu, već je i slobodna osoba.

Zaista je slučaj da je cijela veza između Krista i svijeta izvan Zemlje jednostavno zaboravljena i danas se više ne prepoznaje.

Ali sada bih vam htio reći još nešto. Vratite li se opet tim misterijima, za koje sam rekao da su u antici bili mjesta učenja, bogomolje, i mjesta umjetnosti, u isto vrijeme, ako se vratite tim drevnim misterijima, vidjeti ćete da se u tim starim misterijima slave gozbe, vezane uz godinu. Blagdan takozvanog uskrsnuća uvijek se slavio u proljeće. Priroda uskrsava u vrijeme Uskrsa. Tamo se slavio blagdan uskrsnuća. Rekli su sebi: Ljudska duša može slaviti proljeće baš kao i priroda. Priroda ima Oca. U proljeće se prirodne sile obnavljaju. Ali u čovjeku, kada pravilno brine o sebi, kada radi na sebi, snage duše su obnovljene. - I to se nastojalo u starim misterijima – od ljudi koji su zaista znali, od ljudi za koje je bilo rečeno da su mudri – da duša ima iskustvo, svojevrsno iskustvo proljeća u ljudskom životu. Vidite, to je proljetno iskustvo u kojem ste mogli sebi reći: 'Sve što sam znao ranije je ništa! Ja sam kao novorođenče!' - Jednom u životu shvatite da ste nanovo rođeni, odnosno nanovo rođeni iz duha. Koliko god vam to čudno zvučalo, na cijelom azijskom poluotoku ljudi su se dijelili na ove koji su se rodili jednom i one koji su rođeni dva puta. Posvuda se pričalo o dvaput rođenim ljudima. Oni koji su rođeni samo jednom, koji su rođeni kroz snage Mjeseca, takvi su ostali cijeli život. Oni drugi, dvostruko rođeni, upućeni u misterije, naučili su nešto i znali da se čovjek može

osloboditi, čovjek može slijediti vlastite snage. - Ali to je prikazano u slikovnom obliku.

Moglo bi se ići daleko, daleko natrag: Svugdje bi u proljeće bio festival na kojem se u misterijima prikazuje kako bog koji je tamo u ljudskom obliku umire i pokopan je, te ponovno ustaje nakon tri dana. To je bio prikaz koji se uvijek davao u drevnim misterijima u proljeće. Tada bi se ljudi okupili. Slika ovog Boga u ljudskom obliku bila je tu. Pokazalo se kako Bog umire; slika je pokopana. Nakon tri dana slika je opet izvađena iz groba i u svečanoj procesiji ponesena svečanom povorkom kroz to područje, a svi su vikali: Spasitelj je uskrsnuo! - Iako su imali svojevrsnu pogrebnu gozbu tijekom tri dana u kojima je spasitelj figurativno ležao u grobu, nakon ove pogrebne gozbe uslijedilo je slavlje sreće.

Vidite, gospodo, to puno znači; jer to znači da se ono što se tada događalo na Golgoti uvijek događalo na slici u misterijima, svake godine.

Kad se u evanđeljima kaže da je na Golgoti bio križ i da je Krist tamo umro, to je povijesni događaj. Ali slika o tome postojala je kroz stara vremena. I zato su prvi kršćani smatrali da je ono što se dogodilo ispunilo proročanstvo. I rekli su: Ljudi u drevnim misterijima bili su proroci onog što se dogodilo kao otajstvo Golgote.

Pa, vidite, u antici je bilo i svojevrsnog kršćanstva. Samo to kršćanstvo nije bilo kršćanstvo Krista Isusa, to je bilo duhovno kršćanstvo koje se slavilo u slikama.

Vidite, jedan od najvažnijih svetaca u Katoličkoj crkvi je sveti Augustin, koji je živio u 4. i 5. stoljeću. Ovaj je sveti Augustin u početku bio poganin, a zatim je prešao na kršćanstvo, a kasnije je postao jedan od najcjenjenijih svećenika i svetaca katoličke crkve. Pa, u spisima ovog Augustina nalazite čudnu riječ. On kaže: Kršćanstvo je bilo prije Krista Isusa; stari su mudraci već bili kršćani, samo što se još nisu zvali kršćanima. Da, gospodo, iznimno je važno da se priznaje da je Krist Isus otvoreno predstavio ono što je nekad već bilo prisutno u misterijima, u vrijeme kada više nije bilo misterija, tako da je to morao biti događaj koji se dogodio jednom za cijelu Zemlju.

Svijest da je kršćanstvo već živjelo u starom poganstvu također je izgubljena. Materijalizam je jednostavno uništio ogromnu količinu onoga što je čovječanstvo već pronašlo. I na ovoj slici, gdje je uskrsnuće mrtvog ljudskog boga uvijek bilo prikazano u proljeće, na toj je slici mudri čovjek iz davnine vidio svoju sudbinu. Rekao je: 'Moram postati takav; Također moram razviti mudrost kroz koju si govorim da smrt ima značenje samo za ono što je u meni nastalo prirodnim silama, ali ne i za ono što je kasnije po drugi put nastalo u meni, ono što sam postao kroz moje vlastite ljudske snage'.

U ranom kršćanstvu ljudi bi još sebi rekli: 'Da bi bili besmrtni, ljudi u sebi moraju probuditi dušu tijekom života; onda su besmrtni u pravom smislu'. - Naravno, tu nema govora o pogrešnom gledanju. Ali postojalo je pogrešno gledanje koje se borilo protiv toga. U ranim stoljećima ljudi koji su širili kršćanstvo bi rekli: Treba se brinuti o ljudskoj duši da ljudska duša ne umre. – Kasnije je Crkva propovijedala

drugačije gledište: Više nije htjela da ljudi brinu o svojoj duši, htjela se ona pobrinuti za njihove duše! Crkva bi trebala sve više brinuti za dušu ljudskog bića, a ne ljudsko biće. To je također rezultiralo činjenicom da ljudi više ne vide da brinuti za dušu na pravi način znači pustiti da se duh, princip Sunca, ponovno u njoj rodi. - Ne možete se materijalistički pobrinuti za Sunce. Kako bi se netko materijalistički pobrinuo za Sunce? Da, morao bi opremiti ekspediciju i sa Sunca donijeti ono što treba dati ljudima! Ali naravno to ne možete. I tako je cijela stvar predstavljena na pogrešan način.

Vidite, gospodo, sve ovo što moram reći pokazuje kako se s vremenom materijalizam sve više širio i zapravo se više ne shvaća ono duhovno u čovjeku. Danas je slučaj da ovaj princip, ne dopustiti da se ljudska duša brine za sebe, već pustiti da se crkva brine o duši, još nije doveo do ubijanja ljudske duše. Ali ako bi se isti princip nastavio, ne bi prošlo dugo, a duše bi umrle s tijelima. Danas su ljudske duše još uvijek žive; mogu se još probuditi kada dođe prava znanost duha. Za stoljeće ili dva, to ne bi mogle učiniti ako ne bi došla prava znanost duha.

Što bi se dogodilo da materijalizam ostane? Da, vidite, malo po malo ovaj bi materijalizam morao ismijavati sam sebe; čak i obrazovanje mora biti bez duha. Ne može se obrazovati i podučavati bez da se govori o duhu. Ali ako stvarno do toga dođe, kao što je to već ponegdje vidljivo, materijalizam će morati ismijavati sam sebe kada govori o duhu, ili tada mora postati pošten.

Kada smo ja i nekoliko drugih prijatelja antropozofa govorili na kongresu u Beču 1922, izašao je članak koji je završio tako da je autor rekao: 'Moramo se boriti protiv duha!' - Htio nas se riješiti govoreći: Moramo se boriti protiv duha! - Da, gdje bi to završilo iskrenim nastavkom borbe protiv duha? Tada bi se reklo, kada bi se iskreno htjelo odgajati dijete sa šest godina: munje i gromovi, to je materija, koja pretpostavlja duh! Ne bi li bilo bolje djetetu dati tabletu ili nešto slično kako bi se njegova materija promijenila; onda će biti pametan, nešto će znati! - To dolazi do izražaja kada materijalizam postane pošten. Trebalo bi djeci dati da dođu u školu i, baš kao što se netko može cijepiti protiv velikih boginja, jedno dijete za drugim trebalo bi cijepiti pameću. To bi materijalizam učinilo poštenim. Jer ako netko kaže da ne misli svojom dušom i duhom, već mozgom – mozak je materija – tada se i mozak mora učiniti pametnim na materijalni način, a ne na duhovni način. Materijalizam bi našao svoj put u takvim strašnim kontradikcijama.

Jedino što može spasiti je ponovno steći znanje o duhu. Znanost duha morala je doći u naše vrijeme jer bi u protivnom ljudske duše umrle.

Rasprava 12 travnja 1924.

VIII

Dobro jutro, gospodo. Sljedeći tjedan morati ću biti u Bernu i stoga se nećemo moći sastati, zapravo danas želim nešto reći što je povezano s nečim o čemu smo razgovarali, o Uskrsu. Ili, možda imate neko pitanje o tome što je sada posebno važno?

Gospodin Burle: *Ja imam nešto za pitati, ali to nema veze s Uskrsom. Nedavno je u novinama objavljen članak u kojem je napisano da je moguće da se može čitati, vidjeti, s kožom. - Može li Doktor reći nešto o tome? Bio sam stvarno iznenađen da sam to čuo.*

Rudolf Steiner: Pa, ako takvu stvar objavite u ovom obliku, kako se pojavljuje u takvim novinskim člancima, morate, naravno, u prvom redu biti bolesni. Stvari se moraju provjeriti. Radi se o tome da određene osobe – premda čovjek kaže svi – mogu natjerati da vide s kožom, da mogu čitati s nekim područjem kože.

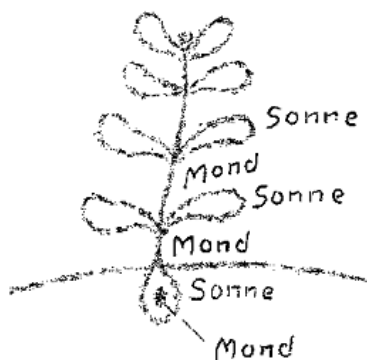
No to je već odavno poznata stvar koju možete učiniti s određenim osobama, tako da trenirate te osobe, da to doista razvijete, tako da se može razviti sposobnost čitanja s kožom, s bilo kojim dijelom kože. Ali iskoristio bih priliku da vam skrenem pozornost na činjenicu da se ne treba previše čuditi takvim stvarima. Jer samo morate uzeti u obzir: ljudi ne uče sve za što su sposobni, to ne treniraju. A neke stvari možete razviti vrlo brzo ako ste na njih koncentrirani. Naravno, sva bi se djeca mogla naučiti čitati prstima, ako se prvo uzmu jednostavna slova i djecu puste da napipaju papir. Na mjestu gdje se slovo ne nalazi, papir se jako razlikuje, od mjesta na kojem se nalazi slovo. Samo pretpostavite da stvarate slova koja malo strše, izgrebana na papiru – zašto ih ne biste mogli čitati s lakoćom! Jer ako izradite slova od drveta, možete čitati dodirujući ih. I taj dar samo treba malo doraditi.

Vidite, kao dječak vježbao sam nešto što jako malo ljudi vježba, naime držanje olovke između palca i susjednog prsta te pisanje s njom. To možete naučiti. Možete naučiti sve ove stvari koje inače ne učite, a to stvara određene vještine; one se usavrše, a onda nastaje nešto za što se vjeruje da je zapanjujuće. No, to uopće nije čudno, temelji se na razvoju taktilnih sposobnosti. Možete osjećati svakim dijelom tijela. Baš kao što možete uočiti ubod igle, možete uočiti i male ogrebotine koje čine slova. I tako može doći do nečega takvog.

No, to nije sve što je uključeno u ovaj slučaj, jer čovjek tvrdi da može izazvati tu sposobnost kod svih ljudi, da zaista nauče čitati svojom kožom. Taj opis nije toliko precizan da se mogu ispitati svi detalji. Nakon što bi se dala znanstvena osnova, lakše bi bilo reći ako bi netko stavio knjigu na vaš trbuh, možete li je pročitati. Prvo se mora razlučiti radi li se o vrlo finoj sposobnosti osjećanja, taktilnoj sposobnosti koju čovjek razvije, ili je sve izmišljeno. Što je iza toga ne može se zaključiti iz opisa.

Nije me to previše iznenadilo jer mogu zamisliti da bi to bilo moguće; ali ono što me iznenadilo je glupa primjedba koju su novinari dali na to: ako je to istina, onda bi trebalo biti davno pronađeno. - Može li itko reći, ako se pronađe telefon, na primjer: Ako je to doista istina, onda je trebao biti davno pronađen, to je čovječanstvo trebalo odavna znati. Mnogo me više iznenadilo da je takva izjava moguća, od same te stvari. Sama stvar nije toliko zapanjujuća, jer kao osoba možete puno naučiti što se tiče vaših osjetilnih i taktilnih organa. Zato što ljudi jednostavno ne primjećuju što se događa, to je zato jer moraju usmjeriti pogled na nešto pri procjenjivanju stvari. Naprimjer, prsti se mogu vrlo fino uvježbati za percepciju svih vrsta stvari. Drugim riječima, prosudba o tome može li čovjek koji tvrdi da može napraviti bilo koji dio tijela da vidi, a što je rezultat dugogodišnjeg usavršavanja, ili to ne može, mora proizaći iz stvarnog znanstvenog znanja. Čitao sam o tome u njemačkim, engleskim i francuskim novinskim izvješćima; iz toga se ne može zaključiti je li čovjek lud, varalica ili istinski znanstvena osoba. U tome je stvar.

Pa bih vam sada htio još nešto reći o Uskrsu. Blagdan Uskrsa toliko je prikladan da ga povežemo s onim što smo govorili o otajstvu Golgote, jer, kao što znate, Uskrs je takozvani pokretni blagdan. Slavi se svake godine u različito vrijeme. Fluktuirá. Zašto fluktuirá? Fluktuirá iz razloga jer nije fiksiran prema zemaljskim uvjetima, već je fiksiran prema nebeskim uvjetima. Fiksira se postavljanjem pitanja: Kada počinje proljeće? Početak proljeća je naravno, uvijek 21. ožujka. Dakle, Uskrs ne započinje prije početka proljeća. Ali onda čekate – početak proljeća je uvijek 21. ožujka – dok ne dođe pun Mjesec. Kada dođe pun Mjesec, čekate nedjelju i postavljate Uskrsnu nedjelju kao nedjelju koja je prva nedjelja, nakon prvog punog Mjeseca, nakon početka proljeća. Sada, prvi puni Mjesec može pasti 22. ožujka; onda je iduća nedjelja za nas Uskrs, jer je to prva nedjelja nakon proljetnog punog Mjeseca. Tada je Uskrs jako, jako rano. Međutim, pun Mjesec može pasti samo dvadeset i devet dana nakon 21. ožujka. Naprimjer, ako je pun Mjesec 19. ožujka, prvo će doći proljeće, a zatim će nakon dvadeset osam dana doći pun Mjesec. Zatim je sljedeća nedjelja nakon četiri tjedna Uskrsna nedjelja. Tako Uskrs pada duboko u travanj. Tako da se Uskrs može dogoditi između 21. ožujka i kraja travnja. Ljulja se naprijed-natrag.

Slika 3

Pa, gospodo, zašto je Uskrs postavljen prema onome što je na nebu? Da, to ima veze s onim što sam vam već rekao, da je bilo poznato ranije: Mjesec i Sunce imaju utjecaj na sve što je na Zemlji.

Zamislite biljku koja raste iz zemlje. Ako je tamo zemlja [vidi crtež], ako želite biljku, uzmite vrlo malo sjeme i stavite je u nju. Tu je cijela biljka, cijeli život biljke skupljen u to malo sjeme. Što će se dogoditi s ovim sjemenom? Prvo korijen. Tamo se sav život širi do korijena. Ali onda se ponovno steže i steže i postaje stabljika. Zatim se ponovno širi i postaje lišće. Tada postaje cvijet. A onda se ponovno skuplja u sjemenu koje čeka do sljedeće godine. Dakle, što imamo s biljkom? Imamo ekspanziju, kontrakciju, ekspanziju, kontrakciju, ekspanziju, kontrakciju.

Pa, svaki put kad se biljka proširi, naprimjer, Sunce izvlači list; svaki puta kada se biljka stegne, ako je to sjeme ili stabljika, Mjesec je taj koji uzrokuje tu kontrakciju. Dakle tamo između lišća, tamo je aktivan Mjesec. Tako da možete reći ako imate takvu biljku, gdje je rašireno lišće, gdje je rašireno korijenje – prvo je sa sjemenom Mjesec; zatim Sunce, opet Mjesec, opet Sunce, opet Mjesec, Sunce, i s Mjesecom je kraj. Tako da u svakoj biljci možemo primijetiti naizmjenično: solarno djelovanje, djelovanje Mjeseca, solarne snage, snage Mjeseca. Tako gledamo oko sebe u polje s rastućim biljkama i vidimo djelovanje Sunca i Mjeseca. Rekao sam vam: Kada osoba dođe na svijet konfiguracija njenog fizičkog tijela ovisi o Mjesecu; njene unutarnje snage, moć da se transformira, ovisi o Suncu. To sam vam rekao kada sam opisivao otajstvo Golgote.

Da, vidite, to se ranije znalo; samo se zaboravilo. Ljudi bi sebi rekli: Kada imamo najsnažniju snagu dostupnu u proljeće, da bi biljke mogle pravilno cvjetati i procvjetati da bi bile korisne za ljude? Kada Sunce i Mjesec pravilno rade zajedno. To je slučaj kada pun Mjesec prvi put zasja svojom punom snagom na Zemlji i podržava sunčeve zrake. Tako se Sunce i Mjesec spajaju kada Sunce, koje ima najveću snagu u proljeće, i Mjesec, koji uvijek ima najveću snagu nakon četiri tjedna, pravilno rade zajedno; dakle Uskrs je u nedjelju, koja je posvećena Suncu, nakon proljetnog punog Mjeseca. Dakle, kada je uspostavljen uskrsni blagdan, znalo se da je to nešto što se trebalo fiksirati kao početak proljeća nakon zimskog solsticija.

Međutim, Uskrs nije nastao u kršćansko doba, već je zapravo nastao iz starog poganskog festivala, iz svetkovine na koju sam vam ukazao, koju sada želim detaljnije opisati: takozvani Adonis festival. Što je bio Adonis festival? Vidite, gospodo, Adonis festival je utemeljen na onim mjestima umjetnosti, učenja i religije, koja sam vam opisao kao misteriji. I Adonis je bio svojevrсна slika koja je stvorena u ljudima o elementu duše i duha. Dakle, pod Adonisom se moglo zamisliti što je duševno i duhovno u čovjeku. I ljudi bi u sebi pomislili: Da, ali ono što je duhovno i duševno u ljudima također je i u skladu s cijelim svijetom. - Treba samo uzeti u obzir da se Adonis festival, koji je sličan našem današnjem Uskrsu, nastao kod starih pogana, koji su još uvijek uzimali u obzir cijelu duhovnu situaciju, da su ga slavili u jesen! Tako se stari Uskrs slavo u jesen. I slavljen je na sljedeći način.

Slika ovog vječnog, ovog besmrtnog aspekta ljudsko bića, ljudske duše i duha, bila bi uronjena u jezerce ili u morsku vodu, ako bi bili na obali, i ostavili je tamo tri dana, ljudi su to popratili pjesmama žalosti, pjesmama jadikovanja. Ovo spuštanje slike pratila je takva svečanost kakvu možete vidjeti kada umre netko iz kruga obitelji ili prijatelja – prava svečanost smrti. I to se uvijek odigravalo na ono što danas zovemo petkom. Naziv *Karfreitag* zapravo je nastao kad se stvar proširila na Srednju Europu, na germanska područja, na njemačka područja. Temelji se na 'Kar', što je zapravo jadikovanje. Dakle, jadikovanje u petak.

Današnji ljudi tako malo znaju kako je to izvorno bilo da Englezi to zovu Veliki petak, dok se u stara vremena zvalo Smrtni petak, Žalosni petak. Bio je to pravi blagdan koji se slavio za Adonis. A tamo gdje uopće nije bilo vode, napravili bi neku vrstu umjetnog vodenog tijela u koji su mogli umočiti svoju sliku – to je bio kip – i nakon tri dana, naime nakon nedjelje, ponovno je izvadili. Kao što vidite, gospodo, bio je to pravi blagdan umrlih.

Prilikom pjevanja tada su se intonirali napjevi radosti, pravi napjevi radosti. Tako da je unutar tri dana, ono što je pobudilo najveću tugu, i nakon tri dana najveću radost, prošlo kroz svaku ljudsku dušu. Napjevi su bili intonirani. Ti napjevi radosti uvijek bi bili u smislu: Bog je uskrsnuo za nas!

Da, gospodo, što je ovaj festival značio? – Uvijek moram naglasiti: izvorno se slavio u jesen – Što je ovaj festival značio?

Pa, rekao sam vam drugom prigodom, kada osoba umre, odbacuje svoje fizičko tijelo. Kad osoba umre, ožalošćeni i prijatelji tuguju, i, ovisno o raspoloženju, prirodno će se pojaviti takva pogrebna ceremonija kakvu su ti ljudi učinili tijekom uranjanja Adonisa. Samo još nešto nedostaje. Rekao sam vam: tri dana nakon smrti, osoba se osvrće na svoj zemaljski život. Otpustio je svoje fizičko tijelo, ali još uvijek ima svoje etersko tijelo. Postaje sve veći i na kraju ispari u svijet. Tada je čovjek samo u svom astralnom tijelu i u svom egu.

Ljudi koji su utemeljili Adonis festival sada su sami sebi rekli: Ljudi bi trebali znati da osoba ne samo da umire kad joj umre fizičko tijelo, već da ponovno ustaje nakon tri dana u duhovnom svijetu. - I kako bi ljudi to osvijestili svake godine, zato je i osnovan Adonis festival. Na Adonis festivalu u jesen rekli su: Vidite, priroda umire. Drveće gubi lišće, zemlja je prekrivena snijegom, dolazi hladnoća, vjetrovi, zemlja gubi svoju plodnost; samo izgleda kao da fizički umire. - Ali ako pogledate zemlju, onda morate pričekati proljeće kad će ponovno ustati. Ako pogledate osobu: ona ponovno ustaje u duši, u duhu nakon tri dana. To mora doći u svijest. Stoga, blagdan umrlih, a odmah zatim i blagdan uskrsnuća – ali u jesen, kada čovjeku možete jasno dati do znanja: Čovjek je suprotnost prirodi. Priroda se mora pokoriti, ostaje mrtva cijelu zimu jer je to samo priroda; čovjek nakon smrti živi u duhovnom svijetu, dolazi u suprotnost s prirodom. Kada se priroda ljušti, postane snježna, kada priroda ima hladne vjetrove, tada treba osvijestiti ljude: Vi ste drugačiji od prirode; ako umreš, za tri dana ponovno ćeš ustati.

Bio je to lijep blagdan kroz stare dane. Tada su se ljudi okupljali na mjestima gdje su bili misterijski kulturni objekti, boravili cijele ove uskršnje praznike, a zatim su išli zajedno s jadikovkom i trećeg dana postali svjesni: Svaka duša, svako 'Ja' i astralno tijelo podižu se u duhovni svijet tri dana nakon smrti. Za ljude je bitno to što su bili privučeni u duhovni svijet, na Uskrs bi se okrenuli od fizičkog svijeta. Vidite, to se moglo dogoditi na taj način; jer u stara vremena nije bilo kao što je sada. Sada je slučaj da ljudi imaju Uskrs u proljeće, kada imaju druge stvari za raditi ako su seljaci. Stari Uskrs, Adonis festival, slavio se kada su ubrani posljednji plodovi, kada je berba grožđa završila, kada je počinjao zimski odmor; tada su se htjeli probuditi u duhu. Tamo su slavili Adonis festival. I ovaj Adonis festival – Adonis se na različitim mjestima naziva drugačije – ali ovaj Adonis festival slavio se posvuda gdje su bile stare religije. Budući da su sve stare religije govorile ljudima na ovaj način o besmrtnosti duše.

Pa, u prvim kršćanskim stoljećima Uskrs se nije slavio kao sada, već se samo postupno, u 3. i 4. stoljeću pojavio. Ali upravo tada ljudi nisu više ništa razumjeli o duhovnom svijetu, nisu razumjeli baš ništa, samo su htjeli pogledati u prirodu. Brinuli su samo o prirodi. A onda su rekli: da, kako možemo slaviti uskrsnuće u jesen? Tada ništa ne uskrsava! - Više nisu znali da se čovjek uzdiže, i zato su si rekli: U jesen ništa neće uskrsnuti, snijeg sve prekriva; u proljeće sve raste: Uskrs se slavi u proljeće. - To je nešto što je proizašlo iz materijalizma, iako još uvijek iz materijalizma koji je pogledao u nebo i poravnao Uskrs prema Suncu i Mjesecu. U 3., 4. stoljeću naše ere materijalizam je već bio prisutan, ali je barem još uvijek to bio materijalizam koji je gledao u svijet, a ne materijalizam glista, gdje čovjek gleda samo Zemlju – materijalizam glista iz razloga što su gliste uvijek ispod zemlje i izađu samo kada padne kiša. Tako je i danas s čovjekom; ljudi danas ne gledaju ništa više od onoga što je na Zemlji. U prvim danima kada se slavio Uskrs, materijalizam je barem još bio takav da se vjerovalo: milijuni zvijezda imaju utjecaj na ljude. To je također zaboravljeno od 15. stoljeća nadalje. I tako je Uskrs došao na proljeće. A mogao je pasti na proljeće iz razloga što je među kršćanima postojao određeni pokušaj da se u potpunosti riješe starih istina. Već sam vam to pokazao kada sam govorio o Misteriju na Golgoti: da se zapravo nastojalo riješiti starih istina iz svijeta. I tako su u 8. i 9. stoljeću naše ere ljudi potpuno zanemarili činjenicu da Kristova pojava ima bilo kakve veze sa Suncem.

Vidite, vrlo je zanimljivo vidjeti kako su u 4. stoljeću postojala dva cara zaredom. Bio je tu car Konstantin, izuzetno tašta osoba. Osnovao je Carigrad. Blago koje je nekad bilo preneseno iz Troje u Rim i tamo je zakopano, dao ga je odnijeti iz Rima u Carigrad, tamo zakopati i iznad njega podići stup, ali na vrhu je podignut kip drevnog poganskog boga Apolona. Poslao je na Orijent po drvo – rečeno je da se drvo uzme s križa na kojem je Krist umro – i od njega napravo aureolu. I ljudi su u toj aureoli trebali vidjeti Konstantina! Tako da je od tada Konstantin bio štovan, stojeći na kipu koji je podignut na najvećem rimskom blagu. To je izvana uredio tako da ljudi više nisu ništa znali o tajnama svijeta, da više nitko nije ništa znao o činjenici da Krist spada zajedno sa Suncem.

Zatim se umiješao drugi, Julijan, koji se školovao u misterijima koji su još postojali u njegovo vrijeme, ali su jedva preživljavali. Stoljećima su teško preživljavali dok ih nije istrijebio car Justinijan. Nisu ih više željeli; kršćanstvo im je bilo otrovni neprijatelj. Pa, taj Julijan je bio odgojen u misterijima i još uvijek je znao: Ne postoji samo jedno Sunce već postoje tri Sunca. - Ljudi su podivljali kada su čuli da je rekao da postoje tri Sunca. To je bila tajna drevnih misterija.

Vidite, Sunce je u prvom redu fizičko tijelo, bjelkasto - žuto fizičko tijelo. Prije svega, ono je fizičko tijelo. Ali ovo Sunce ima dušu: to je drugo Sunce. A tu je i treće Sunce: duhovno Sunce. Kao što čovjek ima tijelo, dušu i duh, i Sunce ima tijelo, dušu i duh. Julijan je govorio o tri Sunca i želio je da kršćanstvo prizna tako da se zna: Krist je izašao sa Sunca i ušao u čovjeka Isusa.

Crkva nije htjela da ljudi znaju! Crkva nije htjela da ljudi znaju o Kristu Isusu, već samo ono što ona objavi. I tako se dogodilo da je, kada je car Julijan otputovao u Aziju, ubijen kako bi ga se riješili. To je onda dovelo do činjenice da se ovaj Julijan uvijek naziva 'Julijan otpadnik', otpadnik, heretik, Julijan heretik! Ali on je samo za ljude želio zadržati vezu između kršćanstva i starog znanja. U sebi je mislio da će kršćanstvo bolje napredovati ako ima ovu mudrost nego samo zapovijedi svećenika, ako ljudi moraju vjerovati samo onome što svećenici govore. - I tako se dogodilo da su u vrijeme kada je Uskrs pomaknut u proljeće ljudi još uvijek znali da je Uskrs povezan s uskrsnućem. Čak iako više ništa nisu znali o uskrsnuću čovjeka, slavili su uskrsnuće prirode. Ali tada je i to zaboravljeno, gdje se god slavio Uskrs, ali gdje se više nije znalo što to znači. I danas je došlo vrijeme da se ljudi zapitaju: Zašto se Uskrs mora odrediti prema Suncu, Mjesecu i zvijezdama? To bi trebala biti samo prva nedjelja u travnju, tada će biti lakše voditi računa! - Danas bi željeli to postaviti prema komercijalnim standardima! Zapravo, oni ljudi koji žele postaviti ovaj Uskrs pod komercijalnim uvjetima pošteniji su od ostalih; drugi postavljaju blagdan Uskrsa prema nebesima, ali ništa više o tome ne znaju. Pošteniji su oni koji sa svog gledišta kažu: Ne treba nam to, ta odredba. - Ali je žalosno da možemo postati iskreni samo zato jer nitko više ne zna koja je zapravo veza. Danas imamo zadatak ponovno istaknuti da je duhovno posvuda odlučujući faktor.

Nekada su ljudi čekali prvi pun Mjesec nakon početka jeseni. A u nedjelju nakon prvog punog Mjeseca nakon početka jeseni bio je određen Adonis festival, ljudi su znali: Kada nam nebo šalje snijeg – Adonis je uvijek padao između kraja rujna i kraja listopada – najbolje je vrijeme za podsjećanje na uskrsnuće čovjeka. - Ljudima nije bilo potrebno uskrsnuće u prirodi. Ali barem su u prvim danima Uskrsa još uvijek znali da je Uskrs blagdan umrlih i blagdan uskrsnuća. I to je izgubljeno.

I zato moramo reći: Zapravo je zaista potrebno da se na takvim festivalima ponovno prisjetimo svega što su nekad bili, jer se moramo vratiti duhu. Ako želimo doći do duha, ne bismo trebali bezumno slaviti Božić i Uskrs, već bi nam trebalo biti jasno da to ima značenje.

Sada ne možemo svijet odmah okrenuti naglavačke; ljudi ne bi bili oduševljeni premještanjem Uskrsa na jesen. No uvijek možemo povezati značenje s činjenicom

da se čovjek sjeća: Čovjek odlaže svoje fizičko tijelo kada prolazi kroz smrt, osvrće se na svoj zemaljski život. Zatim odbacuje etersko tijelo, tada je čisti duh i duša u duhovnom svijetu, uzdiže se u duhovni svijet. No to također produbljuje razumijevanje otajstva Golgote. Jer otajstvo Golgote prikazuje u vanjskoj stvarnosti sve što je prikazano na slici s Adonis festivala. Stari su imali sliku. Kršćani imaju povijesni događaj. No, povijesni događaj odvija se jednako kao i stari kult sa slikom. Na Adonis festivalu slika Adonisa potonula je i uskrsnula nakon tri dana. Bio je to pravi Uskrs. No ono što se doista dogodilo bilo je ono što je uvijek prikazivano slikom: Krist je bio u Isusu; on je umro. Uskrsnuo je onako kako sam vam rekao. I treba se samo sjetiti da se sada, svake godine, obilježava ovaj Uskrs.

To je u početku bilo sasvim ispravno; jer zašto su ljudi uvijek imali sliku na Adonis festivalu u prošlosti? Jer im je trebao osjetilni poticaj. Dok se na svijet još gledalo duhovno, htjelo se imati osjetilnu sliku. No kada je Krist prošao otajstvo Golgote, ne treba više imati sliku, već se samo u duhu sjetiti što se tamo dogodilo. Uskrs treba slaviti duhovno. Ne treba stvarati pogansku sliku, već se samo sjećati u svojoj duši. To će – a bilo je još misterija u vrijeme Krista Isusa – učiniti blagdan Uskrsa duhovnim. Uostalom, što je bilo sa starim Adonis festivalom? Da, vidite, na kraju krajeva, vi u Europi ne možete baš jasno vidjeti što su ti festivali bili starim poganima. Jer ako biste slavili festival poput Adonis festivala, rekli biste: Ovo je samo slika, slika za one koji su inicirani u misterije; ali za većinu ljudi kip, bog, iznosio se i potapao svake godine. - To je proizašlo iz onoga što se zove fetišizam. Takav je kip bio fetiš, kip u kojem postoji bog; štovanje takvog objekta zvalo se fetišizam. Naravno da se to moralo napustiti. Ali na određeni način nešto je ostalo u kršćanstvu; jer ono što sam za vas nacrtao kao monstrancu na kojoj je takozvano svetište, hostija, u katoličanstvu se štuje kao pravi Krist. Rečeno je da se kruh i vino također pretvaraju u tijelo i krv Kristovu. - To je još uvijek uporište, ne prosvijetljenog poganstva, koje je posvuda vidjelo duhovno, već oronulog poganstva, gdje je bio fetišizam, gdje se kip uzimao kao bog.

Vidite, gospodo, kažem: vi o tome nemate pojma; jer takve stvari zaista treba unutarne doživjeti da bi se ispravno vidjelo koliko ljudi postaju snažni u vjerovanju u takvog boga-kipa. Naprimjer, upoznao sam vrlo pametnog profesora – tamo i dalje ima pametnih ljudi; Oni su zapravo svi pametni samo što današnjom znanošću ne dolaze do duhovnog. Taj je čovjek bio Rus i putovao je Sibirom s istoka, preko Japana. Kada je stigao u središte Sibira bilo mu je malo neugodno. Osjećao se usamljeno i napušteno. Što je on tamo radio? Nešto što zasigurno netko tko živi na zapadu nikada ne bi učinio; ali on je bio napola Azijat, unatoč tome što je bio učen. Tako je od drveta napravio sebi sliku boga. I tog je idola ponio sa sobom na daljnje putovanje i zaista ga je obožavao. Učinio je sebi boga od drveta. Kada sam upoznao čovjeka, bio je užasno nervozan. To je bilo zbog drvenog idola. Ne možete ni zamisliti što znači štovati takvog drvenog boga!

I tako su se otajstva koja su postojala u vrijeme nastanka kršćanstva doista brinula da bi ljudi trebali doći do duhovnog. Zato bi samo trebalo oživjeti u sjećanju, molitvama, ono što se nekad događalo pred očima, pred ljudima na Adonis festivalu.

I umjesto da materija postane duhovna, ona je nažalost postala još više materijalistička; postala je vanjska, postala formalna. Postupno, u 3. i 4. stoljeću, postupno je došlo do toga da bi svećenici molili na Veliki petak; ljudi bi bili u svakakvim raspoloženjima. A u tri sata popodne, u vrijeme kada se kaže da je Krist umro, zvona bi prestala zvoniti. Sve je bilo tiho. I onda je opet postalo vanjsko, baš kao kad se slavio stari Adonisov blagdan, sada je Crucifuxus, Krist na križu, potonuo, samo je bio prekriven nečim; a nakon tri dana blagdan Uskrsa postao je blagdan uskrsnuća. Ali to je isto što je bio i stari Adonis festival, kao i tada. Već se na način na koji se slavi postupno pojavila pretpostavka dominacije nad dušama iz Rima. U nekim područjima, naprimjer gdje sam odrastao – ne znam događa li se ovdje tako – to je ovako: Na Veliki petak, kada Krist leži na svom odru, mladić ide okolo noseći zvečku, što se koristi umjesto zvona, zvecka i izgovara riječi:

Zveckamo, zveckamo, ovdje u katedrali.

Zvona se povlače u Rimu.

Dakle, činjenica da sve teži Rimu, nešto je što se najjasnije vidi za svaki Uskrs.

A upravo je to zadatak današnjeg čovjeka da ponovno izađe iz materijalizma u duhovni život znanja, da nauči duhovno razumjeti stvari, pa tako i duhovno shvatiti nešto poput Uskrsa. I vidite: Zašto se slavi Uskrs? Svake godine se za Uskrs možemo sjetiti da kad osoba prolazi kroz smrt, dolazi do *chiare*, žaluje za umrlima, podsjetnik da pojedinac napušta fizički svijet. Ali on se samo tri dana osvrće na fizički svijet; zatim, kao drugi leš, polaže svoje etersko tijelo. Zatim ulazi kao 'Ja' i kao astralno tijelo u duhovni svijet. Sada, bilo bi turobno, brutalno, kada bi svaki put kad osoba umre, nakon tri dana, počeli pjevati pjesme zadovoljstva. No, možemo se sjetiti takvih napjeva kada općenito mislimo na besmrtnost duše koja se nakon tri dana uzdiže u duhovni svijet.

I iz toga je izašlo mnogo čudnih stvari. Vidite, zbog toga je Uskrs povezan sa svakom pojedinačnom smrću. Za svaku pojedinačnu smrt trebali bi sebi reći: Tugujemo, ali dolazi Uskrs. Sjetit ćemo se da je svaka duša uskrsnula u duhovnom svijetu nakon što je umrla. - Pa, znat ćete da se blagdan koji obilježava smrt svih ljudi i danas slavi u jesen: takozvani Dušni dan. I dalje se koristio kad se nije znalo ništa više o tome da je Uskrs dio njega, pa je proglašen dan Svih svetih. No te dvije stvari spadaju zajedno, i zapravo čovjek mora slaviti Dušni dan kao dan umrlih, a Uskrs kao dan uskrsnuća. Te stvari pripadaju zajedno. Razdijeljeni su više od pola godine! Tako često ne možete više shvatiti iz današnje podjele godine što se zapravo krije iza ovih stvari.

Ali vidite, događa se da se stvari na Zemlji ne temelje na samoj Zemlji, već na nebu. Čovjek se začudi kada na Uskrs još padne snijeg; ne bi trebao više padati snijeg, biljke bi već trebale niknuti, jer se zna: Uskrs bi trebao biti spomen na uskrsnuće, na besmrtnost ljudske duše.

Ako tako gledate, opet osjećaji i emocije dolaze u cijeli Uskrs. I tako se ljudi koji slave Uskrs mogu tijekom Uskrsa sjetiti nečega što je povezano sa samom osobom.

Tada je Uskrs blagdan snage i tada znate zašto ga se sjećate. Danas znamo da je čovjek u odnosu s godišnjim dobima, samo zato jer zimi mora obući zimski kaput, ljeti ljetni, da se ljeti znoji, zimi smrzava. Dakle, poznato je samo ono materijalno. No, ne zna se da kada se približi proljeće, da su zaista djelotvorne duhovne sile, koje sve izvlače iz zemlje, te da u jesen duhovne sile opet sve uništavaju. Kada se to shvati, naći će se život u cijeloj prirodi, naći će da je puna života. Danas ljudi uglavnom pričaju gluposti o prirodi. Kad vide biljku otkinu je sa zemlje i bave se botanikom jer ne znaju više ništa o tome. Ako iščupam dlaku i opišem je, to je besmislica, jer kosa može rasti samo na osobi ili na životinji, ne može nastati sama od sebe; Ne možete donijeti nešto od neživog kamena da naraste dlaka. Mora iza toga biti nešto živo. Dakle, biljke su dlake Zemlje, jer je Zemlja živa. I kao što je čovjeku zrak potreban za život, tako je i Zemlji potrebno svjetlo zvijezda sa svojom duhovnošću; ona ga udiše kako bi mogla živjeti. I kao što čovjek svojim kretanje hoda po Zemlji, tako se i Zemlja kreće u svemiru. Živi u cijelom svemiru. Zemlja je živo biće.

Tako možemo reći da se još barem to može postići za Uskrs, da se čovjek sjeti: Zemlja je sama po sebi živo biće. Kad izbacuje biljke postaje mlada kao dijete kad dobije svjež u kosu. Starac gubi kosu kao što Zemlja u jesen gubi biljke. - To je život koji je samo postavljen na drugačiji način, ritmički, mladost u proljeće, starost u jesen, opet mladost, opet starost. Ljudima je samo potrebno duže. I tako zapravo sve živi u svemiru. Kada pomislite na Uskrs, pomislite da za nas Uskrs može biti – danas barem – kada iz pogleda na novo-probuđenu prirodu kažemo: Nije istina da je sve mrtvo. Jedino što bića moraju proći kroz smrt. Izvorni element je život. Posvuda život pobjeđuje smrt. I Uskrs bi nas trebao podsjetiti na ovu pobjedu života nad smrću i time nam dati snagu. - Ako ljudi ponovno dobiju snagu na ovaj način, tada će s razlogom moći poboljšavati vanjske uvjete, a ne kao što je danas često slučaj. Ali prvo nam je ovo duhovno potrebno u znanosti duha kako bismo ponovno došli u sklad s duhovnim svijetom, koji pak živi i nije mrtav.

Imajući ovo na umu gospodo, također bi vam poželio vrlo sretan Uskrs, takav da zaista bude lijep u vašim dušama, lijep kao proljetno cvijeće koje raste iz zemlje! Nakon Uskrsa opet ćemo razgovarati o znanstvenim pitanjima.

Stoga se na Uskrs treba osjećati: Ljudi opet mogu pristupiti svom poslu sa svježom radošću. Mislina da nije uvijek prilika za radovati se radu, ali možda ovdje jest. Možda je ovdje prilika da se radujete radu! Ali u svakom slučaju gospodo, htio sam vas vidjeti još jednom, reći vam ovo i poželjeti vrlo sretan Uskrs od duha koji se može steći iz znanosti duha. Zbogom, do nakon Uskrsa!

Rasprava 26 travnja 1924.

IX

Pitanje: *Prvo pitanje je zašto rana, rez, naprimjer, potpuno zacijeli, ali ako se odreže komadić mesa, ostaje ožiljak. Trideset ili četrdeset godina osoba nije imala osjećaj na takvom mjestu. Htio bih znati kako je to povezano s onim kad se kaže da se koža obnavlja svakih sedam godina!*

Drugo pitanje tiče se nalaza u Egiptu. Izvješteno je da su pronađeni mumija i grob te da su dva inženjera, glavni upravitelji, umrli od trovanja dok su otvarali grob ili dok su radili u hodniku. Smatralo se da je prvi umro od srčanog udara ili slično; zatim je poslije ostale zadesila ista sudbina. U časopisima se spominjalo da su se možda pri balzamiranju mumije koristili otrovi kako bi se spriječio ulazak ljudi. Ne mogu vjerovati da bi otrovi trajali toliko dugo. Ili su se u prostorijama razvili plinovi pa je smrt nastupila nakon kratkog vremena? Ili se otrovi koji su se koristili u to vrijeme u Egiptu mogu toliko dugo očuvati?

Tamo je pronađena neka odjeća. Ova je odjeća podignuta u zrak: odmah se pretvorila u prah. Poslije su kemijom pokušali tretirati te stvari kako bi se sačuvala za potomke.

Zatim je u grobnicama faraona pronađeno žito, koje je ležalo tisućljećima. Ovo žito je posijano, i priča se da je još moglo klijati.

Htio bih pitati je li sve ovo moguće u normalnim okolnostima. Prema novinskim izvješćima, trebalo im je osamdeset dana da dođu do glavnog groba, da izađu na kraj sa glavnim kamenom. Ali kada se sve urušilo nadgrobni spomenik, veliki kamen, prevrnuo se preko. Ili je zbog miniranja poslije bilo teško doći do grobova. Kako je to sve moguće?

Rudolf Steiner: Najprije, što se tiče zacjeljivanja rana – ako odgovaramo na pitanja jedno za drugim – posjekotine koje morate napraviti tijekom operacije: Ti rezovi zacjeljuju više-manje dobro. Prije svega morate ovo imati na umu: ti rezovi zacjeljuju više-manje dobro. Možete vidjeti kako posjekotine ponekad iznimno dobro zacijele pa kasnije morate pažljivo gledati kada dođete do mjesta na kojem je bio rez i želite otkriti ožiljak. S druge strane, postoje i drugi rezovi – ne mislite samo na kirurške rane već i kad se porežete, zar ne? – koje je izuzetno teško zaliječiti; ožiljak je debeo i često može biti tvrd. - Sada vam želim nešto reći. Kao dječak mnogo sam rezbario noževima. Tada sam uvijek morao imati džepni nož – išao sam dugo u školu – morate imati tako nešto, zar ne? Ali uvijek sam gubio džepni nož, i stoga je trebalo mnogo novih. Mnogo sam rezbario i, između ostalog, tu i tamo se posjekao. Ali morate pažljivo gledati ako želite vidjeti trag; gotovo je potpuno izliječeno. Ali ako pažljivo pogledate, možete vidjeti da je ovaj rez, koji je bio zjapeća rana, jako krvario. Ali jedva ih više možete vidjeti. Kod nekih rezova, međutim,

rubovi, debeli ožiljci, još se dugo mogu vidjeti. Pa, odakle dolaze ti debeli ožiljci? Vidite, ljudsko tijelo je potpuno razvijeno od iznutra; to ste vidjeli iz načina na koji sam vam opisao nastanak ljudskog tijela, a rekao sam vam i: Sve što ljudsko tijelo mora formirati, mora biti formirano iznutra, do površine kože. - Pa, na čemu se temelje prehlade? Rekao sam vam i o tome. Prehlada se temelji na činjenici da sami ne razvijate svoju toplinu, već da vanjska toplina ili hladnoća djeluju na vas, da vas okolina tretira kao komad drveta, tako da hladnoća dolazi tako brzo da se dolje ohladite, tako da se hladnoća doživljava samo kao poticaj, da se suprotstavlja onome što dolazi iznutra. Sve je to strano ljudskom tijelu i ono se bori. - Pa, u trenutku kada se porežete, bilo zbog nespretnosti, nesreće ili operacije – u tom trenutku tu postoji vanjski instrument na mjestu gdje bi trebalo biti samo ljudsko tijelo. Nož prodire u prostor u kojem bi trebala raditi krv, živci i mišići, i tako dalje. Dakle, u tom trenutku postoji živa borba između sila koje su unutar tijela i sila koje prodiru. Tu su uljezi. A kako bi se to spriječilo, unutarinja fizička tvar ljudskog tijela tu se okuplja i stvara ožiljak. Tu se udružuje kako se ne bi dopustilo tim snagama da prodru dalje. Dakle, ožiljak je u početku zaštitni pokrov koji je formiran kako se ne bi dopustilo prodiranje stranih sila. Na početku uvijek nastaje ožiljak.

Pa, pretpostavimo da ste mladi, naprimjer vrlo mladi, kao što sam ja bio kada sam rezbario; imao sam deset, jedanaest, dvanaest godina. Da, kada je netko tako mlad, etersko tijelo je u punoj aktivnosti, izvanredno je aktivno. Ako je etersko tijelo jednako snažno kao u ranoj mladosti, tada će ožiljak postupno, kako otpada fizička tvar, postupno zacijeliti; tvar je raspoređena na odgovarajući način. Pretpostavimo da ste stariji; tada etersko tijelo, osobito tamo gdje je ožiljak, nije dovoljno snažno da to prevlada. Pokušava to ponovno, jer ne može nadvladati materijal koji se okupio na tom mjestu. O snazi eterskog tijela uvijek zavisi hoće li nastati ožiljak ili će se postupno ukloniti. Ozljeda u djetinjstvu uvijek će ostaviti slabije ožiljke od ozljeda nanesenih kasnije. Ali ljudi su različiti; mnoge osobe tijekom života zadržavaju izuzetno snažno etersko tijelo, a ožiljci kod njih se lakše nadvladavaju nego kod drugih, čije je etersko tijelo oslabljeno.

Naprimjer, ako je osoba poljoprivrednik koji uvijek radi vani na svježem zraku, koji nikad ne radi naporno na zraku bogatom ugljikom, najviše se zimi, kada ne radi, nalazi u takvom zraku – tako da on ima izmjenu ljeta i zime, dobrog i lošeg zraka – ona ima jače etersko tijelo. Tako ne možemo reći da je on uvijek na dobrom zraku. Poznata je izreka, zar ne: Zašto je na selu tako dobar zrak? – Zato što seljaci ne otvaraju prozore! Kad bi seljaci otvorili prozore zrak ne bi bio tako dobar! – Ali to samo usput. - Svatko tko živi na selu uvijek ima snažnu izmjenu između zraka bogatog kisikom i zraka bogatog ugljikom. Zbog toga živi u potpuno drugačijim, zdravijim uvjetima. To je očito ne samo u ožiljcima rana, već i u drugim stvarima. Izađite na selo, i kao što znate, tamo ljeti hodaju bos, bez čizama. Svako malo dogodi se da netko nabode hrđavi čavao nogom, ali to tamo ne znači mnogo! Povučete nokat, prljavim prstom obriše krv – sve je prljavo, nokat je prljav, krv je prljava – malo se gnoji, ali nakon kratkog vremena sve je u redu. Nije mnogo važno.

Netko tko je navikao živjeti samo u gradu ima mnogo osjetljivije etersko tijelo. Može se dogoditi da netko ima mali prištić; brije se, ozlijedi – i umre od toga!

Rudolf Steiner - Povijest čovječanstva i svjetonazori civiliziranih naroda

Govorim vam nešto zaista istinito: netko se brijao, ozlijedio tijekom brijanja i jednostavno umro od malog prištića jer je odmah došlo do trovanja krvi. To jest, do trovanja krvi je došlo zbog slabosti eterskog tijela. Etersko tijelo više nije bilo dovoljno snažno da odmah ukloni prodiruće otrove i strane tvari na pravi način. Za to je potrebno robusno, vitalno etersko tijelo. Takva tijela imaju poljoprivrednici. Sada i tamo postaju sve slabija; ali kad biste u mojoj mladosti izašli na selo, mogli ste se radovati zbog ovih snažnih eterskih tijela seljaka! Naravno, kada dođe pravo vrijeme, posebno kod seljaka, oni se urušavaju jer tada otpadne etersko tijelo i zato što kod seljaka astralno tijelo nije jako. Ali etersko tijelo je vrlo jako. Zato tamo sve brže zacjeljuje nego kod ljudi u gradu. U radu na zemlji postoji nešto izuzetno zdravo.

Vidite, sve se to naravno može znati; ali u današnjim socijalnim uvjetima to se zasad ne može promijeniti. Prvo se mora širiti znanje o tim stvarima. Sigurno se može shvatiti da su jačim ili slabijim djelovanjem eterskog tijela i ožiljci jači ili slabiji, kao i to kako se tijelo nosi sa stvarima koje su s njime povezane a ne pripadaju tijelu. Naprimjer, nož je vanjska tvar; ono što ulazi kao prljavština vanjska je stvar – tijelo se mora od toga obraniti i tako dalje. A kad to znate, onda se ne čudite što neke rane ne zacijele jer ljudi imaju iscrpljeno, nagrizeno etersko tijelo. To je uglavnom zbog činjenice da rad više nije povezan s prirodom; čak to ne dolazi toliko iz zraka u kojem je previše ugljika, već jednostavno iz činjenice da čovjek nije toliko povezan s prirodom. Ako je netko cijeli dan u uredu ili u radionici, ono s čime se bavi nema nikakve veze s prirodom. Ova naša nevjerojatna kultura koja se postupno razvija potpuno odvaja čovjeka od prirode; stvara sve više štetnih stvari koje su sve više strane onome što je prirodno.

U posljednje vrijeme došlo je do velikih promjena. Većinu vremena na takve stvari ne gleda se s duhovnog gledišta, ali na njih se mora gledati s duhovnog gledišta. Samo promislite: nekad ste pisali. Danas radite za pisaćim strojem. Da, koji je najvažniji zdravstveni aspekt u pisanju osim vježbanja i tako dalje? Htio bih reći da je među prikrivenim stvarima koje kod pisanja treba razmotriti, najvažnija stvar koju treba uzeti za zdravlje miris tinte. I miris tinte nije bio štetan kod ranije proizvodnje tinte, zapravo je u određenom smislu bio korektivan. Ono što se iscrpljivalo, što ste imali kroz neprirodnu situaciju, naprezanje ruku, to je zapravo nadoknađeno starom proizvodnjom tinte, proizvodnjom tinte od žira [*GalläpfelTintenfabrikation*]. Ono što bi se dobilo od žira toliko bi mirisalo da je zapravo stalno jačalo etersko tijelo, ako ne mnogo, onda barem malo. Kada se počela, kao što znate, praviti anilinska tinta, to jest, kada se više niste približavali prirodi već se, kako se kaže u kemiji, pravila sintetička tinta, čovjek se potpuno zatvorio; a anilinska tinta ispušta miris koji je potpuno suprotan od mirisa tinte kakav je bio. Sada se ljudi često prebacuju na pisaći stol. Svakako, pokreti koje je potrebno izvesti, zveckanje – sada postoje pisaći strojevi koji tiho pišu, ali to je samo najnoviji dizajn – to nije najgore, najgora je prljavština koja se koristi za boje slova. To potpuno uništava čovjekovo etersko tijelo, do te mjere da ljudi tipkanjem dobivaju srčane bolesti, jer srce prvenstveno pokreće etersko tijelo. I ta kultura napreduje; ali to se nikada ne kompenzira znanjem koje se može steći o onome što

je doista na djelu. Nije li istina, ljudi se danas sve više opiru progresu. Pa, naravno da to ne ide; no to se temelji na određenom instinktu, koji se sastoji u činjenici da se primijeti, čak i ako se to zapravo ne zna, da sve više štetnih stvari dolazi s napretkom. To je povezano. Ali to je tako.

Što se tiče vašeg drugog pitanja, kako se događa da se ove iznimno opasne stvari dogode kada je netko izložen starim grobovima mumija: to nije slučaj samo sa starim grobnicama mumija, već je to slučaj, naprimjer, i gdje nemate mumije, kao u Egiptu, gdje su grobovi dobro čuvani i kameni su. Kada uđete tamo, dolazite do iznimno opasnog zraka koji, ako tako mogu reći, dolazi prema vama, što je izuzetno opasno i štetno. Pa, odakle to?

Gospodo, činit će vam se čudno da sam morao ići toliko daleko naokolo da bih objasnio tako nešto, ali to je jedini način ako ćete to razumjeti. Vidite, čovjek ne živi samo jednom na Zemlji, već – kao što sam već ukazao – živi u ponovljenim zemaljskim životima, uvijek se vraća. Ali kada se osoba vrati potpuno se razlikuje od onoga što je bila prije. Vjerojatno biste se svi jako začudili ako bi jednog dana došao slikar koji je toliko dobro poznao znanost duha da bi cijelo društvo koje ovdje sjedi nacrtao u prijašnjem zemaljskom životu! Začudili biste se kako je svaki od vas izgledao toliko drugačije u prošlosti nego sada. Bilo bi jako zanimljivo. Vratit ćete se, zar ne. Ako ste sada živjeli i prošli kroz smrt i prošli kroz duhovni svijet, doći ćete opet. Snaga u nama koja postoji za formiranje kasnijeg tijela – nije samo formirano od majke i oca, već se također formira kroz ono što je sada u nama i prenosi se kroz smrt u duhovni svijet – ta sila nastavlja imati utjecaj. Ono što je radilo u prethodnim zemaljskim tijelima ostaje tamo.

Ali sada možete reći: Ima li čovjek zaista snage preobraziti ono što je danas u njemu i što je potpuno povezano s tijelom koje ima, na takav način da bude potpuno različito tijelo? - Danas nitko ne može primijeniti duhovne snage koje ima u svom tijelu na takav način da se može oblikovati drugo tijelo. Niti možete odmah umrijeti i ponovno se roditi; mora proći neko vrijeme i to prilično dugo. To mora postojati između života. Tu se snage transformiraju. U normalnim okolnostima, osim ako ste bili kriminalac ili slična osoba, razdoblje između smrti i novog rođenja može trajati prilično dugo. Kada se vraćate na Zemlju? Vraćate se na Zemlju kada su se okolnosti u kojima ste živjeli potpuno promijenile. Svakako, neki ljudi se vraćaju u stare uvjete; to im je onda jako bolno. Ali obično se vraćate na Zemlju tek kada se situacija potpuno promijenila. Dakle, ne rađate se ponovno u starim okolnostima.

Da, čega je učinak to da su se stari uvjeti potpuno promijenili? Vidite, nikad ne smijete fantazirati, morate se držati stvarnosti. Snage koje imamo kada ne živimo ovdje na Zemlji, već živimo između smrti i novog rođenja, takve su prirode da djeluju i ovdje na Zemlji. Ove snage teku prema nama od svih zvijezda i odasvud. Ali to su zapravo naše vlastite snage. Dok smo na Zemlji, naše snage djeluju sa Zemlje; kada nismo na Zemlji, djeluju s nebesa. A to su upravo snage uništenja. Uništavaju uvjete u kojima smo bili.

To se može lako razumjeti iz vanjskih okolnosti; ali to ide dalje, vani u prirodu gospodo! To ide vani u prirodu!

Zamislite samo, u današnjim uvjetima osoba će biti spaljena ili pokopana. Nakon nekog vremena, čovjek postaje svjestan da od te osobe gotovo ništa nije ostalo. A kad konačno odete na groblja i pogledate nakon pedeset ili šezdeset godina što se još nalazi ispod mjesta gdje se zna da su pokopani neki od predaka, pronaći ćete najviše nekoliko ostataka kostiju; ali i oni se razgrađuju. Dakle, ništa nije ostalo od onoga što mora biti uništeno; kada smo ponovno rođeni cijelo naše tijelo mora biti uništeno. Ipak ako se izvana ništa ne vidi od našeg tijela, tu je još mnogo toga; a oni koji mogu vidjeti finije stvari otkriti će da na mjestu gdje je osoba pokopana, čak i tamo gdje je osoba spaljena, neke stvari još dugo ostaju djelovati. Prethodno sve mora biti uništeno.

Sad je bilo slučaj s Egipćanima da su u tom običaju zamatanja mumija imali konkretnu namjeru. U osnovi, željeli su spriječiti ljude da se vrate na Zemlju. Nisu to htjeli: jer balzamiranjem leša sprječavate ga da siđe. Željeli su da ljudi imaju priliku biti u duhovnom svijetu. Rezultat je bio da oni nisu samo sačuvali mumije, već da su koristili materijale, koristili materijale s velikim znanjem, da je fizička kohezija ostala tako lijepa da mumije i danas imamo u muzejima. One su točna kopija onoga što je čovjek zapravo tada bio.

Pa, gospodo, prije svega neizbježno je da ono što postoji već tisućljećima bude poput otrova jer je razorno. Zapravo pripada snagama uništenja. Ogroman broj sila uništenja živi u mumiji. Doista, ako pogledate mumiju s prašinom koja izlazi, sile uništenja izlaze van. Ove snage uništenja postoje iz razloga jer, kao što sam rekao, ljudi od izvan Zemlje žele uništiti ono što je bilo tamo, također i formu. Sada je tu, i pojedinac sada šalje svoje snage uništenja. Dakle, zaista ima razorne snage u sebi.

Ali drugo, Egipćani su koristili posebne materijale za dobivanje ovih mumija. Ti materijali posebno su neprijateljski prema uništenju. I te se stvari u kratkom vremenu ponašaju tako da stvaraju otrovnu atmosferu. Oko mumije uvijek postoji otrovna atmosfera. To dolazi iz religijskih pogleda starih Egipćana.

Naravno, postoji još nešto u vezi s ovim. Kako su Egipćani u relativno kratkom vremenu dobili takve stvari koje su se pretvorile u otrov, dok su sami s njima mogli prilično lako raditi? Vidite, ljudi danas više pojma nemaju o moći jezika! Moć jezika bila je ogromna u antičko doba, uključujući i egipatsko doba. Zamislite da imate vatru koja stvara mnogo dima. Kad puhnete u vatru promijenite oblik dima. Možete učiniti da se dim na neki način kovitla laganim puhanjem; tako možete promijeniti oblik dima. Puhanje nije važno. Ali ako počnete zviždati pjesmu, to znači stalno puhanje i tako dalje. Vi već oblikujete plamen i dim prema sadržaju pjesme. Stari ljudi su uvijek znali da se materijal potpuno mijenja ako na bilo koji način govore u njega, a osobito određenim riječima. Sada su svoje začine koristili za balzamiranje, za pripremu mumija. S tim začinama nisu radili kao što mi danas radimo, već su uvijek radili na takav način da je tijekom balzamiranja rečeno nešto što bi danas išlo otprilike ovako: 'Tko god priđe mome tijelu, naći će smrt!' - No, to je bilo tako

intonirano i takvim jezikom da je to utjecalo na materiju, tako da je tijekom balzamiranja ta sila prešla u supstancu začina. To je tamo živjelo. - Današnji čovjek to više ne može vjerovati; ali to je tako. Dakle, ako imate mumiju i dođete u kontakt sa tim supstancama, u njima je još i danas sadržana drevna riječ: Tko god priđe mojem tijelu, od toga umire, nalazi smrt! - To se događa zato jer je u međuvremenu materija dobila moć koja je u nju ušla kroz riječ.

Danas su od svega toga ostali samo zadnji ostaci. Ali idite u katoličku crkvu – svećenik više nema moć da riječju veže začine; već koristi manju moć: pravi tamjan. Sada, cijeli bi postupak protekao potpuno bezazleno da se prvo napravila ispravna stvar, zatim zapalio tamjan, izgovorilo određene molitve ili se u tamjan pošalju misli. Ali to se ne događa; zapali se tamjan i izgovorene su određene riječi – one su tada u tamjanu, a zatim utječu na ljude koji su u toj atmosferi tamjana. Stoga je miris tamjana važno sredstvo obraćenja grešnika.

Pa vidite, gospodo, posljednji ostaci toga su još ostali! No, ovo balzamiranje zapravo je bio vjerski čin, pa se stvar promijenila. Vidite, čovjek kojeg dobro poznajem prilazio je azijskim grobovima – egipatski grobovi su posebno karakteristični za ovo, ali i svi azijski – i otkrio je da se tim grobovima uopće ne možete približiti unutar određene granice; zna se: ako sada ideš dalje, onesvijestit ćeš se ili ćeš umrijeti. - Pa, ne možete tamo; zadržana je otrovna atmosfera. To je iz razloga što je riječ, štetna, razorna riječ, zapravo usađena u ove stvari s kojima su leševi tretirani.

Ali sada imamo nešto drugo. Nije li istina, ako je čovjek bio tu, recimo, prije deset stoljeća, prije tisuću godina, njegove se moći mijenjaju. On prolazi kroz vrijeme između smrti i novog rođenja. Dolazi opet. Sada ima snage izgraditi svoje novo tijelo. Ima te snage. On to ima samo zato što može nadvladati sve snage uništenja u duhovnom. Dakle, snaga koja djeluje iz svemira samo je ojačana. Inače danas čovjek ne bi mogao oblikovati ljudsko sjeme u tijelo kakvo sada želi, već bi to bilo tijelo koje je tamo bilo prije više stoljeća. Moć koja će ležati u svakom sjemenu također mora biti stara, mora postojati od ranije. S trenutnom snagom ne možete ništa utjecati na bilo koje sjeme. Vidite, da bi sjeme uopće moglo raditi na biljci sljedeće godine, mora se povući od vanjskih sila preko zime, okrenuti prema unutarnjim silama Zemlje. Ove sile su sile uništenja za sve što je po prirodi vanjsko.

Sada, ova su zrna žita koja su ušla u egipatske kraljevske grobnice zapravo pokopana sa silama uništenja. Dakle, dok je sve što je trenutno tijelo uništeno kada čovjek svoje tijelo približi snagama uništenja, za ono što leži u sjemenu je suprotan princip. To samo jača životnu snagu. Kao rezultat toga, može se dogoditi – ne sa svim žitaricama, ali s mnogima – ono isto što se inače događa samo zimi: Da sjeme biljke bude zajedno s razornom moći leševa, i njihova moć bude očuvana. Čak i nakon dugo vremena aktivno je poput svježih žitarica.

I stoga, osobito kad se gledaju ovakve stvari, mora biti jasna činjenica da se u životu događaju stvari koje se ne mogu shvatiti materijalističkom znanošću, jer su

na djelu zaista duhovne sile. I ove duhovne snage odmah postanu aktivno uključene kada prođe određeno vrijeme u evoluciji Zemlje.

Pretpostavimo sljedeće. Naravno, to vam mogu samo reći; ali moguće je da se čovjek zaista osvrne na ranije zemaljske živote, za sebe i za druge ljude koji su bili s njim. No tada su raniji ljudi postali duhovi. Ni od njih nije ostalo ništa. Dakle, ako je osoba koja je živjela u staroj Grčkoj danas ponovno rođena i postala je vrlo mudra, i ako može pogledati svoj lik iz stare Grčke, tu formu vidi u duhu, zaista u duhu. Ako bi iz nekog razloga – nemam pojma kako, recimo preko vruga – ono što vidi u duhu bilo transformirano u stvarnu osobu, to jest, ako bi susreo sebe kao stvarnu osobu, umro bi od toga. Ne možete susresti prošlost u stvarnosti. Tako bi umrli! A onaj tko bi vidio prošlu inkarnaciju kakva je doista bila, također se suočava sa snagama koje žele natjerati element budućnosti da umre. To je tako. To stvara potpuno neprirodne uvjete. Vidite, ljudi koji su bili mumificirani u Egiptu, tako da njihova forma još tamo leži, oni su se već odavno vratili na Zemlju, odavno su se vratili! Tako da su živjeli, ili žive sada, i postoje njihovi raniji oblici. Ove ranije forme ne samo da djeluju na ljude koji su se vratili, već kad se osoba vrati, također imaju učinak na druge ljude koji su u blizini takve preživjele forme. Tako da svaka mumija zapravo zrači neprijateljstvom prema ljudskom životu. Ne može biti drugačije: vlada neprijateljstvo prema ljudskom životu. Ljudi zapravo ne obraćaju pažnju ni na što od ovoga. Zbog toga se, naravno, može dogoditi da mumije, koje su pripadale posebno ambicioznim ljudima s velikim autoritetom i u kojima se krije puno toga, koje bi trebale trajati dugo i imati štetan učinak, zaista imaju loš utjecaj da ćete se, ako im se približite, razboljeti i vjerojatno čak i umrijeti. Otuda neobjašnjive stvari koje sada izlaze na vidjelo.

Sada ostaje treće: da ste iz ove vijesti saznali da je danas izuzetno teško doći do ovih grobova. Zaista je strašno teško. A kad danas čujemo o starim misterijima – činimo to toliko puta – može se postaviti pitanje: gdje su te misterije? Da, prvo bi trebali duboko kopati u stijenama, a zatim bi se došlo do špilja; u tim špiljama, kada bi se to moglo dešifrirati, vidjele bi se svakakve zanimljive figure. Danas je sve u osnovi prekriveno stijenama, stijenama koje su toliko obrasle da spojevi, ovi spojevi koji nastaju kada radite na stijenama, toliko su obrasli da ih danas, ako ih površno gledate, uopće ne vidite da te stijene nisu tamo došle prirodno, već su zapravo obrađene ljudskom rukom. - I istina je da su Egipćani htjeli zaštititi grobove. Tako su ih duboko zabili u stijenu, a zatim nad njima napravili i umjetne građevine koje su se postupno mijenjale tijekom tisućljeća tako da izgledaju kao prirodne stijene ili stjenovita brda.

Ostalo je samo jedno pitanje, ali jedno koje će vas navesti da razumijete mnogo povijesti koja se inače uopće ne razumije. Pa, volio bih znati kako bi bilo moguće da današnji ljudi, koliko god ih okupili danas, da skupe toliku snagu kolika je neophodna za izgradnju ovih stvari! I za uništavanje je potrebno toliko vremena, kao što ste rekli! Zamislite samo na trenutak, faraoni – tako su se zvali egipatski kraljevi – imali su moć utjecati na ljude svojom snažnom duhovnošću. Ako možete raditi na materijalu, zaista možete raditi i na ljudima riječima. Danas se to ne radi jer bi ljudi trebali biti uvjereni u ono što čuju. Ali ti su drevni faraoni imali ogromnu

moć. Stoga su mogli imati ogroman učinak na snagu ljudi, na njihov rad. Ali sada morate upotrijebiti još jednu pojavu da bi ovo razumjeli. Vidite, normalna osoba može dizati i pomicati određene stvari i tako dalje. Ali niste li već vidjeli, kad netko poludi da u njemu narastu ogromne snage? Ponekad se možete iznenaditi snagom koju osoba dobije da podigne stvari koje inače ne može podići, nosi stvari koje inače ne može nositi! A kakvu snagu dobije tek kada se bori s vama! Lako ste ga mogli savladati prije nego što je poludio; ako poludi, odmah će vas srušiti. Snaga čovjeka enormno naraste kada poludi.

Sada, Egipćani nisu bili ludi. Ali oni nisu bili tako razboriti kao mi danas, već su u snu živjeli, imali su ogromne moći. I koliko vam je malo ljudi trebalo u starom Egiptu da valjate ogroman kamen, da ga dovedete na njegovo mjesto, koje je ponekad moglo biti vrlo visoko, ljudi danas uopće više nemaju pojma. Današnji ljudi više ne mogu zamisliti da je bilo trenutaka kada je pet ljudi izdaleka uzelo ogromnu stijenu i uspjelo je podići visoko. Snage ljudi u starom Egiptu bile su nevjerojatno velike. Naravno, to se moglo postići, razvijanje snage ovih ljudi, samo pretvarajući ih u robove. Ali to nije bila jedina svrha ropstva; to je bilo očito kada je čovječanstvo već postalo slabo i kada je već bio probuđen um. U vremenu koje je slijedilo egipatski period, fizička snaga je već bila umanjena kako se razvijao um. Ropstvo izgleda kao da se samo želi održati i zahtijeva se pravo da se s time nastavi. Nekada je bilo drugačije; čitava čovjekova priroda bila je tupa, tupa i snolika, jer je omogućila jačanje njegove fizičke snage. I takve umjetno izvučene fizičke snage su korištene za stvaranje stvari kao što su ove kraljevske grobnice, za koje je danas potreban tako veliki napor da bi se ušlo, samo da bi se uništile.

Nije li istina, o tim stvarima doista se šire najpogrešniji stavovi iz razloga jer se tih stvari može domoći većina materijalistički nastrojenih ljudi. Ne mogu razumjeti što se tu zapravo nalazi. Netko iskopa kraljevski grob – mora umrijeti. Ljudi su užasnuti i začuđeni jer ne znaju da je to zapravo bila namjera starih Egipćana. Imali su načina za rad kroz vrijeme.

Samo imajte ovo na umu: recimo da ste u Baselu i da imate radiotelegraf; netko u Berlinu uhvati telegram, čuje što govorite na radiotelegrafu. Zar ne, to je prostorno jako, jako daleko. Zašto? Jer u našem radiotelegrafu koji smo otkrili, nadvladavamo prostor i sposobni smo raditi kroz prostor. Telegram je poslan, prolazi kroz prostor, i oživljava na drugom mjestu. Da, gospodo, razmislite, ovdje pustite radijsku poruku: 'Tko god čuje ovo što govorim, umire!' – i sada promislite da je ovo čula vrlo nervozna osoba, osoba koju je užasno lako dojmiti. Ona čuje: 'Tko god čuje ovo što govorim, umire!' – naravno da će biti jako nervozna, ali može i umrijeti od šoka, pogotovo ako je osoba koja govori, koja daje radio poruku luđak. Jer sile koje žive u jeziku lude osobe mnogo su nadmoćnije silama koje žive kod razborite osobe. Dakle, ako na nekom mjestu govori luđak i netko čuje luđakove riječi, može umrijeti.

Sada, Egipćani su imali načina sačuvati takve stvari u svojim grobovima, staviti takve izreke u njih. Ne djeluju kroz prostor, već kroz vrijeme. A ako Englez sada tu zabije nos, onda ne zna da riječi stavljene u začine djeluju na miris koji ulazi u nos.

Osoba koja sluša radiotelegraf kao nervozna osoba i čuje radio poruku luđaka mora barem umrijeti od straha. Ali ovaj drugi umire a da prije toga ništa nije čuo, jer je to u mirisu. On umire od toga. 'Radio poruka' – ako mogu koristiti ovaj izraz – dočarana je u njemu; a čovjek zapravo upada u vremensku telegrafiju s onim što su napravili stari Egipćani. Htjeli su ubiti onoga koji bi zabio nos. To je moguće samo zato jer su poznavali umijeće izgovaranja odgovarajućih riječi u začine kako bi djelovali.

Vidite, kada uzmete u obzir ono što se može znati duhovno, više se nećete čuditi ovakvim stvarima. No, izvanredna je stvar je da kada ljudi danas idu posvuda i rade svoja istraživanja, ponekad očešu nosom, kako pokazuju ovi posljednji slučajevi, način na koji duh djeluje na vrlo neugodan način. Oni na koje je onda duh najjače djelovao, ubijajući ih, zasigurno bi rekli istinu kada bi mogli podijeliti svoju mudrost nakon smrti! Pa, to ne ide. Stoga to sami moramo reći, sljedeći savjet iz duhovnog svijeta.

Rasprava 5 svibnja 1924.

X

Dobro jutro, gospodo! Je li netko od vas mislio na nešto za danas?

Gospodin Erbsmehl: *Htio bih pitati kako to da današnji ljudi gledaju na zvjezdano nebo onako kako gledaju, a stari Babilonci su to radili sasvim drugačije?*

Rudolf Steiner: Pa, pitanje čini mogućim reći nešto o cijeloj promjeni koja se dogodila u razmatranju svijeta. Ovdje imate ovaj astronomski tečaj – preko gospođice Dr. Vreede – i vidjet ćete koliko je danas teško proći kroz aritmetička i matematička razmatranja.

Vidite, ako netko želi razjasniti ove stvari, prije svega mora zamisliti da su stariji bili zaista duhovniji nego su to ljudi danas. Relativno dugo se znalo o učincima u prirodi koji su danas potpuno nepoznati. Želio bih vam skrenuti pozornost na nekoliko stvari u tom smjeru. Jer ne može se razumjeti što su stari Babilonci i Asirci htjeli sa svojom znanošću o zvijezdama ako se ne razumiju određene stvari koje su danas prilično nepoznate.

Rousseau, naprimjer, još uvijek prenosi sljedeće: U Egiptu, odnosno u toplijem kraju, o kojem smo zadnjeg sata čuli tako čudne stvari, svojim pogledom, gledao bi životinje na određeni način, naprimjer žabe koje bi mu prišle, krastače bi gledao na određeni način i one bi stajale mirno i prestale se kretati. Žabe u bile paralizirane. Uvijek je to uspijevao u toplijim krajevima, naprimjer u Egiptu. Uspio je paralizirati žabe, a zatim ih ubiti. Ali isto je želio učiniti i u Lyonu. K njemu je prišla žaba, zagledao se u nju, i eto – bio je paraliziran! Više nije mogao micati očima, bio je paraliziran kao da je mrtav. Tek kad su prišli ljudi i pozvali liječnika, dali mu zmijski otrov, koji ga je istrkao iz grča, on se izvukao. Priča se okrenula. Vidite, samo trebate otići iz Egipta u Lyon, i učinci koji proizlaze od prirodnih stvorenja, jednostavno se okrenu.

Stoga možemo reći: Postoje učinci koji su blisko povezani s ljudskom voljom – jer to je aktiviranje ljudske volje. Postoje takvi učinci. Te snage postoje. Jer vidite, ono što je postojalo prije jednog stoljeća, postoji još i danas i biti će tu sve dok postoji Zemlja. Ali ljudi danas više ne žele znati za takve stvari i nije im stalo do njih.

Ali vidite, gospodo, to ima veze s nekoliko drugih stvari. Da bi razumjeli izvjesne stvari, moramo uzeti u obzir mjesto na kojem su se dogodile. Dakle, u određenom smislu moramo se koristiti zemljopisom. Ali opet ne zemljopisom kakav vrijedi danas, jer ne govori o razlikama u učincima kod žaba, prema njima ili od njih, već o samo vanjskim stvarima.

Sada vam želim reći još jedan primjer u ovom smjeru. Vidite, postojao je učenjak u 17. stoljeću, van Helmont. Ovaj je učenjak imao u sebi još mnogo onoga što se ranije znalo. Budući da su stvari ranijeg znanja zapravo potpuno izgubljene tek u 19. stoljeću. U 17. stoljeću još su bile prilično jake, a u 18. stoljeću počele su opadati. No, tek su u 19. stoljeću ljudi postali prilično inteligentni prema vlastitom mišljenju!

Ali ovaj Helmont razmišljao je o tome kako se može znati više od onoga što običan ljudski um može imati. Danas ljudi ne razmišljaju o tome kako bi se moglo znati više što se može znati običnim umom, jer vjeruju da ljudski um može znati sve. Ali van Helmont koji je bio liječnik, nije se mnogo brinuo za taj ljudski um. Htio je neko duhovno znanje.

No postići duhovno znanje na duhovan način, kao što to danas pokušavamo u antropozofiji, tada nije bilo moguće. Čovječanstvo još nije bilo tako daleko. Van Helmont je koristio starije metode. Tako je učinio sljedeće, što naravno ne želim ni na koji način preporučiti da se kopira. To se ne može. Danas nema učinke kao onda. Ali val Helmont je to ipak učinio.

Vidite, uzeo je određenu biljku, koja je otrovna ljekovita biljka. Propisuje se za određene bolesti. Uzeo je. Naravno, budući da je bio liječnik, znao je za ovu biljku da je ne može jesti jer bi donijela smrt. No, polizao je nešto na vrhu korijena, dolje na dnu. A sada opisuje stanje u koje je došao na sljedeći način. Kaže da se osjećao kao da mu je glava potpuno isključena, kao da je ostao bez glave. Od toga je bio potpuno bez glave. Naravno, glava nije otpala, ali više je nije osjećao. Tada kroz glavu više nije mogao ništa znati. No sada mu je područje trbuha počelo izgledati kao glava. I eto, primio je veliko prosvjetljenje u obliku slika, ono što danas u antropozofiji nazivamo imaginacijom, u obliku slika iz duhovnog svijeta. To mu je bio veliki potres u životu, užasan potres; jer sada je znao: ne može se samo intelektom reći nešto o duhovnom svijetu, već se može i stvarno vidjeti duhovni svijet. On nije razmišljao kroz živčani sustav, koji je u čovjekovom metaboličkom sustavu udova, već je gledao, stvarno vidio duhovni svijet. Tako je iz duhovnog svijeta dobio imaginaciju.

Trajalo je dva sata. Nakon ova dva sata imao je vrlo mali napadaj vrtoglavice. Onda je ozdravio. Sada možete zamisliti naravno da je to u njegovom životu bio veliki potres; jer od tada je znao da se može vidjeti duhovni svijet. Ali znao je i nešto drugo. Znao je da je glava svojim razmišljanjem prepreka za sagledavanje duhovnog svijeta.

Naravno, ne činimo to na takav način da, poput van Helmonta, ližemo korijenje biljke – neki ljudi to vjeruju, ali to je besmisleno – ali duhovne vježbe isključuju samo mišljenje glavom. Glava je tu samo da shvati ono što se vidi s ostatkom ljudskog organizma. Tako se na duhovni način izvodi ono što je van Helmont izveo na drevni način.

Danas vam neću govoriti o svemu što bi bilo potrebno da bih skrenuo pažnju na duhovno usavršavanje; to se može učiniti drugom prilikom. Već danas ovo govorim kao odgovor na pitanje gospodina Erbsmehla. Dvije stvari koje sam vam rekao

povezane su s učincima zvijezda. A budući da se danas negira učinak zvijezda, te stvari se više ne gledaju.

Van Helmont, koji je sada doživio ovaj veliki potres u svom životu, i zato što mu se to svidjelo, htio je češće ponavljati stvar, često je grickao vrh korijena biljke. I više nije uspio učiniti isto.

Da, što znači da više nije uspio u istom? Vidite, to znači da je van Helmont kasnije učinio nešto što se nije baš slagalo s onim ranijim. Sam van Helmont nema objašnjenje za to. Naravno, ne mogu vam reći – ono što ću sada reći možete dobiti i ako sami pročitate van Helmonta – kada je van Helmont prvi puta grickao vrh korijena jer nije naveo datum. No, iz onoga što se još može znati iz znanosti duha, može se reći sljedeće.

Vidite, prvi put kada je van Helmont grickao ovaj vrh korijena, definitivno je bio pun Mjesec. A on je to zanemario. Kasnije to nije učinio s punim Mjesecom, i onda nije uspio. Nešto je zaostalo od prvog puta; uvijek je mogao vidjeti nešto u duhovnom svijetu. Ali više nikad nije doživio enormnu promjenu kao prvi put.

U 17. stoljeću više nije znao da to ovisi o Mjesecu i vjerovao je da potječe samo iz korijena biljke. No, u starije doba ljudi su takve stvari jako dobro poznavali. I zato je u starijim vremenima ovo gledište bilo živo, da zvijezde imaju određeni utjecaj na život ljudi, životinja i biljaka.

Kako bismo ispitali kako se takve stvari događaju, morali bismo si reći: Ne jedemo otrovne biljke, ali jedemo biljke, jedemo i korijenje biljaka. I dok se otrovne biljke mogu koristiti samo u liječenju, ostale biljke koje nisu otrovne koriste se kao hrana. Vidite gospodo, stvar je sljedeća: ako jedete biljni korijen, on je pod utjecajem Mjeseca, baš kao i korijen otrovne biljke. Mjesec ima utjecaj na rast korijena biljke. Stoga su određeni korijeni biljaka vrlo potrebni za ljude s određenom konstitucijom. Znaite, na primjer, da postoji i populacija crijeva, odnosno probavnih organa, crva, koji predstavljaju nešto vrlo neugodno. Pa, dobra hrana za ljude koji lako imaju crve je cikla. Ako cikla dospije u crijeva, crvi se uznemire, paraliziraju se i zatim odu s crijevnim izmetom. Tako iz ovoga možete vidjeti da korijenje također ima utjecaj na život ovih nižih životinja, crva. Cikla nas ne truje, ali truje crve. I opet je tako da ćete otkriti da najveća učinkovitost u tjeranju crva tada proizlazi iz korijena biljaka koje jedemo tijekom punog Mjeseca. Takve stvari se moraju uzeti u obzir.

Pa vidite, možemo reći: ako proučavamo korijen biljke, stvar je takva da nam biljke daju nešto što ima snažan učinak na metabolizam i sustav udova. Mogla bi čak biti velika pomoć ljudima koji imaju određene bolesti dati im ishranu s korijenom, dajući im korijenje za jelo i to čineći tako da se daje u vrijeme punog Mjeseca, a prestane davati u vrijeme mladog Mjeseca.

Pa, vidite, sve što možemo ovako primijetiti kod biljaka također ima značenje za ljude, naime za reprodukciju, za rast. Djeca koja imaju tendenciju da ostanu mala također bi se mogla malo njegovati hranom iz korijena kako bi lakše rasla; samo to

morate učiniti kada ste dovoljno mladi, između rođenja i sedme godine. Snage Mjeseca imaju veliki utjecaj na sve što se nalazi u biljnom svijetu i na sve što ima veze s reprodukcijom i rastom u životinjskom i u svijetu ljudi. Dakle, Mjesec se mora proučavati ne samo usmjeravanjem teleskopa u njega, već i proučavanjem onoga kako on djeluje na Zemlji. A kod Babilonaca i Asiraca, oni koji su tamo bili učenjaci, koji su se tada nazivali iniciranima, točno su znali: ova biljka je pod utjecajem Mjeseca, i tako dalje. Nisu govorili o Mjesecu kao pukoj kugli, koja je smrznuta gore u svemiru, već su posvuda vidjeli učinke Mjeseca. A ti se učinci Mjeseca uglavnom pojavljuju na površini Zemlje. Ne ulaze dublje u Zemlju. Oni idu toliko daleko da se može stimulirati korijenje biljaka. Nisu dolje u samoj Zemlji.

Naprimjer, možete pronaći dokaz da mjesečeve snage čak ni ne idu u Zemlju ako negdje pitate plivače koji plivaju na mjesečini. Uskoro opet izlaze jer imaju osjećaj da tonu. Voda je skroz crna. Mjesečina ne ide u vodu, uopće ne ide dublje, ne povezuje se sa Zemljom. I tako možete vidjeti da su životinje i biljke pod utjecajem mjesečine, koja uopće ne djeluje na Zemlju, već samo od krajnje vanjske površine do korijena biljaka. Pa, ovo daje prvu ideju o zvjezdanom nebu.

Prijeđimo sada na primjer koji sam dao o Rousseau, koji je mogao paralizirati žabe, čak ih i ubiti u vrućoj zoni, ali koji je i sam bio paraliziran u umjerenj zoni, u Lyonu. Što je iza ovoga?

Da, gospodo, samo morate uzeti u obzir: Ako je Zemlja, koja je sfera, gotovo sfera, kada je osvjetljena Suncem, sunčeve zrake padaju gotovo okomito u vrućoj zoni. Tamo imaju potpuno drugačiji učinak nego u umjerenom pojasu, gdje koso padaju na Zemlju, pod potpuno različitim kutom. I kao što su rast i razmnožavanje u biljkama i ljudima pod utjecajem Mjeseca, tako su i životinjske unutarnje snage, koje dolaze do izražaja u očima, pod utjecajem Sunca. Te snage, životinjske snage, koje su djela, ovise o Suncu. Tako da Sunce svojim snagama uzrokuje da u Egiptu čovjek može lako fascinirati, paralizirati, čak i ubiti žabe, dok se u umjerenj zoni mora predati utjecaju žaba. Tako da to opet ovisi o Suncu.

I tada ćete znati da je ponekad samo razmišljanje i cijeli unutarnji život općenito teži, a ponekad lakši. To pak ovisi o Saturnu, ovisno o tome gdje se nalazi.

Tako imamo zvjezdane učinke za sve što se događa u životu ljudi, životinja i biljaka. Zemaljski učinci su samo na minerale. Stoga se sa znanošću koja je ograničena na zemaljsko ne može zaista ni na koji način shvatiti čovjeka. Niti se može znati što rade zvijezde ako se ne pogledaju njihova djela.

Zamislite samo – danas nije toliko loše, ali moglo se dogoditi u prošlosti – da je netko veliki državnik, ako hoćete. Mogli bi sada pitati ljude koji žive u istoj kući, one koji mu kuhaju, kuhara naprimjer, kojeg uopće ne zanima vještina državnika, čime se čovjek bavi. Možda bi rekao: On doručkuje, ruča, večera; inače ništa ne radi, ode pa ga nema. - Jednostavno ne bi znao čime se bavi.

Današnji učenjaci govore samo o zvjezdama, onome što mogu izračunati, oni samo to znaju. Ostale, ranije ljude, zanimalo je što još zvijezde rade. I zato su imali

takvu znanost o zvijezdama. Znali su da Mjesec ima odnos prema onome u čovjeku što je prirode biljke, Sunce prema onome u čovjeku što je prirode životinje, a Saturn prema onom što je potpuno ljudsko. I tako bi nastavili.

Sada bi sebi rekli: Sunce ima odnos s onim životinjskim u čovjeku. Ako Sunce sja ravno prema gore, tada ljudi u vrućoj zoni mogu imati snažan učinak na životinje.

Pa, vidite, u Europi, naprimjer, postoji snažan utjecaj čovjeka na konje; ali nikad ne može biti toliko blizak kao kod Arapa, tj. u vrućoj zoni, jer se u Europi ne može odvijati takav odnos između ljudi i životinja. To ovisi o vertikalnom upadu sunčevih zraka, o utjecaju Sunca.

Idite dalje s ovim, gospodo. U Babilonu i Asiriji se znalo da Sunce ima određene učinke i određene snage. Ali sada su ljudi gledali Sunce [crtanje na ploči]. Rekli su sebi da postoji sazviježđe Lava, odnosno skupina zvijezda na nebu, a tamo, recimo, Škorpiona. Sada postoji određeno doba godine kada je Sunce u sazviježđu Lava, iza Sunca možete vidjeti Lava. U neko drugo vrijeme Sunce će pokriti sazviježđe Škorpiona, ili sazviježđe Strijelca, ili bilo koju drugu skupinu zvijezda.

Babilonci i Asirci sada su znali da su ti učinci, od ljudi na životinje, najveći kada je Sunce ispred Lava; postaju sve slabiji dok Sunce ide i dok je u Djevici ili Škorpionu. Dakle, ne samo da su znali da su planeti povezani s onim što čovjek radi, već su također znali da postoji odnos prema položaju Sunca, bilo da pokriva Lava ili Škorpiona, jer se tu te stvari mijenjaju.

Što se danas radi? Danas jednostavno izračunate: Sunce je u Ovnu, Biku, Blizancima, Raku, Lavu, Djevici, Vagi, Ribama i tako dalje; zatim utvrdite koliko dugo je u nekom sazviježđu, kada je u njemu i tako dalje. Znamo da će 21. ožujka Sunce biti u sazviježđu Riba, ali to je sve što znamo. Stari Babilonci i Asirci još su znali, naprimjer, da kada je Saturn u određenom zviježđu zvanom Plejade, da je ljudska glava najslobodnija. Oni su sve to znali. Oni su to lako mogli procijeniti jer su živjeli u toplijem području od nas i tamo razvijali određenu znanost prema kojoj su razumjeli cijelo ljudsko biće u odnosu na nebo.

Pa ako se može reći da je ta znanost bila takva da je bila primjenjiva na čovjeka – pa, ta je znanost postupno zaboravljena. U to vrijeme, međutim, netko je promatrao planetarni sustav, a također i nebo zvijezda stajaćica. Bilo je poznato da, ovisno o tome nalazi li se planet ovdje ili ondje, to znači ovo ili ono za ljudski život. Bilo je poznato da kada je Sunce u Lavu, da Sunce ima najjači utjecaj na ljudsko srce.

Stvar je sljedeća: ljudi su sada pokušali vidjeti kako stoje stvari s mineralima. Rekli su sebi: Zvijezde imaju utjecaj na biljke, životinje i ljude; ne utječu na minerale. Ali minerali u zemlji ne stvaraju se samo danas, oni su stvoreni mnogo ranije, a također su bili biljke u davna vremena. Svi minerali bili su biljke. Znae da je ugljen bio biljka. No, poput ugljena, svi drugi minerali nekada su bili biljke. Mjesec je imao utjecaj na njih, a u ranijim vremenima i Sunce, a u još ranijim vremenima i Saturn. A sada su htjeli znati koji je mineral imao utjecaj Sunca u mnogo ranija vremena, dok je još bio biljka. Ispitala se mineralnost u njenom

djelovanju na ljude i otkrilo, naprimjer: Ako Sunce stoji ispred Lava i ima snažan utjecaj na srce, dobijete isti učinak na srce kao kada netko uzme zlato. Iz toga su zaključili da je Sunce nekad imalo veliki utjecaj na zlato. Ili ako se Saturn nalazi u sazviježđu Plejada onda, onda je najjači utjecaj na ljudsku glavu. Postaje slobodna. A onda su tražili koji mineral je, dok je još bio životinja – prije nego što su bili biljke, minerali su bili životinje – mogao imati najjači utjecaj od Saturna. Tada su otkrili da je to olovo. I na ovaj način možete saznati da olovo također ima učinak da ljudska glava postane slobodnija. Dakle, ako netko otupi u glavi, a razlog je što se određeni probavni procesi odvijaju u glavi, koji se zbilja ne bi trebali odvijati u glavi, trebate mu dati olovo.

I tako dobijete metal za svaki planet. I tako su Babilonci i Asirci za Sunce koristili znak: ☉. I također su taj znak koristili za zlato. Znači, znali su da zvijezde više nemaju utjecaje na minerale sada kada je tu Zemlja, ali jednom su imale. Sunce i zlato zapisivali su ovako: ☉. Ne biste pisali ni 'olovo', napravili bi znak: ♃, a to znači i Saturn i olovo. U stara vremena nikome ne bi palo na pamet da napiše Saturn ili da napiše olovo običnim slovima. Ako je htio napisati 'srebro' zapisao je ovaj simbol: ☾. To znači i Mjesec i srebro. Tako da je Zemlja, utoliko što je *metalička*, također povezana sa zvijezdama.

Da, gospodo, vidite, ne znate baš mnogo o ljudima i njihovom odnosu prema svemiru ako ne možete ulaziti u takve stvari.

A sada nastavimo. Te su stvari bile dobro poznate u davna vremena. Stvar je sljedeća: Kada se kršćanstvo prvi put proširilo, takva se znanost proširila i na južnije dijelove Europe. Naprimjer, još postoji knjiga o prirodi iz prvih kršćanskih stoljeća – sadrži mnogo toga. Danas bi to morali pravilno znati, inače ne bismo mogli razabrati konfuzne izjave, jer su već dosta konfuzne; ali sadrži mnogo drevne mudrosti. No, onda je došlo vrijeme kada je kršćanstvo postalo samo stvar intelekta, a od svega ostalog se odustalo zbog dogmi. To je bilo vrijeme kada je u Europi iskorijenjeno sve staro znanje. Između 5. i 11, 12 stoljeća ljudi su zapravo radili na iskorjenjivanju ove stare znanosti u Europi. I to je u velikoj mjeri uspjelo. Jer vidite, stvar je bila ovakva: ti ljudi koji su prakticirali ovu drevnu znanost u staroj Grčkoj, u Rimu, u Španjolskoj, to jest, u južnim regijama, ti su ljudi u isto vrijeme bili duševno i fizički izopačeni. Priča o Rimu u to doba je zapravo strašna; bili su to moralno dosta izopačeni ljudi. Iako su još uvijek imali staru znanost, više se nisu mogli održati kao ljudska bića, i imamo figure apsolutne vladavine poput Nerona ili Komoda.

O Komodu, rimskom cezaru, može se reći sljedeće. Ovaj Komod, kao i svi rimski carevi, bio je inicirani. No, što u ovom slučaju znači 'inicirani'? To je kao da danas nekome date titulu. Svaki je rimski car od početka smatran iniciranim jer je bio car. To, međutim, pokazuje da je znanost u to vrijeme bila visoko cijenjena. Jedino što rimski carevi – s izuzetkom Augusta – nisu imali tu znanost. Ali i oni su ušli u misterije; čak su i mogli inicirati druge. Sada, za određeni stupanj inicijacije osobu ste morali udariti u glavu. To je simbolički čin. Car Komod zadao je ovaj udarac tako

da se osoba srušila mrtva. Niste ga mogli kazniti jer je bio car. Kakvi su bili kao 'inicirani', takvi su bili i kao ljudska bića.

Oni ljudi koji su kasnije razvili srednjoeuropsku kulturu, tada su bili još prilični necivilizirani, živjeli su sjevernije. No, Germani su kasnije osvojili Italiju, Grčku i Španjolsku. Preživjeli su samo oni koji su se oslanjali na puku logiku, puko razmišljanje. Samo to bi trebala biti dogma. Ostalo je trebalo zanemariti. Razmišljanje je bilo ograničeno samo na vanjske stvari. I tako je došlo do toga da je ono što je bilo stari znanje posvuda iskorijenjeno iz škola i samostana. I možete vidjeti kako je nešto od ove babilonske znanosti dospjelo u Europu samo tajnim putevima, prokrijumčareno. Ali obično nije stizalo daleko. Takva se znanost još relativno dugo kultivirala u Babilonu.

No sve do Srednjeg vijeka u Carigradu je postojalo grčko carstvo. Da, vidite, tamo bi se često pojavili čudni likovi! Kao kada mi ovdje ponekad vidimo poljske Židove kako dolaze sa svojim kaftanima i starim svicima, ponekad se na njih ne gleda dobro ali su duboko učeni u judaizmu, takve su osobe često dolazile u Carigrad u vrijeme kada je sve postalo istrijebljeno. Stigli bi s velikim, moćnim svicima pergamenta gdje je mnogo toga bilo zapisano. Pa, vidite, ove role pergamenta uzete su u Carigradu od ovih čudnih likova i bile bi otvorene. I tako je u Carigradu bilo pohranjeno sve što je došlo iz Babilona i Asirije. I nikoga nije bilo briga za to. I u Europi je sve istrijebljeno. Tek u 12, 13 stoljeću i kasnije u Srednjem vijeku ti su pergamenti postali dostupni s padom carstva i ukralo ih je mnogo ljudi. Zatim su se preselili po Europi. Od tuda je došlo sve što su ljudi dešifrirali s ovih pergamenata, ali ne mnogo učeni ljudi.

I tako se malo znanja ponovno proširilo u Srednjem vijeku. To malo znanja tada je imao poticajan učinak na druge, inače ne bi moglo biti van Helmonta, Paracelsusa, i tako dalje, da ti ljudi nisu donijeli svitke pergamenata koje su ukrali u Europu i tamo ih prodali za skupe novce. To je pak donijelo neke stvari u Europu. A neka tajna društva i danas žive od svega toga što je došlo u Europu. Postoje svakakvi redovi, masoni, Čudni momci, i tako dalje; uopće ne bi imali znanja da to nije stiglo iz Carigrada u Europu u svicima koji su se tada prodavali za veliki novac.

Ali to znanje nije cijenjeno. Da ste bili učeni kanonik poput Kopernika, niste išli kod onih ljudi koji se imali te role pergamenata. Niste to mogli učiniti. Izgubili biste sav ugled. Da, ali je zbog toga i svaka znanost izgubila svaki ugled. A ljudi poput Kopernika tada su utemeljili znanost koju i danas imamo.

No, onda se dogodilo nešto vrlo čudno gospodo. Najbolje u tome je što je Kopernik sada utemeljio određenu znanost astronomije, a bila je takva da on više nije znao ono što se znalo prije, kao što se više ne zna ni danas. Ali kasnije ljudi nisu razumjeli ni ono što je Kopernik govorio. Dvije su Kopernikove rečenice bile razumljive; treću se više nije razumjelo. Jer ako netko razumije dvije Kopernikove rečenice, vjeruje da se Sunce nalazi u sjedištu, Venera, Merkur, Zemlja i tako dalje, kruže oko Sunca. To se danas uči u svim školama. Ali ako razumijete cijelog Kopernika uopće nije tako, jer sam Kopernik ističe da ovdje imate Sunce [crtanje na

ploči], iza njega Merkur, iza njega Venera, ovdje Zemlja i tako dalje. U stvarnosti, sve se to rotira sa Suncem kroz svemir po takvoj spiralnoj liniji. To možete pročitati kod Kopernika ako to želite. Dakle, postoji čudna činjenica da je Kopernik pogazio antičku znanost, ali da ljudi nisu razumjeli ni njega. Sada se počinje shvaćati nešto o Koperniku, odnosno počinje vidjeti da je rekao tri rečenice, a ne samo dvije; treća rečenica bila je ljudima preteška za shvatiti. I tako je, astronomija postala ono što je danas: puko računanje.

I sada možete pomisliti: Ono što je ostalo od stare znanosti nije postignuto na način na koji mi danas želimo nešto postići. Danas moramo nešto postići s potpunom jasnoćom duše. Stari su bili više instinktivni. I stoga više nije razumljivo što su stari mislili pod znanje.

Prije nekoliko godina bio je zanimljiv primjer. Tada je jedan švedski učenjak čitao staru alkemijsku knjigu koja je govorila svašta o olovu, o srebru, ako olovo dovedete do srebra, to se dogodi, ako dodate zlato, to se dogodi i tako dalje. Što je znanstvenik učinio? Rekao je: To piše. Pokušajmo! - I on je to kopirao u svom laboratoriju, uzeo olovo kakvo danas imate, srebro kakvo danas imate, tretirao ga u vatri kako je opisano – i ništa nije ispalo!

Ništa također ni nije moglo ispasti, jer ono što je čitao bili su takvi znakovi. Sada, vjerovao je da ovaj znak ☉ znači zlato; pa uzimam zlato i kemijski ga obrađujem. Ovaj simbol ♁ znači olovo; pa uzimam olovo i kemijski ga obrađujem.

Ali jedino je strašno bilo to što čovjek, alkemičar čiju je knjigu švedski učenjak čitao, nije mislio na metale u ovom slučaju, već na planete, i kada pomiješate Sunčeve snage sa Saturnovim i sa snagama Mjeseca – ono što se u tom trenutku opisivalo odnosi se na ljudski embrij – kada solarne i mjesечеve snage djeluju na dijete u maternici, tada se događa to i to.

Tako se sada ovom švedskom učenjaku dogodilo da je u replici htio učiniti ono što ovaj stari alkemičar ima u vezi s embrijem u ljudskoj utrobi. Naravno, to nije moglo raditi, naravno, jer je on razmatrao razvoj embrija u utrobi; onda bi se to moglo shvatiti. Vidite, tako mali broj ljudi danas razumije na što se zapravo mislilo u ovoj drevnoj znanosti.

Sve će vam ovo pokazati kako zapravo treba odgovoriti na pitanje koje je postavio gospodin Erbsmehl. Zapravo je na njega potrebno odgovoriti tako da čovjek postane svjestan: Sve je u redu s modernom znanošću; danas se može točno izračunati gdje je zvijezda; možete izračunati udaljenost do druge zvijezde, također možete vidjeti kroz spektroskop koje su boje zrake svjetlosti, te iz toga možete zaključiti materijalni sastav zvijezda. No, kako zvijezde utječu na Zemlju, to se mora ponovno istražiti! I to ne možete istražiti na način na koji to danas rade mnogi ljudi, samo uzimajući stare knjige. Naravno, bilo bi lako uzeti stare knjige i iz njih saznati ono što se danas više ne zna. No, nema više koristi, čak ni od Paracelsusa, jer ga se više ne razumije kada ga se čita današnjim očima, ali poanta je u tome da se ponovno istraži kakav utjecaj zvijezde imaju na ljude. A to se može učiniti samo sa znanošću duha, s antropozofskom znanošću duha.

Tada dolazite na ideju da istražite ne samo gdje je Mjesec, već i kako je Mjesec povezan s cijelom osobom. Dolazi se do zaključka da dijete doživljava utjecaj Mjeseca deset lunarnih mjeseci tj, deset puta četiri tjedna u majčinoj utrobi, te doživljava utjecaj Mjeseca na takav način da se za to vrijeme pun Mjesec doživi osam, devet, deset puta. Pa, dijete pliva u plodnoj vodi, to je potpuno drugo biće, prije nego što se rodi, zaštićeno je od zemaljskih snaga. Veoma je važno da je zaštićeno od zemaljskih snaga i iznad svega pod utjecajem Mjeseca. Naravno, također je pod utjecajem drugih zvijezda.

Vidite, to je ono što se treba dogoditi, da se na našim sveučilištima i u školama, a već i u osnovnim školama, na određeni način, koliko je to moguće, stvari proučavaju sasvim drugačije, da se prije svega proučavaju ljudska bića, ljudsko srce, ljudska glava, a u vezi s tim proučavale bi se i zvijezde. Na sveučilištima bi prvo trebao biti opis kako se ljudski zametak razvija iz vrlo malog sjemena čovjeka kroz prvi, drugi, treći, četvrti, peti tjedan i tako dalje. To imamo, taj opis postoji, ali nema drugog opisa onoga što Mjesec radi u isto vrijeme. Stoga se može imati znanost o fizičkom podrijetlu čovjeka samo ako se s jedne strane opiše što se događa u maternici, a s druge strane opiše sjela Mjeseca.

I opet, može se potpuno razumjeti kako se, naprimjer, zubi mijenjaju oko sedme godine ako se ne opiše samo – što se događa danas – kako postoji mliječni zub, drugi raste ispod njega, izgura ga, već kad se opet ima znanost Sunca; jer to ovisi o sunčevim snagama.

Isto tako, kad osoba postane spolno zrela, opisuju se danas potpuno fizički procesi. Ali oni ovise o Saturnu, trebate znanost o Saturnu. Dakle, ne može se postupati kao što se danas radi, da se svaka stvar opisuje za sebe. Jer tada se naravno, događa ono što se dogodilo u bolnici u velikom europskom gradu. Tako je netko došao u sveučilišnu bolnicu sa, kako je vjerovao, bolešću slezene. Zatim je upitao: Na koji odjel bi trebao otići s bolešću slezene? - Dobio je upute da one na neki odjel. Sada je, nažalost, u prolazu spomenuo da ima i bolest jetre. Tada su mu rekli: NE možeš imati ništa s nama, moraš otići u potpuno drugu bolnicu, to je za ljude s bolestima jetre, a s nama su samo pacijenti sa slezenom. - Sada je bio između 'dva svežnja sijena', poput dobro poznatog magarca, između dva snopa sijena, iste veličine, koji se nimalo nisu razlikovali. - To je poznata logička slika o slobodi volje! Rekli su: Što čini magarac kada stoji između dva snopa sijena koja su iste veličine i imaju isti miris? Ako se želi odlučiti za lijevi, tada misli: desni ima jednako dobar okus; želi li odabrati desno, misli: lijevo je jednako dobro. A onda ide naprijed natrag i umire od gladi između ova dva svežnja sijena! - Tako je imao dvije bolesti, nije znao kamo bi, a zapravo je mogao umrijeti između donošenja odluke pripada li odjelu za bolesti jetre ili odjelu za bolesti slezene!

Samo to želim spomenuti kako bi vam pokazao da danas svi znaju samo nešto o malom djeliću svijeta. Ali tako se ne može znati! Ako želite znati nešto o Mjesecu danas, morate otići u zvjezdarnicu i pitati ljude. Ali oni pak ne znaju ništa o podrijetlu čovjeka. Opet morate pitati ginekologa, onoga tko radi porode,

profesoricu. Ali ona ne zna ništa o zvijezdama. Međutim te dvije stvari pripadaju zajedno.

Bijeda današnjeg znanja počiva na ovome: Svatko poznaje dio svijeta, ali nitko ne poznaje cijeli svijet. Stoga je, na temelju toga, današnja znanost, kako se iznosi na popularnim predavanjima, tako užasno dosadna. Naravno, gospodo, mora biti dosadna kada ljudi govore samo o nekoj manjoj stvari.

Pretpostavimo da ste htjeli znati kako izgleda stolica koje nema ovdje, a netko vam opisuje drvo; Ali vi želite znati kako je dizajnirana. Tada će vam biti dosadno ako vam osoba o stolici opisuje samo drvo. Tako da je danas dosadno kada učite ono kako se danas zove, antropologija, znanost o fizičkom ljudskom biću, jer ono što je važno nije uključeno u opis. A ako je i opisano, to uopće nema veze s materijom.

Znači znanost o zvijezdama biti će u redu samo ako se kombinira sa znanjem o ljudima. I o tome se radi; tako vam danas mogu pravilno odgovoriti na pitanje. Zaista je slučaj da takve važne stvari kao što sam vam rekao o Rousseau i van Helmontu – koje postoje a koje se ne mogu razumjeti sa Zemlje – moraju shvatiti. Ljudi su već postali materijalisti čak i oko korištenja riječi. Naprimjer, kako se zvalo nešto što se sastojalo od toga da je netko mogao paralizirati životinje gledanjem? Zvali su to magnetizam. Da, ali kasnije se riječ magnetizam primijenila samo na željezo, na magnetite. Kada danas govorite o znanosti onda govorite da riječ magnetizam ne treba zloupotrebjavati i primjenjivati samo na željezo. Samo šarlatani još uvijek govore o magnetizmu osobe; ali nemaju pojma o čemu zaista govore. Da bi to znali, potrebna van je znanost duha.

Sljedeći put u srijedu u devet sati.

Rasprava 8 svibnja 1924.

XI

Pa, gospodo, koja su vaša današnja pitanja?

Ispitivač: *Što je uzrokovalo zamračenje Sunca na tri sata u vrijeme Kristove smrti?*

Rudolf Steiner: Da, gospodo, to je naravno vrlo važno pitanje: Što je uzrokovalo kod Kristove smrti da je Sunce zamračeno na tri sata? - Vidite, ovo me pitanje, kao što možete pretpostaviti, jako, jako zaokupilo. Mogu pretpostaviti da je to važno pitanje i za postavljajuća pitanja, jer to pokazuje da takve stvari ljudima danas više nisu vjerodostojne. Zato je i devetnaesto stoljeće vrlo jednostavno riješilo to pitanje: Pa, to jednostavno nije istina, to je samo slika i nema potrebe pridavati veliku važnost takvim stvarima. - Da, ali gospodo, nije tako! Ako se pažljivo prati sve što se može saznati iz znanosti duha, dolazi se do činjenice da je kod Kristove smrti bila pomrčina Sunca, barem snažno zamračenje tako da je za vrijeme smrti nad oblast pala tama. Takve stvari ne možete riješiti tako da ih poričete, ali naravno da ih treba objasniti.

Sada bih vam želio skrenuti pozornost na nešto što sam već nekoliko puta spomenuo u vašoj prisutnosti: svuda ćete u starim zapisima naći da se jako vodi računa o dobu dana, godišnjem dobu i tako dalje. Ljudi to danas ni ne primjećuju. Znat ćete da Novi zavjet puno govori o Kristovim ozdravljenjima, o načinu na koji je liječio bolesne. Velika važnost pridaje se činjenici da je također razvio vrlo specifičnu praksu u liječenju bolesnika. U to vrijeme ozdravljenja su bila mnogo lakša nego danas, a to je ono što ljudi danas više ne uzimaju u obzir. Danas se u čovječanstvu, koje se već razvilo na ovaj način, osobito u Europi, jednostavno mora početi liječiti od tijela. Ali nije uvijek bilo tako. U danima kada je Krist bio na Zemlji, a još više u ranijim vremenima, još je bilo sasvim moguće ozdraviti iz duše. Duša više nema tako snažan utjecaj na današnjeg čovjeka, jer, u skladu sa cjelokupnim odgojem, današnji čovjek ima apstraktne misli. Vidite, misli kakve danas imaju svi ljudi, u to vrijeme nisu postojale. Tada bi osobu iznutra pokrenulo ono što bi mislila. U to vrijeme nije postojalo nešto poput 'logičkog razmišljanja'. I tako je čovjek bio potpuno drugačiji u svom duševnom životu. Danas možete čovjeku govoriti o stvarima od ogromne važnosti – ali to ne utječe na njegovo tijelo jer se duša odmakla od tijela. Vjeruje se da su stari ljudi instinktivno bili vidoviti jer su bili slobodniji od svog tijela. Ali to uopće nije točno; bili su više u svom tijelu, osjećali su sve svojim tijelom, i stoga su također imali veliki utjecaj na tijelo iz duše. Kad je izgovoreno neko ime, slika te osobe je bila odmah ispred duše. Danas, pa, izgovorite riječ, ali nemate sliku. Stariji bi odmah dobili potpunu sliku, a ta bi slika prostrujala kroz njih s žmarcima, ili s porivom da se nasmijemo ili tako nešto: sve je išlo ravno u

tijelo. Vidite, ove su se stvari jako puno koristile za ozdravljenje. Ali one su se mogle upotrijebiti samo ako se ispravno koriste snage koje se nalaze u okruženju. Zato se jednom kaže, kad Krist liječi bolesne: 'Kada je Sunce zašlo, sabrao je one koji pate'. Stoga ih nije okupio na punom, jakom Suncu; Njegove riječi duši ne bi bile od koristi. Bile su od koristi tek kad su mu ljudi dolazili navečer, u sumrak.

Ovakve stvari su danas ignorirane. Ali potpuno je točno da su te stvari povezane s ljudskim životom. Bilo da se radi o jakom Suncu ili sumraku, bilo o proljeću, jeseni i tako dalje, to ima veliki utjecaj. I druge pojave prirode. Tako da možemo reći: Gledamo Kristov život kako se razvijao od njegova rođenja do krštenja od Ivana, a zatim kroz tri godine sve dok nije umro: sve je došlo na određeni način. Ali faktori koji pridonose nisu ono što je odlučilo Veliko vijeće, ne samo razvoj među ljudima, već su tome pridonijele pojave na nebu i u cijeloj prirodi!

Rekao sam vam, gospodo: Mjesečeve sile imaju utjecaj na ljude, dok su u maternici, a zatim se rode. Kasnije, na ljude imaju utjecaj sunčeve zrake. Rekao sam vam i da druge zvijezde imaju utjecaj na ljude. Na njih utječu sva događanja u vanjskoj prirodi.

Vidite, stav ljudi danas prema pojavama prirode ponekad je vrlo čudan, jer ne mogu izaći iz svog apstraktnog mišljenja. Danas je naprimjer, poznato da se pjege na Suncu – uostalom, to su mrlje na Suncu – pojavljuju uvijek iznova u velikom broju nakon otprilike jedanaest do dvanaest godina. No, unatoč činjenici da se zna da se na Zemlji događa nešto neugodno u vrijeme kada se pojavljuju sunčeve pjege, ljudi sebi neće dopustiti da se uistinu uzme u obzir ovaj vanzemaljski utjecaj na Zemlju, koji je izražen sunčevim pjegama. Ali ovaj utjecaj postoji! Nije li istina, kada pada kiša, na Zemlji kroz svijest čovjeka prođe da se neke stvari trebaju izostaviti. Kada pada kiša ne možete nastaviti s vrtlarstvom i sličnim stvarima; od toga se morate suzdržati. Da, tu priroda ima utjecaj na svjestan život čovjeka. No, cijeli svijet zvijezda ima veliki utjecaj na nesvjesni život čovjeka. I tako sunčeva svjetlost, koja ima učinak na ljude, dolazi do njih različito kada je mjestimično zamračena nego kada je puno osvijetljenje.

Ne može se reći da takve stvari utječu na slobodu; ali gdje god dolaze u obzir dublji, duhovni učinci, tada čovjek svojom slobodom mora graditi na tim učincima kao što gradi na činjenici da kada je na prvom katu da ne može reći: U podu bi trebala biti rupa kako bih se kroz ovaj kat mogao spustiti na donji kat. Zakone prirode treba uzeti u obzir, uključujući i one velike zakone koji postoje u svijetu.

I tako se može reći: Sve u prirodi bilo je na vrhuncu upravo u vrijeme u kojem se ono što se dogodilo u Palestini u izvjesnim srcima odrazilo kao najveća tuga. No s tim je došla i najveća tuga u prirodi. Te dvije stvari bile su sasvim zajedno; u stvari su išle zajedno. I tada se može reći: Kao što krv teče u tijelu i zdravlje čovjeka ovisi o toj krvi, tako se s druge strane u krv slijeva ono što živi u svjetlosti Sunca. Ulijeva se u krv.

Mislite na ovo, netko umre. Pa, kada biste mogli pregledati njegovu krv dva mjeseca unaprijed, vidjeli biste da je ona već na putu da postane beživotna. Kao što

je krv na putu da postane beživotna prije smrti neke osobe, tako je i ono što živi u svijetlu bilo već prije, u vrijeme Kristovog rođenja, na putu da se razvije na takav način da je upravo tamo sumrak pratio smrt. Dakle, prirodne pojave jednostavno su blisko povezane s Kristovim životom. I moglo bi se reći: Kao što je Krist svjesno odabrao sumrak da liječi bolesne, tako je i njegovo nesvjesno u duši odabralo pomrčinu Sunca za smrt. Ovako se te stvari trebaju pojmiti; onda dolazite do ispravnog objašnjenja. I to je važno, gospodo! Naravno da si ne možete objasniti ove stvari na vanjski, grub način, već ih morate objasniti na intiman način.

Pitanje: *Je li Židovski narod ispunio svoju misiju u evoluciji čovječanstva?*

Rudolf Steiner: Da, vidite, to je pitanje koje, naravno, kad o tome raspravljate, nažalost prebrzo prelazi u agitaciju. No, ono što se u tom pogledu mora reći sasvim objektivno nema nikakve veze s bilo kakvom agitacijom.

Ako pogledamo židovski narod kako se razvijao u davna vremena, mora se reći da se razvio na način koji je izuzetno dobro pripremio kršćanski razvoj. Prije nego je kršćanstvo došlo na svijet, Židovi su imali vrlo duhovnu religiju, ali religiju – već sam to opisao – koja je zapravo uzimala u obzir samo duhovni zakon. Ako ste upitali Židova: Odakle dolazi proljeće? Rekao bi: Jer Jehova tako želi! - Zašto u nekoj zemlji izbije glad? Jer Jehova tako želi! - Sve vodi do ovog jedinog Boga. Zbog toga su Židovi živjeli u neprijateljstvu sa susjednim narodima; nisu ih razumjeli. A nisu razumjeli ni ove susjedne narode, jer susjedni narodi zapravo nisu na isti način prepoznavali ovog jedinog Boga, već su umjesto toga prepoznavali duhovna bića u svim prirodnim pojavama – mnoga duhovna bića.

Da, vidite, gospodo, ova mnoga duhovna bića u prirodnim pojavama jednostavno postoje, a oni koji ih poriču negiraju nešto stvarno. Kada netko zaniječe ta duhovna bića u prirodnim pojavama potpuno je isto kao da sada kažem: U ovoj prostoriji ne sjedi niti jedna osoba! Naravno da mogu to i reći, a ako uvedem slijepu osobu i kažem: Nitko ne sjedi u ovoj prostoriji! – i ne počnete se tome smijati toliko glasno da on to čuje, onda može povjerovati. - I na ovom području postoje obmane. Friedrich Nietzsche, koji je jako slabo vidio – tada je bio profesor u Baselu – uvijek je imao vrlo malo slušatelja; Unatoč činjenici da su predavanja bila vrlo zanimljiva, mladi slušatelji nisu bili posebno zainteresirani. Uvijek izgubljen u mislima, popeo bi se na podij i držao svoja predavanja. Tako se dogodilo – da unutra nije bilo niti jednog slušatelja! Ali to nije primijetio sve dok nije izašao jer mu je vid bio tako loš. - Na isti način može se napraviti da slijepa osoba misli da u dvorani nema niti jedne osobe. Ljudi ne vjeruju u duhovne snage i učinke jer ih je zaslijepilo obrazovanje i sve što se događa u modernom životu.

No, s druge strane, također je važno da čovjek vidi da ima posla sa svim tim duhovima prirode. Ali u njemu je moć koja nadvladava sve što ti duhovi prirode čine. I preko toga se dolazi do koncepta jednog boga. Židovi su prvi došli do tog jednog boga i nijekali sva druga duhovna bića u prirodnim pojavama. Na taj način

imaju velike zasluge za priznavanje jednog jedinog ljudskog boga, Jahvea ili Jehove. Jahve znači, jednostavno 'Ja jesam'.

Pa, to je vrlo važna stvar za povijest svijeta, jedno božanstvo, poricanje svih drugih duhovnih bića. Pomislite samo: postoje dva naroda koji su međusobno ratovali; svaki priznaje jedinoga Boga, a samo jedan od tih naroda može pobijediti. Pobjednički narod kaže: Naš Bog nas je učinio pobjednicima. - Da je drugi narod pobijedio to bi također značilo: Naš Bog nam je dao pobjedu. No ako je to jedan Bog koji dopušta da jedan narod odnese pobjedu a drugi bude poražen, onda je sam Bog onaj koji pobjeđuje sebe! Dakle, kada Turci i kršćani imaju jednog Boga, i oboje se mole tom jednom Bogu da ima donese pobjedu, onda bi sam Bog trebao biti onaj koji pobjeđuje sebe! Čovjeku treba biti jasno: Nije riječ o jednom duhovnom biću. Ali to je očito već u svakodnevnom životu: Netko želi da padne kiša, moli za kišu, drugi želi da sja Sunce, moli se za Sunce, istog dana. Da, to nema smisla! Kad bi se to primjećivalo, bilo bi više jasnoće u ovim stvarima. Ali to se jednostavno ne primjećuje. U velikim stvarima čovjek je nepromišljen, što si ne bi dopustio u malim stvarima. Vjerojatno ne bi u kavu istodobno stavljao sol i šećer, samo bi dodao šećer, dodao bi samo jednu stvar. No u cjelini – i na tome se temelje velike zablude – ljudi su veoma opušteni u vezi jasnoće misli. Tako su Židovi uveli ono što se naziva monoteizam, odnosno ispovijedanje jednog Boga.

Nedavno sam vam rekao da je kršćanstvo zapravo imalo u vidu tri božanstva: ono ima Boga Oca, koji živi u svim prirodnim pojavama, Boga Sina, koji živi u ljudskoj slobodi, i ima Boga Duha, koji u ljudima osvještava da u sebi imaju duhovnost koja je neovisna o tijelu. Dakle, shvaćaju se tri različite sfere. U protivnom se jednom Bogu mora pripisati da istom odlukom dopušta čovjeku da umre i da ga također ponovno podiže. A ako su tri božanske osobe, treba pretpostaviti da smrt pripada jednom Bogu, prolaženje kroz smrt drugom, a uskrsnuće u duhu opet drugom. Stoga je kršćanstvo bilo prisiljeno zamišljati duhovno božanstvo u tri osobe. U tri osobe – danas to čovjek ne razumije, ali to izvorno znači tri oblika, manifestacija božanstva u tri oblika.

Sada je judaizam bio prisiljen, jer je zamišljao samo ovog jedinog Boga, da uopće se stvara sliku o tom jedinom Bogu, već da shvaća tog jedinog Boga samo s unutarnjim snagama duše. No, također je lako vidjeti da je to zapravo zgusnulo ljudski egoizam u najvišem stupnju; jer čovjeku postane strano sve što je izvan njega kada duhovno vidi samo kroz sebe. I to je doista proizvelo određeni egoizam u judaizmu, koji se ne može poreći; ali Židovi su stoga također prikladniji za prihvaćanje onoga što nije slikovito, manje su prikladni za prihvaćanje onoga što je slikovito. Kada Židov postane kipar, iz toga neće izaći ništa posebno jer nije tome sklon. Nema ovo slikovno raspoloženje, to ne razvija. Kada Židov postane glazbenik, obično postane izvrstan glazbenik, jer to nije slikovno, to ne poprima vizualni oblik. Dakle, među Židovima možete pronaći velike glazbenike ali među njima teško ćete pronaći velike kipare, čak ni slikare, u razdoblju kada je umjetnost cvjetala! Židovi slikaju sasvim drugačije nego, recimo, kršćanski ili nekršćanski, istočnjački slikari. On slika na način da boja na slici koju je naslikao Židov uopće nema veliko značenje, bitno je ono što izražava, ono što se zapravo želi reći kroz sliku. To je ono što

posebno karakterizira judaizam: donošenje na svijet onoga što nije predodžba, onoga što se događa u ljudskom egu.

No koliko god to izgledalo lako, nije lako ostati na ovoj predanosti jednom Bogu, ali ako im se ta predanost Bogu ne nametne oštro, brzo postaju pogani. Ta je tendencija najmanje prisutna u židovstvu. U kršćanstvu, s druge strane, postoji blaga sklonost prema poganstvu. To možete primijetiti bilo gdje ako pažljivo pogledate. Uzmimo, naprimjer, ovo štovanje koje kršćani imaju za ceremonije. Rekao sam vam: monstranca zapravo predstavlja Sunce i Mjesec. - To se više ne zna. No, osoba koja nije prosvijećena u tom pogledu zapravo štuje monstrancu, odnosno nešto vanjsko. Ljudi često obožavaju vanjsko. I tako se doista dogodilo da je tijekom stoljeća kršćanstvo postalo vrlo pogansko. S druge strane, judaizam je uvijek razvijao suprotni učinak.

To se najlakše može razumjeti na specifičnom području: kršćani zapada, to jest kršćani koji su došli iz Grčke, Rima i središnje Njemačke, zapravo nisu u mogućnosti nastaviti staru medicinu jer više nisu bili u stanju vidjeti duhovno u ljekovitom bilju. Bilo im je nemoguće vidjeti duhovno u ljekovitom bilju. Ali posvuda su vidjeli duhovno, to jest svog jedinog Jehovu, ti Židovi koji su došli s istoka, iz Perzije i tako dalje. Ako pogledate razvoj medicine u Srednjem vijeku, Židovi su u tome odigrali neizmjerljivo veliku ulogu. Arapi su imali veliku ulogu u razvoju drugih znanosti, Židovi u razvoju medicine. I koji god lijek su Arapi donijeli, razradili su ga uz pomoć Židova. No, zbog toga je medicina postala ono što je danas. Medicina je ostala duhovna, ali je ostala, kako da kažem, monoteistička. I danas možete vidjeti kada promatrate medicinu: Uz iznimku nekoliko lijekova, svakakva svojstva se pripisuju svakakvim lijekovima! Više se ne zna kako neki lijek funkcionira, jednako kao što se u judaizmu ne zna kakvi su pojedinačni duhovi prirode. Tako je apstraktni duh, apstraktan Jehovin utjecaj ušao u medicinu, koji je zapravo i danas prisutan u medicini.

Sada, bilo bi prirodno ako bi broj židovskih liječnika u raznim zemljama Europe bio proporcionalan populaciji. Ne želim reći – molim vas nemojte me krivo razumjeti! – da to treba utvrditi zakonom; to mi uopće ne pada na pamet. Ali bilo bi prirodno, naprimjer, da ima Židova liječnika proporcionalno broju Židova. No to uopće nije tako. U većini zemalja mnogo je veći broj Židova koji su liječnici. To potječe još iz Srednjeg vijeka; još ih jako privlači medicina jer odgovara njihovom apstraktnom mišljenju. Ova apstraktna Jehovina medicina uklapa se u cjelokupno njihovo razmišljanje; njima to odgovara. I tek ovdje u antropozofiji, gdje se vraćamo pojedinim prirodnim duhovima, možemo prepoznati prirodne snage sadržane u pojedinim biljkama i mineralima. To medicinu vraća na sigurno tlo.

Tako su Židovi štovali jedinog Jehovu i time spriječili ljude da se izgube u mnogim duhovima. Naravno, slučaj je da su se Židovi uvijek razlikovali od drugih ljudi, pa su često – to se uvijek događa – izazivali odbojnost i antipatiju. No danas, poanta da se ne dopusti da se duhovna kultura razdvaja, već da je se drži na okupu, kao što su to stoljećima radili Židovi, više nije potrebna, već je u budućnosti mora zamijeniti duhovno znanje. Tada će odnos jednog božanstva i mnoštva duhovnih

bića biti čovjeku shvatljiv; tada nema potrebe da bilo tko radi iz nesvjesnog. Zato mi je od početka bilo upitno da su Židovi, kada više nisu znali što im je činiti i gdje se okrenuti, osnovali cionistički pokret. Uspostaviti židovski državu, odnosno reagirati na najreakcionarniji način, ići na retrogradni način, time se griješi protiv svega što je danas potrebno.

Vidite, vrlo cijenjeni cionist s kojim sam bio prijatelj, jednom mi je objasnio svoje ideale odlaska u Palestinu i osnivanja tamošnjeg židovskog carstva. I sam je odigrao vrlo važnu ulogu u osnivanju ovog židovskog carstva, uključen je i danas, pa čak ima i vrlo cijenjeni položaj u Palestini. Rekao sam mu: Takvo što danas je zastarjelo; jer je danas potrebno ono čemu se može pridružiti svaka osoba, bez obzira na rasu, klasu i tako dalje. To je jedino što se danas zapravo može propagirati, čemu se mogu pridružiti svi, bez razlike. Nitko me ne može zamoliti da se pridružim cionističkom pokretu. Opet odvajate dio cjelokupnog čovječanstva! - Iz ovog jednostavnog, očitog razloga, takav pokret danas ne može prosperirati. To je u osnovi najgrublja reakcija. Naravno, takvi ljudi bi odgovorili nešto čudno; Kažu: Da, ali tijek povijesti je pokazao da ljudi ne žele ništa 'općeljudsko', već zahtijevaju da se sve razvije na osnovu rase.

Ovaj razgovor, koji sam vam sada rekao, vodio se prije velikog rata 1914. do 1918. Da, vidite, gospodo, da ljudi više ne žele opće ljudska načela, već se žele odvojiti, žele razviti snage naroda, pa to je upravo dovelo do velikog rata! I tako je najveća nesreća ovoga stoljeća došla od onoga što i Židovi žele. I tako se može reći: Budući da se sve što su Židovi postigli sada može svjesno postići od svih ljudskih bića, Židovi nisu mogli učiniti bolje nego stopiti se s ostatkom čovječanstva, kako bi judaizam, kao rasa ili narod, jednostavno prestao. To je ono što bi bilo idealno. Mnogi se židovski običaji tome protive – a prije svega mržnja drugih ljudi. I to je upravo ono što se mora prevladati. Stvari se neće prevladati ako sve ostane isto. A ako se Židovi osjećaju uvrijeđeno, naprimjer, kada se kaže: Vi niste kipar, tu ne možete ništa postići – tada možete sebi reći: Ne moraju svi ljudi biti kipari! Svojim vlastitim sposobnostima možete postići nešto drugo! - Dakle, Židovi jednostavno nisu prikladni za kiparstvo; Oni su također uključili jednu stvar u Deset zapovijedi: 'Ne trebaš praviti sliku Boga svog' jer oni ne žele predstavljati nešto nadosjetilno u vizualnom. Sada to mora voditi do osobnog elementa.

Ovo je vrlo jednostavno zamisliti: Ako napravim sliku, čak i samo je opišem, kao što se često događa u znanosti duha, drugi može zapamtiti ovu sliku, učiti iz nje, u njoj nešto prepoznati – sve što želi. Ali ako ne napravim sliku, moja osobna aktivnost mora biti aktivna; ne odvađa se od mene. Stoga poprima osobni karakter. Judaizam ima i to; sve sa Židovima poprima i osobni karakter. Ljudi moraju doći do toga da vide duhovno u drugoj osobi. Danas svim stvarima Židova još uvijek dominira rasno. Najviše od svega, vjenčaju se međusobno. Dakle još uvijek vidite rasno a ne duhovno. I to je ono što je potrebno reći u odgovoru na pitanje: 'Je li Židovski narod ispunio svoju misiju u razvoju ljudskog znanja?' - Tu je misiju ispunio, jer morao je postojati jedan narod koji je doveo do izvjesnog monoteizma. Danas je međutim, potrebno duhovno znanje. Stoga je ta misija ispunjena. I stoga ova židovska misija kao takva, kao židovska misija, više nije potrebna u razvoju, već

je jedino ispravno ako se Židovi stope s drugim narodima, miješajući se s drugom narodima.

Pitanje: *Kako to da je takva sudbina morala zadesiti ovaj narod da je živio u egzilu?*

Rudolf Steiner: Da, gospodo, vidite, treba pogledati cijeli karakter, cijelu prirodu ovog izgnanstva. Židovski narod koji je bio u doba Krista, među kojim je Krist umro, živio je usred potpuno drugog naroda, naime, Rimljana. A sada zamislite da su Rimljani jednostavno osvojili Palestinu, ubili one koje su htjeli ubiti, a da čak i tada Židovi imaju namjeru ili želju miješati se s drugim narodima – što bi se dogodilo? Pa, Rimljani bi osvojili Palestinu, neki od Židova bili bi ubijeni; drugi bi bili protjerani, kako danas kažu – kao što to rade sve zemlje – i mogli bi živjeti negdje izvan Palestine.

Ali Židovi nisu imali namjeru ni poriv miješati se s drugima, već gdje god je bilo samo nekoliko Židova, živjeli su isključivo jedni s drugima. Sada su se razasuli na sve strane; Samo zato jer su živjeli jedni s drugima, vjenčavali se, primijećeno je da su oni sami, kao Židovi, stranci. Inače ne biste primijetili da su emigracija. Kroz ovaj nagon Židova primijetilo se: oni su emigracija. To leži u cijelom karakteru judaizma. A potomci, koji su začuđeni što su Židovi raspršeni, morali su živjeti u stranim zemljama. Da, to se dogodilo gotovo posvuda! Ostali su se narodi samo pomiješali s drugima, to ne biste primijetili. Dakle, u karakteru judaizma je da se čvrsto drže posvuda. U tom pogledu treba reći: Kada se ljudi tako drže zajedno, primijetiti će se stvari koje bi inače ostale nezamijećene.

Svakako je žalosno i srceparajuće čitati kako su Židovi živjeli u getima kroz Srednji vijek, odnosno u četvrtima gradova u kojima im je bilo dopušteno boraviti. Nisu smjeli ići u druge četvrti gradova; vrata geta su bila čak zatvarana i tako dalje. Ali vidite: ljudi o tome pričaju jer su Židovi u getu živjeli samo između sebe, jer je to primijećeno! I drugi su ljudi prošli jednako loše, ne na ovaj, već na drugačiji način. Židovi su, zar ne, ostali u svojim getima i tamo bili zajedno, a vi ste znali da im nije dopušten izlaz. Ali ni drugi ljudi, koji su morali raditi svaki dan od ranog jutra do kasno navečer, nisu mogli izaći, čak ni ako nije bilo vrata; baš im je bilo loše! Pa treba reći: Takve se stvari temelje često samo na izgledu, temelje se samo na izgledu, baš kao što se u povijesti svijeta mnoge stvari temelje na vanjskom izgledu.

Danas je vrijeme kada u sve ove stvari mora zasjati stvarnost. I tada dolazite do zaključka: Tamo gdje je sudbina ispunjena, zapravo je tako da je to doista, kako je nazvano orijentalnim izrazom, karma, unutarinja sudbina. Karakter samih Židova učinio je da sudbina egzila poprimi takav karakter; tvrdi su i preživjeli su u inozemstvu. To ih je učinilo tako zapaženim u kasnijim vremenima, o tome se priča i danas.

S druge strane, rezultat toga je da su razdijeljeni od drugih naroda i tako su optuživani za svakakve stvari za koje se nisu znali uzroci. Nije li istina, ako je osoba ubijena negdje u praznovjernom području i ne možete shvatiti tko je počinitelj, a tu živi nepopularni Židov, kažu: Židovima je potrebna ljudska krv na Uskrs, ubili su

osobu. - Da, naravno da se te stvari govore samo zato je su razdijeljeni od drugih. No, sami su Židovi doprinijeli jako puno da bude takvo stanje stvari.

Danas je jako potrebno da se u vezi s ovim stvarima strogo naglasi ne ova rasna, već općenito opće ljudska stvar.

Pitanje: *Koliki je značaj u svjetskoj povijesti sedamdeset duša drevne obitelji Izraelita?*

Rudolf Steiner: Pa, gospodo, stvar je sljedeća: na Zemlji je od davnina bilo mnogo različitih naroda. Od sadašnjeg vremena, ovi različiti narodi gube važnost. Upravo sam rekao: U svim stvarima treba primijeniti ono opće ljudsko. No, ako se sada vratimo na razvoj čovječanstva, nalazimo da je stanovništvo podijeljeno na najrazličitije narode. Kao što duhovno živi u prirodnim pojavama, duhovno također živi u narodima. U svakom narodu jednostavno postoji vodeći duh naroda. Zato sam u mojoj knjizi 'Teozofija' rekao da to nije samo apstraktna riječ, duh naroda! Što su danas Francuzi prema materijalističkom mišljenju? Pa, četrdeset dva milijuna ljudi na jednom mjestu u zapadnoj Europi. I tek tada, kada uzmete ovo apstraktno, proučavate posebnost ovog naroda. Ali nije tako! Baš kao što u biljci živi sjeme, nešto sjemena je duhovno prisutno u narodu, koje se tada razvija. U narodu živi stvarni duh, stvarno biće.

Pa, ako uzmete da sam vam rekao da je misija Židova u ljudskoj povijesti bila širiti vjerovanje u jedno božanstvo, tada ćete shvatiti da je ovaj židovski narod, kao narod, za to trebao biti pripremljen. To je razlog zašto su različiti duhovi naroda, koji se inače pojedinačno bave narodima, izvorno bavili čitavim židovskim narodom kada je nastao. Nije li istina, kada uzmemo Babilonce [crtanje na ploči], onda dolazimo do Asiraca, Egipćana, Grka, Rimljana; onda si kažemo: indijski duh naroda, babilonski duh naroda, asirski duh naroda, egipatski duh naroda, grčki duh naroda, rimski duh naroda, i tako dalje. Dakle, oni se međusobno razlikuju, ti duhovni naroda, i svaki pojedinačni duh naroda brinuo se samo za taj narod. Ali ako uzmemo židovski narod, imamo ga na komadiću zemlje zvanom Sirija, gdje se razvija židovski narod, na ljude vrše utjecaj svi ti duhovi naroda, tako da je zapravo volja svih tih duhova naroda već živjela u jednom židovskom narodu.

Ovo bih vam želio razjasniti slikom. Zamislite na trenutak da ste u svojoj obitelji i radite ono što morate napraviti u obitelji. Tako će sada svaki od vas, gospodin Dollinger, gospodin Erbsmehl, gospodin Burle i tako dalje, biti u posebnom krugu. To je bio slučaj s tim duhovima naroda. Ali sada, recimo da želite zastupati interese radnika: ne ostajete u svojoj kući, održavate sastanak, okupljate se, razgovarate međusobno o stvarima, a ono što iz vas proizlazi dolazi od vas kao cjeline. Tako se može reći: Ono što su ti duhovi naroda činili s drugim narodima, svaki je za sebe radio u kući naroda; ono što su činili kroz judaizam, činili su održavanjem duhovnog sastanka – to je imao veći učinak na jednog Židova a manji na drugog. Biblija to izražava kada kaže: Duhovi naroda ulaze u izraelski narod u sedamdeset duša; svi imaju utjecaj. - No, ovaj utjecaj, koji je bio veoma snažan, učinio je Židove kozmopolitskim narodom i na određeni način računa na tvrdoću koja je ostala

njihova osobina. Mogli su se okupiti bilo gdje i na taj način očuvati judaizam jer su na taj način imali sve u sebi.

Također je čudno ono što judaizam ima u sebi! Naprimjer, ako uđete u takva društva, u ona masonska društva koja nemaju novo duhovno znanje, ali imaju staro znanje na način da ga više ne razumiju, naći ćete riječi obreda, elemente izvedene iz svakakvih naroda: egipatske obrede, svečanosti, asirske i babilonske riječi i znakove i tako dalje; ali ponajviše ćete pronaći židovsku Kabbalu i tako dalje. Židov je doista kozmopolitski u tom smjeru, prilagođava se svemu ali i zadržava svoju izvornost, jer je u njemu još živa. Stoga je isto i sa hebrejskim jezikom u kojem je bogatstvo sadržaja, i duhovno i fizički. Svaka hebrejska riječ je uvijek puna značenja. Osobitost Židova je da pišu samo suglasnike; kasnije, suglasnici su naznačeni znakovima. Sami samoglasnici se ne pišu; svatko može izgovarati dna njegov način, tako da jedan kaže: Jehova, drugi Jeheva, treći Jehave, četvrti Johave. Samoglasnici su bili različiti zavisno o osjećaju. I zato se oznaka kao što je ima 'Jehova', koji su svećenici tako naznačili, u tom konkretnom obliku, nazvano je 'neizrecivo ime...', jer više niste mogli koristiti samoglasnike kako ste htjeli.

Judaizam je već imao nešto u svojoj tvrdoći, što je ukazivalo na način na koji su različite duše ljudi sudjelovale u ovoj jedinstvenoj naciji. Kada vidite Židove na najrazličitijim poljima, morate imati oštro oko da prepoznate što je židovsko – ti Židovi su se pomiješali, dali su svoj doprinos drugima. Zna da je najvažniji državnik 19. stoljeća bio Židov. Tako da se ti Židovi, koji su se uvukli u druge, zaista više ne razlikuju. Svatko tko je iskusan po jednoj rečenici zna da govori Židov: unutra je židovska stilizacija – ako nije oponašanje; naravno, današnji ljudi mnogo oponašaju. No, Židovi slabo oponašaju. Može se primijetiti da Židov uvijek počinje od onoga što je iznutra utvrđeno kao koncept. To je posebnost. A to ima veze s onim okupljanjem duhova naroda i njihovom suradnjom; tako da Židov i danas vjeruje da, ako bilo što kaže, to apsolutno mora biti valjano. Nije li istina, to proizlazi iz individualne odluke. To je zaista vrlo zanimljivo! Pretpostavimo da imamo više ljudi zajedno, tri, četiri, pet ljudi; ostali nisu Židovi, jedan je Židov. Ljudi su, recimo, predstavnici neke zajednice. Ne izmišljam stvari već govorim ono što sam doživio. U ovoj zajednici prevladavaju različita mišljenja. Pretpostavimo sada da ovih pet ljudi govori, od kojih je samo jedan Židov. Jedan od njih će reći: Da, vrlo je teško okupiti te ljude pod jednim krovom; treba uvjeriti one koji su manjina, uvjeriti većinu kako bi se mogao postići kompromis. Kompromisi se prave tako da ljudi međusobno razgovaraju. Drugi će reći: Da, ali živio sam tamo među ljudima koji su u manjini; Znam koliko je teško uvjeriti te ljude! - Treći, koji je predstavnik manjine, kaže: Ne želimo imati ništa s time, to neće uspjeti! - Četvrti čovjek kaže: U konačnici, treba zauzeti ovu ili onu stranu. - Dakle, četiri ne-Židova. Sada počinje Židov: Sve je ovo uzaludno! Koncept kompromisa: Kompromis se sastoji u činjenici da se ljudi različitih mišljenja usuglase i da popuste. - Vidite, on izlazi sa apstrakcijom – ne polazio od ovoga ili onoga, on počinje: '*koncept kompromisa*' – time dokazuje svoju izvornu tvrdoću. Kada netko kaže: Koji je, točno, koncept kompromisa?, i tako dalje, on već u sebi ima neku predodžbu; on to želi sagledati. Ali Židov ne počinje tako, on kaže: Koncept kompromisa! - Ovako je predstavljeno Jehovino gledište: Jehova

kaže! - Ne razmišlja se: pa pogledajmo to detaljnije, kako stvari stoje. Umjesto toga, jednostavno se postavlja ono što je utvrđeno konceptom. Stoga Židov uvijek misli da iz koncepta može razviti bilo što. Sve dok su Židovi među sobom, to će naravno, biti slučaj. Jednom kada se spoje s drugim ljudima, neće reći: Koncept kompromisa! – nego će jednostavno morati biti poput drugih ljudi. Sve je to povezano s činjenicom na koji su duhovi naroda djelovali na njih.

Gospodin Dollinger: *Kakvo je značenje stabla Sefirot u židovskom narodu?*

Rudolf Steiner: O tome ćemo sljedeći put, u subotu.

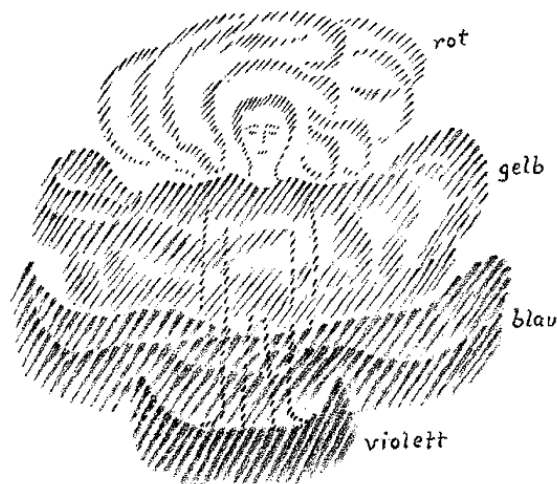
Rasprava 10 svibnja 1924.

XII

Pa, gospodo, od zadnjeg puta je ostalo govoriti o židovskom stablu Sefirot. U ovo stablo Sefirot Židovi davnine su postavili svoju najveću mudrost. Moglo bi se reći: U to su uključili mudrost čovjeka u odnosu prema svijetu. Ljudsko biće ne sastoji se samo od vidljivog dijela koje se može vidjeti okom, već ima i nevidljive, nadosjetilne članove. Ove nadosjetilne članove nazvali smo eterskim tijelom, astralnim tijelom, i 'Ja' ili 'Ja'-organizacijom. Pa, sve su te stvari bile poznate u davna vremena, čak i ako ne na način na koji mi danas to znamo, ali znali su instinktivno. Ovo staro znanje sada je potpuno izgubljeno. I danas se vjeruje da je nešto poput ovog židovskog stabla, stabla Sefirot, zapravo fantazija. Ali to nije tako.

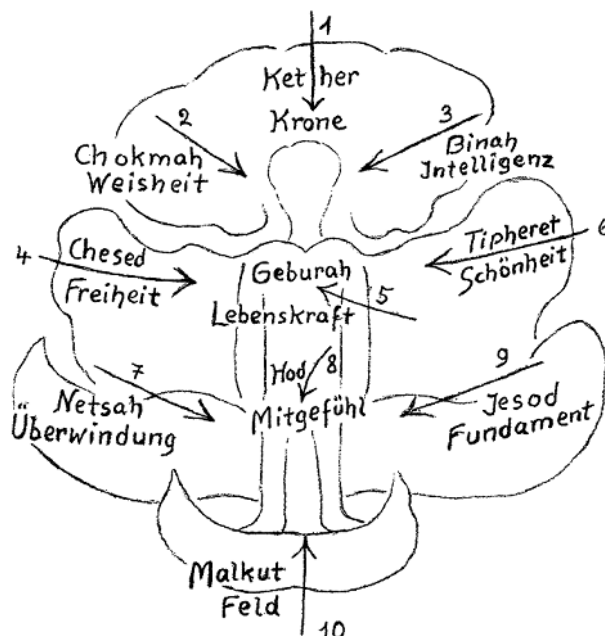
Sada želimo sebi razjasniti što su stari Židovi zapravo mislili pod stablom Sefirot. Vidite, mislili su ovo. Čovjek je u svijetu ali snage svijeta djeluju na njega sa svih strana. Ako pogledate čovjeka kako stoji u svijetu [crtanje na ploči], možemo ga zamisliti, na ovaj način. Dakle, ovako zamišljamo materijalno ljudsko biće kako stoji u svijetu. Stari Židovi zamišljali su da na njega djeluju snage svijeta sa svih strana. Ovdje izvlačim strelicu koja ide pravo u srce: Dakle, sile svijeta djeluju na ljude; ovdje dolje snage Zemlje.

Sad su Židovi rekli: Prije svega, tri sile djeluju na ljudsku glavu – označio sam ih ovim strelicama na crtežu, 1, 2, 3 – tri sile djeluju na sredinu čovjeka, grudi, uglavnom na disanje i cirkulaciju krvi [strelice 4, 5, 6, na crtežu]. Zatim na udove ljudskog bića djeluju još tri sile [strelice 7, 8, 9] i deseta sila koja na čovjeka djeluje sa Zemlje [strelica 10, odozdo]. Tako deset sila, zamislili su stari Židovi, djeluje na ljude izvana.

Slika 4

Razmotrimo prvo tri sile koje dolaze, da tako kažem, iz najudaljenijih dijelova svemira i djeluju na ljudsku glavu, zapravo čineći ljudsku glavu okruglom, poput slike cijelog okolnog svemira. Ove tri snage, 1, 2, 3, su najplemenitije; koristeći kasniji izraz, naprimjer, grčki izraz, one dolaze s najviših nebesa, da tako kažemo. One oblikuju ljudsku glavu, čineći je slikom cijelog sferičnog univerzuma.

Slika 5

Ali sada moramo odmah razviti pojam koji bi vas mogao živcirati ako bi vam jednostavno rekao što je to. Jer, vidite, prvi od ovih deset koncepata, onaj koji su Židovi stavili na vrh svoje mudrosti, prvi gore (1), onaj je koji je kasnije strašno zlorabljivan; jer kasnije su oni koji su imali moć, povukli znakove ove moći i riječi ove moći dolje u vanjsku sferu moći. I tako su neki ljudi, koji su prisvojili moć nad narodom i prenijeli je na svoje potomke, prisvojili ono što se naziva krunom. U ranijim vremenima, u davna vremena, kruna je bila riječ za ono najviše što se čovjeku može dati u smislu duhovnosti. A krunu su mogli nositi samo oni koji su, u smislu koji sam vam objasnio, prošli inicijaciju, koji su na taj način postigli mudrost. Bio je to znak najviše mudrosti. Objasnio sam vam kako su medalje izvorno nastale i imale posebno značenje, kasnije su nastale iz taštine i ne znače ništa. Prije svega, međutim, moramo na to obratiti pažnju u odnosu na izraz 'kruna'. Za stare je kruna bila oličenje svega što je nad-čovječansko i mora doći odozgo iz duhovnog svijeta. Nije ni čudno što su se kraljevi krunili. Kao što znate, oni nisu uvijek bili mudri i nisu u njima bili najviši darovi s neba, ali su stavili znak. I ako se tako nešto kaže u skladu sa starim običajima, to se ne smije miješati s onim što je od toga nastalo zlostavljanjem. Dakle, najviši darovi svijeta, najviši duhovni darovi, koji se mogu spustiti na čovjeka, koje on može sjediniti sa svojom glavom, ako ima veliko znanje, u starom judaizmu se zvalo *Kether*, kruna. Pa, vidite, to je bila krajnja stvar. To je ono što je formiralo glavu iz svemira.

I tada su ovoj glavi bile potrebne još dvije snage. Ove dvije snage došle su mu s desne i s lijeve strane. Stari su mislili: Najviše se spušta odozgo; druge dvije snage

dolaze mu s desne i lijeve strane, snage koje su raširene svemirom. Pa, ona koja dolazi kroz desno uho zvala se *Chokmah* = mudrost. Kada bismo danas htjeli prevesti riječ, rekli bismo: mudrost. A s druge strane iz univerzuma je došao *Binah*. Danas bismo rekli: inteligencija [2 i 3 na crtežu]. Stari Židovi razlikovali su mudrost od inteligencije. Danas se na svakoga tko je inteligentan također gleda kao da mudar. Ali to nije tako. Čovjek može biti inteligentan i misliti najveću mudrost. Najveće gluposti smišljaju se vrlo inteligentno. Posebno ako pogledate veći dio današnje znanosti, morate reći da je ta znanost zapravo inteligentna u svim područjima, ali zapravo nije mudra. Stari Židovi pravili su razliku između *Chokmah* i *Binah*, drevnu mudrost od drevne inteligencije. - Dakle, ljudska glava, sve što zapravo pripada ljudskom sustavu osjetila, uključujući i ono što je nervima raspoređeno u osjetilnom sustavu, sve je to opisano s tri izraza, Kether, *Chokmah*, *Binah* – kruna, mudrost, inteligencija.

Na taj je način, prema starim Židovima, ljudska glava formirana iz cijelog svemira. Stoga je postojala snažna svijest – inače se takvo učenje ne bi razvilo – da je čovjek član čitavog svemira. Naprimjer, možemo pitati o ljudskom tijelu: što je s jetrom? Pa, jetra ima krvne sudove od cirkulacije krvi; svoju moć dobiva iz ljudskog okruženja. Sari Židovi su rekli: Čovjek prima snage iz okruženja svijeta koje zatim, prvo u maternici, i kasnije, uzrokuju formiranje ljudske glave.

Pa, postoje još tri snage [4,5,6, na crtežu]; više utječu na srednjeg čovjeka, na čovjeka gdje su srce i pluća. Tako djeluju na srednjeg čovjeka, manje se spuštaju odozgo, više žive na tom području. Žive na Suncu koje obilazi Zemlju, žive u vjetru i vremenu. Postoje te tri snage koje su stari Židovi nazvali: *Chesed*, *Geburah*, *Tiphereth*. Ako bi to rekli u današnjim izrazima, to bi mogli reći ovako: *Chesed* = Sloboda, *Geburah* = Snaga, *Tiphereth* = Ljepota.

Razmotrimo iznad svega srednju snagu, *Geburah*. Rekao sam da želim nacrtati strelicu da ide do srca. Snaga koju ima ljudsko biće, svojstvo srca, koje je istodobno snaga duše i fizička snaga, naznačeno je ljudskim srcem. Židovi su to vidjeli ovako. Kada dah uđe u čovjeka, kada dah uđe u srce, ne samo da u njega ulaze fizičke snage disanja, već i duhovna snaga *Geburah*, koja je povezana s dahom. Kada bi se htjeli preciznije izraziti rekli bismo, života snaga, sila pomoću koje također može učiniti nešto = *Geburah*. Ali na jednoj strani *Geburah* nalazi se ono što se naziva *Chesed*, ljudska sloboda. A s druge strane *Tiphereth*, ljepota. Ljudska forma je zaista najljepša stvar na Zemlji! Stari Židov bi rekao: Kada čujem otkucaje srca, čujem životnu snagu kako ulazi u čovjeka. Ispružim li desnu ruku, osjećam da sam slobodan čovjek; dok se mišići rastežu, ulazi snaga slobode. Lijeva ruka, koja se nježnije kreće, koja nježnije zahvaća, otkriva što čovjek čini u ljepoti.

Dakle, ove tri snage: *Chesed* = Sloboda, *Geburah* = Životna snaga, *Tiphereth* = Ljepota, odgovaraju onome što je povezano s dahom i cirkulacijom krvi, sa svime što je u pokretu i ponavlja se. To također uključuje kretanje spavanja, izmjenu dana i noći. To je također dio kretanja; ljudi su također dio toga.

Ali čovjek je i biće koje može promijeniti svoj položaj u prostoru, koje može hodati unaokolo, koje ne mora uvijek ostati na jednom mjestu poput biljke. Životinja već može hodati. To je zajedničko ljudima i životinjama. Životinja nema *Chokmah*, nema *Tiphereth*, ne još *Chesed*, ali već ima *Geburah* = životnu snagu. A tri koje sam spomenuo, čovjek ima zajednički sa životinjama samo zato jer imaju ostale.

To da može hodati okolo, da nije vezan za jedno mjesto, to su Židovi zvali: *Netsah*, naznačivši da je fiksno stanje prevladano, da se kreće [strelica 7, na crtežu]. *Netsah* 'savladava'. Pa, ono što više djeluje na središte čovjeka, gdje mu je težište – zanimljivo je, znate: to je ono o čemu se ovdje radi; nešto je malo gore kada smo budni i spušta se tijekom spavanja, što također pokazuje da je tijekom spavanja i nešto vani – ono što radi u sredini tijela, što je također odgovorno za reprodukciju, stoga je povezano sa spolnošću, to su stari Židovi nazivali Hod. Danas bismo koristili riječ koja bi izrazila suosjećanje. Vidite, izrazi postaju sve ljudskiji. - Dakle, s *Netsah* se misli na vanjsko kretanje – izlazimo u prostor – a *Hod* znači unutarnji osjećaj, unutarnji pokret, unutarnje suosjećanje s vanjskim svijetom, to je sve *Hod* [strelica 8]. Zatim pod 9: *Yesod*; na tome čovjek zapravo stoji, temelj. Dakle, čovjek se tamo osjeća vezan za Zemlju; to da može stajati na Zemlji je temelj, *Yesod*. To što ima takav temelj također je posljedica sila koje mu dolaze izvana.

I tada na njega djeluju same snage Zemlje [strelica 10], na njega ne djeluju samo okolne snage već i snage same Zemlje. To se tada zvalo *Malkuth*. Mi bismo to danas preveli: oblast u kojoj čovjek radi, zemaljski vanjski svijet; *Malkuth* - oblast. Teško je skovati pravilan izraz za *Malkuth*, može se reći: oblast, polje; ali stvari su zaista zlouporabljene, a današnji nazivi više ne označavaju ono što je stari Židov osjećao: da Zemlja tamo zapravo utječe na njega.

Trebamo samo zamisliti da je ovo sredina čovjeka; postoji bedrena kost s obje strane čovjeka – ovdje se ide do koljena, ovdje bi bile čašice. Sve ove snage također djeluju na ovu kost; ali činjenica da je šuplja na takav način da je zapravo cijev posljedica je toga da prodiru zemljine snage. Dakle, sve gdje prodiru zemaljske snage, stari Židov je nazvao *Malkuth*, oblast.

Vidite, moramo razmatrati čovjeka ako želimo razgovarati o ovom stablu Sefirot! Svih deset zajedno, dakle: *Kether*, *Chokmah*, *Binah*, *Chesed*, *Geburah*, *Tiphereth*, *Netsah*, *Hod*, *Jesod*, *Malkuth*, Židovi su zvali deset sefirota. Tih deset sila ono je što čovjeka zapravo povezuje s višim, duhovnim svijetom. Samo je deseta sila, *Malkuth*, smještena unutar Zemlje. Dakle u osnovi, ovo je fizički čovjek ovdje [pokazuje na crtež], a taj je fizički čovjek okružen duhovnim čovjekom, dolje ispod, prvo kao sile Zemlje, i zatim sile koje se približavaju Zemlji ali djeluju iz okruženja: *Netsah*, *Hod*, *Yesod*. Dakle, sve to duhovno pripada čovjeku, djelovanje tih sila. Zatim sile koje djeluju na cirkulaciju krvi i disanje: *Chesed*, *Geburah*, *Tiphereth*. A zatim najplemenitije sile koje djeluju na ljude, koje djeluju na glavu: *Kether*, *Chokmah*, *Binah*. Tako da su Židovi zapravo mislili da su povezani sa svijetom u svim smjerovima, kao što sam ovdje to nacrtao u boji. Čovjek je upravo takav da u sebi sadrži i nešto nadosjetilno. A to nadosjetilno, oni su to ovako zamišljali.

Međutim, sada možemo postaviti pitanje: Što su još dobili, osim da su time objasnili čovjeka u odnosu prema svijetu, što žele postići s ovih deset sefirota? Jer svaki je židovski student morao naučiti deset sefirota, ali ne samo na takav način da ih je mogao nabrojiti; imali biste potpuno pogrešnu ideju da vjerujete da su lekcije u starim židovskim ustanovama takve da je ono što sam vam nacrtao na ploči bila najupečatljivija stvar. Ako samo želimo odgovoriti na pitanje: Što je stablo Sefirota? – moglo se brzo završiti; brzo biste znali. Ali to onda nije u odnosu na čovjeka! Samo se dade deset riječi i svakakva fantastična objašnjenja! Ali ono što sam vam rekao o odnosu s čovjekom ispravan je način. No, tu nije bio kraj u školama, već je židovski učenik, koji je trebao steći znanje, morao o tome naučiti mnogo više.

Samo promislite, gospodo, da ste tek naučili što je abeceda i da biste znali da vas netko pita: Što je A,B,C,D i tako dalje? – dakle slova A,B,C,D i tako dalje. Došli biste do točke u kojoj biste mogli nabrojiti dvadeset dva ili dvadeset tri slova jedno za drugim. Ne biste mogli puno učiniti s time! Kad bi netko mogao samo navesti dvadeset i tri slova, ne bi mogao učiniti mnogo s tim, zar ne? Pa, na ovakav način bi se gledalo starog Židova koji bi samo mogao reći: *Kether, Chokmah, Binah, Chesed, Geburah, Tiphereth, Netsah, Hod, Yesod, Malkuth*, pa bi nabrojio ovih deset sefirota. Svatko tko je odgovorio samo na ovaj način, izgledao bi Židovima kao netko tko može reći: A,B,C,D,E,F,G,H i tako dalje. Morate naučiti više od abecede, zar ne; mora se naučiti koristiti abecedu za čitanje, naučiti kako koristiti slova za čitanje. Pa, gospodo, zamislite koliko je malo slova i koliko ste već pročitali u životu! Samo to morate uzeti u obzir. Uzmite bilo koju knjigu, uzmite, recimo, Kapital, Karla Marksa, naprimjer, i pogledajte tamo kad imate knjigu pred sobom: na stranicama nema ništa osim dvadeset dva slova, ništa drugo! U knjizi postoje samo slova. No, unutra ima mnogo, a sve je to uzrokovano činjenicom da su dvadeset i dva slova zbrkana: ponekad A dolazi prije B, ponekad prije M, ponekad M prije A, L prije I, i tako dalje, i iz toga proizlaze sve komplicirane stvari koje se nalaze u knjizi. Ako netko zna samo abecedu uzima knjigu u ruku i možda kaže: Sve mi je jasno što je u knjizi: postoje A, B, C, samo na različitom mjestu; Znam sve što je u knjizi. - Ali sve što je doista unutra u smislu značenja ne može pročitati, ne zna. Vidite, morate naučiti čitati koristeći slova koja jesu; morate moći unijeti red u zbrkana slova u glavi i duhu kako bi to imalo smisla. I tako su stari Židovi morali naučiti deset sefirota; to je bilo pismo. Reći će: da, to su riječi. - U prošlosti se, međutim, na slova upućivalo riječima! To su ljudi u Grčkoj izgubili tek kada je pismo došlo u Europu.

Znate, kad je došlo do prijelaza iz grčke u rimsku kulturu, dogodilo se nešto vrlo značajno. Grci svoje A nisu zvali A, već Alfa, a Alfa zapravo znači: duhovni čovjek; i nazivali su svoj B, ne B, već Beta, to je nešto kao kuća. I tako je svako slovo imalo ime. A Grci nisu mogli zamisliti da je to bilo što drugo osim onoga što se označava imenom. Tek tada, kad je došlo do prijelaza iz grčke u rimsku kulturu, nisu više govorili alfa, beta, gama, delta i tako dalje, slova se više nisu nazivala njihovim imenima, gdje je svako ime nešto označavalo što takvo slovo znači, već je tamo netko rekao: A,B,C,D i tako dalje, tada je cijela stvar postala apstraktna. Veliki kulturni proljev nastao je u Europi upravo kada su Grci potonuli i ušli Rimljani. U ogromnom proljevu na putu od grčkog do rimskog, izgubilo se duhovno.

I vidite tu judaizam pokazuje svoju veličinu. Kada su zapisali svoj Aleph, mislili su na čovjeka. To je Aleph. Znali su gdje god da stave ovo slovo za osjetilni svijet, ono što je izraženo ovim slovom mora odgovarati čovjeku. I tako je svako slovo koje je predstavljalo osjetilni svijet također imalo svoje ime. I sadašnji nazivi: *Kether, Chokmah, Binah, Chesed, Geburah, Tiphereth, Netsah, Hod, Yesod, Malkuth*, to su bili nazivi za duhovna slova, za ono što se mora naučiti čitati u duhovnom svijetu. I tako su Židovi imali abecedu: Aleph, Beth, Gimel i tako dalje – abecedu s kojom su razumjeli vanjski svijet, fizički svijet. Ali imali su i drugu abecedu, gdje su imali samo deset slova, deset sefirota, i tako su shvaćali duhovni svijet.

Gledajte, gospodo, ako vam kažem ovakva imena, *Kether, Chokmah, Binah, Chesed* i tako dalje, pa to je kao A, B, C, D i tako dalje. Baš kao i što mi pomiješamo naša slova, i stari Židov bi znao reći: *Kether, Chesed, Binah*. A da je rekao *Kether, Chesed, Binah*, da je tako pomiješao slova, rekao bi: U duhovnom svijetu najviša duhovna moć koristi slobodu da donese inteligenciju. - I time bi uputio na viša duhovna bića koja nemaju fizičko tijelo, u kojima najviša nebeska moć utječe na inteligenciju preko slobode.

Ili bi rekao: *Chokmah, Geburah, Malkuth* – to bi značilo: Kroz mudrost duhovi su iznjedrili životnu snagu kroz koju djeluju na Zemlju. - Znali su kako pomiješati ove stvari kao i mi slova. Tako su ti učenici starih Židova shvaćali znanost duha na svoj način kroz ovih deset duhovnih slova. Dakle, ovo stablo, stablo Sefirota, za njih je bilo ono što je za nas stablo abecede sa svoja dvadeset tri slova. Vidite, sa tim stvarima dogodio se vrlo čudan razvoj. U prva dva stoljeća nakon pojave kršćanstva sve su te stvari bile poznate. Ali kad su se Židovi tada rasuli po svijetu, ovaj način spoznaje kroz deset sefirota također se raštrkao. Pojedinačni židovski učenici, kao što možda znate, zvali bi se *Chachamim* kada bi postali rabinovi učenici, ti *Chachamim* su još uvijek učili te stvari; ali ni tada se doista nije znalo pročitati ovih deset sefirota. Naprimjer, u dvanaestom stoljeću se još uvijek vodila velika rasprava o dvije rečenice; prva rečenica je bila: *Hod, Chesed, Binah*. Maimonides je zabilježio ovu rečenicu. Njegov protivnik je pak tvrdio: *Chesed, Kether, Binah*. Dakle, ljudi su se već svađali oko ovih rečenica. Treba znati da ove rečenice dolaze od stabla Sefirot; jedan je čitao ovako, drugi onako, slažući stvari drugačije. No, prema Srednjem vijeku, ta je umjetnost čitanja zapravo zaboravljena. Zanimljivo je da se kasnije, sredinom Srednjeg vijeka, pojavio čovjek Raimundus Lullus – vrlo zanimljiv čovjek, ovaj Raimundus Lullus!

Vidite, gospodo, upoznati takvu osobu zaista je izuzetno zanimljivo. Zamislimo da je među vama netko tko je izuzetno radoznao i da bi rekao: Sad sam čuo o Raimundus Lullus, želim sada o njemu čitati! - Prvo uzmete leksikon a zatim sve knjige koje sadrže nešto o Raimundus Lullus. Da, ako danas pročitate u knjigama o Raimundus Lullus, onda se morate uhvatiti za trbuh od smijeha, jer to je bila najsmiješnija osoba koju možete zamisliti! Ljudi kažu: Ovaj Raimundus Lullus napisao je deset riječi na papirićima, zatim bi uzeo nešto kao vi kada igrate na sreću, neku vrstu ruleta, gdje vrtite, miješate, i tih deset komada papira uvijek bi bili pomiješani, a ono što bi ispalo je zapisao, i to bi bila njegova svjetska mudrost. Pa, ako bi pročitali tako nešto, gdje su na deset papirića jednostavno napisane riječi i

pomiješane, a čovjek želi otkriti nešto posebno, uhvatili bi se za trbuh, jer to bi bila zaista smiješna osoba koja radi tako nešto.

No to nije bio slučaj s Raimundus Lullus-om. On je zapravo rekao sljedeće: To je ono koliko s ovim možete otići daleko. Potražite oko sebe sve što vam vaša zemaljska abeceda daje, istinu, još uvijek ne možete pronaći. - A sada je rekao: Vaša obična glava nije dobra za pronalaženje istine. Ta obična glava je poput ruleta, gdje vrtite a nema ničega, ne možete osvojiti ništa. - Lullus je rekao svojim bližnjima: Zapravo, svi ste postali šuplje glave, vaša glava ja ništa, ništa u njoj nije ostalo. I jednom u svoje glave morate shvatiti ovakve koncepte kao što je deset sefirota, onda morate naučiti okretati glavu s jednog na drugi sefirot, sve dok ne naučite koristiti slova. - Raimundus Lullus im je to rekao. To se nalazi i u njegovim spisima. Samo je koristio sliku, a filozofi su tu sliku uzeli doslovno i vjerovali da doista misli na neku vrstu ruleta, gdje okrećete i miješate papiriće, dok je rulet na koji je mislio upravo to znanje o nadosjetilnom koje bi trebalo biti u glavi!

Ovo drvo života, stablo Sefirot, duhovna je abeceda. Ljudi koji su bili više na zapadu, u Grčkoj, u davna su vremena imali duhovnu abecedu. A u vrijeme dok su živjeli Aleksandar Veliki i Aristotel, tamo je dano deset koncepata na grčki način. I danas ih možete naći zapisane u svim školama logike: Bitak, svojstvo, odnos, i tako dalje – također deset imena, samo što su različita jer su prikladna za zapad. No na zapadu je ovih deset grčkih slova duhovne abecede jednako slabo shvaćeno kao i ono ranije spomenuto.

Ali vidite, to je zapravo zanimljiva priča koja se događa u ljudskoj povijesti. U Aziji su oni koji su još uvijek nešto znali, naučili čitati u duhovnom svijetu putem ovog stabla Sefirot. I u prvim stoljećima kršćanstva ljudi koji su još uvijek znali nešto o duhovnom svijetu naučili su čitati prema Aristotelovom drvetu života – u Grčkoj, u Rimu, i tako dalje. No postupno su svi – oni sa stabla Sefirot i oni sa stabla Aristotela – zaboravili čemu te stvari zapravo služe i mogli su navesti samo deset pojmova. I mi sada jednostavno moramo koristiti te stvari na takav način da naučimo čitati u duhovnom svijetu, inače se malo-pomalo neće ništa znati više o ljudskom biću. Vidite, ovo je najzanimljivija rečenica. Da je takav židovski mudrac napisao ili rekao: *Geburah, Netsah, Hod* – danas bi to morali prevesti na takav način da se na Njemačkom kaže: Životna sila rađa snove u bubrezima. - Ali kad se kaže: Životna sila rađa snove u bubrezima – misli se na fizičke sile, fizičke učinke. Ali kad je stari Židov rekao *Geburah, Netsah, Hod*, mislio je: Ono što je duhovni čovjek u čovjeku uzrokuje ono što se pojavljuje u snovima. Uvijek je to bila duhovna izjava koja je proizašla iz miješanja slova.

Istina je da je danas jedino putem znanosti duha moguće dobiti bilo kakve informacije o tim stvarima. Jer nitko vam danas ne govori da su ovih deset sefirota bila slova duhovnog svijeta. To se nigdje drugdje ne može čuti, nitko to danas ne zna! Tako da se može reći da je poanta u tome da današnja znanost više ne poznaje većinu stvari koje je čovječanstvo već znalo, pa je potrebno najprije to ponovno naći.

Ovdje uzmite samo ovo slovo koje san nacrtao: Aleph α. Što ovaj Alehp znači za osjetilni svijet? Pa, tu stoji čovjek. Tako on staji, šaljući svoju moć. To je ova linija [crtež]. Podiže desnu ruku: ova linija; pruža drugu ruku dolje, to je ova linija. Tako da ovo prvo slovo Aleph izražava čovjeka. Svako slovo izražavalo je nešto – na Grčkom također – kao što ovo prvo slovo izražava 'čovjeka'.

Vidite, gospodo, ljudi danas više nemaju osjećaj za to kako su stvari povezane. Hebreji su po čovjeku nazvali prvo slovo Aleph, a Grci Alfa, i mislili su na ono što je duhovno u ljudskom biću, ono duhovno iza fizičkog čovjeka. Ali sada imate jednu staru Njemačku riječ. Prije svega, koristi se kada osoba ima posebne snove. Kada ga tlači duhovna osoba, to se naziva noćna mora, *Alp*. Kasnije je *Alp* postalo *Elp*, a zatim *Elf* – duhovna bića *Elfi*. Čovjek je samo zgusnuti *Elf*. Ova riječ *Elf*, koja proizlazi iz *Alp*, još vas može podsjetiti na grčko *Alfa*. Treba samo izostaviti 'a' na kraju i imate: Alph – 'ph' je isti kao i naše 'f', nešto duhovno. Dodavanjem 'f' kaže se: *Alef* u čovjeku, *Alp* u čovjeku. Ako izostavite samoglasnike u židovskom jeziku, kako je to uobičajeno, za pravo slovo dobijete *Alph* = *Elf*. Ljudska bića o tom entitetu govore kao o *Elf*. Naravno da će danas reći da su to stari izmislili, da je to proizvod njihove mašte. Mi u to više ne vjerujemo. - Ali stari su rekli: Samo trebate pogledati samu osobu, tada imate *Alfa*, samo što je *Alf* u tijelu i nije suptilno, etersko biće, već gusto tjelesno biće u ljudskom biću. - Ali ljudi su odavno zaboravili kako razmatrati čovjeka.

Naiđete na najbizarnije stvari, gospodo. Zamislite samo da se u drugoj polovini devetnaestog stoljeća dogodilo sljedeće – ne želim reći ništa protiv toga, takve se stvari mogu dogoditi. - Ovdje je stol, ljudi sjede okolo, recimo osam ljudi; stavljaju ruke na ploču stola tako da im se ekstremiteti dodiruju i stol počinje plesati! Broje 'plesne' korake koje je stol napravio, i također oblikuju riječ, također od slova. To su spiritualističke seanse. Što ti ljudi vjeruju? Oni vjeruju: 'Pa, ako sjedimo i mislimo, nikada nam neće doći uvid; pravi uvid nam mora na neki način doći'. - Pa, istina je da ljudi koji to govore zasigurno to mogu reći za sebe, jer to su uglavnom oni koji su nepromišljeni i koji ne žele razmišljati, koji bi htjeli čuti istinu odnekud bez da se sami potrudu. Dakle, osam sjedi oko stola, a zatim stol lupne, prvi put A, drugi put B, pa C, i tako dalje, i od toga tvore riječi – a to su onda spiritualistička otkrića. Nije li istina da im je mudrost došla, nisu se borili za nju.

Ali vidite, što treba reći o takvim ljudima? Takvi ljudi žele spoznati duhovni svijet; iskrena namjera im je prepoznati duhovni svijet. Duhove ne možete gledati, ne možete čuti, jer nemaju tijelo. Ljudi u sebi misle: Mogu kao tijelo koristiti stol i tako sebi olakšati razumijevanje. - Usput rečeno, stvari koje izlaze su općenite, može ih se tumačiti i ovako i onako! - Ali u svakom slučaju ovim ljudima treba reći: Ondje sjedite, osam ljudi, oko stola; Želite da dođe duh i da se nekako pokaže. Ali, niste li i samo duhovi? I sami ste duhovi vi koji tamo sjedite! Pogledajte sebe i potražite duh u sebi. Tamo ćete moći pronaći duha koji je mnogo veći. Nećete pretpostaviti da ćete biti viđeni tek kada udarite nogom stola, već kad na ljudski način koristite svoje udove, svoje glasove i nadasve svoje sposobnosti mišljenja! Stoga je doista tako – i nema potrebe sumnjati u to, kad osam ljudi sjedne za stol da stol počinje plesati jer

na stol djeluju podsvjesne sile – ali ne vodi do ničega što ne bi izašlo u mnogo višem smislu ako se napravi napor s vlastitim Alfa ili Aleph koje se ima u sebi.

Ali ljudi su zaboravili Aleph na prijelazu iz grčkog u rimsko doba. Prvo slovo znači A – vjerovati da je prvo slovo samo A je stajati i zijeovati! Sam, ne pronalazi ništa. Jednom je ženi bilo previše glupo što još je muž uvijek držao 'predavanja' temeljeno na znanosti. Naučio je mnogo i uvijek je to isticao. A onda mu je jednog dana rekla: Uvijek mi držiš predavanja! Bilo bi dobro da zašutiš! - Da, sadržaj je zapravo potpuno izgubljen. Ljudi nisu mislili A, ili *Alfa*, bez da su mislili o ljudskom biću. To ih je odmah podsjetilo na ljudsko biće. I nisu imali *Beta* bez da su mislili o kući u kojoj čovjek živi. *Alfa* je uvijek bio čovjek. Zamišljali su nešto slično čovjeku. A s *Beta* su mislili o nečemu što je oko ljudskog bića. Tako su židovsko *Bet* i grčko *Beta* bili omotani oko *Alfe*, koje je unutra duhovno biće. I tijelo bi također bilo *Beta*, a *Alfa* duh unutra. I danas govorimo o 'abecedi' – ali za Grke to znači: 'Čovjek u svojoj kući', ili također: 'Osoba u svom tijelu', u svom ovoju.

Pa, gospodo, zapravo je strašno smiješno. Uzmite danas enciklopediju i pročitajte kroz abecedu svu mudrost koju čovječanstvo ima. Ako bi netko počeo od A – nećete to napraviti – ali ako netko počne od A i dođe do Z, tada bi imao svu mudrost u sebi. Da ali, kako bi ta mudrost trebala biti posložena u čovjeku? Prema abecedi, prema onome što se može znati o čovjeku. Vrlo je zanimljivo. Ljudi su uspjeli širiti svu mudrost jer više nisu znali da upućuje na ono što dolazi iz abecede. - Ako prevedete 'abeceda', ako to izrazite malo drugačije, rezultat je: ljudsko znanje, ljudska mudrost. Opet izraženo grčkom riječi: antropozofija, ljudska mudrost. i to kaže svaki rječnik. Antropozofiju bi zapravo trebalo uvrstiti u svaki leksikon, jer je uređena samo prema abecedi, prema ljudskoj mudrosti, 'čovjeku u svom tijelu'. Stoga je strašno smiješno: Zapravo svaki leksikon predstavlja kostur u kojem je drevna mudrost nestala u abecednom redu. Svo meso i krv su nestali, svi mišići i živci su otpali. Sada uzmite rječnik; unutra je samo mrtvi kostur drevne znanosti. - Sada se mora pojaviti nova znanost, koja ne samo da ima kostur, poput leksikona, već doista ima sve od ljudskog bića, od mesa i krvi, i tako dalje: to je antropozofija! Zato bismo htjeli – iako su danas potrebni – baciti sve te rječnike k vragu, jer su mrtvi kostur drevne znanosti. Nova znanost mora biti utemeljena!

Vidite, gospodo, to se može naučiti iz stabla Sefirot, ako ga razumijete na pravi način. Vrlo je korisno što je gospodin Dollinger postavio ovo pitanje, jer nas je to odvelo malo dublje u antropozofiju.

Sljedeći put u srijedu u devet sati.

Rasprava 14 svibnja 1924.

XIII

Gospodin Burle: *Imali smo obljetnicu Kantova rođenja (200-otu). Smijem li pitati Dr. Steinera da kaže nešto o Kantovu učenju, koje su suprotnosti i mogu li to biti suvremena antropozofska učenja?*

Rudolf Steiner: Pa, gospodo, ako ću odgovoriti na ovo pitanje, morati ćete me malo slijediti u oblast koju nije lako razumjeti. Gospodin Burle, koji je pitao i o teoriji relativiteta, uvijek pita ovako teška pitanja! Stoga ćete morati prihvatiti da stvari nisu lako razumljive kao stvari koje obično raspravljamo. Ali vidite, o Kantu se ne može govoriti na lako razumljiv način, jer ga nije lako razumjeti samo po sebi. Istina je da danas cijeli svijet, koji se uopće zanima za takve stvari, želio bih reći, jer u stvarnosti jako malo ljudi to zanima, ali koji se prave da su zainteresirani, smatra da je to nešto od ogromnog značaj. A također znate da je ogroman broj članaka napisan na ovaj dvjestoti rođendan, što bi svijetu trebalo pokazati kakvu je iznimnu važnost Immanuel Kant imao za cijeli intelektualni život.

Vidite, još kao dječak često sam čuo da moj nastavnik povijesti u školi kaže: Immanuel Kant bio je car literarne Njemačke! Jednom sam greškom rekao kralj literarne Njemačke i odmah me ispravio i rekao: car literarne Njemačke!

Pa, opsežno sam proučavao Kanta i – kao što sam rekao u svojoj biografiji – neko vrijeme sam imao učitelja povijesti koji je zapravo samo čitao iz drugih knjiga; Mislio sam kako to mogu pročitati i sam kod kuće. A kada bi izašao, pogledao sam što nam je čitao i sam to shvatio. To je bilo mnogo bolje. Također sam nabavio Kantovu *Kritiku čistog uma* iz Reclamove opće knjižnice. Podijelio sam je i stavljao umetke u udžbenik koji je preko sata bio preda mnom, i dok je učitelj podučavao povijest čitao sam Kanta. Zato sam se usudio govoriti o Kantu, o kojem zapravo svi govore na takav način da ako kažete bilo što a što je u vezi s duhom, onda kažu: 'Da, ali Kant je rekao...'. - Kao što se u teologiji uvijek kaže: 'Da, ali Biblija kaže...'. - Toliko prosvjetljenih ljudi zapravo kaže: 'Da, ali Kant je rekao...'. - Predavao sam prije dvadeset četiri godine; tada sam upoznao nekoga tko je sjedio u gledalištu i uvijek bio u polusnu, uvijek slušao u snu; ponekad, kad bi mi se glas malo povisio, probudio bi se, a osobito na kraju. Rekao sam i nekoliko stvari o duhovnom – tada se opet probudio, uvijek je skakao poput čovjeka koji stoji i viče: 'Ali Kant je rekao...!' I tako je slučaj da ljudi mnogo govore o Kantu.

Razmotrimo sada kako je ovaj Kant zapravo gledao na svijet. S određenim je pravom rekao: Sve što vidimo, što osjećamo, ukratko, ono što opažamo osjetilima, to jest, sva priroda koja je izvan nas, nije stvarnost, već pojava. Ali odakle dolazi? Pa, proizlazi – to je sada teška stvar, morate biti vrlo oprezni – da je nešto što je

nazvano 'stvar po sebi', to jest nešto potpuno nepoznato, o čemu ništa ne znamo, ostavilo na nas dojam; i mi zapravo vidimo tek dojam a ne stvar po sebi.

Pa vidite, gospodo, kada vam to nacrtam, stvar je sljedeća. Postoji ljudsko biće – moglo bi se isto učiniti sa sluhom i dodirom, ali želimo to učiniti s vidom – i tamo negdje vani je 'stvar po sebi'. Ali mi o tome ne znamo ništa, to je potpuno nepoznato, ništa se o tome na zna. Ali ta stvar 'sama po sebi' sada ostavlja dojam na oko. Ni o tome ne znamo ništa, ali ostavlja se dojam na oko. I tamo u ljudskom biću sada imamo pojavu, i ovu pojavu, raspršimo do cijelog svijeta. [pokazuje na crtež] Ne znamo ništa o crvenom, samo o onome što imamo kao pojavu; ono što sada crtam ljubičasto. Tako je zapravo cijeli svijet, prema Kantu, napravio čovjek. Vidite drvo. Ne znate ništa o samom stablu, drvo samo ostavlja dojam na vas, to jest: Nešto nepoznato ostavlja dojam na vas, a ovaj dojam vi pretvarate u stablo, pa postavljate drvo u svoje percepcije. Zato razmislite gospodo: evo stolice, naslonjača – stvar za sebe. Ne znate zapravo što postoji; ali ono što postoji pravi utisak na vas. Zapravo ja postavljam stolicu tamo. Pa, kad sjednem na stolicu, ne znam na čemu zapravo sjedim. Stvar po sebi, ono na čemu zapravo sjedim, to sam ja tamo postavio.

Vidite, Kant govori o granicama znanja na takav način da se nikad ne može znati što je 'stvar po sebi', jer je sve zapravo svijet koji je stvorio čovjek. Ovo je zbilja teško načiniti razumljivim na bilo koji ozbiljan način. A ako vas upitaju o ovome Kantu, to je tako da ako ga zaista želite opisati, okarakterizirati, zapravo morate reći vrlo čudne stvari. Jer ako pogledate pravog Kanta, zapravo je teško povjerovati nekome tko to govori. Ali stvar je da Kant inzistira, iz svoje teorije, svojih misli; Nitko ništa ne zna o stvari samoj po sebi, ali cijeli svijet sastoji se samo od dojma koji imamo o stvarima.

Jednom sam rekao: Dakle, ako se ne zna što je stvar po sebi, to može biti bilo što; može se sastojati od glava igle, naprimjer! Isto je i Kantom. Može se sasvim ispravno reći: Po njemu se stvar sama po sebi može sastojati od bilo čega. Ali sada dolazi sljedeće: Ako stanemo na ovoj teoriji, svi vi ovdje, kako vas vidim, samo je nešto što se meni predstavlja; Sve sam vas postavio na stolice, a što leži iza svakog od vas, ne znam. I opet, kad ja stojim tamo, ne znate što je to samo po sebi, ali vidite pojavu koja na vas ostavlja dojam. I sve što kažem je nešto što vi sami stvarate čuvši me! Pa, ono što ja zapravo tu radim – stvar sama po sebi, što tu zapravo radi, to nitko od vas ne zna; ali ta stvar sama po sebi ostavlja dojam na vas. Vi proizvodite ovaj dojam ovdje; Uglavnom, čujete nešto što sami proizvodite!

Pa, ako uzmete ovaj primjer, onda, ako govorite u kantovskom smislu, mogli biste reći nešto poput sljedećeg. Sjedite vani i doručkujete i kažete: Da, sada želimo ući u dvoranu i želimo čuti to i to sat vremena. To samo po sebi, što je ono što čujemo, ne možemo znati; Ali tamo ćemo gledati Steinera kao bismo imali tu pojavu – barem sat vremena, i onda ćemo slušati ono što želimo čuti. – To je zapravo ono što Kant isprva govori, jer tvrdi: Čovjek nikada ne zna ništa o stvari po sebi!

Vidite, jednom od Kantovih nasljednika, Schopenhaueru, to je bilo tako jasno da je rekao: 'U to ne možete sumnjati!' - To je sasvim sigurno, kaže, da kad vidim plavo,

onda vani nema ničeg plavog, ali plavo dolazi od mene kada nešto samo po sebi napravi utisak na mene. Kada čujem da netko vani cvili i jauče, tada bol i cviljenje ne dolaze od njega, već od mene! To je kaže Schopenhauer, zapravo sasvim jasno. A kad čovjek zatvori oči i spava, tada je cijeli svijet mračan i nijem; onda za njega ne postoji ništa.

Sada, gospodo, prema ovoj teoriji, možete stvoriti svijet i opet ga uništiti na najjednostavniji mogući način. Zaspješ, svijeta više nema; i opet se probudiš: i opet si napravio cijeli svijet – barem onaj koji vidiš. Osim toga, postoji samo stvar po sebi, nešto o čemu ne znate ništa. Da, Schopenhaueru je to bilo savršeno jasno. No, Schopenhaueru je bilo malo smiješno. Nije mu baš prijala ta tvrdnja. Zatim je rekao: Barem je nešto vani – plavo i crveno, sva toplina i hladnoća, nisu vani; ako se osjećam prehladeno, sam proizvodim hladnoću – ali ono što je vani je volja. A volja je u svemu. Volja je potpuno slobodna demonska sila. Ali živi u svim stvarima.

Dakle, već je stavio nešto u 'stvar po sebi'. On je na sve što sebi predstavljamo gledao na puku pojavu koju sami stvaramo; ali barem je stvar obdario voljom. Bilo je mnogo ljudi, a i danas ima još mnogo ljudi koji zapravo ne shvaćaju kakve su posljedice Kantovog učenja. Jednom sam upoznao osobu koja je zaista – što biste zaista trebali biti ako ste zaista puni tog učenja – potpuno prožeta ovim kantovskim učenjem i rekla je sebi: Sve sam napravio sam: planine, oblake, zvijezde, sve, sve i čovječanstvo sam napravio, i sve na svijetu sam napravio. Ali sada mi se ne sviđa što sam napravio. Sve sam stvorio, sada mi se više ne sviđa. Sada to želim opet maknuti. - A onda je rekao da je počeo ubijati nekoliko ljudi – bio je jednostavno lud. Rekao je da je počeo ubijati nekoliko ljudi kako bi udovoljio činjenici da se želi riješiti ljudi koje je sam napravio. Rekao sam mu da samo razmisli o razlici: Ima par čizama; prema Kantovom nauku učinio je i to. No, trebalo bi razmišljati i o onome što je napravio postolar, osim onog što je sam stvorio kao pojavu u odnosu na svoje čizme.

Da, vidite, tako je to: U onome što se često gleda kao najveće u svijetu, postoji ono najbesmislenije! I ljudi se hvataju za najbesmislenije s monstruoznom tvrdoglavošću. I zanimljivo je da se za to drže upravo prosvijećeni.

Ovo što sam vam rekao ukratko, što je u svakom slučaju bilo teško razumljivo, može se pročitati u mnogim knjigama čitajući Kanta. Jer je to sada razbio na duge, duge teorije; I započinje, naprimjer, svoju knjigu '*Kritika čistog uma*' – tako je on naziva – prvo dokazujući da tamo vani u svijetu nije prostor, sami ga stvaramo, izvlačimo iz sebe. Dakle prvo: prostor je pojava. Drugo, vrijeme je također pojava. Jer se kaže: Nekad je postojao Aristotel – da, ali sam ga smještam u vrijeme, jer ja sam kreiram vrijeme!

Sada je napisao ovu veliku knjigu, '*Kritika čistog uma*'; ostavlja priličan utisak. Ako netko naiđe, pravi Filistejac, i u ruke dobije debelu knjigu '*Kritika čistog uma*': Već trlja ruke, jer je to nešto užasno pametno '*Kritika čistog uma*'; samo postaneš neka vrsta Gospodina Boga kad pročitaš tako nešto! Ali onda nakon uvoda kaže: Prvi dio. '*Transcendentalna estetika*'. - Ako netko otvori moju '*Filozofiju slobode*', naslov poglavlja ne bi mogao biti više nego '*Čovjek i svijet*'. - Oh, '*Čovjek i svijet*', to

je nešto tako obično, to uopće ne čitaš. Ali '*Transcendentalna estetika*'! - Kad Filistejac otvori takvu knjigu, to mora biti nešto vrlo moćno! Što to znači '*Transcendentalna estetika*', to obično ni ne razmatra; ali upravo mu to odgovara; to je riječ da malo zavrne jezik kad je izgovara. - Dakle, to je glavni naslov.

Sada dolazi podnaslov: Prvi odjeljak. '*Transcendentalna dedukcija prostora*'. - Sada se za Filistejca na može zamisliti ništa bolje nego da ima takvo poglavlje. Nakon toga kada uđe u to zapravo ništa ne razumije. No više od sto godina svi su govorili: Kant je veliki čovjek. - Pa, kad se to pročita i malo uđe u to, uđe se u malu megalomaniju.

Zatim slijedi drugi odjeljak: '*Transcendentalna dedukcija vremena*'. - Boreći se s transcendentalnom dedukcijom prostora i vremena, dolazi drugi veliki dio: '*Transcendentalna analiza*'. - A u transcendentalnoj analizi uglavnom je dokaz da čovjek ima transcendentalnu percepciju.

Pa, gospodo, pitali su me i moram reći ove stvari o transcendentalnoj percepciji. Morate pročitati stotine stranica kako biste mogli usvojiti svo učenje koje je na ovaj način iskorišteno u poglavlju o transcendentalnoj percepciji. Transcendentalnom percepcijom misli se na to da čovjek stvara svoje predstave i da u tim predstavama postoji kohezija. Dakle ako je sve samo ideja, cijeli svijet, tada se cijeli svijet zapravo mora izvući iz ništavila vlastitog bića kroz ovu transcendentalnu percepciju. Da, to je otprilike tako tamo predstavljeno.

Pa, sada smo došli do ovoga: U poglavlju o transcendentalnoj percepciji, Kant iz sebe izvlači cijeli svijet sa svim drvećem, oblacima, zvijezdama i tako dalje. Da, on ga izvlači – to on kaže. Ali što on zapravo izvlači i s čime se uvijek borite u čitavom ovom velikom poglavlju, to su naime iste ideje, koje sam nedavno zapisao na stablu Sefirota, ali u obliku puke abecede, ne na način koji omogućuje da nešto pročitate, da nešto znate! I još k tome, to je u prošlosti bilo nešto vrlo specifično. No Kant to iscrpljuje tako da kaže: Svijet se prvo sastoji od količine, drugo od kvaliteta, treće od odnosa, četvrto modaliteta. Pa, svaki od ovih koncepata ima tri podpojma; ne primjer količina: jedinstvo, višestrukost, sveukupnost. Pa, kvaliteta ima: stvarnost, negaciju, ograničenja i tako dalje. To je bilo dvanaest pojmova – tri puta četiri je dvanaest – i možete iz njih izvući svijet. Dobri Kant nije time iznjedrio svijet, već je transcendentalnom percepcijom iznjedrio dvanaest koncepata. Tako je zapravo stvorio dvanaest pojmova, a ne svijet.

Da ima nečeg u tome, nešto bi iz toga ispalo! No Filistejci ni ne primjećuju da ništa ne izlazi, da izlazi samo dvanaest koncepata, već idu svijetom punog želuca i s kantovskom filozofijom i govore: Ništa se ne može razumjeti! - Pa, može se razumjeti kod Filistejaca ako im se kaže da manjak razumijevanja ne dolazi od njih već od cijelog svijeta. Ako mislite da ne znate ništa, u pravu ste; ali to ne dolazi od toga jer niste to u stanju, već jer cijeli svijet ne može ništa znati. - I tako onda izlazi ovih dvanaest termina. To je onda transcendentalna analitika.

Sada dolazimo do vrlo teških poglavlja. Prvo veliko poglavlje s naslovom: O transcendentalnim paralogizmima. - I tako ide dalje. U Kantovoj '*Kritici čistog uma*'

dobivate naslov za naslovom! Rečeno je: postoje ljudi koji tvrde da je prostor beskonačan. - To se dokazuje, kako to dokazuju ljudi koji to tako vide: prostor je beskonačan. No postoje i ljudi koji kažu: prostor je ograničen. - To je također dokazano, onako kako to ljudi dokazuju. Tako da ćete pronaći u '*Kritici čistog uma*' – u kasnijim poglavljima uvijek su prikazane dvije suprotne strane – s jedne je strane dokazano da je prostor beskonačan; s druge se strane dokazuje: prostor je konačan. Zatim se ponovno dokazuje da je vrijeme beskonačno, da je vječno. Onda se dokazuje suprotno: Vrijeme je jednom počelo i doći će kraju. I tako to čini Kant gospodo. Tada se dokazuje: Čovjek je slobodan. I opet s druge strane: Čovjek je neslobodan.

Što Kant misli dajući dokaze za dvije suprotne tvrdnje? Ono što želi reći je: Ne možemo ništa dokazati! Jednako možemo tvrditi da je prostor beskonačan koliko je i konačan; vrijeme je vječno, vremenu će doći kraj! - Isto tako možemo reći: Čovjek je slobodan ili: On je neslobodan. - Dakle, to se svodi na činjenicu da se u moderno vrijeme mora reći: mislite kako želite, nećete doći do istine, vama je sve isto.

Tako dobivate upute o tome kako razmišljati na ovaj način, poučeni transcendentnom metodom. Tim načinom može se u prvom redu proći kroz Kantovu knjigu. Stoga se može postaviti pitanje: Zašto je Kant zapravo poduzeo sve ovo? I tada otkrijete što je Kant zapravo želio. Vidite, do Kanta, ljudi koji su se bavili filozofijom također nisu znali mnogo, ali su barem tvrdili da se mogu znati neke stvari o svijetu. - S druge strane, postojalo je nešto – ono što je došlo iz Srednjeg vijeka jer je, kao što sam vam pokazao, staro znanje izgubljeno u Srednjem vijeku – ono što se već u Srednjem vijeku uzimalo kao misao da se može znati samo nešto o onome što predstavljaju osjetila a ne može znati ono što je od duha. U to morate vjerovati. I tako se kroz Srednji vijek pa sve do Kanta pojavljivala tvrdnja: Ne može se ništa znati o duhovnom; U nešto duhovno može se samo vjerovati.

Naravno, crkve dolaze s ovom doktrinom da se o duhovnom ne može ništa znati, u to se mora vjerovati, jer tada se može diktirati ono što bi čovjek trebao vjerovati o duhovnom.

Kao što sam rekao, postojali su filozofi – Leibniz, Wolff i tako dalje – koji su do Kanta tvrdili da se mogu spoznati bar neke stvari, da se može razumom spoznati ono što je duhovno u svijetu. Kant je sada rekao: Besmisleno je vjerovati da se o duhovnom može bilo što znati, u sve o duhovnom mora se vjerovati! Budući duhovno leži u 'stvari po sebi'. Ne može se ništa znati o 'stvari po sebi'. Stoga se u sve što se odnosi na duhovno mora vjerovati. - A Kant je zapravo izdao sebe kad je napisao drugo izdanje svoje '*Kritike čistog uma*'. U ovom drugom izdanju, nalazi se jedna zanimljiva rečenica; unutra kaže: 'Morao sam raspolagati znanjem kako bih napravio mjesta za vjeru'. To je zapravo priznanje, gospodo! To je ono što je 'samo po sebi' dovelo do nečeg nepoznatog! Zato je Kant svoju knjigu nazvao '*Kritika čistog uma*': sam um treba kritizirati jer ne može ništa znati. I u ovoj rečenici 'Morao sam raspolagati znanjem kako bih napravio mjesta za vjeru' zapravo leži istina Kantove filozofije. A ova rečenica otvara vrata vjeri. I Kant je zaista mogao upućivati na svaku pozitivnu religiju! Ali ljudi koji uopće ne žele znati ništa mogu

također uputiti na Kanta, koji kažu: Zašto mi ništa ne znamo ? Jer ne možemo ništa znati! - Vidite, Kantovo je učenje postalo stup vjere. Stoga je bilo sasvim prirodno da sam od samog početka morao potpuno odbaciti kantovsko učenje; Iako sam kao školarac već bio pročitao cijelog Kanta, uvijek moram u potpunosti odbaciti Kantovo učenje, iz jednostavnog razloga što bi se onda moralo stati na onome što ljudi vjeruju o duhovnom svijetu i nikada nemaju pravo duhovno znanje. Dakle, Kant je onaj koji isključuje znanost duha i samo želi imati određeno uvjerenje.

Tako je Kant napisao ovu prvu knjigu '*Kritika čistog uma*'. U ovoj '*Kritici čistog uma*' tako je dokazano da se ne zna ništa o stvari po sebi. Može se imati samo vjerovanje u to što je 'stvar po sebi'.

Zatim je napisao drugu knjigu: '*Kritika praktičnog uma*'. Pa je napisao treću knjigu '*Kritika prosudbe*' ali to nije toliko važno. Drugim riječima, '*Kritika praktičnog uma*' bila je druga knjiga koju je napisao. Tamo je razvio vlastito uvjerenje. Dakle, prije svega napisao je knjigu '*Kritika čistog uma*' u kojoj je pokazao da se ne može znati ništa. Sada Filistejac može odložiti knjigu; dokazano mu je da se ne može ništa znati. Zatim je Kant napisao: '*Kritika praktičnog uma*'; tu on sada jača svoju vjeru. Kako gradi svoju vjeru? Tamo kaže: Kada čovjek gleda sebe u svijetu, on je nesavršeno biće; ali biti tako nesavršen zapravo nije ljudski; pa negdje mora postojati veće savršenstvo čovjeka. Ne znamo ništa o tome; ali ako vjerujemo da postoji veće savršenstvo čovjeka negdje u svijetu, vjerujemo u besmrtnost.

Da, vidite, gospodo, to se naravno jako razlikuje od znanstvenih razmatranja koja vam iznosim o tome što živi u ljudima kada prođu kroz smrt! Ali Kant uopće ne želi takvo znanje, već jednostavno želi dokazati iz nesavršenosti čovjeka da čovjek treba vjerovati u besmrtnost.

Zatim on na isti način dokazuje da treba samo vjerovati da se o slobodi ne može ništa znati, već treba vjerovati da je čovjek slobodan; jer da nije slobodan ne bi odgovarao za svoje postupke. Dakle, vjeruje se da je slobodan zato da bi bio odgovoran u svojim postupcima.

Ova kantovska doktrina slobode često me podsjećala na drugu doktrinu koju je profesor prava uvijek stavljao na početak svojih predavanja. Rekao je: Gospodo, postoje ljudi koji kažu: Čovjek nije slobodan. Ali gospodo, da čovjek nije slobodan onda ne bi odgovarao za svoje postupke. Tada ne bi moglo biti kazni. Ali ako nema kazni, tada ne može postojati kriminalistička znanost. Ali ja sam predstavljam kriminalističku znanost – pa onda ni ja ne bi mogao biti. Ali ja postojim, dakle postoji i kriminalistička znanost, posljedično postoji i kazna, a posljedično postoji i sloboda – tako sam vam pokazao da postoji sloboda! Ono što Kant govori o slobodi podsjeća me na ovaj govor profesora. I Kant također tako govori o Bogu. On kaže: Ne možemo znati ništa o bilo kojoj moći kao takvoj. Ali ne mogu napraviti slona; pa vjerujem da to može učiniti neko drugi tko može učiniti više od mene. Tako da vjerujem u Boga.

Tako je sada Kant napisao ovu drugu knjigu, '*Kritika praktičnog uma*'. Tu je rekao da kao ljudi trebamo vjerovati u Boga, slobodu i besmrtnost. Ne možete ništa znati o tome ali možete vjerovati. Zamislite na trenutak kakva neljudska stvar leži unutra: Prvo je dokazano da znanje zapravo nije ništa; drugo, da treba vjerovati u Boga, o kojem se ne može znati ništa, u slobodu i u besmrtnost! Dakle, u osnovi Kant je najveći reakcionar. Ljudi prave lijepe riječi; stoga su ga nazvali 'drobilica'. Da, sve je smrvio, ali samo kao da netko uništava igračke. Jer svijet je ionako ostao tamo! I zapravo je na vrlo značajan način podržao vjeru.

To je trajalo cijelo 19. stoljeće, sve do našeg stoljeća, a danas naravno, ljudi posvuda pišu članke za Kantov dvjestoti rođendan! A u stvarnosti, Kant je primjer kako mali ljudi zapravo misle. Jer ovo što sam vam sada rekao jednostavno je čisti prikaz Kantovog učenja! Ali ono što ljudi kažu da je Kant bio najveći filozof, da se Kant uopće ne može opovrgnuti, i tako dalje – pa, vidite, ako uzmemo ovaj primjer, onda zaista vidimo da je Kant onaj na koga se protivnici znanosti duha mogu pozvati. Jednostavno zato jer tada možete reći: Da, ne polazimo od religije, već od najprosvjetljenijeg filozofa! - No doista je slučaj da je dogmatični vjeroučitelj mogao jednako lako krenuti od Kanta kao i svaka prosvjetljena osoba.

Zatim je Kant napisao i druge spise, jedan sa sadržajem koji razmatra kako je metafizika moguća kao znanost u budućnosti? U kojem zapravo ponovno dokazuje da je to nemoguće, i tako dalje. Doista se mora reći da je u 19. stoljeću misao zapravo patila od Kanta; U osnovi, Kant je bio znanstvena bolest.

Pa, ako uzmete Kanta za primjer kako se ponekad odvija besmisleni duhovni razvoj, onda ste ga uzeli na pravi način. Ali tada ćete i sami sebi reći: U znanju zaista treba biti oprezan; jer svijet je strašno odlučan u prakticiranju najvećih besmislica upravo kod znanja. Možete misliti u kakvom ste teškom položaju kao predstavnik znanosti duha: Protiv sebe nemate samo predstavnike religije, već druge ljude, filozofe, i ljude koje su zahvatile njihove ideje, i tako dalje. Svaki Filistejac dođe i kaže: Da, to tvrdite o duhovnom svijetu; Kant je već dokazao – kažu – da se o tome ne može ništa znati! - To je zapravo najbolji paušalni prigovor koji se može uputiti. Netko može reći: Ne želim uopće čuti ništa o tome što Steiner govori, jer je Kant već dokazao da se o bilo čemu od ovoga ne može znati ništa.

Jeste li zadovoljni?

Gospodin Burle je rekao da je uglavnom htio čuti što je Kant rekao. Kako kaže doktor, o Kantu se može reći toliko toga, ali ništa pozitivno. To je, međutim, teško razumjeti.

Rudolf Steiner: To je imalo posljedice. Godine 1869 netko koga je nadahnio Kant objavio je '*Filozofiju nesvjesnog*', knjigu koja je izazvala veliku senzaciju. A Eduard von Hartmann bio je vrlo pametna osoba! Da je Eduard von Hartmann živio prije Kanta, da Kant nije imao takav utjecaj na njega, vjerojatno bi od njega došlo mnogo više. Ali zapravo nije mogao nadići te snažne predrasude koje su došle od Kanta. Baš kao i Schopenhauer prije, Eduardu von Hartmannu je bilo jasno da se ne zna ništa o svijetu osim vlastitih ideja, onoga što je izašlo iz vas samih. No, osim

toga, prihvatio je Schopenhauerovo učenje da se stvar mora opskrbiti voljom. Sada je volja posvuda. Jednom sam napisao članak o Eduardu von Hartmannu, a spomenuo sam i Schopenhauera. Sada, Schopenhauer je rekao: Ne zna se ništa o samoj stvari, o tome postoje samo ideje. Ideje su pametne, volja je glupa. Tako da zapravo sve što znate o sebi nije ništa drugo do glupa volja.

Tada sam u članku u kojem sam spomenuo Schopenhauera rekao: Prema Schopenhaueru, sve što je inteligentno u svijetu je djelo čovjeka; jer čovjek sve stvara u svijetu; a iza toga je glupa volja. Svijet je dakle glupost božanstva. - Ali to su tada zaplijenili! Trebalo se pojaviti u Austriji.

Stvar je sljedeća: Eduard von Hartmann je pretpostavio: Stvar sama po sebi mora biti opremljena voljom; ali volja je zapravo glupa, zato su stvari u svijetu toliko loše. - I zato je Eduard von Hartmann, kako kažu, postao pesimist. Zato je imao mišljenje da svijet nije dobar, već je u osnovi loš, jako loš. I to ne samo ono što ljudi rade, već je u osnovi loše i sve što postoji na svijetu. Rekao je: Može se zaključiti da je svijet loš. Samo treba staviti na jednu stranu sve što čovjek ima u obliku sreće, zadovoljstva i tako dalje, a na drugu stranu sve što čovjek ima u vidu patnje i tako dalje. Uvijek više dolazi na površinu druga strana. Saldo je uvijek negativan. Dakle, cijeli svijet je loš. - Zato je Hartmann postao pesimist.

Ali vidite, Eduard von Hartmann bio je prvo, pametna osoba, i drugo, netko tko je izvlačio zaključke. Rekao je: Zašto su ljudi još živi? Zašto se radije ne ubiju? Da je sve loše, bilo bi najbolje utvrditi dan kolektivnog samoubojstva; tada bi nestalo sve što je stvoreno. - Ali Eduard von Hartmann je ponovno rekao: Ne, ne možete tako odrediti opći svjetski dan samoubojstva. Pa čak i ako to odredimo, ljudi su nastali od životinja; životinje se ipak ne bi ubile; onda bi ljudi opet nastali od životinja! Dakle, ne možemo to tako postići. - Zato je smislio nešto drugo. Rekao je sebi: Ako netko zaista želi istrijebiti sve što je zemaljski svijet onda to ne može učiniti samoubojstvom ljudi, već mora temeljito istrijebiti cijelu Zemlju. Za to još nemamo potrebne strojeve; ali ljudi su već izumili mnoge strojeve; stoga se sva mudrost mora posvetiti izumu stroja kojim se može bušiti u Zemlju kako bi se moglo dovoljno duboko uroniti, i koji bi zatim pomoću posebnog dinamita ili sličnog uređaja minirao cijelu Zemlju tako da krhotine odlete u svijet i pretvore se u prah. Tako bi bio postignut pravi cilj.

Da, ovo nije šala gospodo! To je doista učenje Eduarda von Hartmanna da treba izumiti stroj, da bi se cijela Zemlja mogla dignuti u zrak i raspršiti.

Povik: *U Americi žele izgraditi top da obore Mjesec!*

Rudolf Steiner: Ali ovo što sam vam rekao bilo je izvorno filozofsko učenje u 19. stoljeću!

Sada ćete reći: Bio je tako pametna osoba – kako je to moguće? Morao je biti glup kada je to rekao! - Ne, stvarno, Eduard von Hartmann nije bio glup, bio je pametniji od ostalih. To vam mogu odmah dokazati. No upravo zato jer je bio pametniji od

doktrine koju je predložio Kant, nastala je ta glupost o stroju koji bi svijet bacio u ništavilo. Ovo je rekla vrlo pametna osoba ali koju je Kant temeljito iskvario.

Tako je sada napisao ovu '*Filozofiju nesvjesnog*'. U toj *Filozofiji nesvjesnog* rekao je: Da, istina je da su se ljudska bića razvila od životinja; ali tu su ulogu odigrale duhovne sile. Sada su te sile snaga volje, dakle ne pametne, već glupe sile. A on je to sada vrlo pametno predstavio i time pokazao nešto što je u suprotnosti s darvinizmom.

Dakle, bila je tada – to je bilo šezdesetih godina prošlog stoljeća! – ova pametna Hartmannova '*Filozofija nesvjesnog*' i darvinizam, koji su zagovarali Haeckel, Oscar Schmidt i drugi, što je bila najpametnija stvar u očima drugih ljudi; ali *Filozofija nesvjesnog* tome je proturječila. Sada su se okupili ovi tvrdokorni darvinisti i rekli: Ovaj Eduard von Hartmann mora biti temeljito opovrgnut; on ne zna ništa o prirodnim znanostima! - Ali što je Hartmann učinio? Što je učinio vidi se iz sljedećeg. Nakon što su galamili – naravno, na papiru, u tisku – pojavila se knjiga: 'Nesvjesno sa stajališta darvinizma. Temeljito pobijanje Eduard von Hartmanna sa stajališta darvinizma! Međutim, niste znali tko je napisao.

Pa, gospodo, sada su znanstvenici bili sretni, jer je postojalo ono što je temeljito opovrglo Eduarda von Hartmanna. Čak je i Haeckel rekao: Takva osoba, koja je napisala ovo protiv Hartmanna, trebala bi nam biti poznata, mi ga smatramo jednim od naših, prirodoznanstvenikom prvog reda! - I tako je, nakon što je knjiga prodana vrlo, vrlo brzo i pojavilo se drugo izdanje: autor se tada potpisao – bio je to sam Eduard von Hartmann! Napisao je to protiv sebe. Ali sada su ga prestali hvaliti, stvar nije postala jako poznata! Time je dokazao da je pametniji od svih ostalih! Ali, vidite, o tim stvarima u vijestima šute. Ali tako nešto u intelektualnoj povijesti mora se ispričati; Zatim dolazite do zaključka: Eduard von Hartmann bio je osoba koju je Kant odveo na stranputicu, ali koja je bila vrlo pametna.

Sada, kada vam kažem da je želio svijet dignuti u zrak strojem kojeg je trebalo izumiti – mogli biste s pravom reći da je Eduard von Hartmann možda bio pametan, ali nama koji još nismo proučavali Kanta, čini se da je to ipak nešto glupo. I mogli biste vjerovati da koliko god ga predstavljam pametnim, da je Eduard von Hartmann ipak bio glup. Lako bi mogli vjerovati u to. Ali onda morate ići do kraja i pomisliti da su ostali još gluplji; ostaviti ću to tako, ako želite. Ali možete povijesno dokazati da su ostali još gluplji od osobe koja dokazuje da bi Zemlju trebalo dignuti u zrak.

Važno je znati ovakvo što; jer i danas postoji ovo osebusno obožavanje svega što se tiska. A budući da se Kant pojavio u '*Univerzalnoj knjižnici*' – samo sam ga tako mogao pročitati jer ga inače u to vrijeme ne bi mogao kupiti; ali tamo je bilo jeftino, unatoč činjenici da su knjige tako debele – od tada je Kant postao još unosniji, jer su od tada svi čitali Kanta. To znači da su pročitali prvu stranicu, ali ništa nisu razumjeli. Tada čuju da je Kant 'car književne Njemačke'; misle: munje i gromovi, pa i sami smo pametni ljudi! - I većina njih je također takva da će reći: Da, moram reći da razumijem Kanta, jer će u protivnom drugi reći da sam glup ako ne

razumijem Kanta. - U stvarnosti, ljudi ga ne razumiju, ali to ne priznaju; kažu: moram razumjeti Kanta jer je vrlo pametan. Pa tvrdim: razumijem nešto vrlo pametno ako razumijem Kanta! Tada su ljudi impresionirani.

No doista gospodo, teško je ovu temu predstaviti u popularnom obliku, drago mi je da je upravo ovo pitanje postavljeno, jer to može pokazati što se zbiva u duhovnom životu, i kako čovjek zapravo treba biti oprezan kada se suoči s ovakvim stvarima, što samo po sebi dovodi do činjenice da se sada oko dvjestotog rođendana Kanta stvara velika buka. Ne želim reći da se Kant ne bi trebao slaviti – slave se i drugi – ali istina je ono što sam vam rekao.

Nastaviti ćemo sljedeće subote u devet sati.

Rasprava 17 svibnja 1924.

XIV

Gospodin Erbsmehl: *Što znače kometi kada se pojave s vremena na vrijeme? I kako su zvijezde Zodijska različite od ostalih zvijezda?*

Rudolf Steiner: Ovo pitanje nam može pomoći da dođemo do nekog razumijevanja o astronomiji. Slušate astronomska predavanja i moglo bi biti jako dobro ako ovo pitanje raspravimo s određenog gledišta.

Ako pogledamo zvjezdano nebo, mi vidimo Mjesec kao najveću i najbližu zvijezdu. Mjesec stoga ima i onaj utjecaj na ljude na Zemlji koji je najlakše opaziti. I vjerojatno ste čuli kako Mjesec potiče maštu ljudi. To je nešto što svi znaju. Ali rekao sam vam i o drugim utjecajima Mjeseca, koje također ima na reprodukciju, i tako dalje. Zatim vidimo i druga nebeska tijela koja se ponašaju na sličan način kao i Mjesec. Mjesec se kreće – možete ga vidjeti kako se kreće – i ostale zvijezde koje su poput njega također se kreću. Ove zvijezde, koje se također kreću, nazivamo zvijezde lualice ili planeti.

Također izgleda kao da se Sunce pomiče. U stvarnosti se također kreće; ali u odnosu na našu Zemlju ne kreće se. Uvijek ostaje na približno istoj udaljenosti i ne opisuje krug oko Zemlje. Sunce se stoga naziva zvijezda stajaćica. Tako su i ostale zvijezde, osim onih koje očito mijenjaju svoj položaj, zvijezde stajaćice.

Ako sada pogledamo zvjezdano nebo, vidimo otprilike prizor koji zvjezdano nebo otkriva svake noći – posebno kada je mjesečina. Ali na zvjezdanom nebu postoje promjene. Posebno u određenim ljetnim tjednima možete vidjeti kako se jedna zvijezda za drugom – prividno – brzo kreće nebom i zatim nestaje, zvijezde padalice. Takve zvijezde padalice mogu se vidjeti i drugdje na nebu, ali posebno su vidljive u nekim ljetnim tjednima, kada se gomile takvih malih zvijezda upale, brzo kreću nebom, i zatim nestaju.

Osim ovih međutim, sada postoje zvijezde o kojima je gospodin Erbsmehl govorio u svom pitanju: komete. Ove komete se pojavljuju rjeđe; razlikuju se od ostalih zvijezda po svom obliku. Njihov oblik je otprilike ovako, naprimjer: Imaju nekakvu jezgru, a zatim ih prati nekakav rep. Ponekad izgledaju kao da vuku dva repa. Ako pogledate druge zvijezde koje se kreću, one imaju jedno kretanje koje je relativno pravilno i uvijek znate da se u jednom trenutku pojavljuju a u drugom su trenutku ispod i ne pojavljuju se, dok se ove komete samo percipiraju: dolaze i opet odlaze a da nitko ne zna kamo zapravo idu. Tako pokazuju nepravilno kretanje, među drugim zvijezdama.

Pa, te su komete ljudi uvijek doživljavali drugačije od drugih zvijezda, a posebno su te komete igrale važnu ulogu među praznovjernim ljudima. Ovi sujevjerni ljudi vjerovali su da ako se pojavi takav komet da je to loša sreća.

Ne treba se tome posebno čuditi, jer sve što se događa neredovito izaziva čuđenje i iznenađenje kod ljudi. Ne treba to shvaćati strašno ozbiljno, jer ljudi smatraju da čak i sa sasvim običnim predmetima koji se inače uvijek ponašaju drugačije, da to nešto znači ako se ponašaju na određeni način. Naprimjer, ako ispustite nož obično padne ravno a ne zabije u zemlju. To ne znači ništa jer ste navikli. Ali ako se nož zabio u zemlju, onda praznovjerni ljudi misle da to nešto znači. Kada se pojavi Mjesec – ljudi su navikli, to im ništa ne znači. Ali ako se pojavi takva zvijezda, koja također ima poseban oblik, onda, da, to znači nešto posebno! Zato se ne morate uzrujavati jer praznovjerni ljudi stvari povezuju s nečim.

Iznad svega, sada moramo stvar promatrati znanstveno. A iznad svega vrijedi sljedeće. U ne tako davna vremena ljudi su se više fokusirali na ono što su vidjeli na nebu i opisivali da je Zemlja u središtu svijeta – samo vam želim reći kako su to ljudi vidjeli – i da se Mjesec, Merkur, Venera, Sunce i tako dalje kreću oko Zemlje, a cijelo se zvjezdano nebo pomiče onako kako se vidi – svaka zvijezda izlazi i ponovno zalazi. Tako možete vidjeti kako se zvjezdano nebo pomiče. Kada biste ostali vani dovoljno dugo, vidjeli biste kako se takozvane zvijezde stajačice naizgled kreću po nebu. Nekada ste to tako shvaćali jer ste upravo to vidjeli i opisivali ste kako ste vidjeli.

Ka što znate, u 15. i 16. stoljeću došao je Kopernik i rekao: Nije tako da je Zemlja u središtu, već je Sunce u središtu, a oko Sunca se kreću Merkur, Venera, Zemlja i tako dalje. - Time je sama Zemlja postala planet. Pojavio se potpuno drugačiji sustav svijeta, potpuno drugačiji pogled na prostor. Baš kao Sunce, i ostale zvijezde stajačice trebale bi biti fiksirane. Njihovo kretanje tada je samo prividno.

Vidite, gospodo, stvar je sljedeća: Već sam došao do toga kada je gospodin Burle postavio pitanje u vezi s teorijom relativiteta, da li je ispravna i također i neke druge stvari. Naprimjer, također postoji teorija koju je iznio izvjesni Tycho Brahe koji je rekao: Da, Sunce stoji mirno, ali i Zemlja stoji mirno, i tako dalje. - Tako su postojali i drugi sustavi; ali razmotrimo ovo dvoje: stari, koji uglavnom vodi do Ptolomeja, Ptolomejev sustav, i zatim Kopernikov sustav, koji vodi do Kopernika. Dakle, radi se o dva sustava svijeta. Svaki je na neki način ispravan. Iznad svega, ako se detaljno uđe u činjenice, ne možemo reći je li dobar ovaj ili onaj.

Radi se o sljedećoj stvari, gospodo: rekao sam vam tada da postoje ljudi koji tvrde da je nemoguće razlikovati kada se, naprimjer, vozite automobilom od vile Hansi do Goetheanuma, radi li se o tome da se automobil kreće ili Goetheanum dolazi prema vama! Pa, to se zasigurno ne razlikuje na prvi pogled, već samo po tome što se automobil troši, što automobil treba benzin, a Goetheanum ne. Možete praviti razliku na unutaršnjim stvarima. Slično, kada idete u Basel, možete razlikovati dolazi li vam Basel ususret ili vi hodate, jer se umorite. Dakle, presudno je ono iznutra.

Iz ovoga bi trebalo biti očito da je zapravo svaki sustav svijeta takav da s jedne strane može biti ispravan a s druge pogrešan. Ne možete donijeti apsolutnu odluku. To je tako! Sa sustavom svijeta doista ne možete odlučiti što je potpuno ispravno, a što potpuno pogrešno. Reći ćete: Da, ali stvari će se izračunati! - Da, vidite, već se rade izračuni, ali izračuni koji su napravljeni nikada nisu potpuno točni! Naprimjer, ako izračunate kojom se brzinom zvijezda kreće, znate da nakon određenog vremena mora biti na određenom mjestu na nebu. Dakle, izračunate gdje bi zvijezda trebala biti u određenom trenutku, postavite teleskop; sada bi trebala biti unutar teleskopa. Često nije, pa se formula mora korigirati; i tako se pokazalo da zapravo niti jedan od proračuna nije posve točan. Stvar sa sustavom svijeta je to da nijedan izračun nije posve točan! Otkuda to dolazi? Zamislite da nekoga jako dobro poznajete. Zna da ako vam nešto obeća, da se definitivno možete pouzdati u to. Pretpostavimo da nekoga jako dobro poznajete; obećao je da će biti tamo 20. svibnja u pet sati popodne. Vi ćete također biti tamo. Biti ćete potpuno sigurni da će biti tamo jer ga poznajete. Ali sada se može dogoditi da ne dođe! A isto je i sa sustavom svijeta. Ako pogledate male stvari, možete reći: Svakako se može računati da će se stvari dogoditi prema onom što znamo. Dakle, ako zagrijem peć, ona će u prostoriji širiti toplinu prema zakonima prirode. Nije vjerojatno da jednom vatra neće stvoriti toplinu u prostoriji! Ali to prestaje, gospodo, kada dođemo do velikih događaja u svemiru. Povijest tada postaje izvjesna kao i kod pojedinca, ali i neizvjesna kao kod pojedinca. Tako da sve što se tamo izračuna uvijek ima negdje rupu. A odakle dolazi rupa? Rupa ne dolazi samo iz činjenice da ti solarni sustavi ne ovise samo o sebi. Pretpostavimo da se dotičnoj osobi kada vam je išao ususret putem nešto doista svidjelo. Stao je. Da su ti planetarni sustavi takvi da se u njima ne može dogoditi ništa osim onoga što Sunce, Mjesec i zvijezde rade, također bi se to moglo izračunati; moglo bi se točno znati gdje se zvijezda nalazi u određenom trenutku, do tisućinke sekunde, jer se proračuni mogu napraviti vrlo precizno. Ali kao što sam rekao, proračuni imaju pukotinu. To je samo posljedica činjenice da tim sustavima nije dopušteno da budu potpuno slobodni u svemiru, već prodiru kometi i prolaze kroz njih; A s obzirom na to da ti kometi prodiru iz svemira, svemir ovom planetarnom sustavu daje nešto slično onome što dobivamo kada jedemo: komet je vrsta hrane za planetarne sustave! A stvar je sljedeća: Kad takav komet prodre, uvijek se nešto malo promijeni u kretanju; i tako nikad nemate baš pravilno kretanje. Dakle, stvar je sljedeća, gospodo: kometi su odgovorni za nepravilnosti u kretanju ili mirovanju čitavog planetarnog sustava.

Sada o samim kometima. Vidite, ljudi kažu: 'Da, takav komet, dolazi iz daleka da ga isprva ne možemo vidjeti; kada se približi sunčevom sustavu počinje se vidjeti. Tu ga vidite. Sada ide dalje; još ga možete vidjeti, pa još malo, a zatim nestaje'. Pa što ljudi govore? Ljudi kažu: 'Pa, to je iznad Zemlje, i može se vidjeti. Ali onda prelazi, ovamo, postaje nevidljiv i vraća se nakon nekoliko godina'. To ljudi govore.

Ako nacrtam Sunčev sustav, onda imamo Sunce; postoje planeti. Sada ljudi zamišljaju: Komet dolazi izdaleka, od izvan Sunčevog sustava, dolazi ovamo u područje Sunca; i ovdje dolje ga ne vidite – opet se vraća. Zamislite da se planeti kreću po kratkoj elipsi, ali komet po iznimno dugoj elipsi. A kad uđe, i mi ga imamo

iznad sebe, može ga se pogledati, tada postaje vidljiv, inače je nevidljiv, a zatim se opet vraća. Halleyev komet, nazvana po onom tko ga je otkrio, pojavljuje se svakih sedamdeset šest godina.

Pa, gospodo, to je nešto se čime se znanost duha ne može složiti u skladu sa svojim opažanjima, jer uopće nije točno da komet tako kruži! Ali ono što je doista istina je da komet samo ovdje nastaje i odvaja kozmičku tvar, tamo se skuplja kozmička tvar; tu nastaje [pokazuje na crtež], nastavlja ovako, a ovdje opet nestaje, otapa se. Ova linija (elipsa) ovdje zapravo ne postoji. Dakle, imamo posla sa strukturom koja nastaje na određenoj udaljenosti i opet nestaje na određenoj udaljenosti. Da, što se zapravo tamo događa?

Pa, sada dolazimo do toga da kažemo: Nije istina da Sunce miruje! U odnosu na Zemlju miruje, ali u odnosu na svemir kreće se velikom brzinom. Cijeli planetarni sustav juri svemirom i kreće se naprijed. Sunce se kreće prema zviježđu Herkula. Možda ćete se upitati kako se zna da se kreće prema zviježđu Herkula? Zna se da kad se spustite niz aveniju i stojite tamo, stabla izgledaju sve dalje i dalje, a onda se čine sve bliže i bliže. Vidite, kada pogledate niz aveniju, drveće izgleda sve bliže jedno drugom, ali ako se krećete u ovom smjeru, izgleda kao da se razdvajaju. Prostor koji vidite između dva stabla postaje sve veći i veći. Zamislite sada, ako je zvijezde Herkula ovdje, zvijezde u zviježđu Herkula nalaze se na određenoj udaljenosti jedna od druge. Ako mirujemo sa svojim Sunčevim sustavom, te bi udaljenosti uvijek trebale ostati iste. No, kad se Sunce pomiče zajedno s ostalim planetima, Herkulove zvijezde moraju se činiti sve većima, očito se moraju razilaziti. I stvarno to rade! Stoljećima se može primijetiti da su udaljenosti u zviježđu Herkula sve veće i veće. To pokazuje da se Sunce zaista kreće prema zviježđu Herkula. I kao što se ovdje može izračunati, ako se instrumentom za mjerenje mjeri koliko smo blizu i koliko brzo hodamo – ako hodamo brže nego netko drugi, udaljenost se brže povećava – tako se može izračunati kako se Sunce kreće. Izračuni su uvijek vrlo precizni. Dakle, cijeli planetarni sustav sa Suncem juri prema zviježđu Herkula.

No, ovaj žurni tempo utječe na planetarni sustav baš kao i rad na vas. Kada radite, gubite supstancu i morate je zamijeniti. Tako je i to da kada planetarni sustav juri svemirom, on neprestano gubi svoju supstancu. Mora se ponovno nadoknaditi. Kometi lutaju okolo; sakupljaju tvar i ona je ponovno uhvaćena kada komet prođe kroz planetarni sustav. Na taj način izlučenu tvar planetarnog sustava koja je postala neupotrebljiva zamijenjuje komet. No, istodobno ti kometi ulaze u planetarni sustav i u njemu uzrokuju nepravilnosti, tako da se kretanja zapravo ne mogu izračunati.

Ovo istovremeno pokazuje: Odete li dovoljno daleko, stvar u svemiru oživi! Takav planetarni sustav zapravo je živo biće; mora jesti. Kometi će se pojesti!

Od čega su ovi kometi uglavnom napravljeni? Najvažnija tvar ovih kometa je ono što je zaista potrebno da s nebesa uđe u planetarni sustav: oni u sebi imaju ugljik i dušik. Naravno i vodik i tako dalje. No ove su dvije stvari posebno važne: ugljik i dušik. Budući da nam je dušik potreban u zraku, on se uvijek mora obnavljati; ugljik

koji nam je potreban jer ga trebaju sve biljke. I tako Zemlja doista dobiva svoje stvari iz svemira! Stalno se zamijenjuju.

Ali sada stvar ide dalje. Znae, kad jedete, jedete stvari koje su još uvijek velike kada su na tanjurima; ali ih zdrobite, grizete na komade. Prvo ih izrežete. I to morate učiniti jer da ste, ako bi mogli, progutali veliku gusku, to ne bi bilo dobro za vas! To morate usitniti. Isto tako, ne možete progutati cijelu teleću glavu; to mogu samo zmije a ljudi ne. To se mora smrviti. Pa to i planetarni sustav radi sa svojom hranom. Takav komet se ponekad može – ne svi, ali neki se, kao što to rade zmije, mogu progutati cijeli. No, postoje i komete koje se lome kada uđu. Zatim se komet raspada, kao što se naprimjer u kolovozu roj meteora raspada na mnogo malih zvijezda koje se spuštaju kao zvijezde padalice. Ti meteori su sićušni dijelovi kometa koji jure dolje. Tako ne samo da vidite na koji način hrana svijeta dolazi u Sunčev sustav, nego istovremeno vidite i kako Zemlja konzumira ovu hranu svijeta. Na ovaj način zaista možete vidjeti koje značenje kometi, koji izgledaju tako nepravilno, imaju za Zemlju.

Pa, vidite, stvar je u ovome – morate zanemariti sva praznovjerja: Komet ima svoj izvanzemaljski utjecaj na sve što se događa na Zemlji, što se također može vidjeti. Čudno je: Znae da postoje loše i dobre vinske godine; ali dobre vinske godine zapravo proizlaze iz činjenice da je Zemlja postala gladna. Tada svoju plodnost više prepušta Suncu a Sunce je ono što vino čini dobrim. Ako Zemlja ima dobru vinsku godinu, možemo biti gotovo sigurni da će uskoro doći komet, jer je Zemlja gladna i opet treba hranu za druge stvari. Zatim slijede loše vinske godine. S druge strane, ako dođe dobra vinska godina, poslije će biti komet. To kako Zemlja stoji s tvarima, definitivno je povezano s načinom na koji se kometi pojavljuju ili ne pojavljuju.

Sada je postavljeno pitanje po čemu se zvijezde Zodijska razlikuju od ostalih zvijezda stajaćica.

Nije li istina, ako samo pogledate u svemir, vidjeti ćete bezbroj zvijezda. Izgleda kao da su ove zvijezde nepravilno smještene. Ali uvijek možete razlikovati skupine koje se zovu sazviježđa.

Pa, zvijezde koje vidimo su dalje ili bliže Mjesecu. Ako pogledate ove zvijezde, vidite Mjesec, zar ne, prolazi kroz te zvijezde. No, postoje određena sazviježđa koja su tako postavljena da Mjesec uvijek prolazi kroz ta sazviježđa; kroz ostala ne prolazi. Pa ako pogledate, primjerice, zviježđe Herkula: Mjesec ne prolazi kroz njega. No, ako pogledate sazviježđe Lava, Mjesec uvijek nakon određenog vremena prođe kroz sazviježđe Lava. I tako postoji dvanaest sazviježđa, koja se odlikuju činjenicom da su, da tako kažemo, na putu kojim ide Mjesec, kojim ide Sunce. Dakle, ona su zapravo pokazatelji puta kojeg preko neba uzimaju Sunce i Mjesec. Tako da se može reći: Dvanaest sazviježđa Ovan, Bik, Blizanci, Rak, Lav, Djevica, Vaga, Škorpion, Strijelac, Jarac, Vodenjak, Ribe, ona su put Mjeseca; on uvijek prolazi tamo – ne kroz druga sazviježđa. Tako da se uvijek može reći: U određeno vrijeme kada je Mjesec na nebu, on se nalazi ili ispred sazviježđa ili između dva sazviježđa, ali takvih sazviježđa koja pripadaju Zodijsku.

Sada želim da primijetite, gospodo, da sve putem zvijezda na nebu ima utjecaj na Zemlju općenito, a posebno na ljude. Čovjek doista nije ovisan samo o onome što je na Zemlji, već je povezan s onim na nebu kao zvijezde.

Zamislite bilo koju nasumičnu zvijezdu ili sazviježđe koje se nalazi vani: Navečer se diže, kako kažu, ujutro se spušta. Uvijek je tu, ima svoj utjecaj na ljude. No promislite na neko sazviježđe, recimo Blizance ili Lava: tu prolazi Mjesec. U trenutku kad prođe Mjesec, on prekriva Blizance ili Lava; vidimo samo Mjesec, ali ne vidim Blizance. Tako da oni u tom trenutku ne mogu imati nikakav utjecaj na Zemlju, jer je njihov utjecaj prekriven. Tako posvuda na nebu imamo zvijezde koje nikada nisu prekrivene, ni Suncem ni Mjesecom, ali koje uvijek imaju svoj utjecaj na Zemlji; s druge strane imamo zvijezde pored kojih Mjesec prolazi, a očito prolazi i Sunce, povremeno, s vremena na vrijeme se prekrivaju i njihov utjecaj prestaje. I tako možemo reći: Lav je sazviježđe u Zodijaku, ima određeni utjecaj na ljude. Ali kad je Mjesec ispred njega, on ga nema; tada je čovjek slobodan od utjecaja Lava, tada Lav ne utječe na njega.

Sada zamislite na trenutak da stojite tamo i užasno ste lijeni i ne hodate, ali netko vas gurne s leđa i morate hodati; on vas tjera naprijed, to je njegov utjecaj. Ali sada pretpostavimo da se suzdržava od utjecaja; ne može vas gurnuti – nema utjecaj na vas; možete ići samo ako želite ići.

Vidite, ljudima su potrebni ti utjecaji. Pa kako to ide, gospodo? Držimo se ovoga: zvijezđe Lava ima određeni utjecaj na ljude. Zvijezđe ima taj utjecaj sve dok ga ne prekriju Mjesec ili Sunce. No idemo sad dalje. Napravimo usporedbu sa životom. Recimo da želite nešto znati. Pretpostavimo da imate guvernanta ili tutora, koji obično sve zna; Kao dječaku ne da vam se misliti o tome, pitate tutora; on vam kaže – on također radi vašu zadaću. No nakon što je tutor izašao van, kad trenutno nemate tutora, a trebali biste obaviti zadatke, morate naći snage u sebi. Treba se sjetiti.

Pa, Lav stalno utječe na čovjeka; samo ne kad ga prekriva Mjesec – tada nema utjecaja. Ali ako Mjesec prekrije utjecaj Lava, onda ga čovjek mora razviti iz sebe. Dakle, osoba koja, dok je ovo sazviježđe prekriveno Mjesecom, može snažno iz sebe razviti ovaj utjecaj Lava, je, takoreći, osoba Lav. Svatko tko može posebno razviti iz sebe utjecaj Raka kada je on prekriven, osoba je Raka. Ovisno o unutaršnjoj konstytuciji, ljudi razvijaju ovu ili onu više od druge. No iz ovoga možete vidjeti da su zodijska sazviježđa posebna; ponekad se događa utjecaj, ponekad ne. Mjesec, koji prolazi kroz sazviježđa svaka četiri tjedna, također dovodi do činjenice da unutar četiri tjedna uvijek imamo trenutak u kojem nema utjecaj; a s ostalim sazviježđima uvijek je isto. I budući da su u davna vremena, ljudi bili vrlo pažljivi prema tom utjecaju s neba, Zodijak im je, naravno, bio važniji od ostalih sazviježđa. Zato što ostala uvijek imaju utjecaj; to se ne mijenja. Ali sa Zodijakom možete reći: To se mijenja ovisno o tome je li konstelacija u Zodijaku prekrivena ili nije. Iz tog razloga uvijek se na vrlo poseban način ispitivao Zodijak u njegovu utjecaju na Zemlju. I sada možete vidjeti zašto je Zodijak važniji kod promatranja zvjezdanog neba od ostalih zvijezda. - Ali iz svega ovoga vidjet ćete da jedino izračunavanje, kao

što sam nedavno rekao, zapravo ne može biti cjelokupno znanje o astronomiji, već morate ući u stvari koje sam vam objasnio.

Činjenica je da kad danas govorite o takvim stvarima i dalje vas smatraju sanjarom, napola budalom, jer ljudi kažu: Pa, ako želite nešto znati o zvijezdama, trebali biste obići astronome u zvjezdarnici; oni sve znaju! - Znae, postoji jedna poslovice: Budući da je čovjek također ovisan o raznim vanjskim utjecajima u pogledu gihta, neki ljudi kažu da bi, ako netko ima problem ili ima giht, trebao otići u zvjezdarnicu i tamo srediti stvar. Pa ljudi vas danas vide kao polu luđaka ako želite nešto duhovno reći o tim stvarima. No, pritom se događaju sljedeće stvari. Na temelju tog znanja, koje proizlazi iz znanosti duha, mogao sam na nizu predavanja u Parizu 1906. reći: Ako je to slučaj s kometama, ako su doista tu zbog tih zadataka, onda u njima mora postojati kombinacija ugljika i dušika. - Do tada to nitko nije znao. A ugljik i dušik zajedno čine cijanid, cijanovodičnu kiselinu. Dakle, rekao sam, ugljik i dušik također treba pronaći u kometima. Rekao sam to 1906. u Parizu. U to vrijeme to nije mogao vjerovati nitko tko nije prepoznao važnost znanosti duha. Ali onda, nakon kratkog vremena, držao sam niz predavanja u Švedskoj – kada je u svim novinama bila iznenađujuća vijest da je spektroskopska analiza pokazala da je u kometu cijanid.

Vidite, ljudi uvijek kažu: Pa, ako antropozofi nešto znaju, trebali bi to reći da se kasnije može potvrditi. - Da, dogodilo se bezbroj takvih stvari! Zaista, 1906. godine predvidio sam ovo otkriće da se u kometi nazali cijanid! To je zapravo pronađeno odmah nakon toga. Iz toga možete vidjeti da su stvari ispravne, kasnije možete dokazati da je to istina samo ako to učinite kako treba. Ali naravno, kada se takvo nešto ponovi, ljudi šute, šute jer im se to ne sviđa. Ali to je istina. U slučaju kometa, može se reći nešto iz duhovne spoznaje sve do materijalnog sastava, do te mjere da se u kometima nalazi cijanid, što se zatim redom potvrđuje. Ovo je jedan takav primjer.

Zato ne bježim od toga da govorim stvari koje se ljudima čine prilično glupima: da komete nastaju tu i tamo prolaze, tamo skupljaju svoju materiju i tamo opet nestaju kad izlaze iz planetarnog sustava. To pokazuje duhovno promatranje. Fizičko promatranje će to zasigurno potvrditi. Danas se to može reći samo iz duhovnog promatranja.

Mnogo toga što materijalistička znanost danas govori iznimno je fantastično. Naprimjer, ljudi zamišljaju da je Sunce vrsta plinovite kugle. To uopće nije plinovita kugla već nešto potpuno drugačije. Vidite gospodo, ako imate bocu karbonizirane vode u njoj imate male kuglice. Netko bi sada mogao vjerovati: Pa, postoji karbonizirana voda, a unutra su mali biseri – to su stvari koje plivaju u njoj. Ali to u stvarnosti nije tako, postoji karbonizirana voda, i tamo je šuplja [crtanje]. Tamo ima manje toga nego u ostatku vode. Sada je to plin ugljični dioksid i svuda okolo je voda, ali plin je tanji od vode. U odnosu na vodu, ono što se nalazi unutra je šupljina, i u odnosu na vodu sve što imate je delikatni plin. Sada, Sunce je također šupljina u svemiru, ali tanja od bilo kojeg plina; tamo gdje je Sunce to je ekstremno tanko! Da, čak i više: kad hodate ovim svijetom, vi ste u prostoru. Ali gdje je Sunce,

prostor je također šupalj. Što to znači: Prostor je šupalj? Što znači da je prostor šupalj to možete vidjeti iz sljedećeg. Ako uzmete zračnu pumpu i stvorite vakuum, ako sada napravite otvor, ovaj prostor bez zraka odmah usisava vanjski zrak, i uz zvižduk ulazi vanjski zrak. Sa Suncem je tako da je ono što postoji je apsolutno šupalj prostor, prazan ne samo od zraka, već i od topline – sve je šupljina. Sada je ova šupljina takva da je duhovno zatvorena sa svih strana i da nešto može samo tu i tamo naletjeti kroz sunčeve pjege. Astronomi, bili bi zapanjeni kad bi mogli otići gore sa svemirskim automobilom ili nečim sličnim ili svemirskim brodom – to ne može biti zračni brod jer zrak prestaje gore, već bi morao biti svemirski brod. Astronomi bi očekivali: E, tu dolazimo tamo gore i kada dođemo dolazimo u takvu plinsku maglu, jer Sunce užari plin. - I samo očekuju da će ih ovaj užareni plin spaliti, da će nestati u plamenu, jer bi bilo mnogo tisuća stupnjeva temperature. Ali ne bi imali šansu nestati u vatri, jer je Sunce šuplje i od topline; Nema ni topline! Sve bi se to izdržalo. Također bi izdržali i toplinu ako bi se u ogromnom svemirskom brodu popeli na Sunce. No nešto bi bilo nepodnošljivo: Nešto slično je i u slučaju kada se zviždanjem pusti zrak – pusti unutra, ne vani – i čovjek bi brzo bio povučen u Sunce i odmah postao prašina, potpuno raspršen, jer je Sunce šupljina, koja usisa sve; bili bi potpuno apsorbirani. Bio bi to najsigurniji način da izađete odavde.

Dakle, materijalistička znanost na Sunce gleda sasvim pogrešno. To je šupljina u odnosu na sve ostalo; i zbog toga je zapravo najlakša među onim zvijezdama koje su nam najbliže, najlakša. Mjesec je relativno težak, jer je jednom izašao iz Zemlje i ponio upravo ono što Zemlji nije trebalo u obliku teških tvari. Tako da su Sunce i Mjesec potpuno suprotni: Sunce je najlakše tijelo u svemiru, Mjesec najmaterijalnije tijelo. Lakši je od Zemlje, naravno, jer bi mnogo manji da se izvaži, ali je teži u smislu onoga što se naziva specifična težina. Iz ovoga proizlazi da s obzirom na Sunce, budući je ono najlakše tijelo u kozmičkom prostoru, izlazi ono što je najduhovnije. I zato sam vam mogao reći u vezi s onim što je gospodin Dollinger pitao o Kristu: da kada smo rođeni ono najduhovnije dolazi od Sunca, jer je Sunce najduhovnije biće. Mjesec je najmaterijalnije biće. A ako je Mjesec najmaterijalnije biće, ima utjecaj na čovjeka koji u materijalnom nadilazi ono svakodnevno. Vidite, sve ostale zvijezde osim Mjeseca imaju svoj utjecaj, naravno. A kada probavimo, kada vidimo da krv cirkulira, zvijezde imaju utjecaj na sve to. One imaju utjecaj na materijalne procese. Ali zamislite da jedete komad kruha, kruh se postupno pretvara u krv; nešto se pretvara u nešto drugo: nastaje dio ljudskog bića, krv se u metaboličkom procesu pretvara u krv. Kada solite kruh, sol odlazi u kosti, transformira se. Uvijek nastaje dio, jer su ti materijali povezani samo s dijelom ljudskog bića. Sve što je na Zemlji može stvoriti samo dio čovjeka; pa ono što nastaje mora onda ostati u čovjeku. No, Mjesec ima snažan materijalni utjecaj; stoga ima utjecaj na reprodukciju: i ne nastaje samo dio, već cijela osoba! Sunce ima najduhovniji utjecaj, Mjesec, jer je i sam materijalan, ima utjecaj na materijalno. Tako da čovjek stvara sebe, ili sliku o sebi, pod utjecajem Mjeseca. Ovo je suprotno: Učinci Sunca uvijek generiraju naše misli, našu volju, da tako kažemo. Mjesec ima utjecaj da iznova stvara materijalne sile, da iznova stvara materijalnog čovjeka. A onda između Mjeseca i Sunca stoje ostale zvijezde, koje dijelom uzrokuju da se i druge stvari odigravaju u ljudima.

Sve to možete vidjeti. No kad se razmatra nešto astronomsko, uvijek se mora voditi računa o ljudskom biću. Vidite, astronom kaže: Ono što vidim golim okom ne impresionira me; moram pogledati teleskopom. Zatim se oslanjam na teleskop; to je moj instrument. - Znanost duha kaže: Oh, to gledanje s teleskopima! Naravno da tu puno vidite; i to priznajemo; ali najbolji instrument koji se može upotrijebiti za prepoznavanje svemira je sam čovjek. U čovjeku možete vidjeti sve. Sam čovjek je najbolji instrument, jer se u čovjeku sve pokazuje. Ono što se događa gore u Lavu pokazuje se u čovjekovoj cirkulaciji. Kad Mjesec stane ispred Lava, to možete zaključiti iz čovjekove cirkulacije krvi. Ono što se događa gore u Ovnu, može se vidjeti po rastu čovjekove kose. A kad je Mjesec ispred Ovna kosa raste sporije i tako dalje. Dakle, svugdje možete vidjeti u čovjeku što se događa u svemiru. Ako, naprimjer, osoba razvije žuticu, naravno prvo se mora medicinski pogledati uzrok u tijelu, naravno; ali zašto osoba na kraju dobije žuticu? Jer kad Mjesec prekrije sazviježđe Jarca, on je posebno predisponiran da iz sebe razvije snage Jarca.

I to možete vidjeti posvuda: čovjekovo tijelo je instrument pomoću kojega se može sve prepoznati. Ako čovjek nije više otvoren, naprimjer utjecaju Vodenjaka, ako je Vodenjak prekriven Mjesecom i čovjek ne može iz sebe razviti snage Vodenjaka, tada dobiva kurje oči. Dakle, možete posvuda na čovjeku kao instrumentu vidjeti kako se odvijaju stvari u svemiru, samo ako to radite znanstveno, a ne praznovjerno. I tako, na ovaj način, ono što znanost duha čini doista je znanstveno. Naravno, mnogi misle maglovito, pa se ništa ne vidi iz onoga što misle. Izreka kaže: Ako pijetao zakukuriče na hrpi izmeta, vrijeme će se promijeniti ili ostati takvo kakvo jest. - To je način na koji mnogi ljudi razmišljaju o svijetu: Ako pijetao zakukuriče na hrpi izmeta, vrijeme će se promijeniti ili ostati takvo kakvo jest.

Ali ako zaista uđete u stvari to više nije slučaj; tada se u čovjeku prepoznaje najsavršeniji instrument koji se može imati, savršeniji nego bilo što drugo, za ono što se događa u svemiru. Dakle, nije stvar jednostavno izumiti stvari, već treba proučiti ono što se događa u ljudima. Naravno, prvo morate znati kako stoje stvari s kurjim očima, kako se razvijaju iz kože i tako dalje. Tako da se može shvatiti kako to funkcionira kada je sazviježđe, Vodenjaka, prekriveno. Ali ako se proučavaju stvari o čovjeku, tada se kroz čovjeka može proučavati cijeli svemir.

Sljedeći sat je sljedeće srijede!

Rasprava 20 svibnja 1924.

XV

Dobro jutro gospodo. Možda je netko od vas mislio na nešto za danas?

Pitanje: *Što bi se trebalo misliti o čudima vezanim uz Mojsija u Bibliji – more miruje?*

Rudolf Steiner: Sada vidite, to je manje stvar čuda koje se iznenada dogodilo a više toga da je Mojsije imao veliko znanje. Nije bio samo onakav kakvim ga prikazuju u Bibliji, već je zapravo bio učenik egipatskih škola misterija. I u tim se školama učilo ne samo o duhovnom svijetu, već s određenog gledišta i o svijetu prirode. Sada, u moru imamo plimu i oseku, voda se podiže i opet pada, a poanta je u tome da je Mojsije znao prijeći preko Crvenog mora na način da on i njegov narod prijeđu u trenutku kada se more povuklo i izlažući pješčanu obalu, koja se mogla koristiti za prijelaz. Dakle, čudo se ne sastoji u činjenici da je Mojsije, naprimjer, zadržao Crveno more, već u činjenici da je znao više od ostalih, da je mogao vrijeme odabrati na pravi način. Ostali to nisu znali. Mojsije je to riješio tako da je stigao u pravo vrijeme – znao je koliko će to potrajati, ili da to mora napraviti brzo da ih more ne iznenadi. Sve je to, naravno, ostalima izgledalo kao čudo. Svugdje u tim stvarima morate biti sigurni da je osnova stvari znanje, ne bilo što drugo, već znanje.

Tako je i s većinom stvari o kojima se pripovijeda od davnina. Ljudi su bili začuđeni jer nisu razumjeli stvar, nisu znali. Ali onda, kada znate da je u stara vremena bilo vrlo pametnih ljudi, onda možete sebi objasniti stvari. Inače nema puno toga za objašnjavati o tom stvarima.

Možda netko drugi ima pitanje?

Pitanje: *Može li kultura koja se slijeva iz Tibeta u ostatak Azije tim ljudima biti dovoljna ili potpuno pada u dekadenciju?*

Rudolf Steiner: Vidite, kultura Tibeta je vrlo stara kultura, kultura koja zapravo potječe iz starih atlantskih vremena. Morate samo zamisliti da je bilo vrijeme kad je Europa uglavnom bila pod vodom, a prema Aziji je bilo sve manje vode. Nasuprot tome, postojalo je kopno gdje se danas nalazi Atlantski ocean. Tamo gdje prelazimo u Ameriku, između Europe i Amerike bilo je kopno. Dakle, to su bila stara vremena kada su kopnena i vodena područja bila u potpuno drugačijem odnosu nego što su danas.

Ali sada, u vremenu koje je bilo prije pet, šest, sedam tisućljeća, tamo je u Aziji također postojala ista kultura kao i na ovom atlantskom kontinentu, koji je stoga bio na mjestu koje je sada prekriveno morem između Europe i Amerike. Tamo u Aziji postojala je kultura koja se sačuvala u rascjepima, u podzemnim pećinama Tibeta.

Kada je more došlo između Europe i Amerike i Europa se podigla, ta je atlantska kultura, naravno, potpuno potopljena; ali je opstala u Tibetu. Ali ova je kultura zapravo bila prikladna samo za ona stara vremena kada su ljudi živjeli u potpuno drugačijim uvjetima nego što žive danas. Morate samo zamisliti da zrak nije bio kao danas, da čovjek nije bio tako težak kao danas, već da je taj čovjek bio mnogo lakši, da je zrak bio mnogo gušći. U to vrijeme zrak je zapravo uvijek bio prožet gustom maglom, što je čovjeku općenito omogućavalo da živi na potpuno drugačiji način.

Pa, tada nije bilo pisanja i čitanja ili bilo čega sličnog, imali ste znakove. Ovi znakovi nisu stavljeni na papir. Papir nije postojao. Niti su ih stavljali na pergament, strugali bi stijene. Izdubili bi te stijene i onda bi u unutrašnjosti tih špilja izgrebali njihove tajne znakove; tako da bi trebali razumjeti te znakove koje su napravili ako bi željeli znati što su mislili.

Sada se možete zapitati: Kako to da su ti ljudi to skrivali? Da, znate, najstarija umjetnost građenja nije se sastojala u vanjskoj gradnji, već u kopanju u stijeni i stvaranju domova u stijenama. Dakle to je najstariji oblik arhitekture. Ne treba čuditi da je to najstariji oblik arhitekture i na Tibetu. Ali ta kultura postupno ide u dekadenciju, propada. A ono što se kasnije pojavilo na Tibetu definitivno je takvo da u današnje vrijeme više nije korisno, jer je tibetanska kultura starija od indijske. Indijska kultura nastala je tek nakon što je Zemlja poprimila današnji oblik. Dakle, tibetanska kultura je vrlo stara. I ta je tibetanska kultura sačuvala u lošem obliku ono što je prije bilo u relativno dobrom obliku. Posebno je vladajući princip u Tibetu razvijen na vrlo neprihvatljiv način. U Tibetu onaj koji bi trebao biti vladar zapravo uživa božansko štovanje; i to božansko štovanje se u osnovi unaprijed priprema. Vi zapravo tamo birate na nadosjetilni način. Dalaj Lama koji je izabran za vladara, biran je na takav način da dok je još stari Dalaj Lama tamo i shvati se da bi mogao uskoro umrijeti – negdje se odredi obitelj i kaže: Novi Dalaj Lama mora proizaći iz ove obitelji. - Tako je bilo u Tibetu u ranija vremena. To nije bilo nasljedno pravilo. Ali svećenstvo, koje je u stvari vladalo, odredilo bi obitelj iz koje bi trebao proizaći Dalaj Lama.

Ako bi u toj obitelji bilo rođeno dijete, pazilo bi se dok stari Dalaj Lama ne bi umro. Možete zamisliti da je tu bilo najvećih zloporaba. Ako vam se stari Dalaj Lama više nije sviđao, jednostavno ste tražili dijete i rekli: Duša starog Dalaj Lame sada mora ući u ovu dušu. Ali zato je prvo morao umrijeti. I svećenstvo je osiguralo da se to dogodi u pravo vrijeme, i tada je duša starog Dalaj Lame bila uvučena u dijete, što su ljudi vjerovali. Tako su doveli do činjenice da je cijeli narod zapravo vjerovao: Ista duša koja se nalazi u Dalaj Lami već je bila u Dalaj Lami prije mnogo tisuća godina. Uvijek je to ista duša, mislili su. Uvijek je zapravo bio isti Dalaj Lama; promijenio je samo vanjsko tijelo.

Nije bilo tako u izvornoj kulturi koja je prije postojala; ali iz nje se razvila ova izvanredna glupost. Iz ovoga možete vidjeti da je svećenstvo svoje postupke svodilo na to da se osigura njihova vladavina.

No, to ne znači da se neće, dešifrirajući ove znakove, uklesane u stijenama, ali kojima su Europljani dobili pristup tek u rijetkim slučajevima, naići na velike znanstven tajne koje su ljudi imali u stara vremena. Točno je, da se mogu otkriti velike znanstvene tajne koje su ljudi znali u ranim danima, i samo je pitanje razviti to znanje u novom obliku.

Sada je ovako: Nije li istina, isto znanje koje je nekad postojalo i dolazilo ljudima u maglovitim snovima, to isto znanje treba ljudima ponovno doći kroz antropozofiju. Ali to se na Istoku ne može dogoditi. Vidite, na Orijentu novo znanje, novi uvid nikada neće doći na isti način kao ovdje u Europi, jer mu istočno tijelo nije prikladno. Pokušaji koji se moraju poduzeti da bi došlo do stvari koje vam sada govorim mogući su samo na zapadu, a ne i na Istoku. Istočnjaci su u mnogo većoj mjeri konzervativni nego što Europljani mogu biti konzervativni; oni ne žele ništa novo i zato ovo što mi radimo ovdje u Europi na njega ne ostavlja poseban dojam. Ako mu, s druge strane, kažete: Iz starih kripti, tako se nazivaju ove kamene špilje, izražava se velika mudrost, a to je staro – tada to na njega ostavlja ogroman dojam. Europljani imaju također malo od toga: Sve što trebate učiniti je pogledati masonske lože višeg razreda kada u njih uđete! Pa, malo ih zanima antropozofija, i njima je stalo do nadosjetilnih stvari; ali u to ne zalaze. S druge strane, ako im kažete: Ovo je nešto što je pronađeno. To je bila drevna egipatska mudrost ili stara hebrejska mudrost – drago im je! Odmah na to reagiraju, jer ljudi su takvi da novootkriveno na njih ne ostavlja pravi dojam; s druge strane, ono što je drevno, čak i ako se ne razumije, ono je što na ljude ostavlja vrlo značajan dojam. Stoga se može pretpostaviti da se, budući da se u Tibetu nalazi drevna mudrost, može dogoditi ponovni uspon. Jer su za Azijate mnoge stvari izgubljene, jer se najvažnija azijska kultura, indijska kultura, tek kasnije pojavila. Toliko toga o čemu Azijci ne znaju, moglo se naći u Tibetu.

Sada, tamošnji ljudi nemaju priliku pravilno to širiti, jer staro tibetansko svećenstvo nije učinilo ništa da te stvari budu poznate; samo su htjeli zadržati staru vladavinu. Znanje je moć ako se čuva u tajnosti. A kad su Europljani došli na Tibet, nisu razumjeli stvari. Dakle, nema mnogo izgleda da će prave tibetanske istine širiti; one žive dalje u starim tradicijama. Mnogo toga se prenijelo na potomstvo, i može se imati predodžba o tome što se tamo zapravo krije. No, teško je zamisliti da će se širiti. Postalo je dekadentno, kako ste rekli u pitanju; ali ako se vratite na ono što je u kriptama, a ne na ono što kaže svećenstvo, tada iz toga možete izvući nešto izvanredno. No to će dešifrirati biti iznimno teško. To će biti iznimno teško bez antropozofije. Antropozofija to može dešifrirati, ali joj nije potrebno jer sama pronalazi stvari.

Pitanje: *Bi li Europa mogla nešto učiniti da se vrati taj silazni trend u Aziji?*

Rudolf Steiner: To je sada jako lijepo pitanje! Jer vidite, ako Europa ne učini nešto, tada svijet mora nazadovati! Budući da je u Aziji tako – to je vidljivo iz onog što sam upravo rekao – da se ljudi drže starog, ne znaju za napredak. To možete vidjeti u Kini. Kina je na istom nivou kao i prije tisuća godina. Kinezi su prije mnogo

tisuća godina imali mnogo toga što je u Europi otkriveno tek mnogo kasnije: papir, tisak i tako dalje. Ali ne prihvaćaju napredak, drže se starih formi.

S druge strane, Europljani kada dođu u Aziju, što rade? Znae, Englezi su Kinezima donijeli opijum i takve stvari u prvoj polovici 19. stoljeća! No Europljani do sada zapravo nisu učinili ništa kako bi nekako proširili pravi duhovni život u Aziju. To je također teško jer ljudi to jednostavno ne prihvaćaju.

Vidite, to je zanimljivo: znate, postoje i europski misionari; idu tamo s europskom religijom, europskom teologijom i žele širiti europsku kulturu tamo u Aziji. Da, to na Azijate ne ostavlja nikakav dojam! Zato jer im tada ti misionari opisuju Krista Isusa onakvim kakvim ga zamišljaju. Azijat kaže: Da, kad pogledam svog Budu, on ima mnogo više izvrsnih osobina! - Dakle, to ih se uopće ne dojmi. Oni bi bili impresionirani samo ako bi Krist Isus bio predstavljen onako kako je ovdje predstavljen na ovim predavanjima prije nekog vremena – to je također i odgovor na vaše pitanje. Naravno, to bi ostavilo dojam. No tome bi se ipak suprotstavila činjenica da je Azijat konzervativan, reakcionaran i da je u početku sumnjičav.

Također je vrlo čudno, gospodo: vidite, postoje neki koji su proučavali drevnu mudrost. Oni studenti tamo u Aziji naučili su nešto od tibetanskih učenjaka, mudraca, tibetanskih posvećenika. Sami posvećeni se ne gnjave Europljanima; ali njihovi učenici da. Da, ponekad ste iznimno zapanjeni. Rekao sam vam već mnogo toga što vas može zadiviti, koliki je utjecaj svemira na čovjeka. Ako to zaista želite istražiti, potrebno je puno vremena. Zaista mogu reći: Za nešto od onoga što danas mogu reći trebalo je četrdeset godina da to mogu kazati! Budući da to ne možete pronaći preko noći, morate to tražiti godinama. Onda pronalazite takve stvari. Naprimjer, možete pronaći ono što sam vam rekao o Mjesecu, da on ima populaciju koja ima veze sa stanovništvom Zemlje, da regulira reprodukciju. Zaista gospodo, to ne nalazite putevima kojima ide današnja znanost; niti to nalazite na dnevnoj bazi, trebati će vam mnogo godina. To je tako! Onda to imate, da, ali tada, kada to imate, zasvijetli čudno svijetlo u onome što govore učenici orijentalnih posvećenika. To ne razumijete unaprijed. Ljudi govore, recimo, o mjesječevim duhovima i njihovom utjecaju na Zemlju. Europski učenjaci kažu: To što govore je besmislica! Ali kad to sami nađete, više ne govorite da je besmislica, samo ste zapanjeni onim što su te stare glave već znale prije mnogo tisuća godina i što je čovječanstvo opet izgubilo! To je zapravo sjajan dojam koji se može steći: sami istražujete te stvari s ogromnim naporom, a onda shvatite da je to već bilo poznato, i to na način koji je danas neshvatljiv – ponekad to čak ne razumiju ni oni koji govore o tome. Tako možete steći određeno poštovanje, veliko poštovanje, za ono što je nekad bilo tamo.

Sada bi bilo potrebno, da se Europljani koji su u Aziji htjeli nešto učiniti, pozabave antropozofijom! Jer na drugačiji način neće moći ništa učiniti. Današnja europska znanost i tehnologija ne impresioniraju Azijate, jer današnju europsku znanost smatraju djetinjastom, kao nešto što ustraje samo u svom vanjskom izgledu, a vanjska europska tehnologija – za time nemaju potrebe. Kažu: Zašto bismo se morali suočiti sa strojevima? To je neljudski! - To ih nimalo ne

impresionira i oni to doživljavaju kao zadiranje u njihova prava ako tamo gradite željeznice i tvornice; to rade Europljani. To tamo zapravo mrze. To nije način za to napraviti. Moramo također naučiti nešto o ranijim danima. A u tim ranijim vremenima, zapravo ste imali osjećaj o tome kako nešto napraviti.

Vidite, zašto današnja europska kultura ne bi uspjela učiniti nešto tamo u Aziji? Netko je u Aziji uspio učiniti nešto s grčkom kulturom! To je bilo u četvrtom stoljeću prije nego je utemeljeno kršćanstvo: uspio je Aleksandar Veliki. Aleksandar Veliki je donio velik dio grčke kulture u Aziju. To je sada tamo unutra. Čak se vratio u Europu zaobilaznim putem iz Španjolske preko Arapa i Židova, koje je Aleksandar doveo u Aziju. No, kako je Aleksandru Velikom uopće uspjelo prenijeti te stvari u Aziju? Samo zato jer se nije ponašao kao današnji Europljani. Europljani sebe smatraju pametnim ljudima, apsolutno pametnim ljudima. Ako dođu bilo gdje drugdje, kažu: Svi su glupi, pa im moramo donijeti svoju mudrost. - Da, drugi s time ne mogu ništa. Aleksandar to nije učinio; U početku je ušao u ono što su ljudi već imali. On je vrlo polako, malo po malo, dopuštao da se nešto slije u ono što su već imali, cijenio je i poštovao ono što su drugi imali.

I to je tajna dovođenja nečega negdje! Unatoč činjenici da se ima toliko toga za reći protiv Engleza, unatoč činjenici da je, naprimjer, tužno poglavlje povijesti da su Englezi donijeli opijum u Kinu iz čiste sebičnosti kako bi poslovali, a ima još toga za reći protiv Engleza, a ipak treba reći: Ne baš na intelektualnom polju, ali čak i tamo – a posebno na ekonomskom polju, Englezi uvijek znaju poštovati ono što je uobičajeno kod naroda među koje dolaze. Jednostavno znaju kako to poštovati! Nijemci, naprimjer, toga su najmanje svjesni. Nijemci su stoga nezadovoljni svime što se koloniziralo, jer uopće ne razmišljaju kako to izgleda onim ljudima kod kojih žele svoje kolonije. Neka prihvate ono što sami Nijemci imaju usred Europe! Naravno da to nije moguće. Zato je razvoj krenuo ovim putem: Engleska je sretna u održavanju svojih kolonija, čak i ako se kolonisti pobune i svašta – u ekonomskom smislu Engleska uvijek ima prednost. Tako se Englezi barem znaju nositi s prirodom i suštinom stranih naroda. Englezi također vode ratove sasvim drugačije od, naprimjer, Nijemaca. Kako Nijemac zamišlja da se negdje treba boriti protiv jednog naroda? Sada uopće ne želim govoriti protiv rata, samo recite kako Nijemci to zamišljaju: Pa, morate izaći i pobijediti taj narod. - Englezi to ne rade, već prvo promatraju, radije zamute stvar i puštaju da se tuku među sobom, gledaju što je duže moguće, i puste da se ovi međusobno obračunavaju. Takva je povijest oduvijek bila. Upravo je tako nastalo ovo englesko carstvo. Ostali, zar ne, nikada ne znaju kako stvari stoje. Englezi imaju određeni instinkt da poštuju ono što je svojstveno drugim narodima. Tako su Britanci uspjeli postići takvu kolosalnu ekonomsku superiornost. U Engleskoj sigurno nije nikome palo na pamet da naprave ono što su sada napravili u Njemačkoj, naime uvesti Rentenmark. Naravno, velike su financijske potrebe sada u Njemačkoj. Nitko nema novca. No kako je nastao Rentenmark – takozvani stabilni novac – ljudi su na to gledali kao na nešto strašno pametno! To je, naravno, bilo najgluplje što se moglo učiniti. Dok je sav papirnati novac u Engleskoj podržan zlatom, ne postoji drugi način nego to učiniti u cijelom svijetu u ekonomskom smislu: imati zlatnu potporu za sav papirnati novac. Ako

zarađujete novac za koji nema zlatne potpore, tada se novac mora odmah umanjiti, ili ako ga umjetno stabilizirate, roba će postajati sve skuplja. Nije li istina, sada u Njemačkoj imate Rentenmark; uvijek vrijedi jednu marku. Da, ali gospodo, ali dobivate samo onoliko koliko ste prije za petnaest feninga, pa to uistinu ne vrijedi više od petnaest feninga. To da ne tone, da ima stabilnu vrijednost, to je samo zabluda. I to je tako, ljudi u Njemačkoj misle, ali ne obraćaju pažnju na stvarnost.

Vidite, postoji jedna vrlo lijepa anegdota o tome kako različiti narodi proučavaju prirodnu povijest, recimo o klokanu ili nekoj životinji koja je u Africi. Englez odlazi na putovanje u Afriku – baš kao što je Darwin radio kako bi se bavio prirodnim znanostima, i promatra životinju u prirodnom staništu. Tamo može vidjeti kako živi, kakvi su joj prirodni uvjeti. Francuzi ovu životinju iz pustinje nose u zoološki vrt. Proučava je u zoološkom vrtu, ne promatra životinju u njenom prirodnom okruženju, već u zoološkom vrtu. Ali Nijemac, što on radi? Uopće ga nije briga kako životinja izgleda, umjesto toga sjedne u svoju radnu sobu i počne razmišljati. Ne zanima ga stvar sama po sebi – prema Kantovoj filozofiji, kao što sam vam nedavno rekao – već samo ono što mu je u glavi. Zatim dovoljno dugo razmišlja. I nakon što je dovoljno dugo razmišljao, rekao je nešto. Ali to ne odgovara stvarnosti.

No to je sada samo relativno s obzirom na Engleze. Jer kako se u stara vremena utjecalo na ljude, to nitko više u Europi ne razumije – kako je Aleksandar Veliki ostavio sve kako je bilo, i samo vrlo pažljivo, malo po malo, napravio ono što je mislio da Grčka mora dati Aziji. Nitko u Europi to više ne razumije. No, Europljani bi se na to trebali ponovno naviknuti. Stoga prvo što bi Europljani trebali napraviti ne bi bilo donijeti u Aziju ono što već imaju, već bi prije svega morali naučiti ono što Azijci znaju; tada bi, naprimjer, znali što je tibetanska mudrost. Tada ljudima ne bi govorili na stari način, nego na novi način; koristili bi ono što je tibetanska mudrost. I onda, ako poštuju kulturu jedni drugih, time bi nešto postigli. To Europa sada mora naučiti.

Europa je zapravo veliko gradilište teorija. Europa teoretizira, u osnovi nema prakse. To je sada već tako! Europa također posluje na teoretski način, samo izmišljaju stvari. To traje neko vrijeme. To uvijek ne uspijeva dugoročno. No Europa je posebno loša u širenju duhovne kulture jer ne zna na koji način postupati s drugima.

I ovdje znanost duha mora dovesti do promjene. No kako to funkcionira, čak i danas? Vidite, gospodo, s antropozofijom je u potpunosti pitanje djelovanja u smislu životne prakse. Pa, od negdje morate početi. Što sam ja učinio gospodo? Jednom sam pisao o Nietzscheu – ljudi su vjerovali da sam sada pristaša Nietzschea. Da sam pisao onako kako bi ljudi to htjeli, prema tim gledanjima, napisao bih: Nietzsche je bio velika budala, Nietzsche je tvrdio tu i tu glupost, s Nietzscheom se treba boriti do noža, i tako dalje. Napisao bih rad protiv Nietzschea; Mogao sam pisati uvredljivo, gotovo jednako snažno kao što je i Nietzsche uvredljiv – ali to ne bi koristilo, ne bi imalo nikakve vrijednosti! - Ušao sam u Nietzscheovu doktrinu; Rekao sam ono što je sam Nietzsche rekao i samo dopustio da se u to ulije antropozofija. Danas ljudi dolaze i kažu: Prije je bio ljubitelj Nietzschea a sada je antropozof. - Upravo zato što

sam antropozof, o Nietzscheu sam pisao onako kako sam pisao! Onda sam pisao o Haeckelu. Naravno da sam mogao napisati: Haeckel je očigledan materijalist koji ne razumije ništa o duhu i tako dalje. Da, gospodo, opet to ne bi imalo smisla; Uzeo sam Haeckela onakvog kakav je, uvijek radim na taj način, nisam poricao stvari već ih jednostavno uzeo onakve kakve jesu. I time je, barem kroz antropozofiju, započelo ono što bi trebalo učiniti ako bi se željelo prenijeti kulturu u Aziju! Ako se ide u Indiju, prije svega bi se moralo točno znati: To je ono što su rekli stari brahmani; to tvrde budisti. Tada morate predstaviti budizam i brahmanizam ljudima, ali dopustite da se u njega ulije ono što mislite da je ispravno. Tako su, naprimjer, Budini učenici to sami učinili. Neposredno prije nastanka kršćanstva, Budini učenici proširili u budizam na Eufkrat i Tigris u Babilonu, ali kao što sam vam rekao, razgovarajući s ljudima na način da oni to mogu razumjeti. U davna vremena uopće nije bilo važno gurati teorije na ovaj način, tvrdoglavo. Azijci uopće ne razumiju europsku tvrdoglavost. Potpuno je točno da, naprimjer, odnos između brahmana i budista nije isti kao odnos između katolika i protestanata. Katolici i protestanti danas prakticiraju svoje učenje na vrlo teoretski način: jedni vjeruju u jedno drugi u nešto drugo. Vjerojatno jedina razlika između brahmana i budista je da se brahmani ne klanjaju Budi, a budisti da. I tako se zapravo međusobno slažu na potpuno drugačiji način nego se u Europi slažu protestanti i katolici.

Stvar je takva da ako želite širit kulturu morate imati osjećaj za stvarnost! Doslovno možete krvariti, da tako kažem, kada vidite kako Europljani danas odlaze u Aziju. Sve što Azija ima također će propasti, i ništa od toga neće biti. Naravno, prava je bijeda što je i sama Europa u bijedi i teško se može zamisliti kako se Europa može izvući iz ove bijede. Velika je bijeda što je i Europa sada sama u propadanju, što se Europa ne može izvući iz ovog kulturnog jada u kojem se nalazi ako ljudi ne odluče usvojiti pravu duhovnu kulturu. Mnogi to ni danas ne vjeruju. Tako su danas svi ljudi koji su u Europu došli iz Azije, naprimjer, zaista otkrili da su Europljani zapravo svi barbari.

Vjerojatno ste čuli i da svakakvi Azijci, kulturni Azijci, pametni Azijci lutaju Europom; ali svi imaju mišljenje da su Europljani zapravo barbari. To je tako jer je u Aziji sačuvano toliko stare znanosti o duhu, starog znanja o duhu da se ljudima ono što znaju Europljani čini djetinjastim. Sve što se u Europi toliko cijeni ljudima se u Aziji čini toliko djetinjastim!

Vidite, Europljani su se razvili na takav način da je i sav njihov veliki tehnički napredak strašno mlad. Naprimjer, ovo je zanimljivo: Kada odete u određene muzeje gdje ima ostataka iz davnih europskih vremena, ponekad ćete se strašno začuditi. Možete se začuditi, naprimjer, u etruščanskim muzejima, gdje se nalaze ostaci etruščanske kulture, kulture koja je nekad bila u Europi, kako su bili vješti, naprimjer, u zubarskom liječenju. Već su vrlo vješto liječili zube, stavljajući svojevrsne plombe, i to od kamena! Sve je to nestalo u Europi, i Europi se doista dogodilo barbarstvo. U vrijeme kada se govorilo o seobi naroda – od 3. do 7. stoljeća nakon Krista – sve je u Europi zapravo bilo barbarsko. I tek nakon tog vremena stvari su ponovno razvijene. Naravno da smo danas zadivljeni napretkom! Ali stvari su bile i prije. Odakle su tada došle? Tada su više-manje dolazile iz Azije! Azijci su

tada izgubili i vanjsku tehniku koju su imali. Kinezi još uvijek imaju nešto od toga. No, u samoj duhovnoj kulturi Azijci su u stvari još uvijek ispred Europljana. A ako u Europi ne možemo naći ništa bolje od onoga što Azijci imaju u duhovnoj kulturi, zašto bismo uopće trebali imati misije i slično tamo u Aziji? To uopće nije potrebno.

Širenje kulture u Aziji ima smisla samo kada Europa ima znanost duha. Ako Europa Azijatima može dati znanost duha, onda će se Azijci možda pomiriti s činjenicom da im se donosi europska tehnologija. Ali sada, zar ne, oni opažaju da Europljani ne znaju ništa osim ove tehnologije. I upravo na Azijce ostavlja veliki dojam kada, primjerice, dođu u Njemačku – kad pravi Azijat, obrazovan, učen, danas dođe u Njemačku; To se vidjelo, naprimjer, kod dobro obrazovanih kineskih učenjaka: kada dođu u Njemačku i kažete im za Goethea i Schillera – obraćaju pažnju! Da, Goethe i Schiller nisu bili tako pametni, niti toliko mudri kao stare azijske ličnosti; ali barem je postojalo nešto duhovnosti. - No, sve je to propalo i nestalo u 19. stoljeću. I danas kineski učenjak vidi Nijemca kao strašnog barbara, naprimjer. On kaže: Njemačka kultura nestala je s Goetheom i Schillerom. - Činjenica da je željeznica izumljena u 19. stoljeću ne impresionira ga. Međutim, Goetheov Faust i dalje ga se malo dojmi, samo što i dalje tvrdi da su njegove velike azijske ličnosti bile mnogo mudrije. Prije svega, Europljani bi to trebali razumjeti. Morao bi shvatiti da Azijat uopće ne mari za pojmove kao Europljani; uopće ga nije briga za to, Azijat želi slike, baš kao što su slike u samostanima Tibeta. Azijat želi slike. Te apstrakcije, ti pojmovi koje imaju Europljani, Azijat ih ne želi, ozljeđuju mu mozak, on ih ne želi.

I takav simbol, takozvana svastika – ovaj simbol je bio drevni simbol Sunca – koji je bio raširen u Aziji. Stari Azijati još se toga sjećaju. Neki ljudi iz boljševičke vlade bili su mudri, baš kao i njemački nacionalisti, da koriste ovu svastiku kao svoj simbol. To ostavlja mnogo veći dojam na Azijate od svega što čini marksizam. Marksizam se sastoji od pojmova za mišljenje; to ne impresionira ljude. Ali takav znak, to impresionira ljude. I ako ne razumijete kako pristupiti tim ljudima, ako im dođete s onim što im je potpuno strano, tada nećete postići apsolutno ništa.

Tako je i ovdje postalo očito da je u Europi prije svega važno imati duhovno znanje, znanost duha.

Možda ste također čuli da je neki Spengler objavio veliku knjigu u dva sveska – čak je održao predavanje u Baselu, kako sam čuo – knjiga Oswalda Spenglera: *'Pad Zapada'*, odnosno pad Europe i Amerike. Čovjek pokazuje kako sve što je sada tamo u smislu takozvane europske kulture mora nestati. To se pokazuje. On to smatra bolesnim, mora nestati. Pa, gospodo, mora nestati i ono što danas postoji kao vanjska kultura. Nešto novo mora se uspostaviti iznutra, iz duha. Ali izvana mora nestati. Zato je knjiga o padu Zapada. Gotovo se ništa ne može reći protiv knjige, protiv onoga što govori o padu Zapada, o onome što bi bilo nužno u vanjskom pogledu. Ali sada Spengler dolazi do onoga što vidi pozitivno, do onoga što mu je novo. I o čemu on govori gospodo? To je Pruska! Kako bi cijela Europa morala prihvatiti Pruski duh; to mora biti buduća kultura Europe, kaže Spengler.

Pa, ne znam kako je bilo u Baselu, jer ne mogu zamisliti da je moglo ostaviti veliki dojam na Švicarce da je pokazao da se s Pruskim duhom mora izaći iz ove propasti! Ali vidite da vrlo važna osoba, pametna osoba poput Spenglera, može jako dobro vidjeti: Da, ono što postoji mora propasti; ali budućnost ima brutalno nasilje. To kaže sasvim otvoreno: U budućnosti može postojati samo brutalni, moćni osvajač – tako misli.

Pa, ako je ovako nešto najraširenija knjiga danas – jer to je jedna od najraširenijih knjiga u Njemačkoj, knjiga Oswalda Spenglera – i istočnjak, Azijat, uspoređuje ono što se u njoj nalazi s njegovom vlastitom duhovnom kulturom, i mora sam sebi reći: 'Ovo je jedan od najpametnijih ljudi u Europi', a u isto vrijeme ako ima vlastito duhovno znanje, čak i snoliko, na starinski način, kaže: 'Da, kakvi su to dečki ti najpametniji Europljani? Ne mogu nam ništa donijeti!'

Gospodo, u tome je poanta. I ako se stoga postavi pitanje: Kako bi Europa mogla učiniti nešto protiv takvog silaznog trenda u Aziji? – da, jednostavno se mora reći: U Europi je slučaj da prvo moraju postići duhovnost koju su izgubili seobom naroda. U prvim kršćanskim stoljećima prava duhovna kultura zapravo je izgubljena. Jer ono što je došlo u Europu nije bilo dublje kršćanstvo, već su to bile riječi, prave riječi. To se najbolje može vidjeti iz načina na koji je Luther preveo Bibliju. Što je učinio s Biblijom? Nerazumljiva knjiga! Zato jer ne možete razumjeti što je luteranska Biblija ako ste iskreni. Možete vjerovati; ali u stvarnosti se to ne može razumjeti jer je u Europi već bilo vrijeme kada ljudi nisu znali ništa o duhu. U Bibliji je duh! Kada prevodite Bibliju morate je prevesti duhovno. No ono što sadrži njemačka luteranska Biblija, naprimjer, neshvatljivo je ako to iskreno uzmete. To je zapravo slučaj u svim područjima, s izuzetkom samog vanjskog znanja o prirodi, ali ono nas uopće ne vodi u stvarnost svijeta. A ako Europa ikada poželi učiniti nešto tamo u Aziji, onda na to pitanje moram odgovoriti: Moći će učiniti nešto samo ako se urazumi.

Pa, gospodo, sada moram na put u Pariz. Reći ću vam kada ćemo moći nastaviti.

Rasprava 4 lipnja 1924.

XVI

Jeste li mislili na nešto što bi željeli pitati?

Pitanje: *Kako nastaju zrake Sunca? Je li to supstanca? I kako to da na Zemlju padaju u luku?*

Rudolf Steiner: Ne mislite valjda da su sunčeve zrake nešto stvarno? I možda možete ići malo dalje i objasniti zašto mislite da padaju u luku.

Postavljač pitanja kaže da je čuo da ne padaju ravno na tlo već u luku.

Rudolf Steiner: Stvar je sljedeća: zrake Sunca kakve čovjek vidi zapravo nisu stvarnost; ali ako razmotrimo Sunce onakvo kakvo jest, ono zapravo nije fizička tvar, ono je zapravo duhovno i sastoji se od šupljeg prostora.

Pa, samo morate pravilno zamisliti što znači takvo izdubljivanje prostora. Ako imate bocu karbonizirane vode – već sam koristio usporedbu – tada je boca napunjena vodom i teško možete vidjeti vodu; znate da u njoj ima vode, ali vrlo jasno možete vidjeti mjehuriće koji se tamo nalaze. Ali znate: ako izlijete vodu, mjehurići isparavaju, oni su zapravo zrak. Kao zrak rjeđi su od vode. Ne vidite nešto gušće ali vidite rjeđi zrak unutra. Tako je i sa Suncem gore. Sve oko Sunca zapravo je gušće od Sunca, a Sunce je rjeđe od onog oko Sunca; tako vidite Sunce. Stoga je zabluda vjerovati da je Sunce nešto u svemiru, da tako kažemo. U prostoru zapravo nema ničega; tamo je velika rupa, baš kao i u karboniziranoj vode, gdje god ima mjehurića, ima zraka, ima šupljina.

Iz ovoga već možete vidjeti da se ne može raditi o zrakama koje izvire iz šupljine. Zrake nastaju na potpuno drugačiji način. To možete shvatiti na sljedeći način. Pretpostavimo da imate uličnu svjetiljku; u toj uličnoj svjetiljci ima svijetla. Ako sada prođete ulicom i pogledate ovaj fenjer, a večer je prilično svijetla, vidjet ćete fenjer s čvrstim, lijepim sjajem. Ali promislite: Navečer je magla, magla je posvuda - činit će vam se kao da su iz fenjera, od svijetla, dopirale zrake! Tako unutra vidite zrake. Jednostavno ne vidite zrake svijetla, inače biste trebali vidjeti zrake i kad je večer svijetla. Ali one dolaze iz nečega što je u blizini; i što je više magle, to više vidite zrake. Stoga sunčeve zrake ne vidite kao stvarnost, već kao nešto gdje kroz maglu gledate na nešto manje gusto, u prazninu. Razumijete li to?

Ali sada dalje: Ako gledate kroz maglu u daljinu, tada se objekt kojeg gledate uvijek pojavljuje na drugom mjestu od onog gdje se zapravo nalazi. Ako stojite ovdje na Zemlji i gledate kroz zrak u Sunce, koje je zapravo prazno, tada će gledajući, Sunce biti niže nego što zapravo stoji – tada će biti niže u praznini prostora. Na taj način ono što uopće nema stvarnosti izgleda kao da je iskrivljeno. Dakle, to je

stvarno samo zato jer se gleda kroz maglu. To je stvarnost u ovom slučaju. Treba se uvijek iznova čuditi kako danas fizičari bilježe stvari kao da ondje stoji Sunce i da idu zrake, dok ni Sunce ni zrake nisu vanjska fizička stvarnost. A u praznom prostoru unutra postoji nešto duhovno. I to je ono što se uvijek mora uzeti u obzir. To mogu reći o ovom pitanju.

Možda netko drugi može smisliti nešto drugo?

Pitanje: *Može li se čuti o masonstvu i njegovoj sursi?*

Rudolf Steiner: Pa vidite, gospodo, današnje masonstvo zapravo je, moglo bi se reći, samo sjena onoga što je nekad bilo. Već sam u raznim prigodama govorio o činjenici da u vrlo davna vremena ljudskog razvoja nije bilo škola kakve postoje danas, niti takvih crkava niti umjetničkih ustanova, već da je to sve bilo jedno. U starim misterijima, kako su ih zvali, postojala je škola, umjetnički institut i religija u isto vrijeme. To se tek kasnije raspalo. Možemo čak reći da se u našim srednjoeuropskim oblastima to dogodilo tek u 12. stoljeću. Samostani su nekad bili, da tako kažem, podsjetnik na stare dane. No u davna vremena bio je slučaj da su školske, crkvene i umjetničke institucije bile jedno. Bio je međutim, slučaj da se u misterijima sve što se činilo shvaćalo mnogo ozbiljnije nego se to danas shvaća, naprimjer, u našim školama, ali i u našim crkvama.

Stvar je u tome da ste se morali dugo spremati da biste učili. Danas u osnovi, možete li nešto naučiti ili ne, odlučeno je doista principom koji nema nikakve veze s učenjem. Zar ne, danas stvarno samo odlučuje može li se ili ne može prikupiti novac za dotičnu osobu! Naravno, ovo je nešto što nema veze sa sposobnostima koje osoba ima. A u stara vremena stvari su bile potpuno drugačije. Od cijelog čovječanstva odabrani su – oni su na to imali i bolji pogled nego danas – oni koji su možda bili najспособniji. Naravno, više manje svuda, jer su ljudi sebični, stvar je propala; ali izvorno je princip bio da birate one koji su imali vještine. I tek tada su imali pravo duhovno učiti – ne samo drilom i današnjim elementima učenja, već su mogli duhovno učiti.

Ovo duhovno učenje, međutim, povezano je s činjenicom da se u pripremi uči razvoj sasvim specifičnih vještina. Morate samo uzeti u obzir da kada dodirnete nešto u običnom životu, zapravo imate grub osjećaj; a najviše što ljudi danas postižu je da ponekad mogu razlikovati stvari jednu od druge svojim osjetom, da tako osjećaju stvari i razlikuju nešto kroz osjet. Ali ljudi su prilično sirovi u svom osjećaju danas – mislim, u čisto fizičkom osjećaju; razlikuju toplinu i hladnoću. U najboljem slučaju ljudi koji o tome ovise imaju finiji osjećaj. Na primjer slijepci. Postoje slijepi ljudi koji nauče osjetiti oblike slova kada prelaze preko papira. Svako slovo je pomalo urezano u papir. Ako je osjećaj u prstima fino razvijen, već možete malo osjetiti slova. To su jedini ljudi koji danas uče da nešto finije osjećaju. U pravilu, osjećaj uopće nije razvijen, ali čovjek nauči ogromno toga ako razvije osjećaj, a osobito osjećaj u vrhovima prstiju i prstima. Danas ljudi ne razlikuju hladnoću i toplinu samo po osjećaju. Da, to se danas može učiniti, jer možete očitati termometar; tada postaju vidljive suptilne razlike u toplini i hladnoći. No

termometar je tek s vremenom izumljen. Prije su ljudi imali samo svoje osjećaje. U početku su se u pripremama za misterije, osjećaji, posebno u prstima i vrhovima prstiju, posebno razvijali. I ljudi su mogli osjećati stvari na vrlo suptilan način.

Dakle, tko je u misterijima bio pripremljen razviti delikatan osjećaj? Pa, drugi ljudi nisu mogli imati tako delikatan osjećaj. Sada pretpostavimo da je negdje, na nekom mjestu, bio centar misterija. Ljudi su u stara vremena mnogo putovali; putovali su gotovo jednako kao i mi, a ponekad se začudite koliko su brzo putovali. Nisu imali željeznicu; ali putovali su jer su bili brži, jer su mogli hodati brže, bili su manje umorni, hodali malo bolje i tako dalje. I sad bi se putem sreli, takvi ljudi. Da, ako bi se takve dvije osobe srele, koje su mogle dobro osjećati, rukovale se, primijetili bi to kod druge osobe, a vi bi rekli: Prepoznaju se po finom osjećaju. To je ono što nazivate rukovanjem – rukovanjem kada bi dodirnuli drugog i shvatili bi da ima finiji osjećaj.

Sada idemo dalje, gospodo, razmislite o ovom drugom aspektu: ako je prepoznato da netko ima delikatan osjećaj, išlo bi se dalje, i naučilo još više. U stara vremena ljudi nisu pisali koliko danas pišu; čovjek je zapravo pisao vrlo rijetko i tada mu je to bilo nešto sveto. Međutim, u antici je postojala izvjesna korespondencija; ali to je bila korespondencija sa svakakvim znakovima. Također je bio slučaj da su ljudi koji nisu pripadali misterijima, stoga nisu bili mudraci, kako su ih zvali, putovali samo u malom radijusu; ne bi išli daleko. Ali učeni, mudri, mnogo su putovali. Trebali su znati ne samo sve jezike, već i sve dijalekte. Naravno, teško je, čak i ako ste sjeverni Nijemac, govoriti švicarskim dijalektom. No, za te ljude u misterijima postojali su određeni znakovi za sve stvari koje su ih zanimale, osim jezika kojim su govorili. Pravili su znakove. Naprimjer, uobičajena gesta za koju netko već ima osjećaj, razvila se dalje: 'Razumijem'; ili 'To nije nešto što mi govorite'; ili 'Dobro se razumijemo'; Znakom bi napravili križ. Tako da je postojao potpuno razvijen znakovni jezik osobito među starim mudracima, i sve što se znalo stavljalo se u takve znakove. Tako da možete vidjeti: Svi ljudi koji su tada bili u visokim školama, u misterijima, imali su određene znakove za sve. Naprimjer, recimo da su htjeli zabilježiti ove znakove. Tek tada bi ih nacrtali. Tako su nastali nacrtani znakovi.

Zanimljivo je da i danas postoje određeni zapisi koji jasno pokazuju da su nastali iz znakova. Ovo je, naprimjer, staroindijsko pismo, sanskrtsko pismo. Ovdje se posvuda vidi da je sve proizašlo iz krive i ravne crte. Krive crte: nezadovoljstvo nečim, antipatija; Ravne crte: simpatija. Samo razmislite: Netko zna da ravne crte znače suosjećanje, krive linije znače antipatiju. Sada mu želim nešto reći. I za to imam znak. On meni želi nešto reći. To u početku može biti dobro, ali kasnije se može pokazati loše. Vidite, tamo je još u redu; kasnije povlači zmijoliku crtu: tamo stvari mogu krenuti loše. I tako je čovjek imao određene znakove za sve. Ovi znakovi su bili način na koji se komuniciralo u misterijima. Dakle, imali ste rukovanje i znakove.

Pa, u tim danima ljudi su vidjeli nešto posebno u riječima. Vidite, kad ljudi danas govore riječi, zapravo nemaju pojma koje su to riječi. No i dalje se može osjetiti nešto što je već sadržano u zvukovima. Lako ćete moći osjetiti kada je netko u

posebnoj životnoj situaciji i počne: A - to ima neke veze s čuđenjem. A - slovo A je zaprepaštenje. Sada uzmite slovo R: unutra leži valjanje, rolanje, zrake: R - zračenje. A = čuđenje, R = kotrljanje, zračenje.

Sada, međutim, znamo što smo upravo rekli o sunčevim zrakama. Ali čak i ako su zrake Sunca prividne, ako nisu stvarnost: izgleda kao da struje. Zamislite, netko želi reći: Gore je nešto što baca nešto ovdje na Zemlju, što kase se ujutro pojavi, izaziva čuđenje. On izaziva čuđenje s A, ali da dolazi odozgo s R; On to izražava s RA. Da, tako su stari Egipćani zvali boga Sunca: Ra! U svakom od ovih slova postoji osjećaj, a mi smo ih složili u riječi. Tako je unutra bio osjećaj, raširen osjećaj. To je odavno zaboravljeno. Takvo nešto možete osjetiti u raznim stvarima. Uzmimo za primjer: I. Ovo je nešto kao tiha radost; čovjek se prepušta onome što doživljava, percipira: I. Zato se smijeh izražava i sa: hihi. To je lagana radost. Dakle, svako slovo ima nešto specifično. I postoji znanje pomoću kojeg se zapravo mogu oblikovati riječi, ako se razumije glasove koji se nalaze u riječima.

Reći ćete jedno, gospodo: Da, da je tako, mogao bi postojati samo jedan jezik! - U početku je među čovječanstvom postojao i jedinstven jezik; kada su se još osjećali ovi zvukovi, slova, postojao je samo jedan jezik. Kada su se ljudi razišli jezici su postali drugačiji. Ali izvorno su ljudi to osjećali, a to je ispravno podučavano u misterijama, kako osjetiti zvukove, slova, i pretvoriti ih u riječi. Stoga su u misterijima imali vlastiti jezik. Tim jezikom su svi međusobno razgovarali. Oni međusobno nisu govorili dijalektima, već su svi razumjeli ovaj jezik. Ako je jedan rekao Ra, drugi je znao da je to Sunce. Naprimjer ako netko kaže: E - samo osjetite: malo se uvlačim, to mi se ne sviđa; E = imam blagi strah, nešto poput straha! Sada uzmite L : To je kao kad nešto teče, a EL, da, to je nešto što ulazi i tjera vas da ustuknete, zbog čega se bojite. Tako se u Babilonu zvao EI = Bog. Dakle, sve se nazivalo po ovom principu. Ili uzmite Bibliju: Kad kažete: O – to je iznenađenje, iznenadno čuđenje, koje čovjek ne može nadvladati. Na A – čovjek ima osjećaj koji mu se sviđa, zaprepaštenje koje mu se sviđa; O – želi se povući; H je dah. Tako da se može reći: O = opadajuće čuđenje; H = dah; I = pokazuješ na to, sretan si zbog toga, postoji lagana radost. M to je: želiš ući u sebe. Osjećate kada izgovarate M: M – dah izlazi i osjećate kao da doslovno trčite za dahom; dakle, M je: odlazi. Sada to spojimo: EI, to smo već vidjeli, dolazi duh u vjetru, EI; O = to je sve veće čuđenje, H = dah; pa je to već finiji duh koji djeluje kao dah; I je tiha radost; M ide tamo. Tu imate Elohim, s kojim započinje Biblija; unutra imate ove zvukove. Tako da se može reći: Što su Elohimi? - Elohimi su bića u vjetru, kojih se čovjek malo boji, od kojih se malo ustukne, ali koji kroz disanje uživaju u radosti ljudi kod dolaska ljudima: Elohim. I tako se u riječima izvorno prema zvukovima, slovima, može proučiti što riječi zapravo znače. Danas ljudi više nemaju osjećaja kako je to.

Koja je množina od *Wagen* ovdje u Švicarskoj? Kažete li i ovdje *Wagen*, ili kažete *Wägen*? (Odgovor: *Die Wagen*) [Odgovor je kriv. Kaže se *Wägen* kao što Rudolf Steiner misli da bi moglo biti]. - Još se zove *Wagen*. Dakle, već je zabrljano; izvornik bi bio: *der Wagen, die Wägen*! Uvijek je to različito; na primjer imamo: *der Bruder, die Brüder*. No to je vjerojatno slučaj i u Švicarskoj! Ne kažete: *die Bruder*? Dakle: *der Bruder, die Brüder*. Ili recimo: *das Holz, die Hölzer*. Ni ovdje se ne kaže: *die*

Holzer. Das Holz, die Hölzer. Vidite, gospodo, kad se tvori množina, nastaje *Umlaut*: a postaje *ä*, u postaje *ü*, o postaje *ö*. Zašto se to događa? Da, *Umlaut* izražava da stvar postaje nejasna! Kad vidim brata, on je očito tu kao osoba; kad vidim nekoliko braće postaje nerazgovijetno, moram razlikovati jedno od drugog, a ako to ne mogu učiniti, postaje nerazgovijetno. Morate gledati jednog za drugim. Nerazgovijetnost je svuda naznačena *Umlaut-om*. Dakle, tamo gdje u riječi postoji *Umlaut*, nešto je nejasno.

Dakle, u jeziku postoji nešto po čemu se zapravo može prepoznati cijela osoba; postoji cijela osoba. I tako su ljudi također izrazili kako određena značenja leže u slovima koja su zapisana u ovim znakovima. A, je uvijek bilo čuđenje. Kad je stari Židov napisao H rekao je sebi: Tko je zadivljen zemaljskim svijetom? Životinje zapravo nisu začuđene, samo ljudi. Zato je ljudsko biće nazvao: čuđenje. Kad je zapisao svoj Alef, Hebrejsko A, to je značilo i čovjek.

Bilo je tako da je svako slovo u isto vrijeme značilo određenu stvar ili biće. Sve je to, pak, bilo poznato ljudima koji su bili u misterijima. Dakle, ako je netko putovao i susreo drugog, te su podijelili znanje, prepoznali su se po riječi. Tako da se može reći: U stara vremena bilo je tako da su se ljudi koji su nešto naučili, koji su puno znali, prepoznavali po stisku, znakovima i riječima. Da, gospodo, tada je bilo nečega u tome! Uistinu je istovremeno bilo uključeno svo znanje o znakovima, rukovanju i riječima. Jer naučivši osjećati, naučili su razlikovati stvari. Imajući znakove, oponašalo se sve što je prirodna tajna. I riječju se upoznao unutarnji čovjek. Tako da se može reći: u rukovanju su imali osjetilnu percepciju; u znaku su imali svijet prirode; i u riječi su imali ljudsko biće, njegovo unutarnje čuđenje ili skupljanje, njegovu radost i tako dalje. Dakle, imali ste čovjeka i prirodu, i reproducirali ste ih u znakovima, rukovanju i riječima.

Pa, tijekom evolucije čovječanstva, ono što je nastalo bilo je s jedne strane sveučilište a s druge strane crkva i umjetnost. To svo troje više nije razumjelo što je izvorno bilo tamo; a rukovanje, znak i riječ bili su potpuno izgubljeni. Samo oni koji su to tada primijetili razumjeli su: Munje i gromovi, ti stari mudraci imali su određenu moć jer su to znali! To je opravdana moć koju osoba ima kada nešto zna, jer to koristi bližnjima; da nitko ne zna napraviti lokomotivu, onda čovječanstvo nikada ne bi imalo lokomotivu! Dakle, ako netko nešto zna, ljudi imaju koristi od toga; to je opravdana moć. Kasnije su ljudi stekli moć kopiranjem vanjskih znakova. Kao što je ovaj ili onaj znak nekad nešto značio, a kasnije izgubio smisao, tako je sve izgubilo smisao. A onda, htio bih reći, oponašajući stare misterije, razvile su se razne stvari, u kojima stvar imate samo izvana. Što su ljudi učinili? Više nisu imali suptilni osjećaj, ali su složili znak po kojem se mogu prepoznati. Rukuju se na određeni način po čemu se zna: on pripada ovom savezu. Prepoznaju se po rukovanju. Zatim na neki način naprave znak. Znak i rukovanje različiti su ovisno o tome tko je na prvom, drugom, ili trećem stupnju. Tako se ljudi prepoznaju. Ali u tome stvarno nema ništa više od znaka identifikacije. I isto tako imaju određene riječi za svaki stupanj koje mogu izgovoriti u određenim masonskim savezima; imaju, recimo, za prvi stupanj, ako se želi znati koja je riječ - [lozinka] Jachin. Znae da je riječ Jachin

naučio u masonskoj loži, inače ne bi bio na prvom stupnju. To je samo lozinka. I zatim također napravi znak i tako dalje.

Pa, zapravo se ova vrsta masonerije razvila tek kad je sve ostalo iz misterija zaboravljeno; a oponašale su se neke stvari koje čovjek više nije razumio. Tako da kult koji je slobodno zidarstvo usvojilo masoni danas više ne razumiju; također ne razumiju znakove, pojmove i riječi, jer ne znaju o čemu se radi. Na primjer, ne znaju da kada izgovaraju riječ drugog stupnja, Boaz, da je B isto što i kuća; O je kao što sam vam rekao suzdržano čuđenje; A to je ugodno iznenađenje; S je znak za zmiju. Time ste izrazili: 'Svijet prepoznavamo kao veliku kuću koju je izgradio veliki graditelj svijeta, kojoj se čovjek mora čuditi i imati strahopoštovanje, i u kojoj postoji i zlo, zmija'. - Da, tako nešto bilo je poznato u stara vremena; u svijetlu toga gledali bi u prirodu, u svijetlu toga gledali bi u ljude. Danas, bez sumnje, u nekim masonskim društvima, oni koji imaju drugi stupanj izgovaraju riječ 'Boaz'. Isto tako, zar ne, kada su ljudi stavljali prste na zapešća u trećem razredu, tada je to doista bila spoznaja da dotična osoba ima suptilni osjećaj. Moglo se zaključiti po načinu na koji je prst bio na arteriji. To je kasnije postalo rukovanje za treći stupanj. Danas ljudi znaju samo kad netko dođe i uhvati ih za ruku na poseban način da je to mason. Dakle, u tim stvarima zapravo postoji nešto staro, časno, veliko, nešto u čemu je sva prijašnja znanost; sada je to postalo formula, ništa. Dakle, danas masonska unija ima takve stvari; ima i obrede, kult: to je iz vremena kada se sve pokazivalo u kultu, obredima, tako da bi to više dirnulo ljude. Slobodni zidari to rade i danas. U tom unutarnjem aspektu masonski redovi nemaju više nikakvo značenje.

No, mnogim je ljudima bilo užasno dosadno pridružiti se kada su uspostavljeni ovakvi savezi; jer se to izrodilo u glupost. Trebalo je nešto što bi se opet ulilo u masoneriju. Do toga je došlo jer u slobodni zidari postali više-manje politički ili pak širili više-manje vjersko prosvjetiteljsko učenje. Neprosvjetljenom rimskom doktrinom upravljao je Rim. Učenje koje se suočilo s Rimom postalo je masonerija. Stoga su Rim, rimski kult i masonerija najveći protivnici. To više nema veze s onim što su kult, znakovi, rukovanje i riječ bili slobodnim zidarima; to je nešto što je dodano. U Francuskoj se savez nije zvao savez već 'Orient de France' jer je sve preuzeto s Orijenta - 'Grand Orient de France', odnosno veliko francusko udruženje slobodnih zidara. Ostalo, znak, rukovanje i riječ, to je samo zato da se ljudi drže zajedno, tako se prepoznaju. Zajednički kult je mjesto okupljanja pod posebno svečanim okolnostima; Kao što se ostali okupljaju u crkvi, tako se i ovi masoni okupljaju pod ceremonijama izvedenim iz drevnih misterija. To ljude drži na okupu.

Posebno je bilo u Italiji u određeno vrijeme kada su nastajala tajna politička društva, običaj da se pod određenim ceremonijama, znakovima i rukovanjima međusobno prepoznaju i okupljaju. Političke lige i politička udruženja uvijek su se povezivali s tim drevnim znanjem o misterijima. I danas je vrlo čudno: ako danas, naprimjer, odete u određene poljske i austrijske regije, pronaći ćete plakate; na tim plakatima postoje čudni znakovi i čudna slova koja se zatim kombiniraju u riječi; u početku se ne zna što ovaj plakat znači – ali takav plakat, koji je postavljen posvuda u poljskim i austrijskim regijama, vanjski je znak unije koju su među mladima formirale određeni nacionalistički elementi. Iste se stvari rade i ovdje. To je zapravo

rašireno i ljudi vrlo dobro znaju da znak ima i određenu moć. Postoje udruge, naprimjer, Deutschvölkischen, koje imaju stari indijski simbol: dvije isprepletene zmije ili, ako želite, kotač koji je pretvoren u kukasti križ. Oni to danas nose kao značku. Mnogo ćete puta čuti da je svastika ponovno prihvaćena kao simbol za određene šovinističke etničke skupine. To je zato jer to ima tradiciju: kroz takve znakove stari su izražavali svoju moć. I uvijek je tako bilo u ogromnoj mjeri sa slobodnim zidarima. Masonska udruga zapravo je tu da drži određene ljude na okupu, a to čini kroz obred, znak, rukovanje i riječ. A zatim se slijede tajni ciljevi među onima koji su ujedinjeni pod tim kultom, znakom, rukovanjem i riječju. Naravno, tajni ciljevi mogu se slijediti samo ako nisu svima poznati; pa je tako i sa unijom slobodnih zidara koja često slijedi političke ili kulturne ciljeve i slično.

Ali sada možete reći još jednu stvar, gospodo. Vidite, ljudi koji su u masonskim ložama nikako nisu izazvani za to, već ponekad imaju najbolje i najplemenitije namjere; oni su samo mišljenja da ne postoji drugi način osim kroz takve saveze pridobiti ljude za nešto takvo, pa većina masonskih unija ima praksu prakticiranja milosrđa u velikim razmjerima. Lijepo je prakticirati dobročinstvo i humanost. To je također nešto što se ovim sporazumima uvelike provodi. Stoga nije ni čudo kada slobodni zidari uvijek mogu istaknuti da masonske lože doniraju i pokreću izvanredno mnogo humanih i dobrotvornih stvari. Samo si morate reći: U današnje vrijeme takve stvari više nisu ispravne. Jer, točno, koje su glavne stvari koje ne smijemo prihvatiti u takvim odnosima? Moramo odbiti segregaciju. Zbog toga nastaje duhovna aristokracija koja ne bi trebala postojati. A demokratsko načelo koje mora sve više dolaziti do izražaja, zapravo je sasvim suprotno uniji slobodnih zidara, kao i zatvorenom svećenstvu. Tako da se može reći: Već je slučaj da oni koji danas mogu razumjeti što je sadržano u nekim masonskim obredima za prvi, drugi i treći stupanj, mogu vidjeti ono što sami masoni često ne razumiju, pa se često vraćaju vrlo staroj mudrosti; ali to nije od velike važnosti. Od velike je važnosti da danas postoje mnogi politički ili drugi društveni dobrotvorni pothvati u mnogim masonskim udrugama i savezima. No katolička crkva i masoni bore se međusobno na nož. No to se pokazalo tek s vremenom.

Pa, naravno, vrlo je lako krivo procijeniti takve stvari. I to se također dogodilo. Slobodni zidari nose određenu odjeću u svojim ceremonijama; Naprimjer, imaju pregaču od janjeće kože, janječju pregaču. Neki su rekli: Slobodno zidarstvo nije ništa nego igrokaz zidarskog zanata, jer zidar ima pregaču. Ali to nije istina. A pregača koja se tamo nalazi, apsolutno postoji – i uvijek je izvorno bila izrađena od janjeće kože – kako bi se pokazalo da netko u tim savezima ne bi trebao biti čovjek strasti; pa genitalije trebaju biti prekrivene njegovom pregačom i to je njegov znak. Dakle radilo se o nečemu što je u znakovima izražavalo ljudski karakter. Tako je i s puno znakova koji se također nalaze u odjeći.

Također postoje i viši stupnjevi gdje se nose vrlo svećeničke haljine; sve pojedinačno nešto znači. Naprimjer, rekao sam vam da čovjek osim fizičkog ima i etersko tijelo. I kao što svećenik ima bijelu lanenu haljinu, odjeću nalik košulji za izražavanje eterskog tijela, tako i određeni visoki stupnjevi slobodnih zidara također

imaju takvu odjeću, a za astralno tijelo – obojeno – imate togu, gornja odjeća; to izražava sve to. A kaput, koji je tada bio spojen s kacigom, izražavao je moć 'Ja'.

Sve te stvari vode natrag u stare običaje koji su imali stvarno značenje i značaj, ali su danas izgubili smisao. Ako netko voli masonstvo, onda ono što sam rekao ne bi trebao tretirati kao nešto pogrdno. Samo sam htio kazati kako jest. Naravno da može postojati masonski red koji ujedinjuje izvanredno dobre ljude i tako dalje. I u današnje vrijeme takvo nešto može postati posebno važno. Zaista, ono što ljudi danas uglavnom nauče kad postanu liječnik ili odvjetnik – da, to mu dira srce. I zato mnogi odvjetnici i liječnici još uvijek postaju slobodni zidari, jer tada imaju barem stare ceremonije i nešto o čemu više ne mogu mnogo razmišljati, ali što je ipak nešto: znak, rukovanje i riječ, što, međutim, ukazuje na to da čovjek ne živi samo u vanjskim materijalnim uvjetima.

To sam vam htio reći. Ima li još nešto što biste htjeli pitati?

Pitanje: *U Americi postoji nešto što se zove 'Ku Klux Klan'. Što je s tim? Možemo li čuti nešto od gospodina Doktora o tome što to znači? O tome se stalno čita.*

Rudolf Steiner: Da, vidite, Ku Klux Klan, to je jedan od najnovijih izuma na ovom polju i izum koji treba shvatiti ozbiljnije nego se to inače uzima. Znae, gospodo, da je prije samo nekoliko desetljeća zapravo bilo entuzijazma za određeni kozmopolitizam. Danas je još uvijek tu, naravno, među radnicima, među socijaldemokratima – to su međunarodni elementi – ali u građanskim krugovima i u drugim krugovima nacionalizam je snažan, a raspoloženje za nacionalizam je jako. I sjetit ćete se da su oni ljudi koji su stajali iza Woodrow Wilsona – on je sam bio neka vrsta slamnatog čovjeka – zapravo računali na ovaj nacionalizam, htjeli su posvuda nacionalne države, posvuda su htjeli potaknuti nacionalizam i tako dalje. Da, o tome možete imati svoje mišljenje! Ali sada postoje ljudi koji danas svugdje razvijaju tendenciju da nacionalizam dovedu do krajnosti, i tako je u Americi nastao Ku Klux Klan. Oni rade takvim sredstvima kao što su, naprimjer, znakovi u smislu u kojem sam to rekao.

Ako se sada ponovno usredotočimo na takve veze, onda moramo znati da znakovi imaju i određenu moć hipnotiziranja. Znae, kad imate kokoš [nacrtano je], pustite ovu kokoš da kljunom udari o tlo, a odatle povučete kredom liniju, kokoš trči za linijom! Hipnotizirana je, slijedi liniju! Kljun morate otvoriti samo na početku, a zatim trči za crtom jer je hipnotizirana. Dakle, svaki znak – ne samo ravna linija za kokoš – ima značenje, određeno hipnotičko značenje, ako ga postavite. I koristite se određene tajne veze kako bi odabrali upravo one znakove kroz koje zavaraju drugu osobu, uspavaju je, tako da ona ne posjeduje svoju moć prosuđivanja. Takva sredstva iznad svega koriste tajna društva. U Americi to uključuje Ku Klux Klan. Sada je Ku Klux Klan opasan iz razloga što takve veze ne ciljaju samo na jedan narod, već žele nacionalističko načelo posvuda. Nitko ne može reći: Ku Klux Klan samo treba ostati američka institucija jer posebno želi promicati američki nacionalizam. - Ovo ne govori pristaša Ku Klux Klana; umjesto toga kaže: Treba

promicati nacionalizam općenito, to jest u Mađarskoj, u Njemačkoj, u Francuskoj. - Krasno! Njemu nije bitan amerikanizam, on nije domoljub, ali on u tom naboju za nacionalizam vidi nešto što, kada tako djeluje zajedno u najrazličitijim narodima, tada utječe na ono što želi postići: naime dovesti ljudi u apsolutni kaos. On to želi: želi sve dovesti u kaos! To je čisti bijes uništenja iznutra. Tako je Ku Klux Klan posebno opasan jer se može proširiti u sve zemlje. I ne možete reći da ako se želi proširiti ovdje u Švicarskoj, da je to američka institucija, već nacionalna švicarska institucija.

I takvi su, u osnovi, bili masonski savezi; bili su međunarodni, ali uvijek nacionalistički za pojedine zemlje. No, nije im bilo mnogo stalo do toga; učinili su to više jer su željeli sudjelovati u onome što je u vanjskom svijetu. I sada se može reći: No, nisu li ti ljudi stvarno ljudi koji žele ohrabriti nešto poput apsolutno nacionalističkog principa i koji žele sve uništiti? Ni to ne možete reći. Naravno, ako pitate, to znači: Naravno da se ne slažete s takvim stvarima. - Ali ljudi si govore: Danas je sve tako pokvareno – vođe to govore jedni drugima s ostalima koji trče za njima – to ostalima nije važno, tako da uopće nema smisla brinuti se o stvarima koje danas postoje. 'Prvo treba tretirati čovječanstvo kao zbijenu masu. Onda će ljudi opet doći k sebi, onda će opet naučiti nešto pristojno'. Dakle, ti ljudi imaju ideju, a posebno Ku Klux Klan ima ideju na tu temu.

Mislite da ne?

Ispitivač: *Doista! Ali to je smiješno!*

Rudolf Steiner: Vidite, puno je smiješnih stvari u kulturalnom životu, a već smo spominjali stvari koje su izgledale smiješno. No smiješno je ponekad prilično opasno. Čini se čudno, ali ponekad je izuzetno opasno.

Pa, gospodo, sutra moram na još jedno putovanje – u Breslau – tijekom dana. Zatim ću vam reći kada ćemo imati sljedećih sat vremena.

Rasprava 25 lipnja 1924.

XVII

Dobro jutro, gospodo. Možda ste mislili o nečemu tijekom ove malo duže pauze – neko posebno pitanje?

Pitanje: *U vezi prirode različitih hijerarhija i njihov utjecaj na čovječanstvo?*

Rudolf Steiner: To će mislim, biti malo teže za one od vas koji su prvi puta ovdje; nije lako jer morate znati neke stvari o kojima smo raspravljali ranije. Ali ipak ću uzeti u obzir temu i pokušati je učiniti što jednostavnijom.

Vidite, ako pogledate čovjeka dok stoji i hoda po Zemlji, čovjek zapravo ima sva carstva prirode u sebi. Prije svega, čovjek u sebi ima životinjsko carstvo; u određenom smislu također je organiziran na životinjskoj osnovi. To možete vidjeti iz činjenice da ljudi imaju, recimo, naprimjer, bedrene kosti ili nadlakticu, koje se na sličan način nalaze kod viših životinja; ali ako se može dobro vidjeti stvar, nalazite da je kod nižih životinja povezana ili slično. I sve do ribe možete otprilike vidjeti ono što bi odgovaralo ljudskoj kosti u ribi. Isto što se može reći za koštani sustav može se reći i za mišićni sustav, uključujući unutarne organe. Kod ljudi nalazimo želudac – na odgovarajući način želudac nalazimo i kod životinja. Ukratko, ono što je u životinjskom carstvu nalazi se i u ljudskom tijelu.

To je dovelo do činjenice da su, prema materijalističkom gledištu, na čovjeka gledali samo kako na visoko razvijenu životinju. Ali on to nije; Umjesto toga, ljudi razvijaju tri stvari koje životinja ne može razviti iz svog organizma. Jedna stvar je da čovjek nauči hodati uspravno. Ako samo pogledate one životinje koje nauče hodati na pola puta uspravno, vidjet ćete značajnu razliku između njih i ljudi. Kod životinja koje ovako hodaju uspravno, naprimjer klokana, vidjet ćete kako prednji udovi, s kojima ne hoda, ostaju zakržljali. Prednji udovi klokana nisu stvoreni za slobodnu manipulaciju. A s majmunom sigurno ne možemo reći da je u tom pogledu sličan čovjeku; jer kad se penje uz drveće, on ne hoda već se penje. On zapravo ima četiri ruke, nema dvije noge i dvije ruke. Noge su mu u obliku ruku; on se penje. Uspravan hod prva je stvar po kojoj se ljudi razlikuju od životinja.

Druga stvar koja razlikuje ljude od životinja je znanje jezika. A sposobnost govora povezana je s uspravnim hodanjem. Stoga ćete vidjeti da tamo gdje životinja ima nešto slično sposobnosti govora – pas, koji je relativno inteligentna životinja, to nema, ali papiga, naprimjer, to ima, da je malo uspravna. Vidjet ćete da se životinja tada uspravlja. Govor je potpuno povezan s tom uspravnošću.

I treće je slobodna volja, do koje životinja ne može doći, već je životinja ovisna o svojim unutarnjim procesima. Dakle, to su stvari koje čine cjelokupnu unutarnju organizaciju ljudi, čineći je ljudskom.

Rudolf Steiner - Povijest čovječanstva i svjetonazori civiliziranih naroda

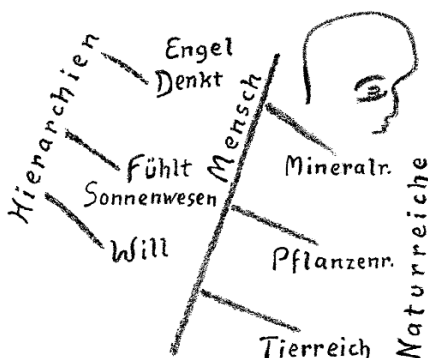
Ali čovjek još uvijek nosi zvijer u sebi. On ima ovo životinjsko carstvo u sebi.

Druga stvar koju čovjek ima u sebi je biljno carstvo. Što čovjek može učiniti noseći u sebi životinjsko carstvo? Vidite, životinje osjećaju – osjećaju i ljudi; biljka ne osjeća. Istina je da čudna sadašnja znanost – to sam već spomenuo ovdje – ima predodžbu da biljka može osjećati, zato jer postoji biljka takozvana Venerina muholovka, naprimjer: Ako se kukac približi, tada, kada je kukac sletio, zatvara listove i proždire kukca. To je vrlo zanimljiv fenomen. Ali kad netko kaže: Ova biljka, Venerina muholovka, može osjetiti kukca, tj. percipirati, kad joj se približi – to je jednako besmislica kao i kad netko kaže: Tako mala stvarčica koju pripremam tako da se zatvori kada se miš približi – mišolovka, također bi trebala imati osjećaj da je miš ušao! Dakle, nismo daleko od takvih znanstvenih mišljenja, ona su obična besmislica. Biljke ne osjećaju. Biljke se ni ne kreću slobodno.

Dakle, ono što je osjećaj i pokret u čovjeku, to ima zajedničko sa životinjom; tu nosi zvijer u sebi. Čovjek je tek kad može inteligentno razmišljati – što životinja ne može. Nadalje, čovjek u sebi nosi biljno carstvo, cijelo biljno carstvo. Biljke se ne miču, ali rastu. Biljke ne osjećaju, ali se hrane. Čovjek raste i također se hrani. To je ono što biljno carstvo čini u njemu. Ovu biljnu snagu čovjek također nosi u sebi. Nosi je sa sobom i kada spava. Ostavlja životinjsko sa strane dok spava, jer ne osjeća i ne miče se osim ako ne hoda noću, a to se temelji na abnormalnom razvoju; ne otpušta moć kretanja potpuno, tada mu je loše. No, u normalnom stanju ljudi ne hodaju uokolo u snu a niti ne osjećaju. Kada bi trebao osjećati, probudi se. Ne može zaspati. Čak i u snu, čovjek nosi biće biljke u sebi.

I mineralnu esenciju, gospodo, također nosimo u sebi; nalazi se u našim kostima, naprimjer. Ona su malo živa, ali sadrže beživotnost kalcij karbonata. Mi u sebi nosimo mineralno carstvo. Čak imamo i moždani pijesak u mozgu. To je mineralno. U sebi također nosimo mineralno carstvo. - Tako nosimo životinjsko carstvo, nosimo biljno carstvo, nosimo mineralno carstvo, u sebi.

Ali tu kod ljudi nije kraj. Kad bi ljudsko biće u sebi imalo samo mineral, biljku i životinju, bilo bi poput životinje, trčalo bi kao životinja, jer životinja u sebi nosi mineral, biljku i životinju. Naravno, čovjek nije u srodstvu samo s ta tri područja prirode koja su vidljiva, već je povezan i s drugim područjima.

Slika 6

Sada vam želim ovo skicirati. Zamislite samo da je ovo ljudsko biće [vidi crtež]; Sada je povezan s mineralnim carstvom, biljnim carstvom, životinjskim carstvom. Ali to je čovjek. Možete reći: Pa, životinje se mogu pripitomiti. Tako je; ali jeste li ikada vidjeli vola ukroćenog od vola? ili konja od konja? Životinje, čak i ako su pripitomljene, stječu određene sposobnosti koje se mogu samo izdaleka usporediti s ljudskim sposobnostima, samo ih ljudi moraju pripitomiti! Nije li istina, pseća škola u kojoj se psi sami podučavaju i od divljih pasa prave pitome pse, to ne postoji; ljudi moraju intervenirati. Pa čak i ako ste mislili da se s materijalistima možete sve složiti, samo ste morali nastaviti s vlastitim tijekom misli – možete im sve priznati, i ako hoćete netko bi mogao reći: čovjek kakav je sada, izvorno je bio životinja i bio je pripitomljen – ali u tom slučaju nije mogao sebe pripitomiti! To nije moguće, jer bi u protivnom pas mogao ukrotiti psa. Dakle, izvorno je netko morao biti tamo – možda je sada negdje drugdje – ali ipak su izvorno tamo morala biti bića koja su čovjeka dovela do njegove sadašnje visine. I ta bića ne mogu pripadati trima područjima prirode. Jer ako sada zamislite da vas je pripitomila žirafa, od vas napravila čovjeka, da ste u djetinjstvu još uvijek bili poput male životinje: to bi moglo biti jednako kao i da vas je hrast pripitomio. Najviše to vjeruju članovi Njemačkog nacionalnog fronta koji pretpostavljaju da je hrast, sveti hrast, ukrotio ljude. I vidite, minerali još i manje. Gorski kristal je lijep, ali zasigurno ne može pripitomiti ljude. Mora da su postojala druga bića i druge oblasti.

Vidite, u čovjeku je doista sve pozvano na više. Životinja ima sposobnost da ima ideje, ali ne razmišlja. Ideje se stvaraju u životinjama. Ali životinja nema tu aktivnost mišljenja. Čovjek ima aktivnost mišljenja. Tako čovjek može, naprimjer, imati cirkulaciju krvi iz životinjskog svijeta, ali ne može imati svoj organ za mišljenje iz životinjskog svijeta. Tako da se može reći: čovjek misli, osjeća, želi. Sve se to događa na slobodan način. A to je sve drugačije jer je čovjek uspravno i govoreće biće.

Zamislite kako biste morali htjeti biti drugačiji, kako bi sve bilo drugačije kada biste puzali na sve četiri kao što ste to činili u prvoj godini života; tada bi svi ljudski impulsi volje bili drugačiji. I ne biste uopće razmišljali. I kao što se stvari koje nosimo u fizičkom tijelu povezuju s tri područja prirode, tako se mišljenje, osjećanje i volja povezuju s tri druga područja, s nadosjetilnim i nevidljivim područjima. Za sve morate imati imena. Baš kao što minerale, biljke i životinje nazivamo carstvima prirode, tako nazivamo ona carstva koja uzrokuju da ljudi misle, osjećaju i imaju htijenje na takav način da su slobodni, upravo hijerarhije. Tako da ovdje imamo: carstva prirode, kroz koja čovjek strši u prirodi; i ovdje imamo: hijerarhije. Vidite, kao što čovjek poseže u tri carstva prirode, on također poseže u tri duhovna carstva. Svojim mišljenjem seže u hijerarhiju – pa, vidite, danas za to nema imena. Budući da materijalizam ne uzima u obzir ovu stvar, za nju još uvijek nema imena: pa moramo imenovati starim imenima: *Angeli*, *anđeli*. Odmah vas osuđuju kao praznovjernog. Svakako, danas više nemamo pravu mogućnost pronalaženja imena u jeziku jer su ljudi izgubili sposobnost osjećanja zvukova; jezici su se mogli formirati samo dok su ljudi još mogli osjećati nešto o zvukovima. Danas svi govore o

lopti ('Ball'), padu, snazi; Posvuda postoji A, u svakoj od ovih riječi postoji A. Ali što je A? A je izraz osjećaja! Pomislite da ste odjednom vidjeli da je netko otvorio prozor izvana i pogledao unutra da vidi što se radi: pošto se to sada ne bi trebalo dogoditi, bili biste zapanjeni; vjerojatno bi veliki dio vas s Ah! izrazio čuđenje ako mu ne bi bilo neugodno to učiniti. A je uvijek izraz čuđenja. Dakle, svako slovo je izraz nečega. A kad kažem 'Lopta', trebam A jer sam zadivljen čudnim načinom na koji se ponaša kada je bacim; ili ako je to plesna lopta zadivljen sam kako se vrti! No, ljudi se postupno navikavaju na to, pa se uopće više ne čude; mogli ste je nazvati i 'Bull' i 'Bill', a više ne 'Ball'. - Uzmimo 'Pad'. Ako netko negdje padne, također možete reći: Ah! - A druga stvar koja je značajna nalazi se upravo unutar P. 'Sila': kad netko primjeni silu koja je unutra; Ah: gdje god postoji čuđenje, A je tu.

I promislite: mislite da se vaše mišljenje odvija u vašoj glavi. Ali ako biste odjednom shvatili da vaše mišljenje uključuje duhovne entitete, baš kao što na Zemlji moraju postojati životinje da bi vi imali osjećaje i senzacije, tada biste se također začudili. I da bi izrazili to čuđenje, morali bi imali riječ koja sadrži A. Tako biste i ova misaona bića koja su se nekad zvala Angeloi, mogli nazvati slovom A, i koristili bi slovo koje na neki način izražava moć razmišljanja: L. A snagu koja je djelatna mogli bi nazvati B. Riječ 'ALB', koja se već koristila za nešto duhovno, jednako bi bila znak za ova bića koja imaju veze s mišljenjem, a ne samo za noćne more, jer je to patološko. Dakle, hijerarhije su oblasti u koje se čovjek proteže, koje nosi u sebi, baš kao što u sebi nosi oblasti prirode; a ta bića, koja su nazvana ALB ili anđeli, ona su koja imaju veze s mišljenjem.

S druge strane, ljudska bića imaju vezu s animalnom prirodom. Što, životinjska bića? Pa, vidite, ako ste malo pažljivi, ako se odmah ne divite kada se govori o duhovnom, ako prihvatite da se o stvarima duha može govoriti, tada se nađe prilično toga – čak i ako se ne može vršiti duhovno istraživanje s nečim kao što je antropozofija. Zamislite samo na trenutak da ako želite osjećati, morate imati određenu toplinu u sebi! Žaba se osjeća mnogo manje živahno od čovjeka jer nema tako toplu krv; da bi osjetili stvarno treba imati toplinu u sebi. Ali toplina koju imate u sebi dolazi od Sunca! I tako se može reći: Osjećaj je također povezan sa Suncem – samo duhovno. Fizička toplina povezana je s fizičkim Suncem, osjećaj koji je povezan s fizičkom toplinom povezan je s duhovnim Suncem. Ova druga hijerarhija koja ima veze s osjećajem, živi na Suncu. Može se apsolutno doći do zaključka, ako niste pali na mozak, što je danas mnogo ljudi – osobito znanstvenika – dolazite do zaključka: Druga hijerarhija su bića Sunca. A budući da se Sunce vani otkriva samo u svjetlu i toplini – nitko ne poznaje unutrašnjost Sunca, jer da su fizičari zaista došli do Sunca, bili bi prilično zapanjeni što Sunce ne izgleda kako obično oni pretpostavljaju! – promislite: Sunce je užarena kugla plina. Nije uopće; zapravo se ne sastoji ni od čega osim usisnih sila; šuplje je, čak nije ni prazno, već usisava. Možemo reći da se izvana otkriva kao svjetlost, kao toplina; bića koja su tamo na grčkom su se nazivala 'bića otkrivenja'. Gdje god se još znalo o tim stvarima – jer je stara instinktivna znanost još uvijek bila pametnija nego smo mi danas – ta bića koja se otkrivaju na Suncu nazivana su Exusiai-Eksuziji; možemo reći i bića Sunca. Moramo samo znati da kada se govori o osjećaju, ulazi se u područje bića Sunca. Baš

kao što kad kažem: čovjek u sebi ima snage rasta i hranjenja, to jest, biljno carstvo, tako moram reći: Čovjek u sebi ima snage osjećaja, to jest, snage duhovne oblasti Sunca, druge hijerarhije.

I treća stvar je Prva hijerarhija, koja ima veze s čovjekovom voljom, tu je čovjek najjači, ne samo da se kreće već izvršava svoja djela. To se odnosi na ona bića koja su duhovno izvan cijelog svijeta i koja su općenito najviše duhovna bića koja možemo upoznati. Ponovno ih nazivamo grčkim ili hebrejskim imenima, jer još nemamo Njemačke ili općenito nemamo izraza u jeziku: Prijestolja, Kerubini, Serafini. To je vrhovna oblast.

Dakle postoje tri oblasti u duhovnom, kao što postoje tri oblasti u prirodi. Baš kao što čovjek ima veze s tri oblasti prirode, također ima veze s tri oblasti duhovnog.

Sada ćete reći: 'Pa, mogu to vjerovati ili ne, jer te tri oblasti nisu vidljive, ne opažaju se'. Da, ali gospodo, upoznao sam ljude koji su tražili da im se objasni da postoji zrak! Nisu vjerovali da ima zraka. Kada kažem: Postoji ploča, on to vjeruje, jer kad ode tamo naletiti na ploču, ili ako gleda očima vidi ploču, ali na zrak ne naleti. Pogleda i kaže: Nema tu ništa. Ipak, svi već danas priznaju zrak. On je upravo tu. Tako će doći i to da ljudi priznaju duhovno. Danas ljudi još uvijek govore: Pa, duhovnog nema – kao što su poljoprivrednici ranije rekli: zraka nema. - U mojoj domovini seljaci su govorili: Zraka uopće nema – to govore samo velike glave u gradu koje žele biti tako pametne; može se proći kroz to, nema se kroz što proći! - Ali to je bilo davno. Danas poljoprivrednici već znaju da ima zraka. Danas, međutim, najinteligentniji ljudi još ne znaju da postoje duhovna bića! Ali oni će to u jednom trenutku priznati, jer inače ne mogu objasniti neke stvari koje se moraju objasniti.

Ako danas netko kaže: U svemu što postoji kao priroda, nema duha; priroda sadrži sve što poznaje prirodna znanost inače nema ničega više – da, tko god to kaže, gospodo, to je kao da ondje leži mrtvac, leš, ja dolazim i kažem: 'Lijenčino, zašto ne ustaneš i kreneš!' - Pokušavam mu dati do znanja da ne bi trebao biti tako lijen i da ustane. Da, u tom slučaju ne razumijem jer vjerujem da je unutra živa osoba. I to je tako: Sve što prirodoslovac može pronaći tamo, ne nalazi u živima, to nalazi u mrtvima. Izvan prirode također svugdje pronalazi mrtvo, ali ne nalazi ono što je živo. Ono duhovno na ovaj način ne nalazi, ali ipak je tu.

Dakle, to sam htio reći u odgovoru na ovo pitanje koje je postavljeno u vezi hijerarhija.

Gospodin Burle: *Gospodin Doktor je u prethodnim predavanjima govorio o poznavanju znanosti duha od starih naroda. To je danas izgubljeno za čovječanstvo. Može li nam gospodin Doktor objasniti zašto je do toga došlo? Je li za to kriv samo materijalizam?*

Rudolf Steiner: Zašto je staro znanje nestalo? Da, vidite gospodo, to je vrlo čudna činjenica. Ne onako kako mi danas imamo znanje, već u umjetničkom, poetskom, u pjesničkom obliku drevni ljudi, naši preci, imali su veliko znanje o

iskonskim vremenima, a to je znanje, kako gospodin Burle kaže, za čovječanstvo izgubljeno. Sada se možemo pitati što je uzrokovalo gubitak tog znanja. Naravno da ne možemo reći da je materijalizam kriv, jer da svi ljudi imaju danas staro znanje, materijalizam ne bi nastao. Upravo zato što je staro znanje izgubljeno i ljudi su duhovno osakaćeni, imamo materijalizam. Dakle, materijalizam dolazi od gubitka starog znanja – ne može se reći da je gubitak starog znanja posljedica širenja materijalizma. Pa, što je zapravo uzrokovalo da staro znanje nestane?

Da, gospodo, to dolazi iz činjenice da se čovječanstvo razvija. Naravno, možete secirati osobu koja je sada tu; ako umre, možete je secirati. Možete steći znanje o načinu na koji su ljudi danas građeni. Najviše što imamo od davnina je u Egiptu, mumije, o kojima smo nedavno govorili; samo one su potpuno balzamirane, tako da se više ne mogu secirati. Dakle, kako je čovjek izgledao u prijašnjim vremenima, posebno u doba kada je bio finije građen, sada se u to ne može znanstveno prodrijeti; tamo se mora prodrijeti duhovnim istraživanjem. I onda dolazite do zaključka da u stara vremena ljudi nisu bili ono što su danas.

Bilo je vrijeme na Zemlji kada ljudi nisu imali tako jake kosti kao mi danas; tada su ljudi imali kosti kakve danas imaju samo rahitična djeca, koja imaju meke kosti, imaju okserice ili ikserice i općenito su slabi. Možete vidjeti da mogu postojati meke kosti, jer ih ima i danas kod hrskavičnih riba. Kostii su mekane poput hrskavice. Ljudi su nekad imali takve kosti, jer je ljudski kostur nekad bio mekan. Sada ćete reći: Ali ljudi su morali hodati okolo s iksericama ili oksericama, i sve je moralo biti iskrivljeno jer su kosti mekane!

To bi naravno bio slučaj da je zrak na našoj Zemlji uvijek bio kakav je danas. Ali to nije bilo tako; zrak je u stara vremena bio mnogo gušći. Sada je postao mnogo mršaviji. Zrak je u davna vremena sadržavao mnogo više vode nego danas. Također je sadržavao mnogo ugljičnog dioksida. Cijeli zrak je bio gušći. - Sada dolazite do zaključka da su ljudi tada mogli živjeti sa svojim mekim kostima; danas moramo imati ovakve kosti jer nas zrak više ne nosi. Gusti zrak nosi ljude. Šetnja u stara vremena mnogo je više nalikovala plivanju nego danas. Današnje hodanje nešto je užasno mehaničko: stavljamo jednu nogu – mora biti uspravna poput stupa – stavljamo drugu nogu. U prapovijesti ljudi nisu hodali ovako, već su osjećali zrak koji sadrži vodu, baš kao što se netko dopušta nositi u vodi; tu su mogli imati svoje meke kosti. Ali kad se zrak ondje prorijedio – a već se iz vanjske znanosti može znati da je zrak postao tanji – tada su tvrde kosti dobile smisao; tek tada su nastale tvrde kosti. Naravno, kad je ugljični dioksid bio vani, zrak ga je sadržavao; danas u sebi nosimo ugljični dioksid; zbog čega su kosti postale tvrde. Tako su stvari povezane.

No, kad kosti postanu tvrde, i druge stvari u čovjeku postanu tvrde, pa je čovjek koji je imao mekše kosti imao i mnogo mekšu moždanu tvar. Općenito, lubanja, glava čovjeka, bila je sasvim drugačije oblikovana u to doba. Vidite, bila je više oblikovana kao današnje vodene glave. To je tada bilo lijepo, danas više nije lijepo. I zadržavali su svoju glavu na način kao što je malo dijete još uvijek i danas ima u maternici, mekani mozak je izbačen u prednji dio lubanje. Kod ljudi je sve bilo mekše.

Pa, gospodo, ako je čovjek bio mekši, njegove su duševne sposobnosti također bile različite. S mekim mozgom možete misliti mnogo više duhovno nego s tvrdim mozgom. Stari su to još uvijek osjećali; osobu koja samo može misliti isto i malo toga prihvaća pa stoga uvijek tvrdoglavo ostaje pri svome, nazivali su 'debela lubanja'. Taj osjećaj već implicira da se zapravo može bolje razmišljati, imati bolje ideje, ako se ima mekan mozak. Prapovijesni ljudi tako su imali mekan mozak.

Ali ti su primitivni ljudi imali još nešto. Zaista možemo reći: kad se dijete rodi, njegova lubanja s mekim mozgom, pa čak i mekim kostima i dalje su slične – kosti nisu tako snažne, a mozak je vrlo sličan onom u prapovijesnog čovjeka. Ali sjednite ili spustite dijete: ono se ne može pomaknuti, ne može se hraniti i slično, ne može ništa učiniti! Za to su se morala pobrinuti viša bića dok su ljudi još imali ovaj mekani mozak. Rezultat toga je bio da ljudi u to vrijeme nisu imali slobodu, nisu imali slobodnu volju. Ti su ljudi imali veliku mudrost, ali uopće nisu imali slobodnu volju. No, u ljudskom razvoju postupno se javlja ljudska volja. Da bi se to dogodilo, kosti i mozak moraju otvrdnuti. No s otvrdnjavanjem staro znanje nestaje. Ne bismo postali slobodni ljudi da nismo postali 'debele lubanje', tvrdoglave, lubanje tvrdog mozga. Ali tome dugujemo svoju slobodu. I propast starog znanja ide ruku pod ruku sa slobodom. To je to. Je li razumljivo? (Odgovor: Da!) Dolazi sa slobodom!

Međutim, iako su ljudi s jedne strane osvojili slobodu, izgubili su staro znanje i podlegli materijalizmu. No, materijalizam nije istinit. Stoga se moramo vratiti duhovnom znanju, iako danas imamo gušći mozak od primitivnih ljudi. To možemo učiniti samo putem antropozofske znanosti duha, koja dolazi do znanja koje je neovisno o tijelu, koje se poznaje samo s dušom. Stari ljudi su svoje znanje stjecali kroz činjenicu da im je mozak bio mekši, odnosno više nalik duši; a mi imamo naš materijalizam jer nam je mozak postao tvrd, dušu više ne prihvaća. Sada duhovno znanje moramo stjecati samo s dušom, koju mozak ne apsorbira. To je uloga znanosti duha. Ponovno se vraćamo duhovnom znanju. Ali sada živimo u vremenu kada je čovječanstvo slobodu kupilo materijalizmom. Stoga se ne može reći da je materijalizam, ako je i neistinit, loš. Materijalizam, ako se ne pretjeruje, nije loša stvar, kroz materijalizam čovječanstvo je spoznalo mnogo toga što do sada nije znalo. To je to.

Sada imamo još jedno napisano pitanje:

U vašoj 'Filozofiji slobode' pročitao sam rečenicu: *Tek kada smo sadržaj svijeta učinili svojim misaonim sadržajem, tek tada ćemo opet naći cjelinu od koje smo se odvojili.*

Dakle to je ono što je gospodin pročitao u Filozofiji slobode. On sada postavlja pitanje: *Što pripada ovom sadržaju svijeta, budući sve što vidimo postoji samo u onoj mjeri u kojoj to mislimo?* Zatim se navodi: *Kant objašnjava da nismo u stanju shvatiti svijet pojava koji se pojavljuje ispred svijeta kojeg percipiramo.*

Sada vidite, gospodo, ovako je: kad se rodimo, mala smo djeca, onda imamo oči, imamo uši, vidimo i čujemo, odnosno opažamo stvari koje su izvan nas. Dijete još ne misli o stolici koja tamo stoji, ali je percipirana. Za dijete izgleda potpuno isto kao i

za odraslu osobu, samo što dijete još ne misli o stolici. Pretpostavimo da je vrlo malo dijete, koje još nema misli, moglo govoriti nekom umjetnom spravom; tada – na to smo danas navikli, nepromišljeni ljudi najviše kritiziraju – dijete bi bilo sklono sve kritizirati, sve pomalo kritizirati. Čak sam uvjeren da bi vrlo mala djeca, koja još nisu sposobna razmišljati, mogla puno ogovarati, postala bi najveći kritičari. Nije li istina, još u staroj Indiji, samo je onima koji su već imali šezdeset godina bilo dopušteno kritizirati i suditi; drugima nije bilo dopušteno iznijeti mišljenje, jer je rečeno da nemaju iskustva. Pa, niti želim to braniti niti kritizirati, samo želim reći da je tako bilo. Danas bi vam se, naravno, svatko tko je napunio dvadeset godina nasmijao da mu kažete da će za donošenje suda morati pričekati šezdesetu! Današnji mladi ljudi to ne čine; uopće ne čekaju, čim mogu držati olovku počinju pisati za novine, o svemu suditi. Danas smo u tom pogledu daleko odmakli. Ali uvjeren sam da ako bi mala djeca mogli govoriti – oh, bili bi strogi kritičari! Takav polugodišnjak, munje i gromovi, što bi on kritizirao o našim postupcima da ga se natjera na razgovor!

Gospodo, vidite, tek kasnije ćemo početi razmišljati! - Kako je tekao proces izgradnje jezika? Pa, zamislite dijete od šest mjeseci koje još ne može pomisliti na stolicu, ali vidi stolicu baš kao i mi, to bi bilo raspravljanje o stolici. Sada ste rekli: i ja sam pomislio na stolicu; u stolici je gravitacija, što znači da stoji na podu; Na stolici je nešto rezbareno što joj daje oblik. Stolica ima određenu unutarnju konzistenciju pa mogu sjediti na njoj, neću pasti kad sjednem na nju i tako dalje. Sjetio sam se stolice. Mislim nešto o stolici. - Polugodišnje dijete ne misli ništa od toga. Pa dođem i kažem: Stolica ima čvrste oblike, ima težinu. - Polugodišnje dijete koje još nije mislilo kaže: Ti si glup momak, postao si glup jer si tako ostario. Znamo što je stolica kad imamo šest mjeseci; kasnije imate razne fantastične ideje o tome. - Da, bilo bi tako kad bi dijete moglo razgovarati sa šest mjeseci; tako bi reklo! A ono što smo sposobni učiniti samo u starosti – da možemo razmišljati o onome što govorimo – u svemu tome slučaj je da misli ipak pripadaju stolici; Jednostavno ih ne znam unaprijed. Poznajem ideje tek kad sazrijem. Ali nemam čvrstinu stolice u sebi. Ne sjedim sam od sebe kad sjednem na stolicu, inače bi mogao sjediti na sebi. Ne otežavam stolicu dok sjedim na njoj, zapravo je teška. Sve što shvaćam kao misli već je u stolici. Tako da shvaćam stvarnost stolice kad se tijekom života ponovno povežem sa stolicom kroz svoje misli. Isprva vidim samo boje i tako dalje, čujem kad stolica zveckaa, također osjećam da li je hladno ili toplo; Mogu to opaziti osjetilima. No, ono što se nalazi unutar stolice znate tek kad ostarite i počnete misliti. Zatim se ponovno povežete s njom i stvorite reakciju.

Kant – nekidan sam o njemu pričao – napravio je najveću pogrešku vjerujući da ono što dijete još ne percipira i ono što se opazi tek kasnije, naime sadržaj misli, da to čovjek unosi u stvar. Tako Kant zapravo kaže: Kad je stolica tamo – stolica ima boje, stolica zveckaa. Ali kad kažem da je stolica teška, to nije kvaliteta stolice; dajem joj to misleći da je teška. Stolica je čvrsta, ali to nema u sebi, to joj dajem razmišljajući o tome. - Da, gospodo, to se doista smatra velikom znanošću, ova kantovska doktrina, rekao sam to prije nekog vremena; ali u stvarnosti to je puno gluposti. Zbog osebujnog razvoja čovječanstva, velike se gluposti smatraju velikom

znanošću, najvišom filozofijom, a Kanta se uvijek naziva 'drobilica', 'razbijač'. Sve što sam ikada mogao vidjeti u njemu – čak i kao dječak sam stalno proučavao Kanta – razbijača; Ali inače nisam primijetio da je najveći onaj koji razbija tanjure za juhu niti da je veći od onoga koji ih je napravio. Uvijek mi se činilo da je onaj koji ih pravi veći! Kant je zaista uvijek sve razbijao. - Stoga nas ti Kantovi prigovori uopće ne bi trebali zabrinjavati. No stvar je u tome da smo kada smo rođeni odvojeni od stvari, s njima uopće nemamo veze. Mi uranjamo u njih tek kasnije kada stvaramo koncepte. Stoga ovako moram odgovoriti na postavljeno pitanje: 'Što je dio sadržaja svijeta'? U mojoj *'Filozofiji slobode'* kažem: Kad smo sadržaj svijeta učinili svojim misaonim sadržajem, tek tada pronalazimo kontekst iz kojeg smo se izdvojili kao djeca. Kao dijete nemamo sadržaj svijeta, imamo samo osjetilni dio sadržaja svijeta. No, misaoni sadržaj doista je unutar sadržaja svijeta. Tako da kao dijete imamo samo polovicu sadržaja svijeta, a tek kasnije, kad odrastemo do svojih misli, ne samo da imamo misaoni sadržaj u sebi, već znamo da je to u stvarima, također tretiramo naše misli na takav način da znamo da su u stvarima, i tu sa stvarima ponovno uspostavljamo vezu.

Vidite, bilo je to jako teško osamdesetih godina prošlog stoljeća, kada je sve bilo 'kantizirano', kada je sve govorilo na takav način da se kantovska filozofija smatrala najvišom, i nitko se nije usudio reći ništa protiv kantovske filozofije. Bilo je jako teško kad sam se tada pojavio i izjavio da je kantovska filozofija zapravo besmislica. Ali to sam morao objasniti od početka. Jer, naravno, ako netko poput Kanta misli da stvarima zapravo dodajemo sadržaj misli, više se ne može doći do jednostavnog sadržaja, onda ima misli o vanjskim stvarima u duši, a to je uistinu materijalizam. Kant je na mnogo načina odgovoran što ljudi nisu našli put iz materijalizma. Kant je kriv za mnoge stvari. Rekao sam vam u ranijoj prigodi kada me je netko drugi pitao za Kanta. Ostali su, jer nisu mogli smisliti ništa drugo, napravili materijalizam. Ali Kant je rekao: Ne može se ništa znati o duhovnom svijetu, već samo vjerovati. - Time je zapravo rekao: Može se znati nešto samo o osjetilnom svijetu jer se misli mogu uvući samo u ovaj osjetilni svijet.

I sada su ljudi koji su željeli postati materijalisti osjećali da je to opravdano pozivajući se na Kanta. No, i čovječanstvo se mora odviknuti od te predrasude – to jest dio čovječanstva, vrlo rijetki znaju nešto o Kantu – moraju se odviknuti od činjenice da se uvijek pozivaju na Kanta, a upravo kada se pozivaju na Kanta žele reći: O duhovnom svijetu se zapravo ne može ništa znati. - Dakle, sadržaj svijeta je sadržaj osjetila i sadržaj uma i duha. No do duhovnog sadržaja dolazi se tek tijekom života kada se razvije mišljenje. Tada ponovno uspostavljate vezu između prirode i duha, dok na početku kao dijete imate samo prirodu ispred sebe, a duh se tek postupno razvija iz vaše vlastite prirode.

Ima li netko vrlo malo pitanje?

Gospodin Burle pita o ljudsko kosi i kaže: *Danas ima toliko djevojaka koje su ošišane. Može li gospodin Doktor reći je li to dobro za zdravlje? I moja bi kći voljela da joj se ošiša kosa; ali nisam joj to dopustio. Želim znati bi li to bilo štetno ili ne.*

Rudolf Steiner: Pa sada, stvar je ovakva. Rast kose je toliko mali u odnosu na cijeli organizam da nije toliko važno hoćete li kosu pustiti da joj raste ili je ošišati. Šteta jednostavno nije toliko velika da postane uočljiva. No u ovom odnosu postoji razlika između muškaraca ili žena. Znae, bilo je neko vrijeme – sada više nije tako – da su vrlo često viđali antropozofe kako hodaju zajedno, muškarce i žene – gospodin se ne bi ošišao i nosio bi duge uvojke, a dame bi imale kratku kosu! Naravno da su ljudi također rekli: Ova antropozofija je naopaka. Među antropozofima žene šišaju kosu a muškarci puštaju da raste. - Sada više nije tako, barem nije tako uočljivo. No može se postaviti pitanje i o spolnim različitostima pri šišanju.

Općenito, slučaj je da je kod muškaraca bujan rast kose nešto sasvim suvišno; ženama je to potrebno. Kosa uvijek sadrži sumpor, željezo, silicijev dioksid i nekoliko drugih tvari. Te tvari koristi i organizam. Naprimjer, muškarac jako koristi silicij dioksid jer čovjek, postajući muško u maternici, gubi sposobnost da sam proizvodi silicijev dioksid. Kroz ošišanu kosu – kad god je kosa svježe ošišana, usisava silicijev dioksid iz zraka – čovjek uzima silicij iz zraka. Dakle, nema ništa loše u šišanju kose. Loše je samo kada kosa ode, jer ne može ništa usisati. Stoga rana ćelavost, koja je donekle povezana s načinom na koji ljudi žive, nije baš nešto dobro.

Pa, ošišati kosu ženama nije baš dobro iz razloga što žena ima sposobnost stvaranja više silicija u svom organizmu i stoga ne bi trebala šišati kosu prečesto vrlo kratko; jer tada kosa usisava silicijev dioksid koji žena već ima u sebi, iz zraka i gura ga natrag u organizam. Tada žena postaje dlakava, iznutra bodljikava; tada dobiva 'dlake na zubima' [njemačka izreka, znači 'tvrda žena']. To je ono što se ne događa tako upadljivo; morate biti pomalo osjetljivi ako to želite primijetiti, ali to je tu. U njenom cijelom načinu postaje nešto bodljikavo; rezanje, osobito u mladosti, također ima utjecaj.

Znae, priča može biti obrnuta, gospodo. Može biti da današnja mladež dođe u okruženje – djeca su danas drugačija nego mi u mladosti – gdje im unutarjni silicij više nije dovoljan jer žele biti bodljikavi. Žele biti malo bodljikavi, škrbavi. To im daje instinkt da ošišaju kosu. To onda postaje moda: jedna osoba oponaša drugu, i tada je stvar obrnuta, žele biti bockavi i ošišati se. Ali ako bi se netko uspio oduprijeti ovoj modi, ali uopće ne može biti loše ako s tom modom malo pretjerate. Uostalom svodi se na ovo, zar ne: netko voli nježne žene netko bodljikave; tu se malo što može napraviti. Ali to ne može imati tako veliki utjecaj. Ako netko ima kćer koja zbog okolnosti želi ili bi trebala izabrati muškarca koji voli bodljikavu ženu, neka se ošiša. Naravno, muškarac koji je osjetljiv na nježnost, njega tada neće dobiti; to se može dogoditi. - Pa ova stvar ima više učinka na stvari koje su marginalne u životu.